

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОГОНЬОК ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 711.4; 711.455; 711-1

**ДИСЕРТАЦІЯ
АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК
НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕКРЕАЦІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

191 – «Архітектура та містобудування»

19 Архітектура та будівництво

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.В. Огоньок

Науковий керівник: **Габрель Микола Михайлович**

доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри АП

Львів, 2021

Ідентичний за змістом з іншими примірниками дисертації

АНОТАЦІЯ

Огоньок Ю.В. Архітектурно-планувальна організація та розвиток нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації (на прикладі Тернопільської області). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – «Архітектура та містобудування» (19 Архітектура та будівництво) — Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів, 2021.

Неефективність використання наявного ресурсного потенціалу новоутвореними територіальними громадами Тернопільської області актуалізує потребу обґрунтування в дисертаційній роботі наукових підходів і сучасного інструментарію стратегічного планування й архітектурно-просторового формування середовища життєдіяльності суспільства. Підтверджено необхідність дослідження взаємозв'язків соціальної, функціональної, історичної, територіальної та господарської структур, визначена інтегруюча роль у цьому архітектури й містобудування. Пріоритетною вимогою ефективного розвитку територіальної громади є вимога сталого розвитку як розвитку без шкоди для довкілля та з урахуванням майбутнього. Окреслено необхідність надання об'єктивних оцінок стану систем та чіткого окреслення перспектив. Основна увага приділена територіальним громадам рекреаційної спеціалізації.

У *першому розділі* «Стан дослідження, передумови й архітектурно-містобудівні задачі формування та розвитку нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації» проаналізовано спеціалізовані й суміжні за тематикою роботи публікації, які враховано та використано у власному дослідженні. Аналіз здійснено за трьома основними напрямками: адміністративно-територіальний устрій і реформи; рекреаційні ресурси й туризм; архітектурно-планувальна організація та розвиток територій і поселень. Увагу акцентовано на архітектурно-просторових аспектах. Зроблено узагальнюючий висновок щодо потреби розвитку рекреаційної сфери області як системної цілісності. Проаналізовано стан законодавчо-нормативної бази України з окресленого питання.

Уточнено категоріально-понятійний апарат просторового розвитку та архітектурно-планувальної організації територіальних громад. Визначено й дано характеристику термінам: територіальна громада, архітектурно-просторова організація території та просторовий розвиток громади, рекреаційний простір, територіальна рекреаційна система тощо. Окремі поняття виступають об'єктом архітектурно-містобудівної практики і відносяться передусім до Концепції інтегрованого розвитку та Комплексного плану просторового розвитку громади.

Проаналізовано передумови реформування устрою та творення територіальних об'єднань в Україні. Досліджено історію формування забудови й планувальної організації територій та населених пунктів Західних областей України, вплив трансформацій, що охопили всі сфери суспільного життя, на зміну територіального устрою. Проаналізовано стан містобудівної документації на місцевому рівні, систематизовано генеральні плани населених пунктів, Схему й Проекти планування територій Тернопільської області, які розроблені після 1991 року. Доказана необхідність оновлення наукових підходів, методичних і практичних змін територіального планування та обґрунтування шляхів просторового розвитку територіальних громад і населених пунктів регіону.

Вивчено практику реформування адміністративно-територіального устрою в інших країнах: Латвії, Естонії, Фінляндії й Швейцарії, де архітектурно-планувальна організація та просторовий розвиток громад формувався століттями й відрізняється. Детально вивчено досвід Польщі. Зміни низових територіальних одиниць унаслідок адміністративно-територіальної реформи проаналізовано на прикладі місько-сільської гміни Унеюв у центральній Польщі. Ресурсно-орієнтований підхід до формування архітектурно-просторового устрою гміни допоміг ефективно використати й розвинути наявний рекреаційний потенціал (термальні води) та позитивно вплинути на якість життя населення. Він є корисним та може бути використаний для практики України.

У другому розділі «Методи дослідження архітектурно-планувальної організації та розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації» використано загальнонаукові й спеціалізовані методи дослідження порушеної проблеми.

Системний аналіз полягав у дослідженні об'єкта як складної системи; історико-еволюційний підхід забезпечив вивчення аспектів виникнення, формування й генези розвитку територіальних громад; розгляду структури та функцій рекреаційних систем і об'єктів, оцінки їх сучасного стану сприяв структурно-функціональний підхід. Використано методи порівняльного аналізу, моделювання та експериментального проектування. Комплексний підхід пов'язано з пофакторним аналізом, а його застосування дозволило встановити вплив виокремленої множини чинників на архітектурно-планувальні характеристики рекреаційної сфери громад і їх розвиток. Людина переміщена в центр архітектурно-містобудівної діяльності, відповідно, в дослідженні широко використані соціальні методи, а з їх допомогою охоплено аналіз даних, які не можна отримувати з інших матеріалів і статистичних джерел.

Осмислення задач проектування рекреаційних об'єктів та рекреаційного простору робить предметом дослідження процеси в системах. Розвиток рекреаційного простору залежить від природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників, що обумовлює дослідження міжпредметних зв'язків та багатofакторного аналізу. Детально вивчено матеріали статистичної звітності, річні звіти діяльності рекреаційних підприємств, історичні та матеріали перепису населення тощо. Деякі дані одержано з допомогою анкетування та опитування місцевих мешканців і відпочивальників, що відкриває доступ до оригінальної інформації. Основними прийомами обробки й аналізу даних, що використовуються в роботі, є групування, встановлення відносних величин, порівняння, індексний і дисперсійний аналізи.

Обґрунтована методика вивчення механізмів інтеграції туристично-рекреаційних систем у структури новоутворених громад на трьох ієрархічних рівнях: мікро-, мезо- та макрорівні, із застосуванням відповідного інструментарію. Встановлена покрокова методика дослідження, яка базується на: формулюванні задачі – пофакторній характеристиці вибраних територій – оцінці потенціалу простору – аналізі проблем, конфліктів і дефектів в обраних громадах – обґрунтуванні концептуальних і проектних рішень.

У третьому розділі «Особливості архітектурно-просторової організації та розвитку нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації на прикладі Тернопільської області» подано комплексну характеристику Тернопільської області, розглянуто адміністративно-територіальні зміни і процес формування нових територіальних громад. Виявлено, що прийнятий план трансформації устрою та його реалізація не забезпечують формування спроможних територіальних громад та не відповідають перспективному їх розвитку. Аналіз рекреаційного потенціалу Тернопільської області підтверджує перспективність рекреації для архітектурно-планувальної організації й просторового розвитку багатьох територіальних громад. Введена класифікація громад рекреаційної спеціалізації відповідно до типу туристично-рекреаційного ресурсу: громади з потенціалом історико-культурного, природно-ландшафтного та релігійно-паломницького характеру. Зроблена просторова проекція та нанесення на схему області громад і територій з рекреаційним потенціалом та обґрунтовано перспективи їх розвитку відповідно до обґрунтованої класифікації. Виділено й здійснена комплексна характеристика восьми територіальних громад, які найкраще відображають кожен із перелічених видів рекреації. Для виокремлених громад розроблено паспорти, які характеризують сучасну ситуацію на їх території та окреслюють шляхи просторового розвитку.

Визначено основні вимоги до архітектурно-містобудівних рішень з розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Вони включають: охорону архітектурно-ландшафтних і екологічних властивостей територій; забезпечення комунікаційної доступності рекреаційних зон і об'єктів; створення інфраструктурних умов для комфортного проживання, відпочинку й оздоровлення на місцях, на шляхах подорожі тощо. Досліджувались архітектурно-просторові характеристики територіальних утворень: територія, її планувальна структура, відстані та розміщення основних елементів у просторі (відстані відображають стан розвитку дорожньої мережі й інженерної інфраструктури, а розміщення – характер розташування окремих зон), а також існуюча функціональна структура території, яка склалася історично й характеризується рівнем упорядкованості й поєднанням зон різного функціонального характеру – рекреаційної, аграрної, урбанізованої, охоронної, промислової тощо.

У четвертому розділі «Аналіз, оцінка та прогнозування архітектурно-планувального розвитку поселень і рекреаційних систем територіальних громад» детально розглянуто центральні поселення територіальних громад рекреаційного спрямування, малі історичні центри з багатою історією та сприятливими для рекреаційної діяльності природно-ландшафтними умовами. Розкрито потенціал історико-культурного характеру міст Збараж, Бучач і Бережани, які є адміністративними центрами новоутворених територіальних громад. Тут зосереджена найбільша кількість історичних пам'яток міста, що внесені до Списку історичних населених місць України. Особливо атракційними є фортифікаційні споруди – замки: для Бучача й Бережан — це руїни історичної, архітектурної та рекреаційної цінності, для Збаража — збережена й відреставрована споруда замку з інфраструктурою, призамковим парком та постійно діючим музеєм. Громади з виділеним потенціалом релігійно-паломницького характеру репрезентовані селом Зарваниця та містом Почаїв (притягують паломників різних конфесій з усіх куточків України й зарубіжжя). Орієнтація на рекреацію як ключову сферу діяльності дозволить сформувати тут необхідну соціальну й інженерну інфраструктуру, забезпечить населення громади робочими місцями, покращить добробут та створить можливості для подальшого розвитку цих громад і регіону в цілому. Громади рекреаційного спрямування з природно-ландшафтним характером представлені смт Гусятин, містами Заліщики й Борщів, де існує значний природний ресурс, який притягує відвідувачів з давніх-давен. У сучасних умовах наявний рекреаційний потенціал громад не використовується ефективно. Дослідження архітектурно-планувальних недоліків, невідповідностей і конфліктів у просторі громади та причинно-наслідковий аналіз їх виникнення дозволяє обґрунтовувати шляхи усунення причин та їх уникнення, розширити можливості подальшого розвитку територій і поселень.

Просторовий розвиток громад потребує комплексного підходу та узгоджених дій на адміністративному й архітектурно-просторовому рівнях. Існуюча містобудівна документація практично всіх досліджуваних населених пунктів застаріла й потребує актуалізації. Постає необхідність розгляду містобудівної документації в контексті

Концепції інтегрованого розвитку територіальної громади та Комплексного плану просторового розвитку територій громад і області. Це дозволить визначити й узгодити перспективні напрями розвитку територій на локальному й регіональному рівнях, створити комфортні умови для розвитку рекреаційної сфери не лише в межах окремих населених пунктів, а й громади та області в цілому.

При прогнозуванні змін та окресленні перспектив громади важливими є: достовірність і коректність інформації щодо її майбутнього; узгодженість прогнозування громади з прогнозами розвитку області; програмно-цільовий та проблемно-орієнтований характер прогнозування. При архітектурно-планувальному прогнозуванні розвитку рекреаційних систем – центрів територіальних громад, увага акцентувалась на дослідженні депресивних поселень, де спостерігається зменшення населення, зниження ділової й громадської активності. Розкрито доцільність об'єднати різні види рекреації ідеєю «паралельності», що дозволить створювати й розвивати нові види рекреаційної діяльності незалежно від діючих уже рекреаційних об'єктів і структур.

У п'ятому розділі «Принципи й пропозиції вдосконалення архітектурно-планувальних рішень нових територіальних об'єднань і їх центрів» сформульовано принципи й моделі реформування та розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Підтверджено доцільність проведення реконструкції рекреаційно-освоєних територій на вимогах перегляду складеної структури розподілу й закріплення територій, а також розширення їх функціонального змісту; перерозподілу ресурсів і засобів на користь рекреації шляхом перепрофілювання та реконструкції діючих підприємств. Виокремлено загальнонаукові принципи (системності, цілісності, нормативності, об'єктивності, гласності, індивідуальності), а також обґрунтовані принципи просторової організації та розвитку територіальної громади: цілеутворення та формування «дерева цілей»; встановлення стимулів і пріоритетів; трактування громади як соціокультурного феномену; випереджального розвитку рекреаційної інфраструктури; збільшення відкритості системи та відповідності новим реаліям. Обґрунтовані принципи вирівнюють можливості розвитку нових територіальних одиниць залежно від наявних потенціалів.

Для реалізації загальних принципів, моделей і концептуальних положень у проектну реалізацію запропонована покрокова методика, що включає етапи: постановку й уточнення змісту задач; архітектурно-урбаністичну інвентаризацію; пофакторний аналіз і комплексну оцінку просторової ситуації; вивчення світового досвіду; обґрунтування концептуальних положень (ідей, принципів організації та розвитку, макропоказників); вироблення альтернативних варіантів реалізації концепції; порівняльний аналіз пропозицій; вибір оптимального варіанта та його проектна реалізація. Апробація запропонованих принципів і методів просторової організації та розвитку рекреаційних громад здійснена на прикладі двох громад: Гримайлівської (у деградуючому поселенні цієї громади с.Калагарівка є свердловини з мінеральними водами типу «Нафтуса» та унікальні природні ландшафти, що можуть стати базовими ресурсами для розвитку сучасного бальнеологічного курорту); Збаразької (володіє сприятливими умовами для подальшого розвитку громади на основі історичного потенціалу, можливість створення тут потужного культурно-пізнавального й туристично-рекреаційного комплексу міжнародного рівня).

Підвищенню привабливості рекреаційного простору сприятимуть заходи: естетизації рекреаційного простору, що має пронизувати всі етапи архітектурно-містобудівної діяльності — від рішень планування, оновлення архітектурно-містобудівної документації до питань використання середовища і ресурсів; розширення самостійності органів місцевого самоврядування (акумулявання коштів, ініціативності в діяльності та естетизації простору); узгодження взаємодій гілок влади (розробка правил забудови й використання територій); приведення інженерної й рекреаційної інфраструктури до сучасних вимог (системний й узгоджений перехід на сучасні системи життєзабезпечення та впорядкування транспортної інфраструктури). Необхідною умовою для проведення ефективних змін визначено нову містобудівну документацію – Концепцію інтегрованого розвитку та Комплексний план просторового розвитку територіальної громади, а також генеральний план поселень.

Ключові слова: територіальна громада (ТГ), архітектурно-просторова організація, архітектурно-містобудівні рішення, рекреаційний простір, територіальна рекреаційна система.

ANNOTATION

Ohonok Y. V. Architectural and planning organization and development of new territorial communities of recreational specialization. (on the example of Ternopil region). — Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation on the Degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) for specialty 191 – Architecture and Urban Planning. — Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2021.

The necessity for the justification of the scientific approaches and modern tools of strategic planning, architectural and spatial formation of the living environment of society in the dissertation work is actualized by the inefficiency of using the available resource potential by newly formed territorial communities of the Ternopil region. The necessity of research of interrelations of social, functional, historical, territorial, and economic structures is confirmed, the integrative role of architecture and town-planning in it is defined. The priority requirement for the effective development of the territorial community is the requirement of sustainable development, as development without harming the environment and taking the future into account. The need to provide objective assessments of the state of the systems and a clear outline of prospects is defined. The main attention is paid to territorial communities of recreational specialization.

The *first section*, named "The state of research, prerequisites, architectural and urban planning tasks of formation and development of new territorial formations of recreational specialization," is analyzing specialized and related publications, which are taken into account and used in my own research. The analysis was performed in three main areas: administrative-territorial organization and reforms; recreational resources and tourism; architectural and planning organization and development of territories and settlements. Attention is focused on architectural and spatial aspects. A generalized conclusion is made about the need to develop the recreational sphere of the region as a system integrity. The state of the legislative and regulatory framework of Ukraine on the outlined issue is analyzed.

The categorical-conceptual apparatus of spatial development and architectural-planning organization of territorial communities is specified. The following terms are defined and characterized: territorial community, architectural and spatial organization of the territory and

spatial development of the community, recreational space, territorial recreational system, and so on. Some concepts are the object of architectural and urban planning practices and relate primarily to the Concept of Integrated Development and the Comprehensive Community Spatial Development Plan.

Prerequisites for reforming the territorial organization and creating territorial communities in Ukraine are analyzed. The history of building formation and planning organization of territories and settlements of the Western regions of Ukraine and the influence of transformations, which covered all spheres of public life, on changes in a territorial organization are studied. The state of town-planning documentation at the local level is analyzed, the master plans of settlements and the scheme and projects of territorial planning of the Ternopil region, which was developed after 1991, are systematized. The necessity of updating scientific approaches, methodical and practical changes of territorial planning, and justification of ways of spatial development of territorial communities and settlements of the region is proved.

The practice of reforming the administrative-territorial system in other countries has been studied. Those countries, mentioned in this scientific work, are Latvia, Estonia, Finland, and Switzerland, where the architectural-planning organization and spatial development of communities have been formed over the centuries and differs from the Ukrainian. The experience of Poland was studied in detail. Changes in lower-level territorial units, because of administrative-territorial reform, are analyzed on the example of the urban-rural gmina (similar to municipality) of Uniejow, located in central Poland. A resource-oriented approach to the formation of the architectural and spatial structure of the gmina helped to effectively use and develop the existing recreational potential (thermal waters) and positively affected the population quality of life. Such approach is useful and can be used for Ukrainian practice.

The *second section* "Methods of research of architectural-planning organization and development of territorial communities of recreational specialization" is about the use of general scientific and specialized methods of research of the raised problem. System analysis consisted of the object study as a complex system; the historical-evolutionary approach provided the study with aspects of the origin, formation, and genesis of territorial communities' development; consideration of structure, functions of recreational systems and their facilities

and the assessment of their current state contributed to the structural and functional approach. Methods of comparative analysis, modeling and experimental design are used. An integrated approach is associated with factor-by-factor analysis, and its application has established the impact of numerous factors on the architectural and planning characteristics of the recreational sphere of communities and their development. The person was moved to the center of architectural and urban planning, respectively, social methods are widely used in the study, they helped to cover the analysis of data that can't be obtained from other materials and statistical sources.

Understanding the design of recreational facilities and recreational space tasks makes processes in systems appear as the subject of research. The development of recreational space depends on a natural and landscape, historical and cultural, socio-demographic, historical, economic, and other factors, which leads to the study of interdisciplinary links and multifactor analysis. Materials of statistical reports, annual reports on recreational enterprise activities, historical and census materials, and other. were studied in detail. Some data were obtained through questionnaires and surveys of local residents and vacationers, which provide access to the original information. The main methods of data processing and analysis used in the work are grouping, establishing relative values, comparison, index and variance analysis.

The method for studying the mechanisms of integration of tourist and recreational systems in the structure of the newly formed communities is reasoned at three hierarchical levels: micro-, meso- and macro-levels, with the use of appropriate tools. A step-by-step research methodology is established, which is based on the following: problem formulation - factor-by-factor characteristics of selected territories - assessment of space potential - analysis of problems, conflicts and defects in selected communities - justification of conceptual and design decisions.

The *third section* "Features of architectural and spatial organization and development of new territorial formations of recreational specialization on the example of Ternopil region" presents a comprehensive description of Ternopil region, considers administrative-territorial changes and the process of forming new territorial communities. It was detected that the adopted plan of system transformation and its implementation do not ensure the formation of capable territorial communities and do not correspond to their perspective development. The

analysis of the recreational potential of the Ternopil region confirms the prospects of recreation for the architectural and planning organization and spatial development of many territorial communities. The classification of communities of recreational specialization according to the type of touristic and recreational resource is introduced: communities with the recreational potential of historical and cultural, natural and landscape, religious and pilgrimage character. Spatial projection and application of communities and territories with recreational potential on the regional scheme are made, the prospects of their development according to the mentioned classification are justified. A comprehensive description of eight territorial communities, that was identified as those that are reflecting each of these types of recreation in the best way, was implemented. Special passports, which characterize the current situation on their territory and outline ways of spatial development, were developed for selected communities.

The basic requirements for architectural and urban solutions on the development of new territorial communities of recreational specialization are defined. They include protection of architectural, landscape and ecological properties of territories; ensuring communication accessibility of recreational areas and facilities; creation of infrastructural conditions for comfortable living, vacation and recovery on places, ways of travel, and other. The following architectural and spatial characteristics of territorial formations were studied: the territory, its planning structure, distances and the location of main elements in space (distances reflect the state of development of the road network and engineering infrastructure and location - the nature of individual zones.), as well as the existing functional structure of the territory, which was developed historically and is characterized by the level of order and combination of zones of different functional nature - recreational, agricultural, urbanized, protection, industrial, etc.

The *fourth section*, named "Analysis, assessment and forecasting of architectural and planning development of settlements and recreational systems of territorial communities," examines, in detail, the central settlements of recreational communities, small historical centers with a rich history and favorable for recreational activities natural and landscape conditions. The potential of the historical and cultural character of cities Zbarazh, Buchach, and Berezhany, which are the administrative centers of the newly formed territorial communities, is revealed. The largest number of historical monuments is concentrated here, these cities are included in the List of historical settlements of Ukraine. Particularly, attractive are the

fortifications – castles: for Buchach and Brzezany city, those are the ruins with historical, architectural and recreational value, for the city of Zbarazh it's a well preserved and restored castle with infrastructure, Castle Park and a permanent functioning museum inside the main building. Communities with a selected potential of religious and pilgrimage character are represented by the village of Zarvanytsia and the city of Pochaiv (they attract pilgrims of different religious denominations from all over Ukraine and abroad). Focusing on recreation as a key area of activity will allow to form the necessary social and engineering infrastructure in the community, provide new jobs, improve welfare and create opportunities for further development of these communities and the region as a whole. Recreational communities with a natural and landscape character of recreation are represented by the town of Husiatyn and cities of Zalishchyky and Borshchiv, where there is a significant natural resource that has been attracting visitors since ancient times. In modern conditions, the existing recreational potential of communities is not effectively used. The study of architectural and planning shortcomings, inconsistencies and conflicts in the community and causal analysis of their occurrence allows to justify ways to eliminate the causes and avoid them, to expand opportunities for further development of territories and settlements.

The spatial development of communities requires a comprehensive approach and coordinated actions at the administrative and architectural-spatial levels. The existing urban planning documentation of most of the study settlements is outdated and needs to be updated. There is a need to consider urban planning documentation in the context of the Concept of integrated development of the territorial community and the Comprehensive plan of spatial development of communities and regions. This will allow to identify and agree on promising areas of development of territories at local and regional levels, to create comfortable conditions for developing recreational branches not only within individual settlements but also within the community and region as a whole.

When forecasting changes and outlining the prospects of the community, the following are important: reliability and correctness of information about its future; consistency of community forecasting with forecasts of regional development; program-target and problem-oriented nature of forecasting. In the architectural and planning forecasting of the development of recreational systems that are the centers of territorial communities, attention was focused

on the study of depressed settlements, where there is a decrease in population, the reduction of business and social activity. The expediency of uniting different types of recreation with the idea of "parallelism" is revealed, which will allow to create and develop new types of recreational activities, regardless of the already existing recreational facilities and types.

The *fifth section* "Principles and proposals for improving the architectural and planning solutions of new territorial associations and their centers" describes the principles and models of reform and development of territorial communities with recreational specialization. The expediency of reconstruction of developed recreational territories on the requirements of revision of the established structure of distribution and consolidation of territories is confirmed, as well as the expansion of their functions; the redistribution of resources and facilities for recreation through re-profiling and reconstruction of existing enterprises. The general scientific principles of systematization, integrity, normativity, objectivity, publicity and individuality are singled out, as well as the justified principles of spatial organization and development of the territorial community: goal formation and formation of the "goal tree"; setting incentives and priorities; interpretation of the community as a socio-cultural phenomenon; advanced development of recreational infrastructure; increasing the openness of the system and compliance with new realities. Justified principles are equalizing the possibilities of the development of new territorial units, depending on the available potentials.

To implement the general principles, models and conceptual provisions in the project implementation, a step-by-step method is proposed, which includes the following stages: setting and clarifying the content of tasks; architectural and urban inventory; factor-by-factor analysis and comprehensive assessment of the spatial situation; study of international experience; justification of conceptual provisions (ideas, principles of organization and development, macro indicators); development of alternatives of concept implementation; comparative analysis of proposals; selection of the optimal option and its project implementation. The approbation of the proposed principles and methods of spatial organization and development of recreational communities is performed on the example of two communities: Hrymailiv community (in the degrading settlement of this community, village Kalagarivka, there are boreholes with mineral waters such as "Naftusya" and unique natural landscapes, that can become basic resources for developing a modern spa resort);

Zbarazh community (has favorable conditions for further development of the community on the basis of historical potential, the opportunity to create a powerful cultural, cognitive and tourist-recreational complex of international level).

Measures that will increase the attractiveness of recreational space include aestheticization of recreational space, which should penetrate into all stages of architectural and urban planning activities – from planning decisions, updating architectural and urban planning documentation to the use of environment and resources; expanding the independence of local governments (accumulation of funds, initiative in activities and aestheticization of space); coordination of interactions of branches of power (development of rules of development and use of territories); bringing engineering and recreational infrastructure to modern requirements (systemic and coordinated transition to modern systems of life support and streamlining of transport infrastructure). A necessary condition for effective changes is the new urban planning documentation – the Concept of Integrated Development and the Comprehensive Spatial Development Plan of the territorial community, as well as the master plan of settlements.

Key words: territorial community (TC), architectural and spatial organization, architectural and urban decisions, recreational space, territorial recreational system.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України

1. Огоньок Ю.В., Огоньок В.О., 2014. Історія, проблеми та шляхи реформування і розвитку соціальної інфраструктури українського села. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб.*, КНУБА, вип.36, с. 313-324.

2. Огоньок Ю.В., Габрель М.М., 2015. Міське та сільське в архітектурно-просторовій структурі містечок Тернопільської області: аналіз стану та шляхи використання. *Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб.*, КНУБА, вип. 57, с. 110-129.

3. Огоньок Ю.В., Габрель М.М., 2016. Малі міста (містечка) в новій адміністративно-територіальній структурі регіонів України: прогнозування змін

функцій та перспектив розвитку. *Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб.*, КНУБА, вип.60, с. 35-45.

4. Огоньок Ю.В., 2016. Рекреаційний фактор в архітектурно-планувальній реорганізації та розвитку селищ міського типу (на прикладі Тернопільської області). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб.*, КНУБА, вип.44, с. 182-191.

5. Огоньок Ю.В., 2017. Генеральний план населеного пункту в розвитку нової територіальної громади (приклад смт Гусятин Тернопільської області). *Архітектурний вісник КНУБА : наук.-вироб. зб.*, КНУБА, вип.11, с. 356-367.

6. Огоньок Ю.В., 2018. Нові територіальні утворення рекреаційної спеціалізації Тернопільської області. Передумови та вимоги до архітектурно-просторової організації. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб.*, КНУБА, вип.51, с. 315-327.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, які
внесені до міжнародних наукометричних баз даних**

7. Ohonok Yu., 2021. «New territorial communities of recreational specialization in Ukraine. Prerequisites and requirements for architectural-spatial organization. » *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 7 (3), pp.224-231.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Огоньок Ю.В., Огоньок В.О., 2014. Основний принцип розроблення містобудівної документації населених пунктів як передумова розвитку лікувально-оздоровчого та курортно-рекреаційного потенціалу Тернопільської області. *Проблеми та перспективи розвитку проектної діяльності: теорія, практика, інновації : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 12 листопада 2014 р.* Івано-Франківськ, Університет короля Данила, с. 41-51. URL: https://drive.google.com/file/d/1NfAhKOMGGIT8w1_5Gst3ebq1IH_7zWKw/view

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. Стан дослідження, передумови й архітектурно-містобудівні задачі формування та розвитку нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації.....	25
1.1. Стан дослідженості та категоріально-понятійний апарат.....	25
1.2. Передумови формування нових територіальних об'єднань в Україні.....	34
1.3. Світовий досвід адміністративно-територіальних реформ та архітектурно-планувальні задачі в організації нових утворень.....	39
Висновки до першого розділу.....	53
РОЗДІЛ 2. Методи дослідження архітектурно-планувальної організації та розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації.....	55
2.1. Загальнонаукові методи дослідження архітектурно-планувальної організації й розвитку територіальних громад	55
2.2. Спеціальні методи дослідження організації нових територіальних громад	66
Висновки до другого розділу.....	74
РОЗДІЛ 3. Особливості архітектурно-просторової організації та розвитку нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації на прикладі Тернопільської області.....	76
3.1. Класифікаційні ознаки, характеристика та генеза територіальних змін у Тернопільській області.....	76
3.2. Умови та чинники розвитку адміністративно-територіальних громад рекреаційної спеціалізації.....	83
3.3. Оцінка стану та особливості архітектурно-просторової організації територіальних громад.....	97
Висновки до третього розділу.....	113

РОЗДІЛ 4. Аналіз, оцінка та прогнозування архітектурно-планувального розвитку поселень і рекреаційних систем територіальних громад.....	115
4.1. Аналіз і оцінка архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій та об'єктів.....	115
4.2. Особливості та прогнозування архітектурно-планувальних змін у просторі та архітектурі нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації.....	145
Висновки до четвертого розділу.....	158
РОЗДІЛ 5. Принципи й пропозиції вдосконалення архітектурно-планувальних рішень нових територіальних об'єднань і їх центрів.....	161
5.1. Принципи й моделі реформування територіальних громад рекреаційної спеціалізації.....	161
5.2. Методичні підходи та вимоги до формування архітектурно-планувальної структури нових територіальних об'єднань рекреаційного профілю	171
5.3. Практичні рекомендації формування та розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації і їх рекреаційних утворень	178
Висновки до п'ятого розділу.....	192
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ	222
<i>Додаток А.</i> Приклади генеральних планів сільських населених пунктів Тернопільської області	222
<i>Додаток Б.</i> Генеральні плани населених пунктів та проекти планування територій Тернопільської області, розроблені після 1991 р. (за станом на січень 2020 р.)...	227
<i>Додаток В.</i> Анкета та зведені результати соціологічного опитування мешканців нових територіальних громад Тернопільської області	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТР – адміністративно-територіальна реформа

ОТГ – об'єднана територіальна громада

РП – рекреаційний простір

РС – рекреаційна спеціалізація

СТГ – спроможна територіальна громада

ТГ – територіальна громада

ТРС – територіальна рекреаційна система

ВСТУП

Обґрунтованість вибору теми дослідження. Розвиток територій населених пунктів має важливе значення не лише з огляду на особливу роль у соціально-економічному житті держави, його важливість пов'язана і з виконанням Україною взятих на себе зобов'язань щодо гармонізації діючого екологічного, природоохоронного й архітектурно-містобудівного законодавства зі зберігання історичного середовища, а також стандартів якості життя населення з вимогами ЄС, інтеграція й співпраця з яким залишається одним з пріоритетів українського суспільства сьогодення. Необхідність сучасної комплексної переоцінки ролі поселень та їх архітектурно-планувальної організації у підтримці просторового розвитку територій обумовлена передусім природним, ресурсно-виробничим, трудовим тощо потенціалами ОТГ рекреаційної спеціалізації.

У Тернопільській області наявний значний рекреаційний потенціал: природні ресурси, пам'ятки історії й архітектури, паломницькі центри і т.д., що приваблює туристів не тільки з України, а й з-за кордону. Ефективне й раціональне його використання дозволить, окрім іншого, побудувати курорти, будинки відпочинку, туристичні бази, які за короткий відтинок часу зможуть підвищити економіку краю, поліпшити добробут, культуру відпочинку мешканців і гостей, вплинуть на процес і якість оздоровлення населення, зросте комфортність умов проживання. Приділяючи останніми роками значну увагу соціально-економічному й культурному розвитку, область нарощує потужності туристично-рекреаційної інфраструктури за рахунок архітектурно-планувальної реорганізації територій. Збільшення частки рекреації й туризму, екскурсійна діяльність повинні стати ефективним інструментом просторового розвитку регіону та сприяти підвищенню авторитету на внутрішньому і міжнародному ринках туристично-рекреаційних послуг.

Актуальність вибору теми визначена такими положеннями й потребами:

- гармонізації нормативно-правових актів, стандартів рекреаційних послуг та якості життя населення з вимогами ЄС;

- проведенням адміністративно-територіальної реформи в Україні, що вносить зміни в архітектурно-просторову організацію територій та поселень у зв'язку зі збільшенням повноважень органів місцевого самоврядування;
- пошуку шляхів активізації соціально-економічного життя й відродження історичної ідентичності поселень ОТГ;
- прогнозування, зміна функцій, архітектурно-планувальна реорганізація найбільш деградованих поселень і територій, які володіють унікальними рекреаційними ресурсами.

Архітектурно-планувальна організація і розвиток нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації є цілісною структурною системою й вимагає поглибленого комплексного дослідження просторової структури рекреаційного об'єкта, етапів формування об'ємно-планувальних схем, а також функціональної складової, що визначається корисністю, затратами на її досягнення, екологічністю й безпечністю. Обґрунтованість вибору теми дослідження містить і законодавчу базу: стан розроблення містобудівної документації на місцевому рівні, генеральні плани населених пунктів, проекти планування територій Тернопільської області, розроблені після 1991 року, потребують доопрацювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри архітектурного проектування Інституту архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка» «Розробка методологічних основ просторового підходу до обґрунтування архітектурних рішень» (0117U007605).

Тематика дисертаційної роботи пов'язана з: «U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку» (схвалена КМ України №306-р від 20.04.2016); «Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. №5/2015), «Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 року» (затверджена КМ України від 6 серпня 2014 р. №385), «Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (схвалена розпорядженням КМ України від 1 квітня 2014 р. №333-р), на доповнення законів

України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (док. 157-VIII, ред. від 14.05.2020), «Про співробітництво територіальних громад» (док. 1508-VII від 24.07.2014 р.), «Про засади державної регіональної політики» (док. 156-VIII від 05.02.2015 р.), Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 77-р «Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки».

Мета та завдання дослідження. *Мета роботи* полягає в обґрунтуванні теоретичних принципів та методів архітектурно-планувальної організації й розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації.

Виходячи зі сформульованої мети, окреслено *завдання* дослідження:

- визначити передумови архітектурно-планувальних змін та місце рекреації в організації й розвитку нових територіальних громад;

- проаналізувати світовий і вітчизняний досвід територіальних трансформацій та вплив архітектурно-планувальних чинників на розвиток рекреаційних територій;

- запропонувати методiku дослідження впливу архітектурно-планувальних рішень і чинників на просторовий розвиток нових територіальних об'єднань;

- проаналізувати та оцінити архітектурно-планувальні процеси і зміни в нових територіальних утвореннях рекреаційної спеціалізації на прикладі Тернопільської області;

- окреслити шляхи розвитку нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації, розробити паспорти, які характеризують сучасну ситуацію на території, транспортні зв'язки, охоплюють наявні об'єкти культурної спадщини, природні ресурси та релігійні об'єкти;

- обґрунтувати архітектурно-планувальні принципи, методи й практичні рекомендації вдосконалення архітектурно-планувальних вирішень нових територіальних об'єднань і їх центрів.

Об'єктом дослідження виступають нові територіальні об'єднання рекреаційної спеціалізації.

Предметом дослідження є архітектурно-планувальна організація та шляхи просторового розвитку новоутворених ТГ рекреаційної спеціалізації.

Межі дослідження. *Хронологічні межі дослідження* обумовлені тематикою й охоплюють період відновлення Україною незалежності – від 1990 рр. до сьогодення. Детально проаналізовано сучасний стан рекреаційних територій. *Територіальні межі дослідження* включають територію Тернопільської області.

Наукова новизна роботи. *Вперше:*

- виявлено специфіку архітектурно-планувальної організації нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації в Тернопільській області;
- встановлено взаємозв'язки між процесами й архітектурно-планувальними рішеннями нових територіальних громад;
- окреслено заходи щодо підвищення привабливості рекреаційного простору: естетизації, фінансової самостійності, узгодження взаємодій гілок влади, приведення інженерної інфраструктури до сучасних вимог тощо;
- обґрунтовано методичні вимоги до формування й просторового розвитку нових ТГ з використанням наявного рекреаційного потенціалу.

Удосконалено:

- методи аналізу територій ОТГ рекреаційного потенціалу для обґрунтування їх архітектурно-планувальної організації та просторового розвитку.

Подальший розвиток отримали методики:

- аналізу архітектурно-просторового стану малих населених пунктів рекреаційної спеціалізації;
- оцінки рекреаційного потенціалу ОТГ для архітектурно-планувальних вирішень.

Практичне значення отриманих результатів. Використання рекреаційного потенціалу ОТГ сприятиме підвищенню соціально-економічного стану краю, вплине на добробут мешканців, на процес і якість їх оздоровлення, комфортність умов проживання. На основі результатів виконаних досліджень розроблено науково-обґрунтовані та апробовані принципи архітектурно-планувальної організації й розвитку територіальних утворень з рекреаційним потенціалом, які можна використовувати у прикладному проектуванні та курсах лекцій з

архітектурного містобудування для студентів бакалаврських і магістерських рівнів ВНЗ України. Практичні рекомендації, подані в роботі, можуть бути застосовані державними органами й проектними організаціями при розробленні державних містобудівних програм розвитку територіальних громад та при розробці проектних пропозицій щодо об'єктів рекреації й рекреаційних систем.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертації є результатом самостійно проведених автором досліджень у сфері вдосконалення архітектурно-планувальної організації й розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації. В опублікованих у співавторстві наукових працях автору належать: [1] – визначення шляхів реформування й розвитку соціальної інфраструктури українського села; [2] – аналіз стану та окреслення шляхів використання міського й сільського в архітектурно-просторовій структурі містечок Тернопільської області; [3] – прогнозування змін функцій і перспектив розвитку малих міст (містечок) у новій адміністративно-територіальній структурі регіонів України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати наукових досліджень були оприлюднені й пройшли апробацію на наукових семінарах кафедри архітектурного проектування НУ «Львівська політехніка» протягом 2016-2020 рр., на всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку проектної діяльності: теорія, практика, інновації» (Івано-Франківськ, 2014 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження опубліковано в 7-ми наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України [1-6], 1 стаття – у науково-періодичному виданні іншої держави [7] відповідно до міжнародного стандарту ISSN 2455-3662, внесена до наукометричних баз даних й індексована в: Crossref, Road, International Scientific Indexing, Google Scholar та ін.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів і висновків до них, загальних висновків, списку літературних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 238 с., з яких основного тексту 158 с.; рисунків – 77. Список літературних джерел охоплює 232 позиції, розміщених на 21 с.; три додатки на 17-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ, ПЕРЕДУМОВИ Й АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНІ ЗАДАЧІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

1.1. Стан дослідженості та категоріально-понятійний апарат

Необхідність комплексної переоцінки ролі поселень та зобов'язання гармонізувати діюче законодавство в стандарти якості життя населення з вимогами ЄС зумовили проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Здійснена масштабна територіальна реформа породила об'єктивну потребу й доцільність дослідження проблематики та визначення архітектурно-планувальної специфіки нових територіальних об'єднань, шляхів їх розвитку, зокрема рекреаційного. В дисертаційній роботі увага акцентована на нових територіальних об'єднаннях Тернопільської області, які володіють значним рекреаційним потенціалом, проте загальні висновки можуть використовуватися значно ширше.

Розрізненість публікацій, що розкривають порушену проблематику та є дотичними до неї, зумовила потребу групування досліджень у три основні напрями (рис. 1.1): праці, які описують особливості та зміни адміністративно-територіального устрою територій; теоретичні напрацювання, де досліджуються рекреаційні ресурси та індустрія туризму; містобудівні дослідження архітектурно-планувальної організації територій та територіальних рекреаційних систем (ТРС).

Рис. 1.1. Основні напрями досліджень та публікацій.

(Авторське опрацювання)

Вирішенням проблем децентралізації й реформування адміністративно-територіального устрою в Україні займаються: А. Ант [4], О.В. Батанов [9-10], Р.П. Безсмертний [13], В.М. Вакуленко [25-26], Я. В. Верменич [29], М.П. Воронов [33], Б.М. Данилишин [49], Л.Ф. Драгомирецька [60], В.С. Куйбіда [93], О.Г. Кучабський [95-96], Д.І. Олійник [133], В.М. Олуйко [134–135], А.П. Павлюк [140] тощо. Сьогодні вчені визначили особливості планування та реалізації стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад, проте практично відсутнє наукове обґрунтування напрямів практичної реалізації планів та особливостей розвитку громад на засадах сталого використання ресурсів. Саме такі питання частково порушують Б.М. Андрушків [3], П.Л. Царик [202-203], І.Ю. Чеболда [204].

Вчення про рекреаційні системи вперше було розроблене професором В. С. Преображенським [152] ще в 60-х рр. ХХ ст., і воно стало центральним у всіх наукових дослідженнях, присвячених такому багатогранному явищу, як рекреація. Закладений ученим діяльнісно-ландшафтний принцип рекреаційного проектування разом із принципом ієрархії рекреаційної діяльності (І. В. Зорін, В. А. Квартальнов) [78] дає можливість розглядати рекреаційне проектування як структурно-модульний процес. В. С. Преображенський вважається першим ученим, хто усвідомив необхідність системного підходу при аналізі складних процесів та реалізував його. Аналіз внутрішніх зв'язків рекреаційної системи здійснено українським ученим М.І. Долішнім [57-58] на прикладі моделей, похідних від базової моделі. За М. Долішнім, рекреаційна система – це сукупність субгалузей рекреаційного господарства.

На важливості вивчення туристичної діяльності наголошують О.М. Андропов [2], О.О. Бейдик [14-15], О. В. Заставецька [72-73], Б.Т. Пушкар [166-167], Д.М. Стеченко [182] та ін. У наукових працях В.Ф. Кифяка [81], М.П. Мальської та І.Г. Пандяка [107], О.В. Музиченко-Козловської [117] досліджуються проблеми класифікації різноманітних видів туризму. Г.М. Лаппо [99] та О.В. Бойко-Бойчук [19] розглядають загальнотеоретичні питання типізації й сутності міст, а актуальні аспекти ефективності управління містами — проблеми управління

цілями проекту й планування, взаємодії проекту й організації, управління ресурсами та інтеграцією проекту, докладно висвітлює В. М. Бабаєв [5].

У сучасних умовах поняття рекреація та «відпочинок» уособлюються, вживаються як синоніми. На цьому наголошує, зокрема, О.І. Ніколаєва [122] та Т.В. Ніколаєнко [123], пропагуючи використання соціокультурної методології при дослідженні рекреаційних компонентів суспільно-географічних утворень. Дослідники пропонують сприймати рекреаційну діяльність як різноманітну діяльність людей, зорієнтовану на відновлення власних сил відповідно до стандартів свого соціокультурного утворення, що зумовлене внутрішньою логікою еволюції соціокультурної системи. Отже, здійснено наголос на залежності рекреаційних процесів та їх просторового прояву від особливостей соціокультурного розвитку території. Н.В. Фоменко розглядає термін «рекреація» як процес відновлення фізичних, духовних і психологічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях [198, с. 5].

Дослідження рекреаційних ресурсів та індустрії туризму, зокрема природно-рекреаційного потенціалу Тернопільської області, здійснюють: О.М. та В.Ю. Дячок [64], О.В. Заставецька [72-73], І.Ю. Чеболда та Г.В. Чернюк [204; 207]. Тривалі наукові дослідження українського дендролога, еколога, доктора сільськогосподарських наук В.П. Кучерявого [97] присвячені особливостям розвитку рослинності в умовах урбо- та техногенного середовищ й здійснені на прикладі міст Західної України, зокрема Тернопільщини.

Містобудівні дослідження питань адміністративно-територіального устрою та організації територій знайшли своє відображення у працях низки відомих українських учених різних спеціалізацій. Слід, зокрема, виділити напрацювання архітекторів і урбаністів Ю.М. Білоконя [16-17], М.М. Габреля [35-39], С.М. Данілова [50], М.М. Дьоміна [52; 63], Є.Є. Ключніченка [83], В.І. Нудельмана [125-126], Т.Ф. Панченко [141-142], Г.П. Петришин [144], А.М. Плешкановської [149], Б.С. Посацького [151], Г.Й. Фільварова та І.О. Фоміна [196; 199], Б.С. Черкеса [206]. О.В. Кравченко [91] досліджує принципи архітектурно-планувальної організації

відкритих міських просторів з порушеними територіями, В.В. Шулик [211] — методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні. Вирішенням задач в урбаністичній сфері займаються вітчизняні урбаністи: М.М. Габрель, М.М. Дьомін, А.П. Осітнянко, В.О.Тимохін та інші [35-39; 52; 63; 138; 187]. Серед закордонних дослідників, котрі чимало уваги приділяють сучасній міській проблематиці, зокрема питанню планування й організації міського простору, слід виділити напрацювання П. Бурдьє [49], Дж. Джекобса [54], Г. Зіммеля і К.Зітте [76-77], П. Кідуела [80], А. Лефевра [103], Дж. Форестера та Р. Флориди [200; 217]. Містобудівні процеси й особливості взаємодії малого міста з територіальними системами вищого рівня вивчають, для прикладу, Е. Блейклі [214] й Т. Маршал [219], серед українських науковців О.А. Дида [53].

Незважаючи на чималу кількість публікацій, складність і багатогранність питань, пов'язаних з рекреаційним середовищем України, а також проблема поєднання зусиль різних владних гілок у цій царині зумовлює потребу подальших досліджень у цьому напрямі. Чимало уваги здобувачем приділено законодавчому висвітленню означеного питання, тож в процесі дослідження використано додаткові джерела інформації:

- довідкові та архівні матеріали управління містобудування та архітектури обласної державної адміністрації Тернопільської області, що включають збережені генеральні плани міст та містечок регіону, а також дані про наявні пам'ятки архітектури й природоохоронні об'єкти розташовані на досліджуваних територіях [178-179; 185-186];

- законодавчу базу, що включає закони України та розпорядження Кабінету міністрів України, які стосуються як проведення адміністративно-територіальної реформи, так і вирішення містобудівних проблем [85-88; 148; 153-154; 156-164; 176-177];

- міжнародні програми та методичні посібники, розроблені асоціацією міст України в рамках проекту «USAID Діалог» та швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO» на основі стратегії співпраці з Україною з питань розвитку 2019-2024 рр. [66; 112-113; 155];

- посібники з питань просторового планування для уповноважених органів містобудування та архітектури об'єднаних територіальних громад, підготовлені за сприяння програми «U-LEAD з Європою» [30; 65; 114; 194].

Акцентуючи увагу на категоріально-понятійному апараті, за основу приймалися наступні визначення.

Адміністративно-територіальна реформа — адміністративна реформа, що полягає у наданні більших повноважень органам місцевого самоврядування (децентралізації) та зміні адміністративно-територіального поділу. Проводиться в Україні з 2015 року: замість понад 11 тис. місцевих рад було сформовано 1469 спроможних територіальних громад; замість 490 районів — 136 нових районів. Основні повноваження рад районів перейшли на нижчий (ради громад) і вищий (ради областей) рівні.

Децентралізація державної влади в Україні — комплекс змін до існуючого за станом на початок 2014 р. законодавства, основна мета якого полягає в передачі значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Комплекс заходів з реформи децентралізації стартував у 2014 р., невдовзі після Євромайдану, та отримав назву «Національний проект «Децентралізація». За різними оцінками, вважається найуспішнішою з українських реформ [41; 67].

Громада — первинна (базова) адміністративно-територіальна одиниця місцевого самоврядування.

Територіальна громада (ТГ) — мешканці, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр (за Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні») [161].

Об'єднана територіальна громада (ОТГ) — це добровільне об'єднання мешканців сільської, селищної або міської ради, які межують між собою. Ініціювати об'єднання можуть як голови й депутати місцевої влади, так і самі мешканці.

Спроможна територіальна громада (СТГ) — територіальна громада села (селища, міста), що в результаті добровільного об'єднання здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема в сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Рекреація (фр. *recreation*, пол. *rekreacja* – відпочинок, від лат. *recreatio* – відновлення сил) — це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомлювальної і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які розміщені поза постійним місцем проживання особи й скеровані на відновлення (відтворення) фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності. Включаючи різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб і запитів, розрізняють три форми використання часу, відведеного на рекреацію: відпочинок, лікування (оздоровлення), туризм — до початку 1980-х досліджувався відокремлено як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі; нині прийнято вважати його компонентом рекреації, що здійснюється в межах рекреаційної основи. У нашому дослідженні поєднано рекреацію як відпочинок (коротко- і довготривалий) на спеціально відведених ділянках та відновлення природного середовища, культури краю шляхом реставрації культурно важливих місцевостей, монументів, архітектурних споруд тощо. Тобто йдеться про всі види відпочинку: відновлення здоров'я і працездатності шляхом відпочинку на лоні природи або під час туристичної поїздки з відвідуванням національних парків, архітектурних пам'яток, музеїв і т.д.

Рекреаційна діяльність (РД) — управлінські та економічні заходи, спрямовані на використання вільного часу для оздоровчої, лікувальної та культурної цілей. У період відпочинку для людини важлива можливість якнайбільшого задоволення найнижчих фізіологічних потреб (їжа, сон, безпека) для повноцінного занурення в процес рекреації без відволікання на побутові моменти, тож РД можна

тракувати як добровільну свідому діяльність, що визначається головно внутрішніми чинниками (збігається з інтересами й уподобаннями конкретної людини) та здійснюється з метою відновлення фізичних сил людини, характеризується різноманітністю поведінки людей і самоцінністю її процесу. Рекреаційна діяльність безпосередньо впливає на економіку регіону та держави через споживання рекреаційних послуг (транспорт, зв'язок, готельне і ресторанне господарство, роздрібна торгівля, харчова промисловість, фінанси і страхування тощо).

Рекреаційний простір (РП) — частина соціального простору, що використовується для рекреаційної діяльності та формується як результат діяльності відпочивальників і організаторів відпочинку; простір, якому властиві насамперед екологічні й естетичні характеристики як найважливіші для його розвитку. При дослідженні архітектури рекреаційного простору необхідно визначити структуру рекреаційної системи за таксономічними (місце даних рекреаційних утворень в ієрархії системи) та типологічними (якісні відмінності відповідно до окремого рівня) ознаками.

Рекреаційна система (РС) — система, у центрі якої міститься людина, населення, що складається з взаємозалежних підсистем (відпочивальників, природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління) та володіє функціональною цілісністю; складні й різнопланові системи з розвинутими й інтенсивними зв'язками, які важко піддаються формалізації й багаторазово ускладнюються в нових соціально-економічних умовах, тож при окресленні задач, що погано структуризуються, в аналіз ситуації, крім використання кількісних залежностей, слід відпрацювати механізми врахування суб'єктивних складових, які входять у систему і відіграють у ній важливу роль.

Територіальна рекреаційна система (ТРС) — це система взаємопов'язаних природних, природно-соціальних і соціальних компонентів, функціонування яких спрямоване на забезпечення рекреаційного попиту населення; просторово організована сукупність рекреаційних установ, що функціонують на основі використання ресурсів конкретної території та просторово-територіально між

собою пов'язані; ТРС базується на безпосередніх зв'язках між рекреаційними установами та на непрямих територіальних відносинах між ними (характер зв'язків і відносин є визначальним). Це внутрішнє складне утворення (кожний його елемент може сприйматися як самостійна система з кількома компонентами), що нерозривно пов'язане з діяльністю інших — рекреаційних і нерекреаційних, систем. Ширше поняття порівняно з РС.

Рекреаційні ресурси — сукупність природно-технічних, природних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку духовних і фізичних сил людини, її працездатності. При сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого й опосередкованого споживання та надання курортних і туристичних послуг. До них відносять явища й об'єкти природного і антропогенного походження, що використовуються для туризму, відпочинку і лікування, впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність.

Рекреант — особа, яка відновлює у визначених згідно з законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів свої розумові, духовні й фізичні сили; сукупність людей, котрі здійснюють рекреаційну діяльність з відповідною метою у межах регіону чи країни на спеціально відведених місцевостях з використанням природних рекреаційних ресурсів та умов більше одного дня. Рекреантів можна класифікувати на внутрішніх і зовнішніх, за метою здійснення ними рекреаційної діяльності (санаторно-курортна; лікувально-оздоровча; спортивна; пізнавальна тощо).

Туристично-рекреаційні зони — вільні економічні зони, які створюються в регіонах, що мають багатий природний, рекреаційний та історико-культурний потенціал, для ефективного його використання й збереження, а також активізації підприємницької діяльності (в т.ч. із залученням іноземних інвесторів) у сфері рекреаційно-туристичного бізнесу.

Рекреаційне місто — населений пункт міського типу, в якому домінує рекреаційна функція.

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади — одночасно містобудівна документація на місцевому рівні та документація з землеустрою, що визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи й напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки та благоустрою, цивільного захисту території й населення від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у т.ч. етапність освоєння території. Комплексний план передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів як єдиної системи розселення та території за їх межами.

Схема планування території визначає основні принципи й напрями планувальної організації та функціонального призначення території об'єднаної територіальної громади.

У сучасних умовах дещо змінюються сприйняття, розуміння рекреації, рекреаційної діяльності. Досліджуючи особливості архітектурно-планувальної організації новоутворених територіальних громад Тернопільської області, які володіють значним рекреаційним потенціалом та мають перспективи розвитку за рахунок його ефективного використання і відповідної архітектурно-планувальної організації, у роботі розглянуто передумови формування нових територіальних об'єднань в Україні, використано досвід реформування адміністративно-територіального устрою та організації простору життєдіяльності населення в країнах Європи та проведено паралелі з Україною, і це актуалізувало потребу розроблення для новостворених територіальних громад, а також більшості населених пунктів Тернопільської області нової містобудівної документації, суттєвого коригування існуючої з приведенням її до сучасних норм і вимог.

1.2. Передумови формування нових територіальних об'єднань в Україні

На всіх етапах територіального розвитку в Україні відбувався пошук відповідної моделі територіальної організації держави, такого варіанту просторової системи, який враховував би інтереси всіх сторін, включаючи політичні інститути й громадські структури різного рівня. Сучасна національна система розселення представлена поселеннями, що функціонують у взаємозв'язку в міській і сільській місцевостях. До її складу входять регіональні системи розселення, які сформувалися на основі територіальних відмінностей історичного, економічного, соціального розвитку тощо. На розвиток господарського комплексу України має функціональна типологія населених пунктів, яка враховує людність, структуру зайнятості за сферами господарства, адміністративний статус, організаційно-господарські й соціально-культурні функції поселення, їх системоорганізуюче значення, положення в системі розселення, перспективи розвитку.

Розселення малих містечок і сільських населених пунктів України сформоване головно до початку ХХ ст., планувальна організація населених пунктів визначалася (за відсутності будь-якої містобудівної документації) насамперед транспортними зв'язками й особливостями природних умов (наявність річок, лісів, умов рельєфу тощо), наявністю землеволодінь і традицій господарської діяльності. Генеральні плани чи інша містобудівна документація для малих міст і сіл на території України до початку 1950-х рр. практично не розроблялася.

Як підтверджують І.Я. Заяць та В.С. Куйбіда [74], забудова сіл в основному здійснювалася з урахуванням сформованих традицій. У центральних областях України, як наслідок Столипінської реформи, яка відбувалася в 1907-1914 роках, поширилося хуторське й дрібноселянське розселення (рис.1.2). Щодо західних областей України політика, яка здійснювалася урядами Австро-Угорщини й Польщі до 1939 р., сприяла реорганізації сільських поселень та творенню на їх основі великої кількості хуторів. Необхідно зазначити, що в середині ХХ ст. містобудування в сільській місцевості неістотно впливало на систему розселення.

Рис. 1.2. Схеми планування хутору (Центральна Україна) [Електронний ресурс]: а – ландшафтний парк; б – схема планування та рельєф.

Доступно: <https://uk.wikipedia.org/>

Радянською владою започатковано розподіл на «перспективні» й «неперспективні» села, негативний вплив від чого відчувався практично до кінця століття. Було здійснено об'єднання хуторів у крупні поселення. Водночас з розвитком колективізації на селі виникла потреба удосконалення існуючих і створення (будівництві) нових підприємств (машино-тракторні станції; племінні господарства; заклади з підготовки кадрів для сільськогосподарського виробництва тощо), які повинні були надавати практичну допомогу колгоспам, відповідно зумовивши необхідність перегляду системи розселення, збільшення обсягів житлового, культурно-побутового й виробничого будівництва, а також до необхідності планування забудови сіл.

Проектно-планувальна документація для села розпочалася з визначення основних параметрів розвитку господарства і розміщення поселення селян, тваринницьких ферм і виробничих дворів. Будівництво будівель і споруд здійснювалося виключно за типовими проектами. У повоєнні роки для швидшого

відновлення зруйнованих поселень та створення якихось мінімальних умов для життя мешканців села було розроблено більше чотирьох тисяч проектів упорядкування планування, благоустрою і забудови сіл, у яких історично сформована мережа вулиць залишалася роками практично без змін, а проектні вулиці наносилися пунктиром, на опорних планах показувалося розташування уцілілих громадських центрів, а також передбачалися місця розташування нових житлових і громадських будинків (рис. 1.3).

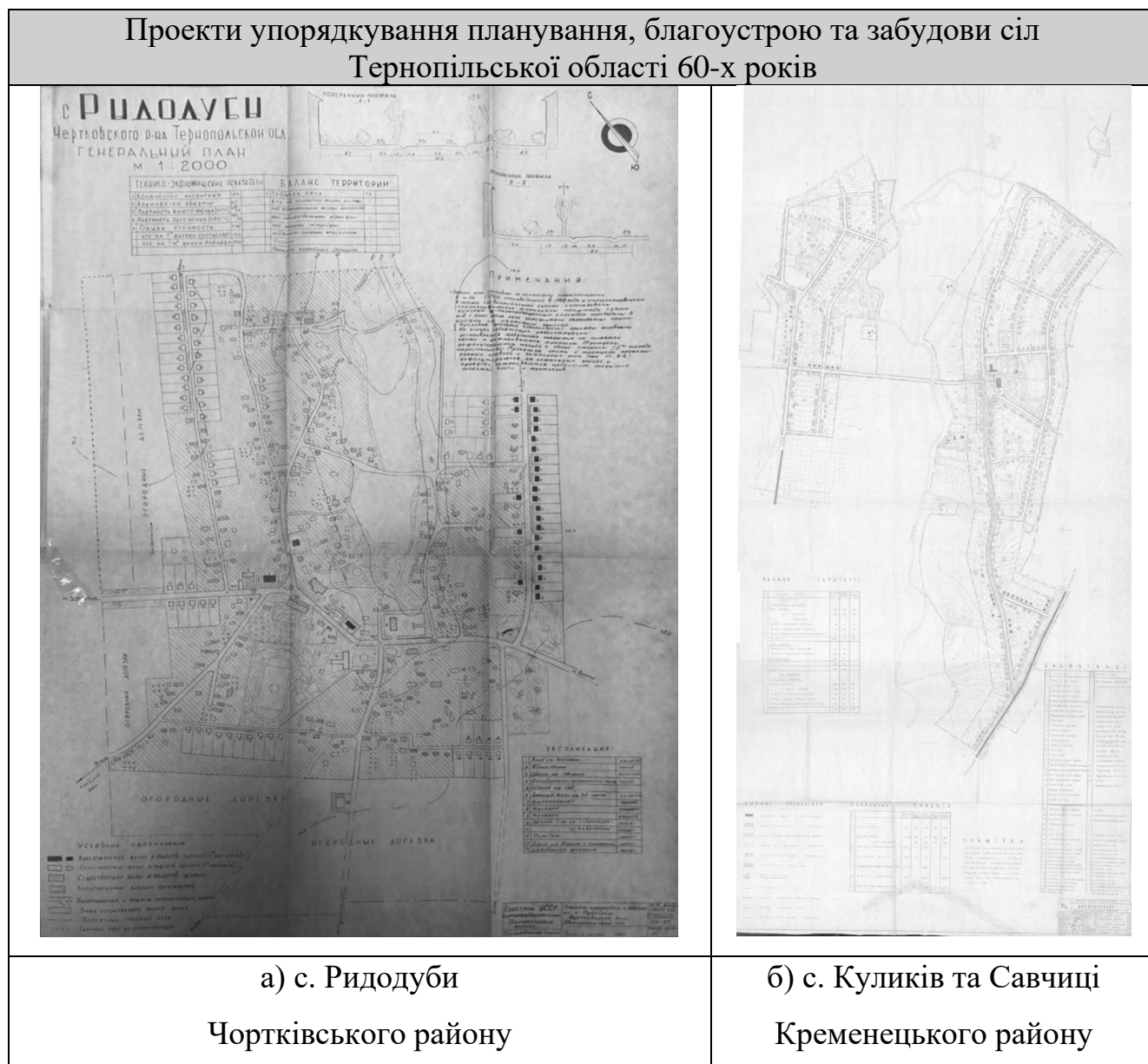

Рис. 1.3. Містобудівна документація 60-х років ХХ ст. з архівів управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації
(Авторське опрацювання)

Селища також забудовувалися за типовими проектами і строго регламентувалися у всіх відношеннях. Архітектурно-планувальна організація селищ майже не відрізнялася від планування колгоспних сіл, проте у них детальніше виражався регулярний характер планувальної структури, а житлова зона тісно пов'язувалася з виробничою, і в планувальному, і в об'ємно-просторовому відношенні проектувалися як одне ціле.

Доцільно зазначити, що зміни в політиці радянського періоду в сфері сільського містобудування майже не вплинули на систему розселення, яка склалася історично. У 60-70-ті рр. ХХ ст. було розроблено основну частину наявних генеральних планів міських, селищних та сільських населених пунктів Тернопільської області, які, до слова, чинні донині, хоч ще з 1990-х в основному не є придатними для використання, потребують нового розроблення чи, як мінімум, суттєвого корегування.

Згідно з даними, з 1022 сіл Тернопільської області генеральні плани були розроблені на 737 населених пунктів, з яких 344 виконані ще до 1970 року. 273 сільські населені пункти генеральними планами взагалі не були забезпечені. Практично усі генеральні плани сільських населених пунктів області, розроблені в період 1967–1974 рр., застаріли та не є актуальними, оскільки виготовлені при нормативному розрахунковому терміні дії містобудівної документації 15–20 років, а реально в більшості сільських населених пунктах генеральні плани розроблені понад 45 років тому, тож втратили свою актуальність і не становлять жодної практичної цінності, а відповідно, всі вони потребують нового розроблення, чому й сприяв здобувач (див. Додатки А-Б).

Із 35-ти міських населених пунктів Тернопільської області розроблення нової містобудівної документації потребують: місто Монастириська (генплан 1965 р.), смт Микулинці (генплан 1967 р.), селища Козлів, Козова, Залізці, Гримайлів, Золотий Потік, Скала-Подільська, Мельниця-Подільська (усі генплани 1970 р.). Генплани ще 23-х міст і селищ необхідно суттєво корегувати та приводити у відповідність до сучасних вимог. Схеми планування території районів датуються 1978 роком, тож їх також не варто вважати чинними й актуальними для сьогодення.

Отже, гостро постає питання необхідності оновлення містобудівної документації, а також розроблення нових схем планування територій територіальних громад.

У роки відновлення незалежності Україною фінансування робіт з розроблення містобудівної документації населених пунктів було передано до компетенції громад (органів місцевого самоврядування), що привело до припинення розроблення або оновлення генеральних планів (особливо це стосується сільських населених пунктів, переважна частина яких не могла забезпечити фінансування робіт з розроблення містобудівної документації). Замість пошуку шляхів вирішення цього важливого для кожної громади питання, пошуку джерел фінансування (обласною державною адміністрацією здійснювався пошук інвесторів для фінансування розроблення генеральних планів), центральним керівництвом було рекомендовано керівникам територіальних громад розглянути питання забезпечення містобудівною документацією населені пункти та передбачити при формуванні бюджетів на 2010-й та наступні роки фінансування робіт з розроблення генпланів сіл, селищ, міст області. Віце-прем'єр-міністр України протокольним дорученням від 04.01.2013 року № 47/0/1-13 за підсумками наради, яка відбулася 2 січня 2013 р., доручив Мінрегіону України до 01.02.2013 р. затвердити графіки виконання робіт із актуалізації наявної (непридатної для використання) містобудівної документації територій та населених пунктів України у 2013 році. Таке рішення центральних органів виконавчої влади практично призупинило розпочатий процес розроблення містобудівної документації на місцевому рівні. Питання було вирішене лише з затвердженням КМУ Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації на місцевому рівні [160], згідно з яким громади можуть розробляти новий вид містобудівної документації – комплексні плани просторового розвитку території громади (передбачено також розробку містобудівної документації в електронному вигляді, що забезпечить наповнення містобудівного й Державного земельного кадастрів даними містобудівної документації на місцевому рівні).

Планування територій на місцевому рівні нині здійснюється шляхом розроблення та затвердження комплексних планів просторового розвитку

територій територіальних громад, генеральних планів населених пунктів, детальних планів території, їх оновлення та внесення змін до них. На даний час на території області розроблено та ведуться роботи з розроблення містобудівної документації, а саме: Генеральні плани населених пунктів та проекти планування територій Тернопільської області, розроблені після 1991 року (за станом на січень 2020 р.), їх детальний перелік у хронологічному порядку з вказаними розробниками документації подано в Додатку Б. Питання необхідності розроблення схем планування територій громад та генеральних планів населених пунктів, забезпечення безумовного виконання вимог містобудівної документації, а також доступу до них передусім пересічних мешканців територіальної громади і забудовників є одним з основних завдань місцевого самоврядування.

Ситуація з розвитком і забудовою малих міст, селищ і сіл продовжує залишатися доволі непростою, оскільки проблеми практично у кожному створеному територіальному утворенні з кожним роком не вирішуються, а навпаки, лише ускладнюються й поглиблюються. Важливість потреби планування просторового розвитку сіл, селищ, міст та розроблення відповідної містобудівної документації наразі не знаходить належного розуміння й підтримки з боку громад, депутатів місцевих рад, а також значної кількості сільських, селищних, міських голів, незважаючи на передбаченість таких дій у чинному законодавстві України. Отже, хоч досі при проектуванні зберігаються підходи, сформовані в радянський період, робляться неспівмірні спроби змінити існуючу ситуацію в проектній практиці.

1.3. Світовий досвід адміністративно-територіальних реформ та архітектурно-планувальні задачі в організації нових утворень

У західноєвропейських країнах просторове планування (термін, відсутній в українському законодавстві, — уособлюється з поняттям «містобудівна діяльність») формулює принципи розвитку території. Схема планування території визначає основні принципи і напрямки планувальної організації та функціонального призначення території об'єднаної територіальної громади.

Розглянемо, яким чином відбувалися адміністративно-територіальні реформи та як вирішуються архітектурно-планувальні завдання в організації територіальних утворень в інших державах, передусім пострадянського простору.

У більшість колишніх соціалістичних країн економічна, політична й функціональна трансформації основних рівнів самоврядування стали пріоритетним завданням — попередній, субнаціональний рівень або взагалі втратив сенс, або обсяг його функцій значно обмежено чи трансформовано, хоч він і знаходить відповідне відображення у реформуванні адміністративно-територіального устрою країни. Проблеми трансформації основних рівнів самоврядування та відповідне реформування адміністративно-територіального устрою розглянемо насамперед на прикладах країн Прибалтики – Латвії, Литви та Естонії. Шляхом перетворення з унітарної у федеративну державу рухається Бельгія. Досвід та результати реформування територіального устрою є унікальним для кожної з держав, проте загальні принципи й підходи є спільними.

Систему адміністративно-територіального устрою Латвії складають: на регіональному рівні 26 районів та 7 міст республіканського підпорядкування (зі статусом району) — рис. 1.4, на місцевому рівні 26 об'єднаних самоврядувань (громад), 444 волості та 53 міста. Міста республіканського значення та адміністративно-територіальні одиниці місцевого рівня є первинною територіальною основою місцевого самоврядування.

Єдиним законодавчим актом, який регулює питання реформування адміністративно-територіального устрою країни, є Закон про адміністративно-територіальну реформу, прийнятий у жовтні 1998 р., яким регламентуються: поетапне проведення адміністративно-територіальної реформи органів місцевого самоврядування, формування державних регіональних адміністративно-територіальних одиниць, питання координації адміністративно-територіальної реформи й терміни виконання конкретних заходів (реформ) щодо кожного з напрямів [154].

Адміністративно-територіальний поділ Латвії до реформи 2009 року

Адміністративно-територіальний поділ Латвії після реформи 2009 року

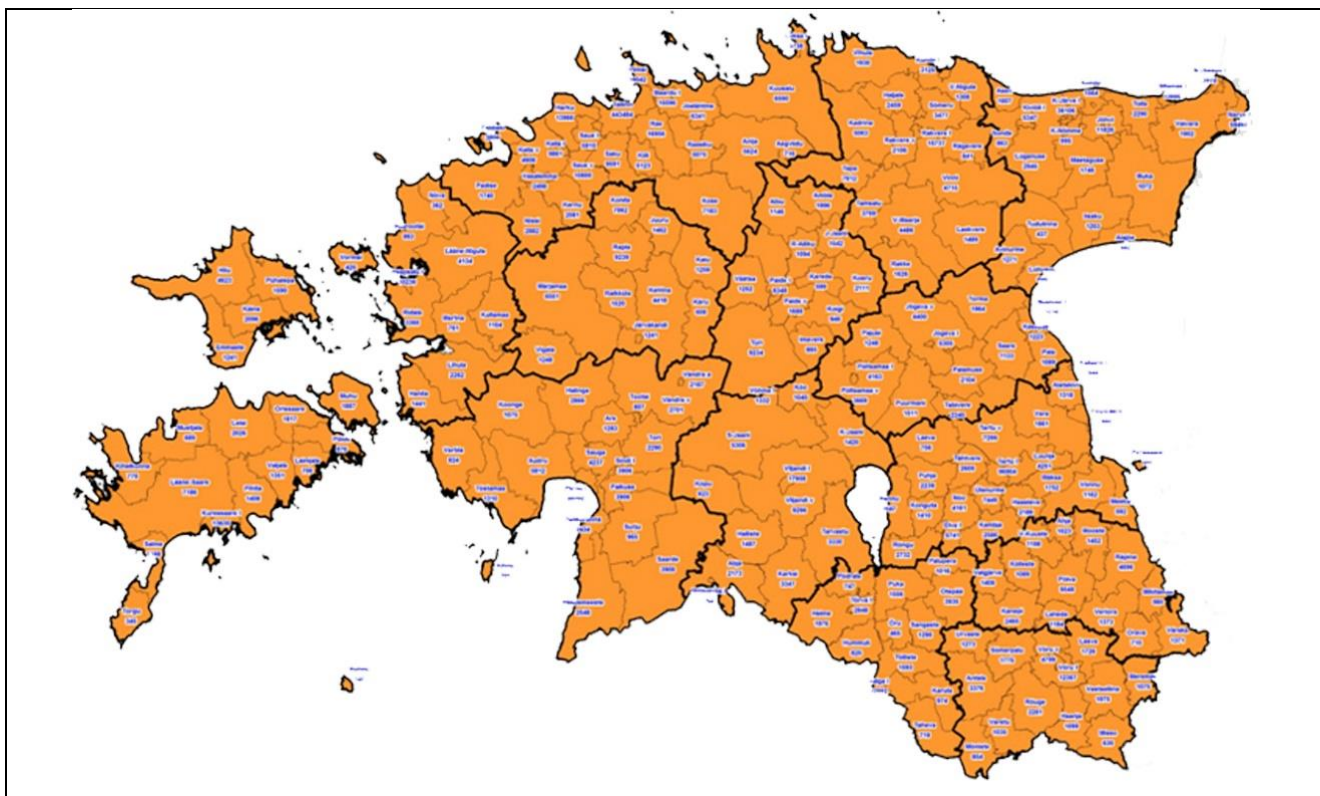
Рис. 1.4. Трансформація адміністративно-територіального устрою Латвії

Доступно: <https://www.espon.eu/>

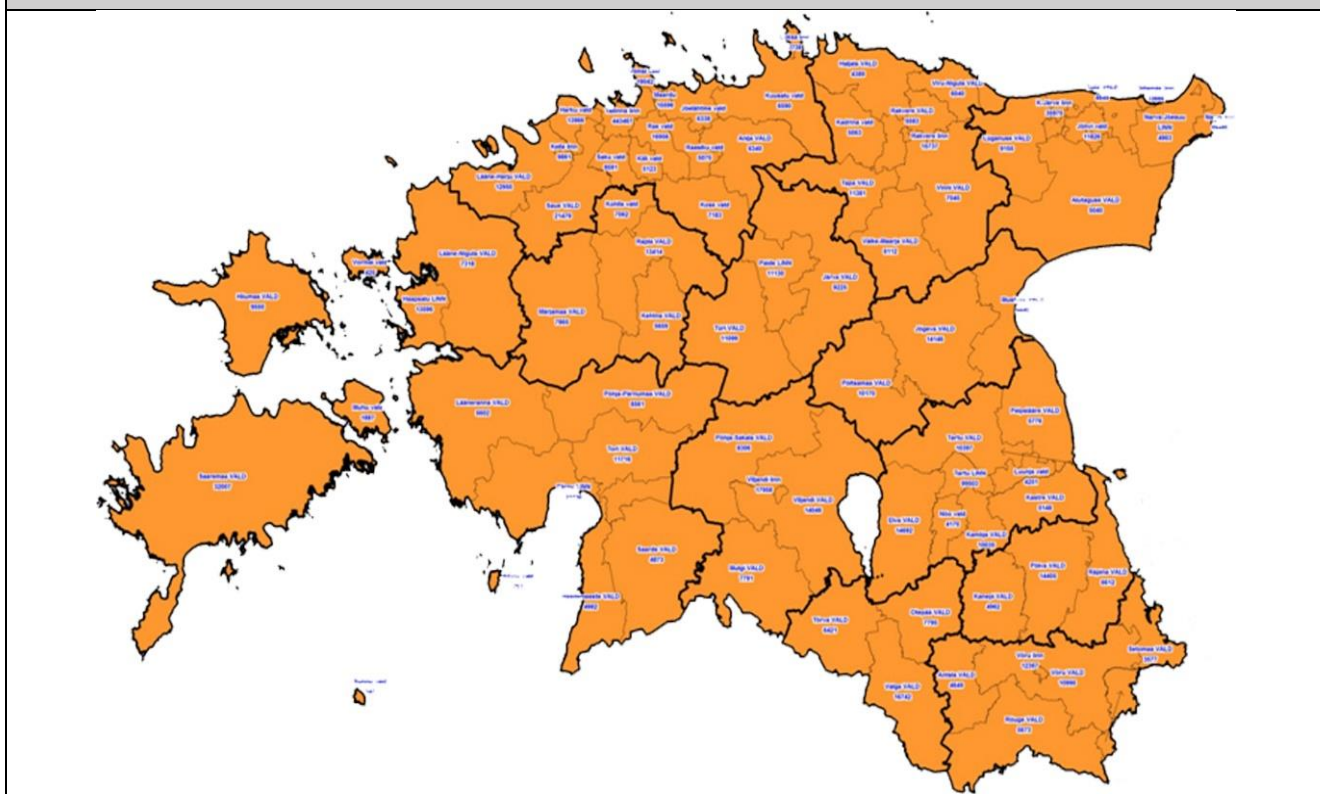
За даними, Латвія поділяється на 110 країв і 9 республіканських міст. Краї, відповідно, поділяються на 494 волості. Історично, культурно й конституційно держава поділяється на чотири регіони: Латгале, Земгале, Курземе, Відземе. В 2023 р. у Латвії передбачена заміна адміністративно-територіальної реформи, яка аналогічна українській реформі децентралізації влади. Вона передбачає укрупнення розділених у 2009 р. країв у більші адміністративно-територіальні одиниці, що пов'язано з ефективним розподіленням повноважень у провінції, а також з проблемою відтоку населення у міста та зосередженням основної маси населення в Ризькому столичному регіоні. Нова модель адміністративно-територіального устрою передбачає економію фінансових ресурсів, оскільки зменшується кількість адміністративно-територіальних одиниць і надаються більші права органам регіонального самоврядування.

Республіка Естонія поділяється на 15 повітів (мааконди), які, відповідно, включають міста і сільські муніципалітети – волості (рис. 1.5). Місцеве самоврядування поширене у містах та волостях.

У день перших виборів до місцевих органів самоврядування (17 жовтня 1993 р.) набув чинності Закон про повітові адміністрації, згідно з яким повітові органи влади втратили свій статус органів місцевого самоврядування. Повітові управи перетворено на адміністрації губернаторів повітів, які представляють уряд на регіональному рівні. Місцеве самоврядування здійснюється виключно на муніципальному рівні. Сьогодні в країні налічується 254 одиниці місцевого самоврядування, серед яких представлені як сільські (волосні), так і міські муніципалітети. Найбільшою адміністративно-територіальною одиницею місцевого самоврядування є м. Таллінн (427, 5 тис. мешканців), найменшою - острів Рухну (68 мешканців). Понад 2/3 адміністративно-територіальних одиниць місцевого самоврядування мають населення до 3 тис. мешканців. Органи влади місцевого самоврядування складаються з відповідних структур: рада або збори — представницький орган населення адміністративно-територіальної одиниці. Збори обирають голову, який організовує їх роботу та представляє муніципалітет в органах державної влади; управа — виконавчий орган місцевого самоврядування, який обирається зборами.

Адміністративно-територіальний поділ Естонії до реформи 2017 року

Адміністративно-територіальний поділ Естонії після реформи 2017 року

Рис. 1.5. Трансформація адміністративно-територіального устрою Естонії

Доступно: <https://www.euointegration.com.ua>

На регіональному рівні старійшина повіту (губернатор) представляє центральний уряд країни, який здійснює координацію адміністративних функцій центрального уряду в повіті, управління державною власністю та укладення від імені уряду держави адміністративних угод з муніципалітетами на виконання державних замовлень. Старійшина очолює адміністрацію, що фінансується з центрального бюджету, та є підзвітним центральному уряду. У відносинах з місцевими органами самоврядування він здійснює наглядові й дорадчі функції.

У 2015 році уряд Естонії запропонував нову реформу в два етапи, яка має вступити в силу на момент проведення наступних місцевих виборів у жовтні 2017 року. З метою гарантування високоякісних публічних послуг, законопроект встановлює мінімальний критерій до чисельності населення на рівні п'яти тисяч мешканців. Перший етап реформи є добровільним і передбачає фінансові стимули в формі державних грантів для тих, хто обрав шлях об'єднання. Також пропонуються компенсації для голів рад і мерів, чий повноваження припиняються в результаті об'єднання. Для муніципалітетів з кількістю мешканців менше п'яти тисяч осіб (і можливо, іншою), які не погоджуються на добровільне об'єднання, уряд планує ініціювати злиття на початку 2017 року без фінансових компенсацій. Як наслідок, за станом на початок 2016 р. загальна кількість муніципалітетів скоротилася від 254 у 1995 році до 213-ти, певна кількість найменших сільських муніципалітетів залишилася, однак при наданні послуг вони зазвичай співпрацюють зі своїми більшими сусідами [109; 114].

Адміністративно-територіальний устрій Фінляндії складається з губерній, провінцій, повітів та комун. У результаті проведеної у 1997 р. реформи державного регіонального управління в країні було скорочено кількість губерній з 12-ти до 6-ти одиниць. Губернські правління сприяють комунам у забезпеченні населення необхідними послугами, оцінюють їх якість, вартість і доступність, слідкують за тим, щоб кожний мешканець комуни, незалежно від місця проживання, мав рівні можливості користуватися послугами, які надаються (гарантуються,) державою. Правління керують діяльністю повітів, здійснюють функції семи міністерств під їх безпосереднім керівництвом. До їхньої компетенції віднесено такі питання: освіта і

культура; соціальне забезпечення й охорона здоров'я; нагляд за безпечністю продуктів харчування та захист прав споживачів; конкуренція і підприємництво; ветеринарія і охорона тварин; поліція і пожежно-рятувальна служба, транспорт; фізкультура і спорт, питання молоді; судове управління та деякі інші.

Регіональне управління на рівні комун здійснюється союзами комун, з яких найважливішими є регіональні союзи та окружні центри охорони здоров'я. Завданням перших є захист інтересів регіону і його всебічний розвиток відповідно до державної політики та Закону про регіональний розвиток. Вони вирішують і конкретні завдання щодо перспективного розвитку регіонів, які частково фінансуються за рахунок структурних фондів ЄС.

У 1997 р. здійснено ще одну зміну в структурі регіонального управління, за якої шість окремих адміністративних структур, що мали 77 різних відділень і філіалів, були об'єднані у 15 регіональних управлінь, які отримали назву Регіональних центрів економічного розвитку і працевлаштування. Основними завданнями даних центрів є: надання підтримки і консультацій підприємцям; сприяння експорту, розширенню міжнародної діяльності підприємств і розробці новітніх технологій; розвиток фермерських господарств у сільській місцевості; здійснення заходів щодо сприяння зайнятості на рівні регіону; керівництво роботою бюро з працевлаштування і контроль над ними; управління рибним господарством на рівні регіону.

Адміністративно-територіальний устрій окремих губерній Фінляндії не є однаковим. Так, губернія Південна Фінляндія (1/10 частина країни за площею та 4/10 за чисельністю населення) складається з 6-ти провінцій та 89-ти комун (27 комун - це міста, найбільша комуна - м. Гельсінкі, трохи більше 0,5 млн мешканців), а губернія Західна Фінляндія (1/4 частина країни за площею та 1/3 країни за чисельністю населення) складається з 7-ми провінцій, 36-ти об'єднань комун, 34-х повітів та 205-ти комун (серед них 50 комун є містами). Протягом останніх років уряд Фінляндії просуває територіальну реформу, вимагаючи від малих муніципалітетів спільно організовувати медичні та соціальні послуги і надаючи фінансові стимули тим, хто виявляє бажання об'єднатися. У результаті цих зусиль кількість муніципалітетів

скоротилася з 448-ми в 2001 р. до 313-ти за станом на 1.01.2016 р. хоча ще залишається певна кількість дуже малих муніципалітетів, особливо на архіпелазі та в районах, де мешканці розмовляють шведською мовою. Крім того, Фінляндія має 19 регіонів з обмеженими функціями місцевого самоврядування у сферах регіонального розвитку, планування та просування [114].

За державним устроєм і формою правління Швейцарія є конфедеративною парламентською республікою, що складається з 26-ти адміністративно-територіальних одиниць з високим рівнем автономності й незалежності. Кантони, відповідно, поділяються на общини. До слова, повноваження суб'єктів конфедерації в усіх сферах тут набагато ширші порівняно з адміністративно-територіальними одиницями в Україні [133].

У Швейцарії існує комплексна й складна трирівнева система розподілу повноважень між центральною владою та регіонами: федерація (центральна влада) виконує завдання, безпосередньо визначені для неї основним законом або такі, що вимагають уніфікованого регулювання; кантони здійснюють всі права, які не делеговані федеральній владі, і самостійно визначають завдання, які вони виконують у рамках своїх повноважень (кожен кантон має власну конституцію, виконавчу, законодавчу та судову владу); общини, рівень автономії яких забезпечується відповідно до кантонального законодавства. В основних сферах забезпечення життєдіяльності держави розподіл компетенцій здійснюється згідно з Конституцією держави.

Територіальний устрій Швейцарії формувався століттями і протягом останніх десятиліть у країні не здійснювалися територіальні реформи на кантональному рівні (подібне мало місце у 1978 р., коли за рахунок відокремлення франкомовної частини кантону Берн було утворено кантон Юра з наданням йому всіх прав, якими користуються кантони). Останні територіальні зміни на рівні общин відбулися 1993-го та 1995-го рр., коли два райони кантону Берн були включені до складу кантону Базель-земля та кантону Юра. Актуальними для Швейцарії залишаються реформи, пов'язані з удосконаленням взаємовідносин між федерацією та кантонами і між самими кантонами для підвищення ефективності

функціонування держави на засадах федералізму як її основної опори. Реалізуються реформи, спрямовані на перерозподіл повноважень і завдань між федерацією й кантонами, а також зміну системи фінансового вирівнювання для збалансування рівнів розвитку кантонів та стирання відмінностей у їх фінансовій потужності. Основними результатами таких змін стають: чіткіше окреслення завдань як федерації, так і кантонів; усунення дублювання функцій (одним з аргументів перетворень є те, що центральна влада зараз виконує надто багато завдань, а свобода дій кантонів є обмеженою); підвищення взаємодії між федерацією та кантонами у сферах взаємної відповідальності тощо.

У Польщі 1998 р. було прийнято остаточне рішення про децентралізацію й проведення територіальної реформи [82; 102]. Знаково, що в ході затвердження Проекту територіальної реформи найбільшу дискусію в польському парламенті та загалом суспільстві викликали не фінансові питання чи розподіл повноважень, а кількість регіональних утворень на рівні воєводств (провінцій) за європейською класифікацією. Історичним (у т. ч. й соціально-економічним), культурним чи етнічним аспектам при цьому надавалося більше значення, ніж суто структурним чи інституційним питанням.

Чинний адміністративно-територіальний поділ Польщі діє з 1999 р. і виник внаслідок адміністративної реформи (рис. 1.6), що утвердила трирівневу структуру територіального поділу «воєводство — повіт — гміна». Делеговані цим адміністративним одиницям повноваження не перетинаються та доповнюють одне одного. За станом на 01.01.2020 р. у Польщі налічується 16 воєводств, 314 повітів (+66 міст на правах повіту) та 2477 гмін. Для порівняння: наприкінці 1998 р. Польща поділялась на 2489 муніципалітетів (з виборчими органами влади) і 49 воєводств під керівництвом представників центрального уряду (воєвод). Усі три рівні незалежні фінансово, кожен з них має своє коло завдань. Наприклад, гміни відповідають за комунальне господарство та розвиток економіки, громадські послуги на місцевому рівні, землекористування, дошкільні заклади, основну школу, гімназії, осередки охорони здоров'я, заклади культури, бібліотеки, гмінні дороги. Несучи відповідальність за забезпечення базових повсякденних потреб

населення на місцевому рівні, гміни повною мірою відповідають за місцевий розвиток, у т. ч. розробку його стратегії, контролюють не менше 17,5 % (за деякими джерелами - до 25 %) суспільних фінансів (головно субсидії, що виділяються центральними адміністраціями на виконання конкретних завдань місцевого рівня). Повіти відповідають за: адміністративні послуги, громадські послуги на місцевому понадгмінному рівні, публічну безпеку, спеціальні школи, повітові лікарні, повітові заклади, заклади культури та музеї, повітові дороги. Воєводства — за регіональний розвиток, громадські послуги на регіональному рівні, розвиток ринку праці, вищі школи, воєводські лікарні, театри, регіональні музеї, воєводські дороги.

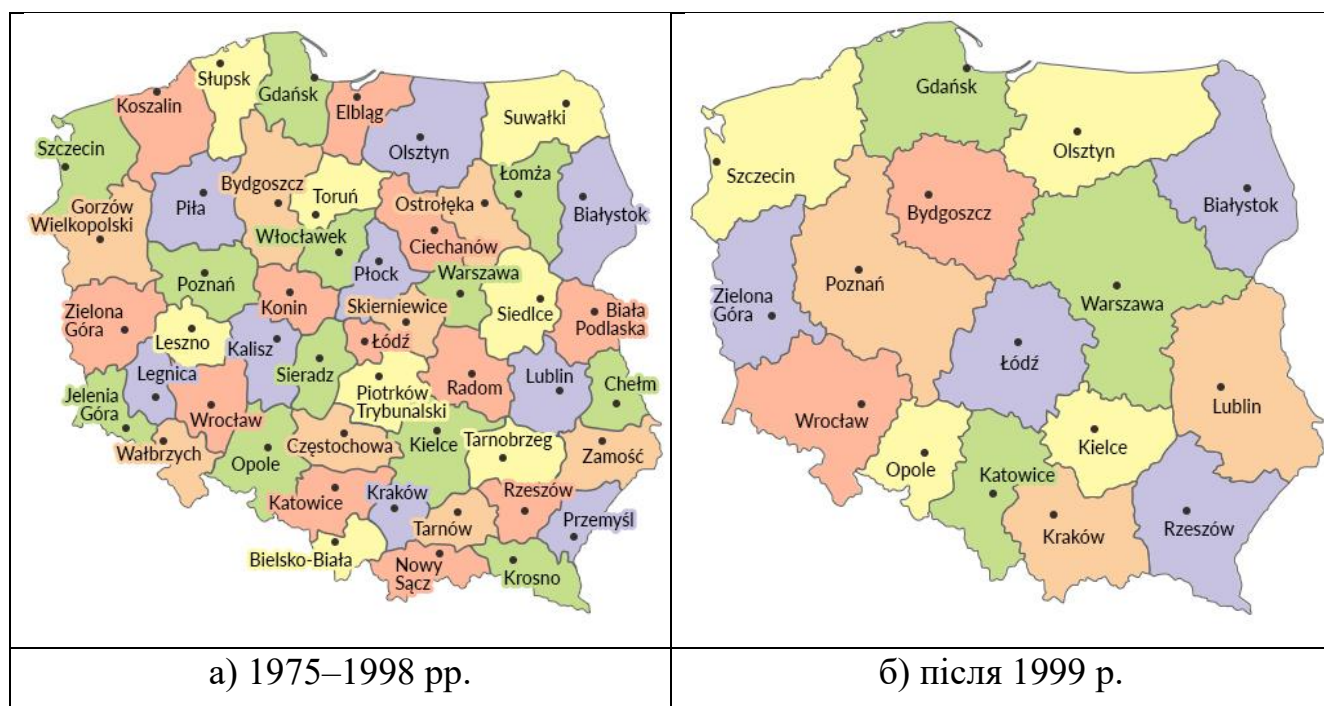

Рис. 1.6. Трансформація адміністративно-територіального устрою Польщі до (а) та після (б) реформи.

Доступно: <https://mapsontheweb.zoom-maps.com>

Округи (пов'яті) керуються радою округу (на чолі з головою) і виконавчим органом (на чолі зі старостою) й виконують частково допоміжні функції, які не можуть ефективно надаватися гміною. Як зазначалося, всього нараховується 314 пов'ятів та 65 міст на правах пов'ятів (більшість із них має населення понад 100 тис.). Функції пов'яту: народна освіта; підтримка та охорона здоров'я; соціальна

допомога, підтримка недієздатних осіб, розвиток сім'ї, проблеми безробіття; транспорт і громадські дороги; культура та охорона культурних цінностей; фізична культура і туризм; геодезія, картографія і туризм; управління нерухомістю; благоустрій територій і нагляд за будівництвом; охорона навколишнього середовища і природи, водне господарство, рибальство, лісництво; громадський порядок та безпека; запобігання надзвичайним ситуаціям; охорона прав споживачів; утримання закладів громадського призначення та адміністративних об'єктів; оборона.

Провінції (воєводства): законодавчим органом є регіональні збори («сеймики»), які очолює голова. Уряд воєводства очолює голова самоуправління ("маршалок"). Уряд несе повну відповідальність за розробку стратегії та економічний розвиток регіону. Влада на рівні провінції (воєводства) фактично розподіляється між представниками центрального уряду (воєводами) і виборчим органом. Загалом представник центрального уряду відповідає за суспільну безпеку, виконання правових норм і забезпечення законності. Крім заходів правового характеру, остаточний розподіл відповідальності визначається практичними домовленостями (виходячи зі специфіки даного регіону). Функції воєводства: стратегія і політика розвитку воєводства; стимулювання економічного розвитку; територіальна цілісність; розбудова інфраструктури; народна освіта, вища освіта; охорона здоров'я; культура; соціальна допомога, політика у сфері розвитку сім'ї, вирішення проблем безробіття; модернізація сільських районів; охорона навколишнього середовища, водне господарство; громадські дороги і транспорт; фізична культура і туризм; захист прав споживачів; громадська безпека.

На думку польських експертів з регіональної політики [219-220; 222; 227; 229], воєводства і повіти отримали набагато більше нових обов'язків, ніж джерел доходів, що робить державні дотації необхідною, а то й ключовою умовою їх фінансування. Вважається незаперечним позитивним результатом адміністративно-територіальної реформи формування 16-ти економічно сильних регіонів (на противагу колишнім 49-ти), основу яких складають переважно динамічні в розвитку міські агломерації. Саме така схема децентралізації державної

влади і реформи територіальної адміністрації закладає основу для реалізації сучасної комплексної регіональної політики.

Здійснимо детальний огляд громади рекреаційної спеціалізації в Польщі на прикладі гміни Унеюв (пол. Gmina Uniejów). Це місько-сільська гміна у центральній Польщі (рис. 1.7), належить до Поддембицького повіту Лодзинського воєводства. Площа гміни становить 129 км², населення, за станом на 2011 р., – 7225 осіб, 3004 з яких проживають у містах, а 4221 – в селах.

Рис. 1.7. Схема розташування громади рекреаційної спеціалізації в Польщі.

(Авторське опрацювання).

Під час динамічних соціальних і економічних змін та зміни адміністративно-територіального устрою громадою було здійснено пошук і використання геотермальної води, а також можливостей, пов'язаних з отриманням коштів ЄС для інвестицій. З 2012 року Унеюв має статус санаторію й зосереджує діяльність на розвитку туристичних і рекреаційних функцій (рис. 1.8).

Схема просторового планування гміни Унеюв (схема планування території ОТГ)

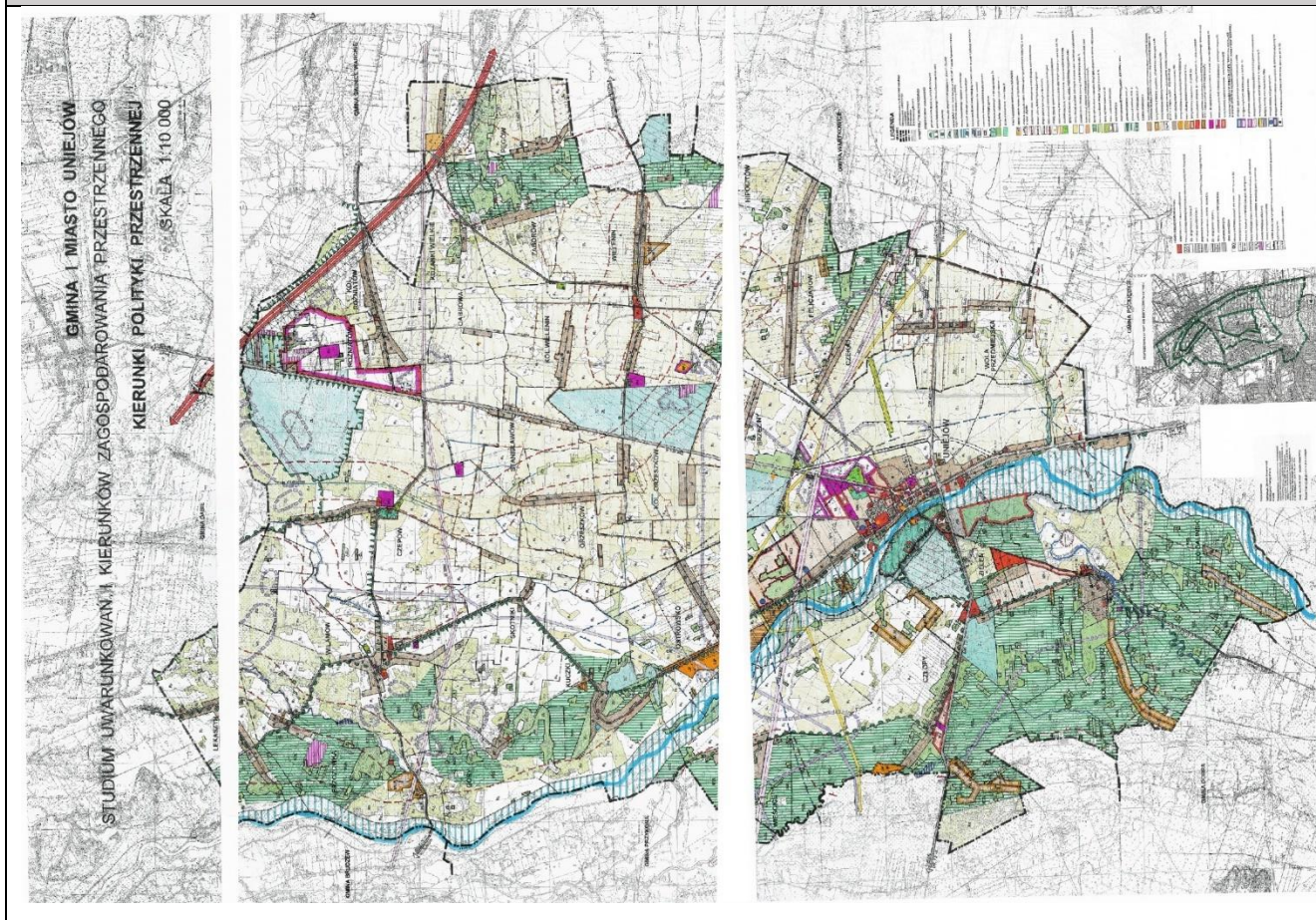

Рис. 1.8. Схема просторового планування гміни Унеюв.

Доступно: <https://uniejow.pl/>

Громаду у випадку гміни Унеюв було об'єднано довкола міста Унеюв, де виявлений рекреаційний потенціал бальнеологічного характеру. З залученням інвестицій тут сформовано оздоровчо-рекреаційний комплекс, який став центром тяжіння туризму та сформував основний напрям для розвитку громади загалом. До розташованого у мальовничому місці — в долині річки Варти, міста з багатою історією та SPA-центром із термальними басейнами ідуть насамперед на термальні джерела (це гігантський аквапарк з комплексом басейнів (рис. 1.9)). Отже, ресурсорієнтований підхід до формування архітектурно-просторового устрою громади допоміг тут розвинути наявний потенціал та покращити якість життя населення, вдосконалити інфраструктуру громади, створити робочі місця для мешканців тощо.

Рис. 1.9. Фото термальних джерел Унеюва.

Доступно: <https://www.termyuniejow.pl>

Підбиваючи підсумки, виділимо наступне. В умовах планового ведення народного господарства, загальнодержавної власності, зокрема на землю, домінування держави в соціально-економічному житті та командних методів управління, у т.ч. і містобудівельними системами, їх організацією та розвитком, головна увага в рекреаційній сфері концентрувалась на народногосподарських інтересах стосовно проєктованого об'єкта та обґрунтуванні планових показників його розвитку на проєктний період. Нова нинішня парадигма включає: відхід від типового проєктування, розкриття нових механізмів діяльності, зокрема роботи з інвестором та громадою, гуманізацію архітектури.

Розглянутий досвід адміністративно-територіального реформування в інших країнах підтверджує розуміння ними важливості означеного питання — архітектурно-планувальна, економічна, політична й функціональна трансформація основних рівнів самоврядування стала пріоритетним завданням, субнаціональний рівень або взагалі зник, або його функції були трансформовані, і це знайшло відповідне відображення в економіці країн, підвищенні добробуту мешканців..

Висновки до першого розділу

1. Проаналізовано спеціалізовані й суміжні за тематикою роботи публікації, які взято за основу для власного дослідження. Аналіз здійснено за трьома основними напрямками: адміністративно-територіальний устрій і реформи; рекреаційні ресурси й туризм; архітектурно-планувальна організація територій і поселень. Увагу акцентовано головно на архітектурно-планувальних та управлінських аспектах, а при вивченні існуючого стану розвитку рекреаційної сфери області зроблено узагальнюючий висновок щодо потреби її розвитку як цілісності. Проаналізовано стан законодавчої бази України та нормативної документації з окресленого питання.

2. Уточнено категоріально-понятійний апарат просторового розвитку та архітектурно-планувальної організації територіальних громад. Визначено та дано характеристику термінам: територіальна громада, архітектурно-просторова організація території громади, рекреаційний простір, рекреаційний об'єкт, територіальна рекреаційна система тощо. Окремі поняття виступають об'єктом архітектурно-містобудівної практики і відносяться передусім до «схеми комплексного планування територіальної громади».

3. Проаналізовано передумови творення територіальних об'єднань в Україні, досліджено історію формування забудови й планувальної організації територій та населених пунктів західних областей України, вплив політичної й економічної ситуації на зміну територіального устрою. Підтверджена потреба здійснення реформування адміністративно-територіального устрою в країні з

використанням нової моделі управління та при чіткому розподілі повноважень між різними рівнями й системою самоврядування.

4. Оглянуто стан розроблення містобудівної документації на місцевому рівні, систематизовано генеральні плани населених пунктів, проекти планування територій Тернопільської області, розроблені після 1991 р. Підтверджено: більшість населених пунктів Тернопільської області потребують розроблення нової містобудівної документації або ж суттєвого коригування існуючої, з приведенням до сучасних норм і вимог, і це аргументує необхідність розроблення нової архітектурно-містобудівної документації, зокрема концепції інтегрованого розвитку комплексних планів територій новоутворених громад. Обґрунтована потреба методичних і практичних змін територіального планування й просторового розвитку територіальних громад і населених пунктів.

5. Вивчено практику реформування адміністративно-територіального устрою в інших країнах: — Латвія, Естонія; Фінляндії й Швейцарії, де архітектурно-планувальна організація та просторовий розвиток громад не є однаковим та формувався століттями; а також сусідньої для українців Польщі. Зміни, які відбулися в цих державах, були зумовлені: по-перше, завдяки усвідомленню громадськістю й місцевою владою необхідності розроблення містобудівної документації, що дало можливість синхронізувати процеси життєдіяльності громад відповідно до функцій території на основі наявних ресурсів; по-друге, активному сприянню зазначеним процесам з боку держави; по-третє, послідовності в реалізації.

6. Досліджено зміни низових територіальних одиниць унаслідок адміністративно-територіальної реформи на прикладі місько-сільської гміни Унеюв у центральній Польщі, де ресурсно-орієнтований підхід до формування архітектурно-просторового устрою громади допоміг використати й розвинути наявний рекреаційний потенціал (термальні води) та покращити якість життя населення. Досвід реформування адміністративно-територіального устрою підтверджує його важливість для України з точки зору вирішення архітектурно-планувальних проблем та просторового розвитку громад; розгляду питань просторового розвитку, архітектурного-планування, екології тощо в системній єдності.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕКРЕАЦІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

2.1. Загальнонаукові методи дослідження архітектурно-планувальної організації й розвитку територіальних громад

Зміна геополітичних орієнтирів України, поява різних форм власності й систем господарювання, поступовий перехід держави до постіндустріального суспільства, розширення громадянських прав тощо обумовлюють нову парадигму архітектурно-урбаністичного проектування, потребу творення нової урбаністичної культури та формування її носіїв (архітекторів-урбаністів). В умовах планового ведення народного господарства, загальнодержавної власності, зокрема на землю, домінування держави в соціально-економічному житті та командних методів управління, у т.ч. і містами й територіями, головна увага концентрувалась на народногосподарських інтересах стосовно проєктованого об'єкта та обґрунтуванні планових показників його розвитку на проєктний період [47; 98]. Нині, незважаючи на кардинальні зміни, які відбулись у всіх сферах, продовжують зберігатися при урбаністичному й архітектурному проєктуванні підходи, сформовані в радянський період, наявні лише певні спроби змінити існуючу ситуацію.

Основним у вирішенні завдання проєктування малого населеного пункту вважався демографічний прогноз та визначення приросту населення на перспективу, що й обумовлювало подальший техніко-економічний розрахунок і проєктні рішення. Подібний підхід спостерігався і для вирішення містобудівних завдань іншого рівня. Як показує практика реалізації генпланів населених місць у радянський період, навіть в умовах відносно стабільної демографічної ситуації, прогнозованої міграції, контрольованості розселення людей демографічні прогнози розвитку не справджувались.

У сьогоднішніх умовах радикальних і неконтрольованих процесів у демографічній та міграційній сферах, зняття обмежень на вибір місця проживання тощо застосування планового підходу є некоректним. Практикою оновлюваних генпланів в Україні [35; 153; 176-177] актуалізовано вимогу об'єктивізації демографічних прогнозів застосуванням складніших методик. Водночас сьогодні, в умовах різних форм господарювання, економічне майбутнє населеного пункту на перспективу 20 років складно спрогнозувати. Показники економічних перспектив та демографічного прогнозу були важливими, коли під реалізацію певних проектів виділялись державні кошти, а держава визначала й контролювала просторову політику в цілому.

У сучасних умовах увага переноситься з визначення показників народногосподарського планування і прогнозування на дослідження проблем та наявних ресурсів (потенціалу) їх вирішення. Тобто планово-нормативний підхід поступово замінюється проблемно-ресурсним. В умовах зростання самоврядування державі при визначенні перспектив територій слід орієнтуватися на місцеві ресурси, а просторовий розвиток поселень віднесено до функцій територіальних громад і місцевого самоврядування.

У світі є поширеною інтегрована практика, в якій одна фірма пропонує комплексні послуги з архітектури, інженерії та управління будівництвом. Такий підхід пропонує численні переваги, включаючи швидше завершення проекту та зниження витрат. Невдачі, які виникають часто при цьому зазвичай є результатом зіткнення між новими методами та старими принципами. Принципи, засновані на статичному методі виробництва, який вбачає чітке розмежування між проектуванням та будівництвом як на етапі організації проекту, так і на етапах проекту, можуть не відповідати практиці, яка об'єднує проектування та будівництво як організаційно, так і послідовно [35].

Інтегрований розвиток міст (районів) набув чималого значення у багатьох країнах – членах ЄС в останнє десятиліття та знайшов відображення в «Лейпцизькій хартії», де серед іншого зазначено, що «...всі виміри сталого

розвитку слід розглядати одночасно й однаково. До них відносяться економічне процвітання, соціальна рівновага та здоров'я навколишнього середовища» [113].

Йдеться про підвищення потенціалу європейських міст у сферах культурних і структурних властивостей, соціальної інтеграції та економічного розвитку з використанням цілісного підходу. Водночас, однак, зазначається, що «...демографічні проблеми, соціальна нерівність, виключення певних груп населення, потреба у недорогих і відповідних житлових та екологічних проблемах є впізнаваними», і вони також є частиною завдань розвитку міст. Підсумовуючи, очільники держав під час Лейпцизької зустрічі зосереджуються на двох питаннях, які слід вирішити з допомогою підходів до комплексного розвитку міст:

1) як можна досягти місцевого економічного зростання, міжнародної та міжрегіональної економічної конкурентоспроможності та у зв'язку з цим створення нових можливостей працевлаштування як опори майбутньої життєздатності та захисту європейських міст?

2) як групи населення та міські підрайони, яким загрожує від'єднання від місцевого економічного розвитку, від міського ринку праці та соціально-просторових контекстів, можуть бути залучені до бажаного розвитку, щоб зберегти міста як соціальні та просторові одиниці?

Комплексний підхід — головна вимога архітектурних досліджень. Він пов'язаний з пофакторним аналізом і сприяє дослідженню впливу окремих чинників на архітектурно-планувальні характеристики рекреаційної інфраструктури громади та її розвиток. Сюди безпосередньо відноситься вивчення демографічних процесів, рівня розвитку туризму, підприємств туристичної сфери, від яких залежить розвиток рекреаційної інфраструктури територіальної громади. При цьому користуємося статистичним, розрахунковим, історичним методом, картографічним аналізом та натурними обстеженнями. Щодо статистичного методу використовуємо статистичні дані та проводимо обробку й аналіз одержаних результатів (рис. 2.1).

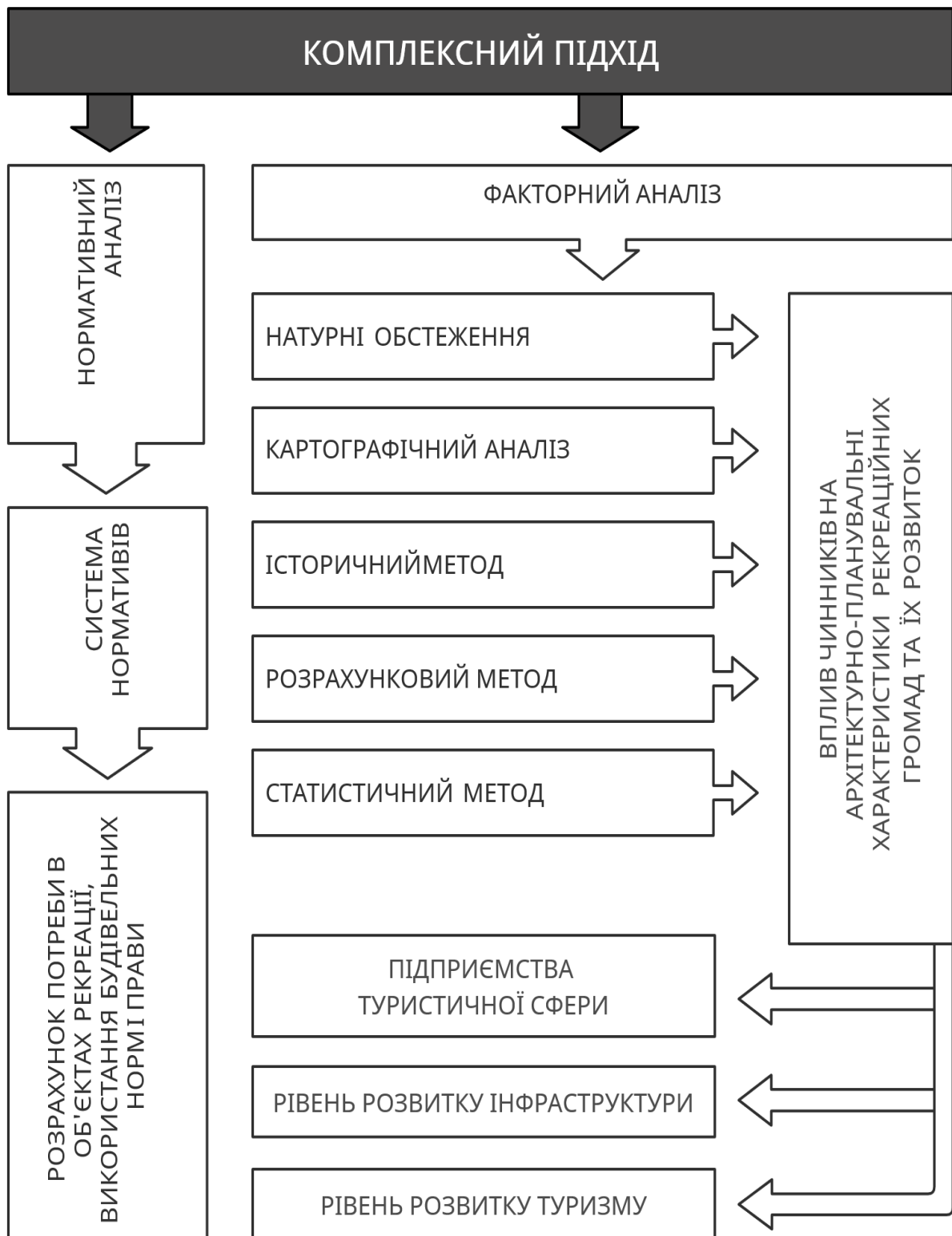

Рис. 2.1. Складові комплексного підходу дослідження громад рекреаційної спеціалізації

Комплексний підхід до проблеми розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації передбачає, окрім іншого, й аналіз закордонного досвіду

сучасних тенденцій, зокрема пристосування історичних архітектурних пам'яток до динамічного розвитку поселень. Інноваційні підходи до регенерації простору можуть також бути ефективними для вітчизняної архітектурної й містобудівної практики.

Статистичні дослідження — один із важливих методів нагромадження даних. Деякі дані одержуємо за допомогою анкетного опитування мешканців поселень, що дозволяє отримати додатковий обсяг необхідної інформації.

Основними прийомами обробки й аналізу статистичних даних є: групування, середні та відносні величини, порівняння, індексний та дисперсійний аналізи (рис. 2.2). Суть групування полягає в тому, що статистичні дані групуються за певними ознаками для вивчення закономірностей розвитку процесів. Тобто групування розкриває сутність досліджуваного процесу. Основу групування складає вибір ознак, за якими воно здійснюється, а також нагромаджених даних. У роботі використовується типологічне, структурне та аналітичне групування. Для прикладу, при характеристиці населення місцевості та господарської діяльності підприємства використовується типологічне групування, а при вивченні самої структури явища — структурне. Аналітичне групування дає можливість вивчити архітектурно-планувальні характеристики об'єкта.

Досліджувані явища характеризуються у формі середніх і відносних величин. Середні величини відображають загальні ознаки досліджуваного процесу. При аналізі відносних величин проводимо вивчення індивідуальних характеристик громади, що дає можливість виявити індивідуальні процеси у розвитку рекреаційної інфраструктури. З допомогою відносних величин можливе визначення рівня і динаміки розвитку рекреаційної інфраструктури. Відносні величини дозволяють проаналізувати структуру та динаміку трансформацій рекреаційної інфраструктури громади.

Істотне значення в архітектурному дослідженні відіграє графічне оброблення та аналіз даних, коли з допомогою геометричних образів якогось явища можна відобразити його зміст та проаналізувати розвиток.

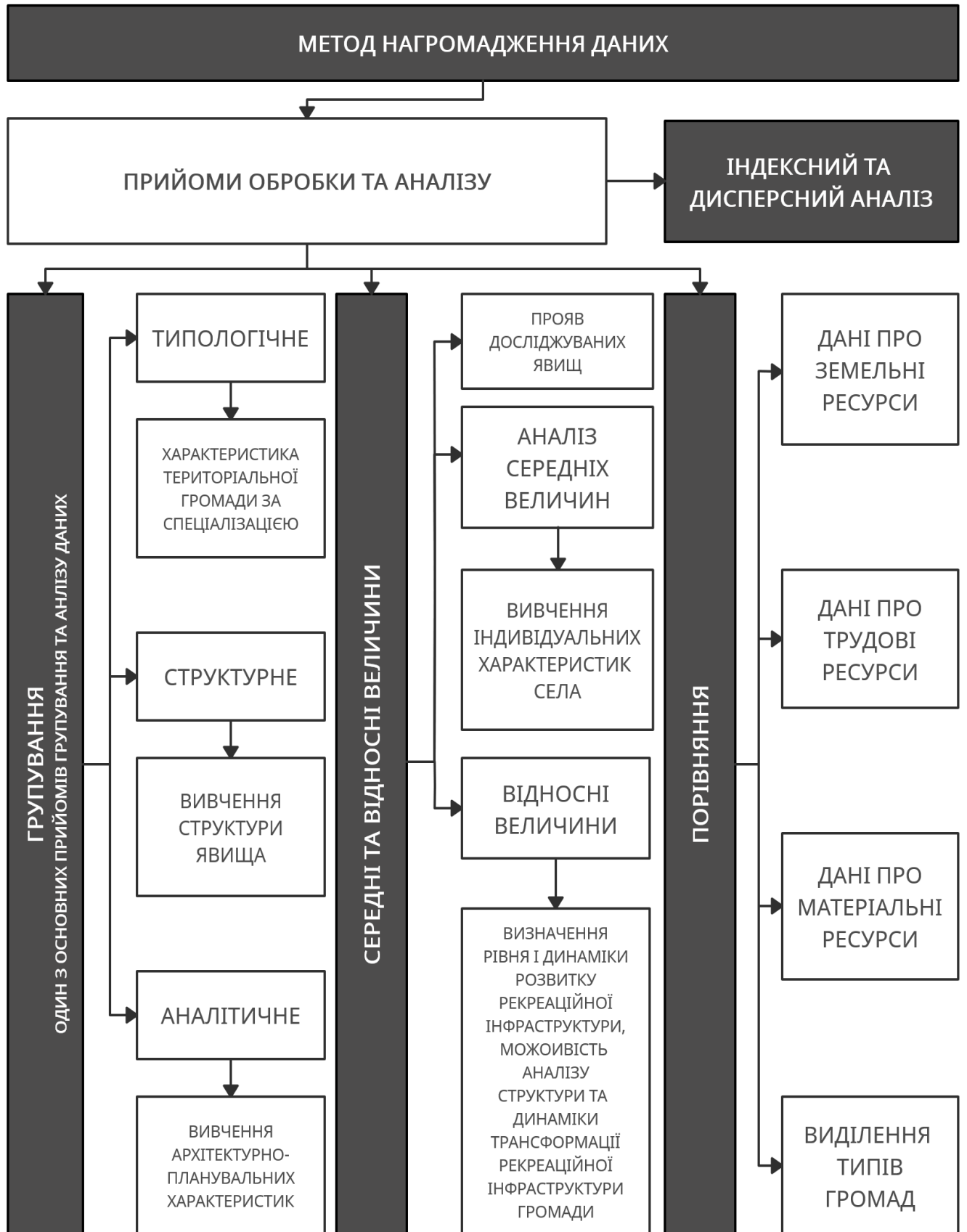

Рис. 2.2. Складові методу нагромадження даних

При дослідженні розвитку рекреаційної інфраструктури громад використовувалися графіки, схеми, карти, проектні матеріали. Широко використовується також порівняння для вивчення взаємозв'язків. Прийом порівнянь застосовано за наявності даних за кілька років, порівнюючи їх за певними ознаками. Використовуються дані про земельні, трудові та матеріальні ресурси, їх наявність і використання. Матеріали архітектурно-містобудівних управлінь дозволили здійснити групування об'єктів і ситуацій за функціональними ознаками, зокрема, виділення спеціалізації громади тощо.

Порівняння абсолютних і відносних показників при вивченні проблеми реформування та розвитку рекреаційної інфраструктури ГТ дає можливість дослідити взаємозв'язок між ознаками — усі процеси перебувають у тісній взаємозалежності між собою.

При дослідженні змін в архітектурно-планувальній організації нових територіальних громад та впливу на них трансформацій територіального устрою практичне використання мають прийоми: комплексного аналізу рівня розвитку рекреаційної інфраструктури; нормативного аналізу, при якому застосовувалася система архітектурно-містобудівних нормативів. Зокрема, при розрахунках потреби в об'єктах інфраструктури використано державні будівельні норми (ДБН) [176-177]. Одиниці виміру для розрахунків нормативів є різними.

Досліджуючи розвиток та архітектурно-планувальні зміни в нових територіальних утвореннях, ставилася умова підтвердити вплив трансформацій у суспільстві на означене явище. Складність полягає у труднощах вибору тих показників, які повинні увійти до складу інтегрального показника стану та змін рекреаційної інфраструктури. Точнішого визначення та формалізації вимагають архітектурно-планувальні характеристики рекреаційної інфраструктури.

Серед цілої низки показників вибрано тільки ті, що найповніше характеризують рівень розвитку та архітектурно-планувальні ознаки рекреаційної інфраструктури нових територіальних громад. Головними, які характеризують архітектурно-планувальні ознаки рекреаційної інфраструктури громади та її територій, є функціональні, планувальні та естетичні показники (рис. 2.3).

Складність дослідження змін у рекреаційній інфраструктурі полягає в комплексності їх вивчення, при системному підході до вирішення проблем. Поліпшення якості послуг та побуту мешканців має безпосередній вплив на підвищення рівня життя в громаді, з одного боку, а з другого, — рівень обслуговування залежить від платоспроможності населення. На сьогодні ще недостатньо вивчена проблема визначення потреб населення в послугах рекреаційної сфери. В архітектурних дослідженнях мало уваги приділено методологічним питанням розрахунку потреби в об'єктах рекреаційної інфраструктури, обґрунтування їх типу та місця розташування як у межах населеного пункту, так і в системі розселення.

Рис. 2.3. Архітектурно-планувальні ознаки рекреаційної інфраструктури

Розвиток у сільській місцевості мережі курортів, туристичних баз впливає на розширення асортименту послуг та підвищення їх якості. Питання розрахунку потреби в послугах опрацьовані вченими-архітекторами в радянський період і з кожного виду обслуговування були розроблені відповідні нормативи послуг. В умовах трансформацій територіальних громад використання нормативів щодо побутового обслуговування населення є недоцільним, оскільки на сьогодні ринок регулює пропозицію на значну частину послуг і визначає потребу в них. Важливим залишається дослідження попиту сільських мешканців на конкретні види послуг.

Розвиток туристичної інфраструктури громади вимагає цілого ряду наукових досліджень розвитку рекреаційних підприємств, оскільки туристичний напрям на сьогодні має можливість стати головною сферою діяльності місцевості (Тернопільська область). Отож дослідження цієї проблеми є комплексним, а сукупність складних явищ і процесів можна пізнати з використанням програмно-цільового методу дослідження.

Нами аналізується не тільки теперішній стан розвитку рекреаційних підприємств чи соціальної інфраструктури, а й перспективи розвитку як окремих об'єктів, так і територій. При цьому користуємось розрахунково-конструктивним методом, застосування якого дає можливість здійснити науково-обґрунтовані розрахунки, врахувати закономірності розвитку та вплив різних чинників на процеси в громаді. Комплексні дані сприяють вибору найбільш обґрунтованого шляху розвитку.

Розвиток нових відносин без чітко окресленої перспективи не може бути ефективним, тому етапи архітектурно-містобудівного проектування необхідно органічно поєднати в цілісний механізм, який має бути складовою управління розвитком територій, у т.ч. і сільських поселень. А це є елементом адміністративної реформи, яка в даний період проходить в Україні. Всі стратегічні документи програмного характеру мають бути узгоджені між собою, що характеризує забезпечення принципу цілісності. Надзвичайно важливим є і методологічне забезпечення проектування системи туристичної інфраструктури для територіальних громад що мають рекреаційний потенціал. Проблема полягає в тому, що діюча модель архітектурно-містобудівної політики, не забезпечила подолання кризи в цій сфері та виведення її на шлях розвитку. Необхідні нові напрями розвитку, які б забезпечили не лише прискорений розвиток місцевості, а й подальше утвердження рекреаційно-орієнтованої інноваційної моделі розвитку громад.

Головні напрями просторової організації та розвитку території повинні формувати реальні передумови вирішення основного геополітичного завдання держави — вступу України до Європейського Союзу. Ця мета має бути орієнтиром внутрішньої політики як регіону і його нижчих територіальних об'єктів, так і

держави загалом [34; 49; 100-102]. Йдеться, зокрема, про стандарти обслуговування населення, підвищення його добробуту. Згідно з Європейською соціальною хартією, до всіх демократичних держав ставляться вимоги щодо системи соціальних прав: право заробляти на життя вільно обраною працею; право на справедливі умови праці, що відповідають умовам безпеки та гігієни; право на справедливую винагороду за здійснену працю; на вільне об'єднання для захисту своїх соціальних інтересів; право на особливий захист вагітних жінок, дітей і підлітків; право на відповідні умови для професійної підготовки; право на соціальне забезпечення; право на соціальну й медичну допомогу; на отримання послуг з боку соціальних служб; право на рівні умови праці та рівні можливості щодо їх отримання; на володіння інформацією; право осіб похилого віку на соціальну допомогу.

Розробку прогнозів розвитку рекреаційної інфраструктури громади, яка володіє відповідним потенціалом, доцільно здійснювати на основі комплексного аналізу як архітектурно-планувальної організації, так і демографічної ситуації, міграційних процесів, досягнутого рівня розвитку туристичних підприємств, рівня розвитку соціальної інфраструктури, рівня життя сільського населення, а також врахування впливу чинників зовнішнього середовища (рис. 2.4). Прогнози розвитку кожної територіальної громади слід розробляти зокрема, зведені вони доповнюватимуть прогнози розвитку адміністративних районів, а ті, відповідно, прогнози розвитку області, і так далі. За тривалістю прогнози поділяються на коротко-, середньо- і довгострокові. Короткострокові прогнози – це прогнози терміном до одного року, середньострокові — до п'яти років, довгострокові — на період більше п'яти років. Важливим при розробці прогнозів розвитку рекреаційної інфраструктури громади є використання норм і нормативів. Нормативи споживання послуг передбачають раціональні норми споживання різних видів сфери туристичного обслуговування населення в розрахунку на 1 000 осіб. Нормативи розвитку матеріальної бази рекреаційної інфраструктури включають нормативні параметри розвитку мережі об'єктів сфер рекреації та громадського харчування, культури й мистецтва, закладів охорони здоров'я тощо.

Рис. 2.4. Ознаки соціально-економічних трансформацій у сільській місцевості

Прогнозування розвитку територіальної громади та її рекреаційної інфраструктури передбачає вивчення потенціалу регіону. Оскільки прогнозування розвитку рекреаційної інфраструктури — науково обґрунтоване передбачення напрямів соціального розвитку регіону, області, адміністративного району, конкретного населеного пункту, цей прогноз стає основним засобом обґрунтування накреслених напрямів розвитку рекреаційної інфраструктури та прийняття рішень з питань регулювання розвитку території. Прогноз розвитку рекреаційної інфраструктури є засобом обґрунтування вибору її стратегії. Серед основних функцій прогнозування розвитку інфраструктури та простору загалом можна виділити: аналіз чисельності населення; аналіз народжуваності та смертності; аналіз міграції населення; тенденції економічного розвитку туристичних

підприємств; оцінка рівня розвитку соціальної інфраструктури; виявлення можливих альтернатив соціально-економічного розвитку.

Виконання вказаних функцій прогнозування повинно базуватись на принципах: законності, цілісності підходу, нормативності, об'єктивності, гласності, наукової обґрунтованості, системності та адекватності, дотримання загальнодержавних інтересів, індивідуальності, солідарності та субсидіарності, біосферосумісності, комплексності, територіальної справедливості. У вирішенні проблеми підвищення ефективності розвитку рекреаційного середовища особливе місце належить проектуванню, в сфері якого реалізуються науково-технічні досягнення, що визначають техніко-економічний рівень виробництва.

2.2. Спеціальні методи дослідження організації нових територіальних громад

Архітектурно-урбаністична інвентаризація виступає першим кроком у методології аналізу та проектування. Це діяльність, пов'язана з пізнанням планів територій, їх забудови, господарської та соціальної ситуацій. Метою її є підготовка документів, які дозволять аналізувати явища в їх динаміці та сприяють створенню архітектурно-урбаністичного образу поселення. Виконується під кутом придатності зібраних матеріалів (планувальних, рисунків, фотографій, нотаток) до виконання конкретних завдань проектування та розвитку територій.

Одночасно з актуалізацією опорних планів та нанесенням на них відповідної інформації, інвентаризація передбачає виконання певних записів, рисунків та фотографій, що трактується як своєрідне і надзвичайно цінне джерело інформації. Виконання архітектурно-містобудівної інвентаризації вимагає культури та професійної підготовки, передбачає певну послідовність. Її виконання має теоретичну та навчальну цінність, сприяє аналізу композиційних форм населених пунктів, їх впливу на мешканців. Детальна інвентаризація об'єкта включає характеристики території (гіпсометрія, структура території та розміщення вільних від забудови ділянок, структура зелених насаджень, власність сільських територій

тощо); забудови (функції, конструкції, поверховість, час будівництва, технічний стан); доріг (щільність, стан поверхні); соціальні характеристики та систему обслуговування (щільність мешканців, їх фахова та вікова структура, наявність і розміщення об'єктів послуг), господарські, естетичні та екологічні характеристики.

У сьогоденних умовах зростає увага до питань інвентаризації, водночас змінюється її методологія та вимоги. На перше місце виходять питання власності й правових відносин, а також визначення грошового еквівалента вартості сільських територій. Людина з її потребами і проблемами, яка й надалі залишається на периферії інтересів, повинна бути перенесена в центр архітектурно-містобудівної діяльності, а відповідно, й інвентаризації.

Інвентаризація, аналіз та оцінка просторової ситуації дають можливість відповісти на питання, де проектуємо, виявити особливості, дефекти та сильні сторони ситуації, в якій будемо проектувати і яку змінюватимемо проектним втручанням. Це дуже важливо в умовах відмови від типового проектування та застосування середовищного підходу в архітектурно-містобудівній діяльності. Аналіз громади виконується стосовно різних показників та по-різному відбувається їх групування стосовно критеріїв: розміщення; ландшафтних та планувальних умов; історичних, функціональних, соціальних та економічних характеристик. При цьому ландшафтні характеристики включають аналіз розташування поселення в природно-ландшафтному середовищі; оточення населеного пункту та характер його краєвидів; розташування в близькому оточенні природоохоронних об'єктів, а також пов'язання з природно-ландшафтними умовами. Планувальні критерії передбачають виявлення головних просторово-формуючих елементів території та детальну їх характеристику, а також аналіз зв'язків і зв'язності територіальної системи. Функціональний критерій охоплює виявлення основних містоутворювальних елементів та з'ясування функціональних диспропорцій. Аналіз соціальної ситуації (людського виміру) передбачає не лише збір і впорядкування кількісних і якісних характеристик соціально-демографічного стану, а й соціологічні опитування та анкети, які дозволяють уточнити інформацію про мешканців, визначити оцінку мешканцями свого поселення, його функціонування та шляхів подальшого розвитку (Додаток В).

На основі пофакторного аналізу на цьому етапі роботи виявляються диспропорції в просторі — між функціями й мешканцями, зміни у способі життя, певна стагнація чи деградація населеного пункту і його окремих функцій.

Іншим важливим чинником для аналізу композицій населеного пункту є точки огляду, система їх поєднання та сприйняття. На таких засадах базується аналіз. Так, для оцінки історичного середовища аналізуємо чотири характеристики: розпланування, структуру просторів, панорами та пам'ятки архітектури. Розпланування вирішальною мірою впливає на характер простору населеного пункту, а специфічне поєднання вулиць, площ, дворів і ділянок творить «скелет», на якому формуються стіни, що й складають систему просторів. Відомо, що існують різні схеми розпланування малих населених пунктів— проста, вільна, однувлична тощо.

Аналіз завершується комплексною оцінкою просторової ситуації — виявленням дефектів і невідповідностей, що існують у просторі, оцінкою потенціалу (ресурсів) громади, які можна задіяти для активізації соціально-економічного життя та впорядкування просторової організації; визначення обмежень щодо розвитку та окреслення перспективних напрямів просторової організації і розвитку.

Проблеми розвитку громад та вирішення їх наболілих питань вимагають теоретичного переосмислення й використання теоретичних підходів до їх вирішення. Існує низка цікавих теоретичних ідей і концепцій, застосування яких може виявитись ефективним. Це, зокрема, теорії про «скелет і тканину» простору, теорії інтеграції, мінімізації віддалей та простору, розвитку депресивних територій, циклічності розвитку територіальних систем та ін. Головна увага зосереджується на теоретичних положеннях сталого розвитку, постіндустріального суспільства та теорії систем. Доцільно коротко охарактеризувати теоретичні положення, застосування яких для вирішення поставлених завдань може бути корисним. Розвиток систем ґрунтується на трьох групах знань: знаннях з історії виникнення, розвитку та формування просторової структури територій; знаннях методів організації сіл та знаннях теорії містобудування.

У сучасному архітектурному середовищі протікає незліченна кількість процесів і явищ, що впливають на умови та якість життєдіяльності населення. Чим більше поселення, тим складнішим є завдання управління його розвитком. Враховуючи складність, різноманітність і динамічність процесів, які відбуваються, а також обмеженість наявних у розпорядженні конкретного поселення ресурсів, слід визнати, що традиційні методи проектування і планування стають неефективними. Виходом є з наукової позиції впровадження сучасних методів оптимізації архітектурно-містобудівних рішень, інформаційних технологій, заснованих на системному підході й математичному моделюванні. Аналіз існуючих джерел інформації з питань розвитку підтверджує, що однією з найактуальніших проблем у цій сфері є проблема розробки оптимальної архітектурно-містобудівної політики. Як наслідок, виникла потреба вдосконалення способів прийняття рішень за рахунок розробки й практичного застосування спеціалізованих моделей і методів оптимізації архітектурно-містобудівних рішень на основі використання сучасних наукових методів.

Прогнозування розвитку рекреаційної інфраструктури територіальної громади передбачає аналіз потенціалу регіону, трактується як науково обґрунтоване передбачення напрямів рекреаційного розвитку області, адміністративного району, об'єднаної територіальної громади. Такий прогноз є основним засобом обґрунтування намічених напрямів розвитку рекреаційної інфраструктури та прийняття рішень щодо їх розміщення та архітектурно-планувальної організації. Серед головних складових чи компонентів простору є характеристики ландшафту (повітря, вода, ґрунти, рослинність і тваринний світ), найстійкішим компонентом з яких є земля (рельєф) — форми власності, поверхні, що піддається природним процесам або ціленаправленим перетворенням. Найактивніше процеси взаємодії між усіма компонентами здійснюються через повітря і воду, стан повітря та води, їх розподіл і рух істотно залежать від форми рельєфу [123]. Таким чином, одним з основних засобів регулювання стану середовища рекреаційної місцевості та оточення є перетворений рельєф разом із об'єктами забудови.

У сучасному містобудуванні аналізу простору приділяють недостатньо уваги. Отже, специфічний клімат громад досліджено в його характерних проявах, виявлено

різноманітні види забруднення повітря та їх наслідки. Для водного режиму населеного пункту має значення не тільки змінення стоку, що залежить від рельєфу, а й його склад, забрудненість. Аналіз підтверджує, що забрудненість стоків зростає разом із населеним пунктом, склад забруднення змінюється залежно від характеру виробництва та інших чинників. Озеленення як мета вдосконалення середовища може відбуватися у стислі строки і відразу дати ефект, який з плином часу підвищується. Для активної допомоги формуванню архітектурно-творчого образу населеного пункту необхідно узгодити освоєний простір з природним різноманіттям. Роль ландшафтних компонентів проявляється у двох рівнях – великі наділи беруть участь у формуванні образу населеного пункту в цілому; менші його елементи виступають важливими при формуванні внутрішніх пейзажів. Для населеного пункту важливі обидва рівні, їх поєднання дозволяє створити виразний архітектурно-творчий образ.

Шлях до відтворення своєрідності в районах полягає у виявленні «ланцюжків» ландшафтів, пов'язаних екологічними відносинами. Природно, що таким ланцюжком може стати, скажімо, долина невеликої ріки. Оскільки реальні умови не дають можливості відновити таку долину, на перше місце виходить програма етапності чи почерговості освоєння й забудови. Освоєння ділянок, що входять до складу такої «долини», не дозволяє поступово створювати єдину рекреаційну систему внаслідок різночасового проведення робіт та їх вузькоцільового скерування. Практика показує, що перший етап можливо проводити у вигляді створення тимчасового озеленення газонами та кущами, створюючи умови для використання території на перших порах як відпочинкової (хоч і функціонально обмеженої) і втілює бачення населеного пункту як єдиної об'ємно-просторової структури. Надалі потрібно переходити до інженерного благоустрою та висадки насаджень, і лише опісля до будівництва споруд.

Для досягнення основної мети дослідження — обґрунтування теоретичних принципів та методів архітектурно-планувальної організації й розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації, були застосовані дві методології: теоретичний комплексний аналітичний підхід до різних підходів до проектування навколишнього середовища для виявлення подібностей і

відмінностей між ними, а потім побудова інтегрованого колективного підходу; застосування сучасних інформаційних технологій, створення і використання нових методичних підходів (логічного, графічного, інформаційного моделювання) дозволило комплексно розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері архітектури на основі застосування основних теорій та методів формоутворення, реалізації етапів і стадій архітектурно-містобудівного, архітектурно-середовищного і ландшафтного проектування та прогнозування.

Сьогодні в архітектурній діяльності зростає увага до аналітичної діяльності, адже ускладнюються: об'єкти архітектурної діяльності, нові технологічні можливості та динаміка процесів спонукають зростання потоків і протиріччя інформації, яку необхідно проаналізувати для прийняття об'єктивних рішень; соціальні процеси, зростає інноваційність, процеси динамічно змінюються, не зберігають постійності, а відповідно, врахувати й прогнозувати їх розвиток стає складніше. Окрім того, змінюється людина, в її житті зростає кількість факторів, що впливають на життєдіяльність; виникають системні й локальні кризові ситуації, тож для уникнення невизначеностей слід володіти методами аналізу ситуації. Відхід від практики типового проектування вимагає особливої уваги й вміння аналізувати і врахувати в архітектурній діяльності середовище, в якому передбачається проектування та яке буде змінено діяльністю людини.

Теоретичне осмислення задач проектування рекреаційних систем та об'єктів у рекреаційному просторі робить предметом дослідження процеси розвитку й просторової організації області в умовах поглибленого врахування всієї множини чинників. Розвиток рекреаційного простору залежить від природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників, що обумовлює використання в процесі дослідження просторових ситуацій пофакторного аналізу та комплексної оцінки просторових ситуацій. Використано також методи статистичний, соціологічний, натурних обстежень, історичний. Детально вивчено матеріали статистичної звітності, річні звіти діяльності рекреаційних підприємств, матеріали перепису населення тощо. Деякі дані одержано з допомогою спеціального соціологічного дослідження, зокрема анкетування для

опитування місцевих мешканців та відпочивальників, що відкриває доступ до необхідної та оригінальної інформації, яку не можна отримати іншими каналами. Основними прийомами обробки й аналізу статистичних даних, що використовуються в роботі, є групування, відносні величини, порівняння, індексний і дисперсійний аналізи. Суть групування полягає в класифікації статистичних даних за певними ознаками для вивчення закономірностей розвитку нових територіальних громад.

У практиці проектування населених пунктів поступово втілюється концепція системи ландшафтів, коли розвиток відбувається двоюко: через взаємодію змішаних ландшафтів і через поширення різноманітних зв'язків між компонентами (вони можуть зачіпати і територіально віддалені середовища). Деякі рекреаційні простори мають самостійну історичну цінність, вони створюють образ цілого району чи краю. В освоєних районах рекреаційний ландшафт давно вже став середовищем, у яке «вкраплюються» фрагменти природних ландшафтів, що збереглися, а не навпаки. В основі формування такого типу ландшафтів здавна містилося прагнення до раціонального і найбільш точного використання місцевих природних умов, поступове вивчення специфічного розвитку конкретних ландшафтів, пристосування до них. Отож типологія та дослідження рекреаційних просторів така ж складна й багатогранна, як і природних ландшафтів.

Більшість громад регіону мають багату історію, трактуються нами як історичні. Зі зміненням потреб суспільства змінюється характер землекористування, інженерно-технічне забезпечення. Стійкість таких елементів, як дороги, канали, структурний поділ рельєфу, дренажні системи, у багатьох випадках може виступати основою для формування й розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Варто зазначити, що історична просторова композиція рекреаційного ландшафту найкраще сприймається при проходженні історичними дорогами та пішохідними доріжками, що важливо враховувати при проектуванні, у т.ч. об'єктів соціальної інфраструктури. Як самостійні об'єкти історичні РП наразі не охороняються, але часто входять до складу територій, що охороняються: зон пам'яток архітектури, ансамблів, історичних поселень, заповідників і природних парків, що також слід враховувати при проектуванні.

Історична архітектура, яка безпосередньо пов'язана з соціальною й рекреаційною інфраструктурою, у сучасному населеному пункті отримує подвійну оцінку: з точки зору утилітарної корисності і можливості використання для різних функцій, а також з точки зору естетики й сприйняття. Зміна суспільних відносин викликає зміну тих уявлень, які пов'язані з архітектурними формами. Кожний історичний період прочитує їх по-своєму, що відповідно впливає і на сприйняття образу населеного пункту його мешканцями і гостями. Проблема поєднання нового зі старим у архітектурному образі населеного пункту стала однією з гострих проблем архітектури — старе й нове часто суперечить одне одному і постають вимоги збереження еволюційності у ході розвитку населеного пункту ТГ.

Просторова структура і образ містечок територіальної громади, розташування і взаємозв'язок його частин, співвідношення простору населеного пункту з оточенням, архітектурні форми, що стали об'єктом безпосереднього сприйняття складають уяву про населений пункт загалом, про його архітектурний образ. У досліджуваному регіоні існує чимало містечок, які відразу запам'ятовуються, їх окремі фрагменти відразу упізнаються як приналежні тільки визначеним містечкам — в них визначається головне, видно частину цілого, сприймається певна система. Уява про кожне з містечок складається в певний узагальнений образ — це відбиття у нашій свідомості системи, якою є історичне містечко.

Залежно від організації сприймаються різні ознаки містечок, наприклад, планувальна структура історичного міського чи то сільського осередку (вулиці, площі, квартали) безпосередньо впливає на характер сприйняття його образу. Естетична бідність містечок та сіл, навпаки, пригнічує людей, як і незручності побутового характеру: в користуванні транспортом, об'єктами обслуговування. Важливою особливістю населеного пункту є постійне оновлення його образу відповідно до розвитку суспільства і його потреб. Фактор часу пов'язаний з формуванням художніх властивостей і спрямований не лише в минуле, а й в майбутнє, оскільки перспектива розвитку багато визначається сьогоднішніми містобудівними заходами. В образі містечка чи села старе й нове з плином часу все тісніше поєднуються.

Висновки до другого розділу

1. Запропоновано методи дослідження впливу адміністративно-територіальних трансформацій на архітектурно-просторові характеристики новостворених громад, особливо ті, що найповніше характеризують рівень розвитку та архітектурно-планувальні ознаки рекреаційної місцевості. Детально досліджено загальнонаукові й спеціалізовані методи. До загальнонаукових віднесено метод аналізу й синтезу, аналогії, методи порівняння й узагальнення. Емпіричні методи (збір і групування фактів, оцінка й синтез отриманих результатів тощо) запропоновані для опису результатів дослідження та їх класифікації. Людина переміщена в центр архітектурно-містобудівної діяльності, відповідно, в дослідженні широко використані соціальні методи та дотримано вимогу охоплення даних, які не можна отримувати з інших матеріалів та статистичних джерел.

2. Розкрито роль комплексного підходу як основної вимоги архітектурних досліджень, його пов'язання з пофакторним аналізом сприяє виявленню впливу множини чинників на архітектурно-планувальні характеристики рекреаційної інфраструктури громади та її розвиток. Підтверджено залежність розвитку рекреаційного простору від природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників. Обґрунтована доцільність використання методів статистичного, соціологічного, натурних обстежень, історичного при дослідженні архітектурно-планувальної організації та генези розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації.

3. Виділено групу спеціальних архітектурних методів (метод аналізу просторової та функціональної структури; метод функціонального моделювання; метод комплексної оцінки території; графічний аналіз вихідних даних; графоаналітичний аналіз отриманих результатів; метод комп'ютерного моделювання), які сприяють прогнозуванню просторового розвитку територіальної громади, дозволяють науково розкрити перспективи її розвитку. Детально вивчено матеріали статистичної звітності, річні звіти діяльності архітектурно-містобудівних служб та рекреаційних підприємств,

матеріали перепису населення тощо. Підтверджена потреба проведення спеціального соціологічного дослідження, зокрема анкетування для опитування місцевих мешканців та відпочивальників, що відкриває доступ до необхідної й оригінальної інформації, яку не можна отримати іншими каналами. Основними прийомами обробки й аналізу статистичних даних є групування, відносні величини, порівняння, індексний і дисперсійний аналізи. Суть групування зводиться до класифікації статистичних та емпіричних даних за певними ознаками для вивчення закономірностей розвитку нових територіальних громад.

4. Обґрунтована необхідність вивчення інтеграції туристично-рекреаційних систем у структури новоутворених громад на трьох ієрархічних рівнях: мікро-, мезо- та макрорівні з застосуванням відповідних методик (аналізу, дослідження та оцінки рекреаційного потенціалу, побудови моделей архітектурно-планувальної організації територіальних рекреаційних систем та обґрунтування рекомендацій щодо архітектурно-планувальних рішень розвитку нових адміністративно-територіальних одиниць – територіальних громад рекреаційної спеціалізації).

5. Встановлена покрокова методика дисертаційного дослідження, яка базується на: формульовані задач – пофакторній характеристиці вибраних територій – оцінці потенціалу простору, проблем, конфліктів і дефектів в обраних громадах – обґрунтуванні рішень. Визначена доцільність використання методів:

а) рекреаційної інвентаризації — аналізу слід піддавати і будівлі (поверховість, технічний стан, архітектурні особливості тощо), і територію територіальної громади рекреаційного спрямування (функціональна структура територій, стан та озеленення, розпланування, мала архітектура тощо). В процесі інвентаризації слід виділяти елементи, що виявляють як негативний, так і позитивний вплив на об'єкт і ділянку;

б) історичного — книги, старі карти, фотографії тощо сприяють отриманню інформації про зміни на досліджуваних об'єктах і територіях, а також формують знання для обґрунтування підходів до ревіталізації (повернення до життя деградованих рекреаційних просторів).

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Класифікаційні ознаки, характеристика та генеза територіальних змін у Тернопільській області

Подамо стисло характеристику Тернопільської області. За територією область належить до невеликих: площа її складає 13,8 тис. кв. км., або 2,3% території України [185-186]. Обмежувальну територіальну властивість значною мірою компенсує вигідність економіко-географічного розташування, що створює широкі можливості для її економічного й соціального розвитку. Тернопільська область займає західну частину Подільського плато, межуючи на півночі з Рівненською, на півдні — з Чернівецькою, на південному заході — з Івано-Франківською, на заході — з Львівською, а на сході — з Хмельницькою областями України. Будучи розташована поруч українського кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією й Молдовою, область кордонів із сусідніми державами не має, як і виходу до моря. Займаючи західну частину Подільської височини, Тернопільська область за конфігурацією території нагадує трикутник з основою на сході та вершиною на заході. Рельєф рівнинний, клімат помірно континентальний, з теплим вологим літом та м'якою зимою.

Територія нинішньої Тернопільської області, за історичними даними, давно обжита — сьогодні в області відомо понад 300 поселень трипільської культури, 122 з яких віднесено до державного реєстру; близько 200 знайдених пам'яток і 50 поселень черняхівської культури (III–V ст.). Функціонує тут 2067 закладів культури і мистецтва, з них 918 клубного типу, 940 бібліотек, 52 школи естетичного виховання, 26 державних музеїв та 140 громадських музейних закладів. Розміщення Тернопільської області в межах Східно-Європейської платформи зумовило утворення тут корисних копалин осадового походження, серед яких

найбільша група нерудних корисних копалин (розвідано й обстежено понад 300 родовищ), які розкидані по всій території області і є сировиною для виробництва будівельних матеріалів.

У сучасних умовах ринкових відносин Тернопільська область, маючи належний виробничий і науковий потенціал та відносно високий ступінь забезпеченості трудовими ресурсами, може стати стратегічним регіоном для вкладення значних інвестицій — цьому сприяє, зокрема, й розташування на важливих транспортних магістралях. Вигідне географічне положення Тернопільської області дозволяє підтримувати й розвивати тісні зв'язки з усіма регіонами України, безпосередньо з сусідніми областями та країнами Європи.

За наявністю природних чинників область посідає одне з провідних місць в Україні. Особливістю виступає ландшафтне розмаїття та естетична привабливість усіх районів: вкриті лісами Кременецькі гори; Тернопільське плато; Дністровський каньйон; Подільське горбогір'я порізане басейнами річок та озер; Товтровий кряж; розгалужена мережа печер на півдні області; значна кількість пам'яток архітектури й археології. Це екологічно благополучний край, у якому відсутні великі промислові підприємства, які б забруднювали довкілля.

На Тернопільщині нараховується п'ята частина всіх пам'яток природи України — 542 одиниці, серед яких: 14 регіональних ландшафтних парків, 117 заказників місцевого й загальнодержавного значення, 9 дендрологічних парків, 1 зоологічний парк, 11-13 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 ботанічних сади. Цікавими об'єктами рекреації є парки у місті Тернопіль, які можуть нести важливі туристичні функції за умови визначення їх функціонального призначення: наприклад, як розважальні, музичні, етнічні тощо. Вся територія області вважається придатною для розвитку тих видів туризму, які базуються на використанні оборонних замкових і палацових комплексів.

За водозабезпеченістю область займає 15 місце в Україні — тут налічується 1401 річка загальною довжиною 6066 км. Земельний фонд за станом на 01.01.2018 р. складає 1382,4 тис. га, з них 1046,1 тис. га або 76 відсотків займають сільськогосподарські угіддя (високий рівень сільськогосподарського освоєння

земель). Природно-заповідний фонд має у своєму складі 639 одиниць території та об'єктів. Фактична площа природно-заповідного фонду області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших заповідних об'єктів) — 123228,0699 га [179].

Щодо адміністративно-територіальних змін в області виділимо наступне. Готуючи Перспективний план формування територіальних громад, Тернопільській обласній державній адміністрації насамперед слід було враховувати, що невід'ємною складовою адміністративно-територіальної реформи повинна бути оптимізація системи управління територіями, впорядкування взаємовідносин органів влади різних рівнів, надання реальної можливості для кожної людини отримати максимальну кількість якісних соціальних і адміністративних послуг від органів влади на кожному рівні, ефективність використання ресурсного потенціалу, сталий розвиток територій, здатність адекватно реагувати на соціальні та економічні виклики, а в кінцевому результаті – сприяння підвищенню рівня життя кожного громадянина в кожному міському чи сільському населеному пункті. Перспективний план формування територій громад, поданий Тернопільською облдержадміністрацією на затвердження до Кабінету Міністрів України, в цілому затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 482-р. Основна складність у формуванні нового адміністративно-територіального устрою регіону полягає в тому, що в Тернопільській області, як і у Західному регіоні загалом, історично склалася відмінна від інших територій України система розселення, при якій значну частку складають малочисельні поселення. У межах Тернопільської області на сьогодні налічується 1053 населених пунктів, з них 1017 сіл (581 сільських рад), у яких проживає 656,8 тис. мешканців. Середнє число мешканців одного села – 643 особи. Міське населення складає близько 50% від загальної чисельності мешканців області [130].

В адміністративно-територіальному відношенні в Тернопільській області налічується 1055 населених пунктів, з яких 18 мають статус міст (Бережани, Борщів, Бучач, Заліщики, Збараж, Зборів, Копичинці, Кременець, Ланівці, Монастирська, Підгайці, Почаїв, Скалат, Тербовля, Тернопіль, Хоростків,

Чортків, Шумськ), 17 — селища міського типу (Велика Березовиця, Великі Бірки, Вишнівець, Гримайлів, Гусятин, Дружба, Заводське, Залізці, Золотий Потік, Козлів, Козова, Коропець, Мельниця-Подільська, Микулинці, Підволочиськ, Скала-Подільська, Товсте) та 1020 сіл. За даними останнього перепису, загальна чисельність населення Тернопільської області складає 1 млн 138 тис. осіб.

На рис. 3.1 подано схеми перспективного плану формування ОТГ Тернопільської області та їх розташування територією. У межах області створено 55 територіальних громад, які 12.06.2020 р. Кабінет Міністрів України остаточно визначив та затвердив. Їх детальна характеристика в перспективі розділу рекреації подана в наступних підрозділах.

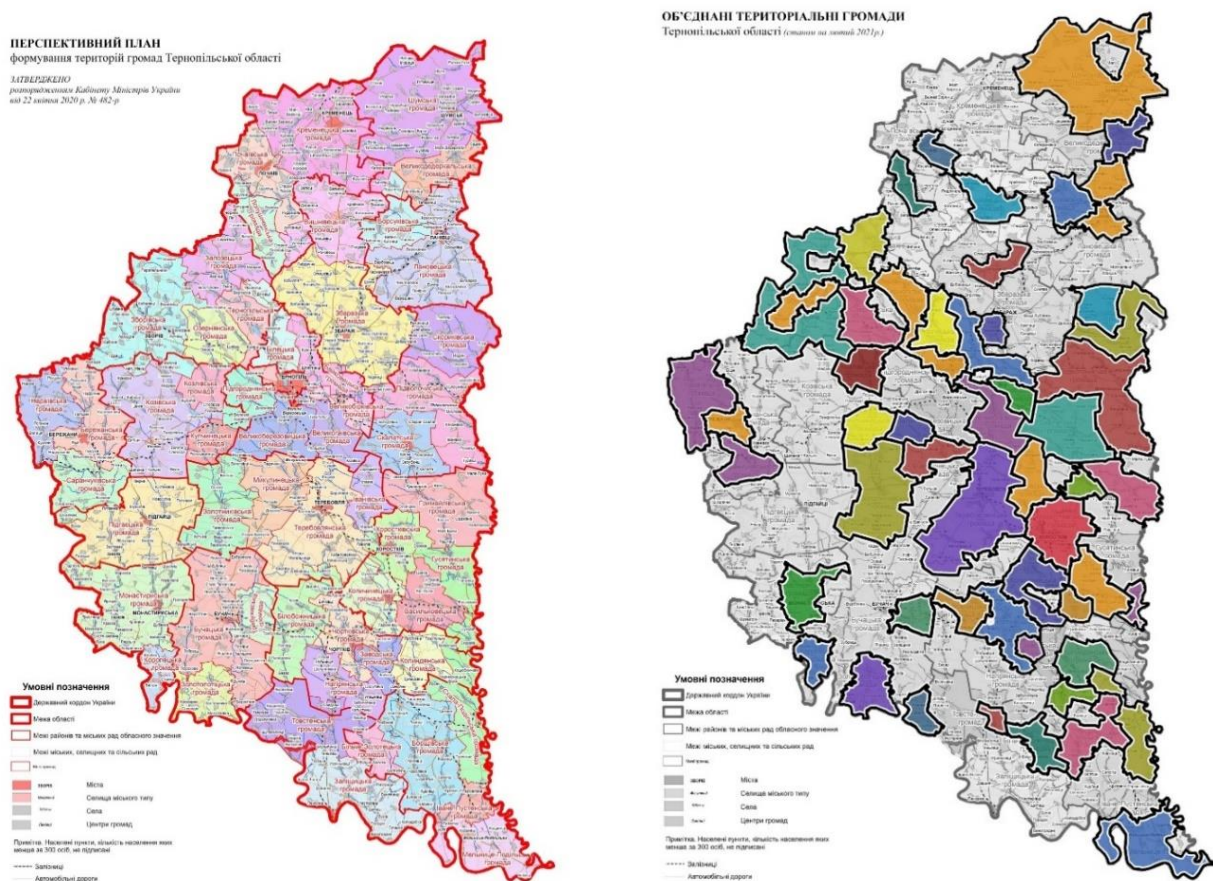

Рис. 3.1. Об'єднані територіальні громади Тернопільської області: перспективний план формування ОТГ (а) та їх розташування (б).

Враховуючи паспорти спроможних територіальних громад (СТГ), які підготовлені зацікавленими представниками самих громад та визначені ними потенційні адміністративні центри, в області не повною мірою вдалося зробити, як рекомендовано Методикою формування спроможних територіальних громад, належний порівняльний аналіз громад, недостатньо досліджено умови, а також не вирішено основні проблеми й завдання сучасного адміністративно-територіального устрою. При визначенні центрів громад і територіальної основи для формування ефективної системи організації влади не надано в переважній більшості привілею колишнім районним центрам, іншим населеним пунктам, які мешканцями навколишніх поселень традиційно визнавалися місцевими центрами громадського, культурного, релігійного життя, центрами торгівлі, а також об'єктами економічної активності, виділялися наявністю інвестиційно привабливих територій.

Облдержадміністрацією не враховано та не використано й іншої інформації, що відсутня в паспорті СТГ, — розташування територіальної громади в системі розселення області; природно-ресурсні умови громади; диспропорція в ресурсному забезпеченні та рівнях соціально-економічного розвитку між адміністративно-територіальними одиницями одного рівня; наявність транспортних мереж регіонального й державного значення; структури земель; промисловий потенціал; можливість надання громадою мешканцям повного комплексу повноцінних соціально-економічних, адміністративних, побутових та інших послуг.

Правовим регулюванням просторового планування ОТГ є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [164], внесеними змінами (реєстр. №4390 від 12.04.2016) до якого передбачено введення нового виду містобудівної документації – схеми планування території об'єднаної громади. В Україні лише частина областей має розроблені та затверджені схеми планування території, ще менше районів мають власні схеми планування території. Водночас дуже важливо встановити обмеження на використання територій, визначити категорії земель, транспортні магістралі, рекреаційні зони в межах території і зарезервувати землі

для таких цілей. Отож розробка і затвердження схем планування території ОТГ сьогодні є надзвичайно важливими.

Формування системи просторового планування на місцевому рівні здійснюється в основному шляхом розробки містобудівної документації – документації, де затвержені текстові й графічні матеріали, якими регулюється планування, забудова та інше використання територій ОТГ. Передусь розробці документації щодо сфери планування території ціла низка заходів, спрямованих на врахування інтересів територіальної громади, зокрема інвентаризація використання територій, землі, комунального майна, інших ресурсів, що дає можливість виявити додаткові джерела фінансування потреб громади, збільшувати доходи місцевого бюджету чи просто ефективно управляти ресурсами.

Прогнозування розвитку соціальної інфраструктури поселення передбачає аналіз потенціалу регіону й трактується як науково обґрунтоване передбачення напрямів соціального розвитку населеного пункту. Це основний засіб обґрунтування намічених напрямів розвитку соціальної інфраструктури та прийняття рішень щодо їх розміщення та архітектурно-планувальної організації. Система рекреаційних об'єктів має тісний взаємозв'язок з організацією мережі об'єктів обслуговування. Наприклад, спорудження організованого місця відпочинку у будь-якій місцевості значно стимулює розвиток об'єктів соціальної інфраструктури, у т. ч. і для потреб місцевого поселення.

Неможливість через відсутність фінансування забезпечити оновлення містобудівної документації як довготермінової програми розвитку поселення, брак коштів проблематично впливає на можливість раціонально вирішувати питання й будувати прогнози соціально-економічного розвитку конкретного населеного пункту ОТГ. Так, у Тернопільській області переважна частина схем планування територій районів розроблена у період 1974-1980 рр. Схеми планування територій районів упродовж останніх 19-ти років практично не розроблялися взагалі. Не усі міста і селища міського типу області забезпечені містобудівною документацією. На сьогодні з 18-ти малих міських населених пунктів області 8 потребують розроблення нових, із 17-ти селищ міського типу 16 потребують оновлення

генеральних планів, з 1 023-х сільських населених пунктів області генплани розроблені ще в радянський період на 749 (344 виконані ще до 1970 року), 274 села взагалі не мали і не мають генплану. Практично усі генеральні плани сіл втратили свою актуальність. Таким чином, сільські населені пункти області, за винятком 16-ти, потребують нової містобудівної документації. Декларативне проведення починаючи з 2011 р. Кабінетом Міністрів України та Мінрегіонбудом України так званої «стовідсоткової актуалізації» наявних застарілих генеральних планів населених пунктів жодним чином не вирішило проблеми придатності документації. При цьому увага з визначення показників народногосподарського планування і прогнозування (як практикувалось за планової економіки) повинна перенестись на дослідження проблем та наявних ресурсів (потенціалу) їх вирішення.

В умовах зростання самоврядування в державі при визначенні перспектив територій слід орієнтуватися на місцеві ресурси, а просторовий розвиток поселень віднести до функцій територіальних громад і місцевого самоврядування. Відповідно, необхідно професійно аналізувати наявні проблеми у населених пунктах, уміло оцінювати ресурсний потенціал, а проектне рішення повинно визначати найефективніше його використання для усунення існуючих проблем. Таким чином, головною ознакою розвитку територій є акцентування уваги на стратегіях ендогенного розвитку, що передбачає використання потенціалу місцевих людських, інституційних та фізичних ресурсів, щоб створити для мешканців нові можливості працевлаштування та стимулювати нові види просторової організації.

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що адміністративно-територіальна реформа не повинна бути самоціллю (реформа заради реформи) з основною метою вирішення питання формування перспективного плану шляхом об'єднання двох-трьох сільських рад у територіальну громаду, без урахування низки чинників, які суттєво впливають на подальше повноцінне існування таких громад, в основі повинні міститися підвищення благоустрою населення та перспективи покращення надання послуг мешканцям.

3.2. Умови та чинники розвитку адміністративно-територіальних громад рекреаційної спеціалізації

Розвиток рекреації регіону без надійних прогнозних оцінок, без чітко окресленої перспективи не може бути ефективним. Отож існуючі напрями прогнозування розвитку рекреації необхідно органічно поєднати в цілісну систему. Всі стратегічні документи програмного характеру мають бути узгоджені між собою, що характеризує забезпечення принципу цілісності прогнозування. Отже, прогнозування розвитку рекреаційної сфери — науково обґрунтоване передбачення напрямів її розвитку в цілому та окремих елементів і територій зокрема. Прогноз розвитку рекреації є засобом обґрунтування вибору її стратегії. Серед основних функцій прогнозування (обґрунтування концепції) розвитку рекреаційного простору загалом можна виділити: обґрунтування принципів розвитку; визначення макрохарактеристик системи на перспективу; виявлення можливих альтернатив розвитку та вибір варіанта. Розвиток повинен базуватися на принципах: системності, цілісності підходу, нормативності, об'єктивності, гласності, розкриття, індивідуальності.

Тернопільська область багата рекреаційними ландшафтами, строкатістю рослинного покриву, чистим повітрям, курортологічними ресурсами, сакральними об'єктами, пам'ятками природи, історії, культури та архітектури. Рекреаційне членування території вітчизняною практикою здійснюється за п'ятирівневою системою таксономічних одиниць рекреаційного районування: зона, область (край, республіка, округ), район, рекреаційна місцевість, рекреаційний мікрорайон. Рекреаційні центри Тернопільської області виділяються залежно від щільності зосередження підприємств тривалого відпочинку й освоєних рекреаційних ресурсів.

Згідно зі статистичними даними, дослідники З. та Б. Пушкар [166-167] виділяють чотири рекреаційні райони (рис. 3.2).

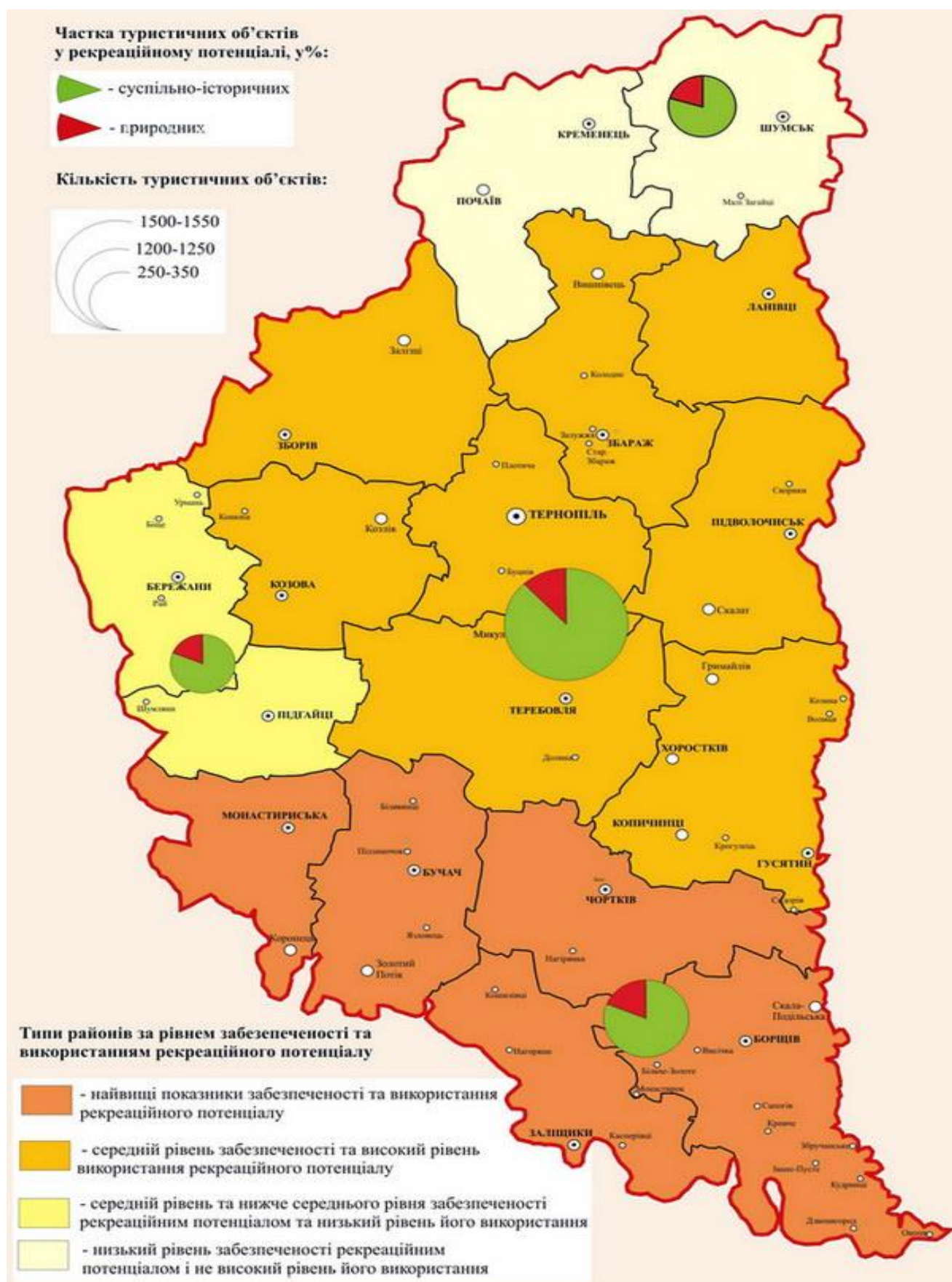

Рис. 3.2. Схема рекреаційного потенціалу Тернопільської області.

Джерело: [164]

До Північного віднесено Кременецький та Шумський адміністративні райони, Центральний охоплює Гусятинський, Збаразький, Зборівський, Козівський, Лановецький, Підволочиський, Тернопільський, Теребовлянський адмінрайони. До Західного рекреаційного району включено адміністративні райони Бережанський, Підгаєцький, а Південний охоплює Борщівський, Бучацький, Заліщицький, Монастириський, Чортківський адмінрайони. Найвищий показник рекреаційного потенціалу мають Центральний та Південний рекреаційні райони, що підтверджено високими рекреаційними можливостями цих районів. Видовий склад суспільно-історичних ресурсів (переважають архітектурні пам'ятки та подієві ресурси; є об'єкти та території, які входять до складу національного природного парку «Дністровський каньйон») тут активізує потребу розвитку пізнавального, археологічного, сакрального, фестивального, екологічного, спортивного видів туризму.

Рекреаційні ресурси Тернопільської області поділяються на природні та соціально-економічні, до них можна віднести об'єкти, які використовуються або можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Природні рекреаційні ресурси області, як уже зазначалося, різноманітні — вкриті лісами Кременецькі гори; Тернопільське плато; Дністровський каньйон; Подільське горбогір'я, порізане басейнами річок та озер; Товтровий кряж; розгалужена мережа печер на півдні області; значна кількість пам'яток архітектури й археології, та сприятливі для розвитку рекреації. До соціально-економічних рекреаційних ресурсів належать культурні об'єкти, пам'ятки архітектури, історії, археологічні стоянки, етнографічні музеї, місця, пов'язані з життям, перебуванням видатних учених, письменників, акторів, політичних діячів, викладачів, робітників, селян тощо. Ними область також багата, і автором на цьому неодноразово наголошувалось, зокрема в [127-132].

Для прикладу, Тернопілля займає провідне місце в Україні за кількістю й різноманітністю прісних і мінеральних вод. Область багата на різноманітні за хімічним складом і бальнеологічними властивостями мінеральні води типу «Нафтуса», подібні до «Кримських», «Миргородської», «Друскінінкай», «Куяльник-

4» тощо. Природні умови дозволяють говорити про перспективи виявлення тернопільських «Нарзана» і «Боржомі». Крім мінеральних вод, наявні значні поклади лікувальної торф'яної боровини (для прикладу, у селах Золотники, Конопківка, Сороцьке Тербовлянського району, Настасів Тернопільського району, Яргорів Монастирського району, Великі Дедеркали Шумського району, Залізці Зборівського району, Товсте Заліщицького району та ін.). На особливу увагу заслуговують прісні й ультрапрісні підземні води, які у багатьох місцях виходять на поверхню у вигляді джерел. Зазвичай таких місць ще не торкнулися процеси забруднення, тож такі багатства природно-ландшафтного характеру можуть принести велику користь в економічному й соціальному аспектах життя мешканців.

Загалом на території Тернопільської області виявлено близько 42 ділянок, на яких розповсюджені мінеральні води. На базі більшості з них у майбутньому можливе будівництво й експлуатація лікувальних санаторно-курортних установ та підприємств розливу води. Наявні можливості щодо санітарно-курортного лікування та розливу води на сьогодні використовуються недостатньо, незважаючи на добрі природно-рекреаційні умови регіону: функціонують лише два санаторії загальнодержавного значення (сміт Гусятин Густинського району і с. Конопківка Тербовлянського району); із 18-ти затверджених типів природно-столових вод розливаються і використовуються лише 10, а з 10-ти лікувально-столових вод — лише 6. На Конопківському родовищі (санаторій «Медобори») слабосульфідні води використовуються лише на 24% від затверджених запасів. Отже, наявна ситуація підтверджує можливість і доцільність розширення мережі лікувально-оздоровчих установ.

У співвідношенні з добрими рекреаційними властивостями місцевості, відносно непоганою екологічною атмосферою, розвинутою мережею залізничних і шосейних доріг об'єднані територіальні громади рекреаційного спрямування мають всі умови для різностороннього курортно-санаторного лікування, будівництва курортів, лікувально-оздоровчих закладів, будинків відпочинку, туристичних баз, що за відносно короткий термін зможе підвищити економіку краю, добробут мешканців області, створити низку нових робочих місць. Розвиток у сільській місцевості мережі курортів, туристичних баз впливає на розширення

асортименту послуг та підвищення їх якості. Розвиток нових відносин без чітко окресленої перспективи не може бути ефективним, тож етапи архітектурно-містобудівного проектування необхідно органічно поєднати в цілісний механізм, який має стати складовою управління розвитком територій населених пунктів ОТГ.

Для виявлення, характеристики й використання потенціалу новими територіальними утвореннями з переважаючим рекреаційним спрямуванням графічним методом створено три напрями (рис. 3.3). Водночас доцільно пам'ятати, що використання рекреаційного потенціалу може бути й змішаним.

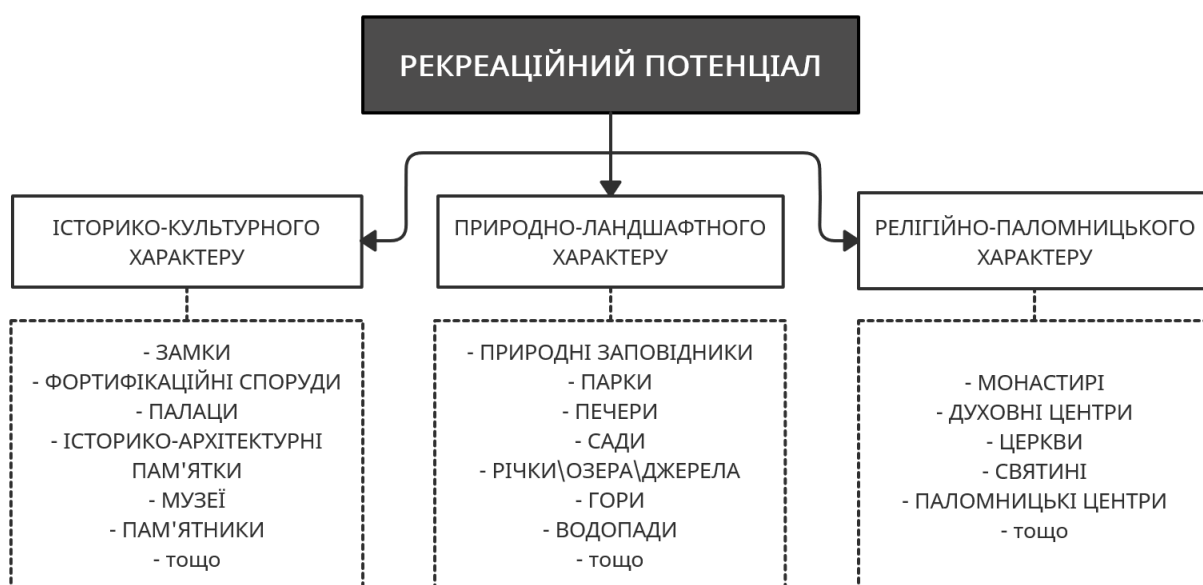

Рис. 3.3. Схема використання рекреаційного потенціалу ОТГ.

Схема «Рекреаційні ресурси історико-культурного характеру» (рис. 3.4) відображає місця розташування пам'яток архітектури, історії, монументального мистецтва тощо на території громад Тернопільської області. На основі цієї схеми графічним методом було визначено території значного скупчення рекреаційних ресурсів історико-культурного характеру та співставлено їх з перспективним планом формування територіальних громад Тернопільської області.

**РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ХАРАКТЕРУ
Тернопільської області**

Умовні позначення

Адміністративно-територіальний устрій
Тернопільської області

Межа області

Межі адміністративних районів

Пам'ятки місцевого значення

Архітектури

Історії

Монументального мистецтва

Науки і техніки

Умовні позначення

Пам'ятки національного значення

Містобудування та архітектури

Архітектури

Археології

Історії

Міста, що відносяться до списку історичних населених місць України

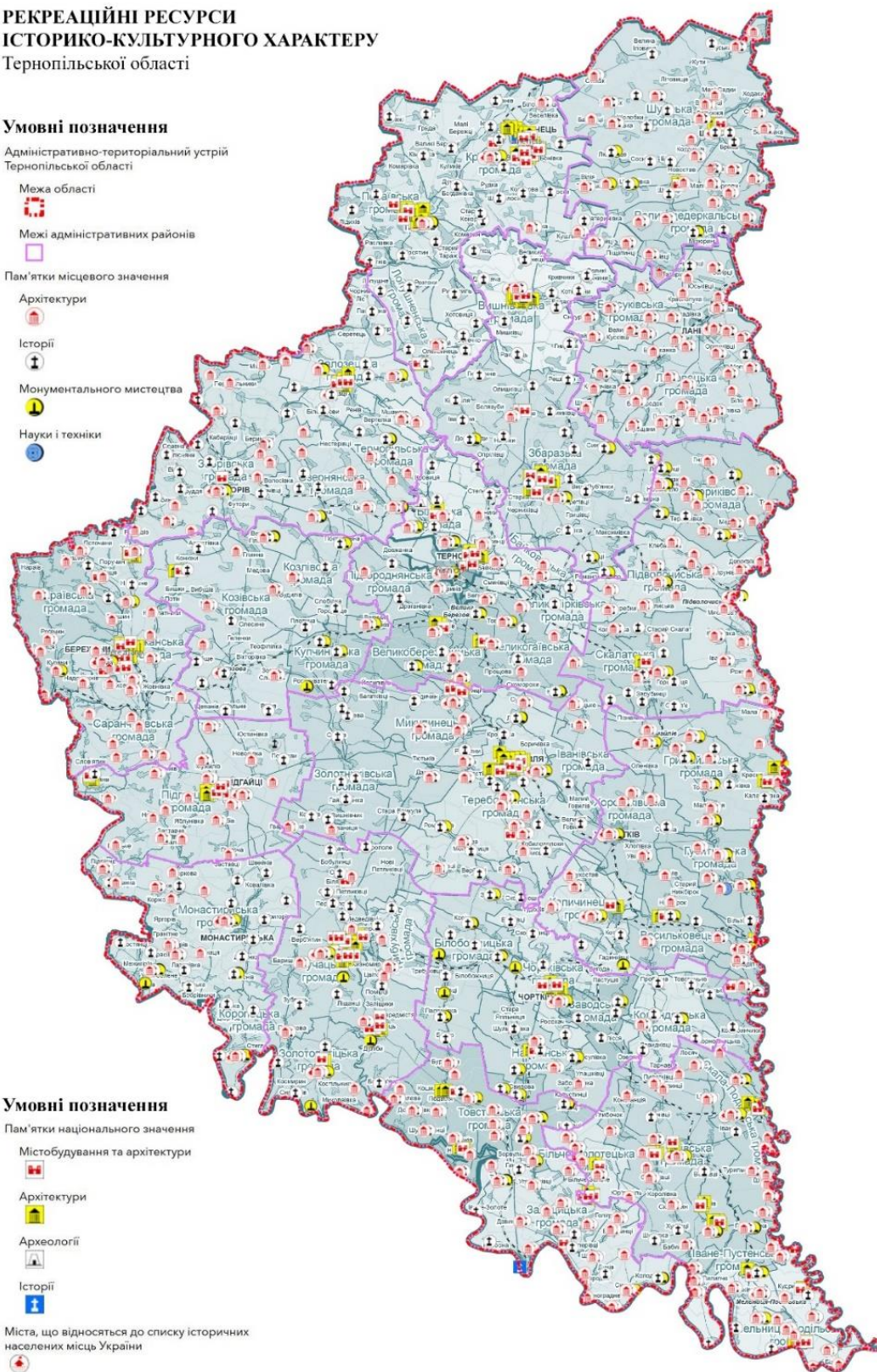

Рис. 3.4. Схема розташування рекреаційних ресурсів історико-культурного характеру територією області.

Наслідком стала схема «Обрані території зі значним історико-культурним рекреаційним потенціалом» (рис. 3.5), і це дозволило виявити новоутворені територіальні громади з перспективою розвитку та покращення економічного, культурного, архітектурно-просторового стану за рахунок розвитку туризму й рекреації на їх територіях. Виокремлено три територіальні громади Тернопільської області з потенціалом рекреаційних ресурсів історико-культурного характеру для подальшого дослідження. Аналогічним чином визначено території ОТГ з рекреаційним потенціалом природно-ландшафтного (рис. 3.6-3.7) та релігійно-паломницького (рис. 3.8–3.9) характерів. Схема «Рекреаційні ресурси релігійно-паломницького характеру» відображає місця розташування монастирів, каплиць, святих місць, соборів, синагог тощо на досліджуваній території. На основі цього графічним методом було визначено території значного скупчення рекреаційних ресурсів релігійно-паломницького характеру та здійснено порівняння їх з перспективним планом формування територіальних громад Тернопільської області. Схема «Рекреаційні ресурси природно-ландшафтного характеру» відображає місця розташування заказників, природніх заповідників, національних природних парків, пам'яток природи, лісів тощо територією Тернопільської області. На основі цієї схеми графічним методом встановлено території значного скупчення рекреаційних ресурсів природно-ландшафтного характеру та здійснено їх порівняння з перспективним планом формування територіальних громад Тернопільської області.

Здійснивши графічний аналіз схем, автором виділено 8 територіальних громад: 3 громади з історико-культурним рекреаційним потенціалом, 2 громади з релігійно-паломницьким рекреаційним потенціалом та 3 громади з природно-ландшафтним рекреаційним потенціалом. Об'єднана схема ОТГ зі значним рекреаційним потенціалом (історико-культурного, релігійно-паломницького та природно-ландшафтного спрямування) на основі перспективного плану та реального формування громад області подана на рис. 3.10-3.11. Дані території обрано для подальшого детального аналізу, здійсненого в наступних розділах.

**ОБРАНІ ТЕРИТОРІЇ З ЗНАЧНИМ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИМ
РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
Тернопільської області**

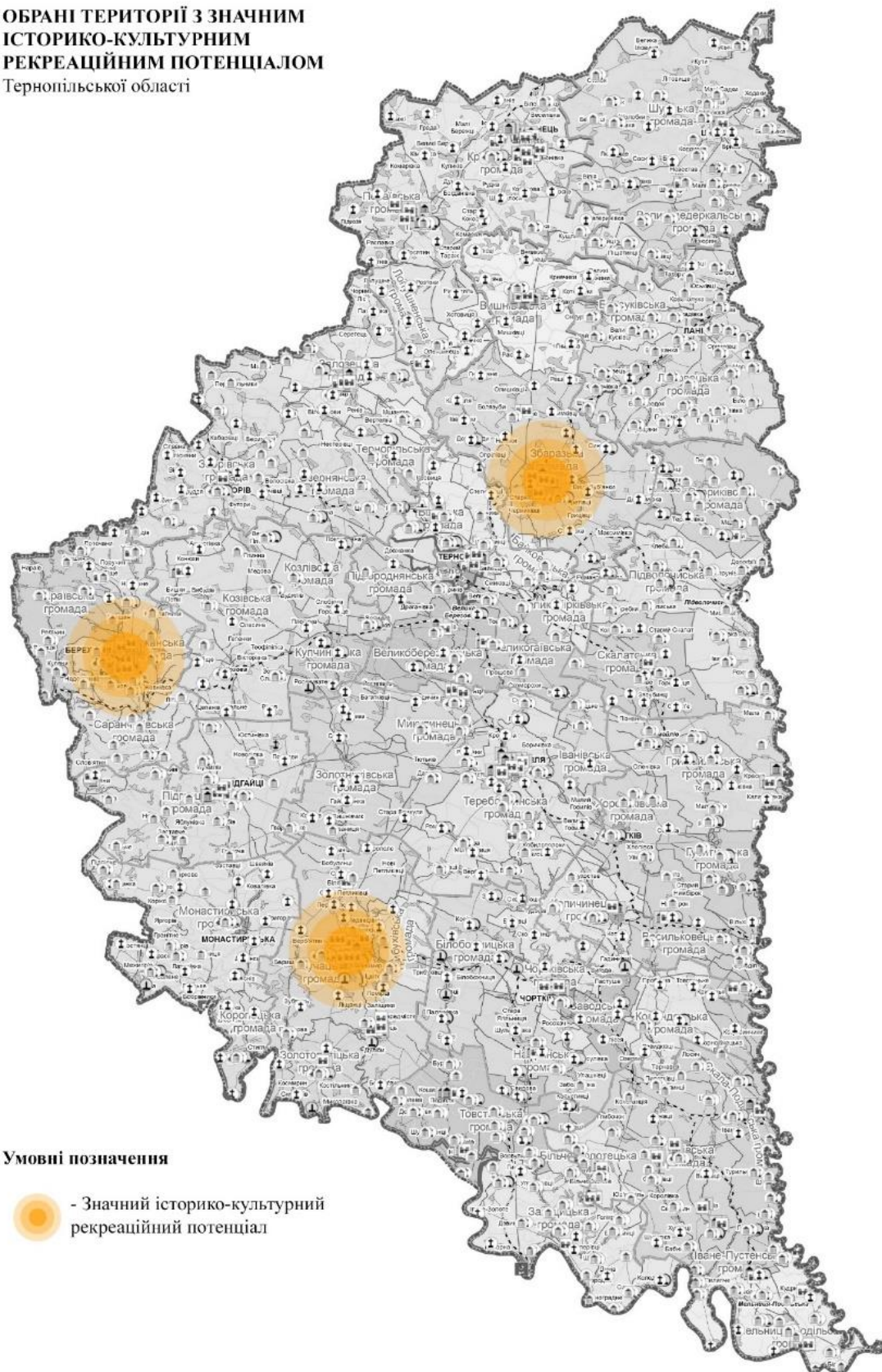

Рис. 3.5. Схема виділення територій зі значним історико-культурним рекреаційним потенціалом.

**ОБРАНИ ТЕРИТОРІЇ З ЗНАЧНИМ
РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКИМ
РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ**
Тернопільської області

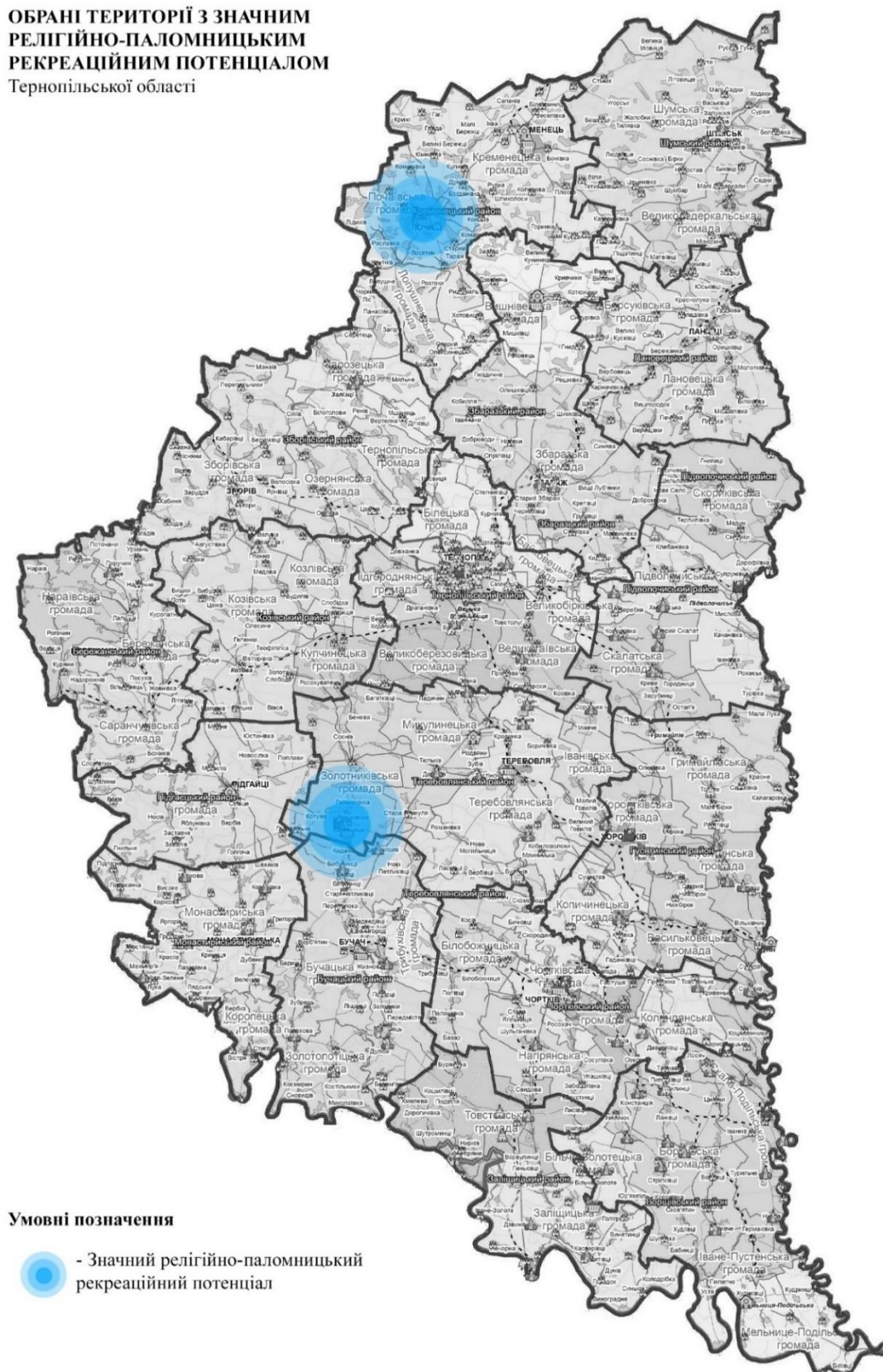

Рис. 3.7. Схема виділення територій зі значним рекреаційним потенціалом релігійно-паломницького характеру.

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПРИРОДНО-ЛАНДШАФТНОГО ХАРАКТЕРУ

Тернопільської області

Умовні позначення

Адміністративно-територіальний устрій Тернопільської області

- Міжва області
- Межі адміністративних районів

Природні ресурси

- Розвідка підземних вод
 - Мінеральні
 - Питні
 - Грєй торфові
- Існуючі об'єкти природно-заповідного фонду
 - Ботанічні сади
 - Дендрологічні парки
 - Заказники
 - Заповідні урочища
 - Зоологічні парки
 - Національні природні парки
 - Пам'ятки природи
 - Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
 - Природні заповідники
 - Регіональні ландшафтні парки
- Водозбори
 - Водозбори підземних джерел

Умовні позначення

- Наземні пункти відпочинку до курортних
 - Деривозного значення
- Зони санітарної охорони курорту "Сатанів"
 - II пояс зони санітарної охорони
 - III пояс зони санітарної охорони
- Інші територіальні об'єкти природно-заповідного фонду
- Перспективні розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду
 - НПТ "Дністровський каньйон"
 - НПТ "Кременецькі гори"
- Території природно-заповідного фонду
- Охоронна зона природного заповідника "Медобори"
- Екологічна мережа
 - Межі національних та міжрегіональних коридорів
 - Межі місцевих коридорів
- Зелені насадження
 - Ліси

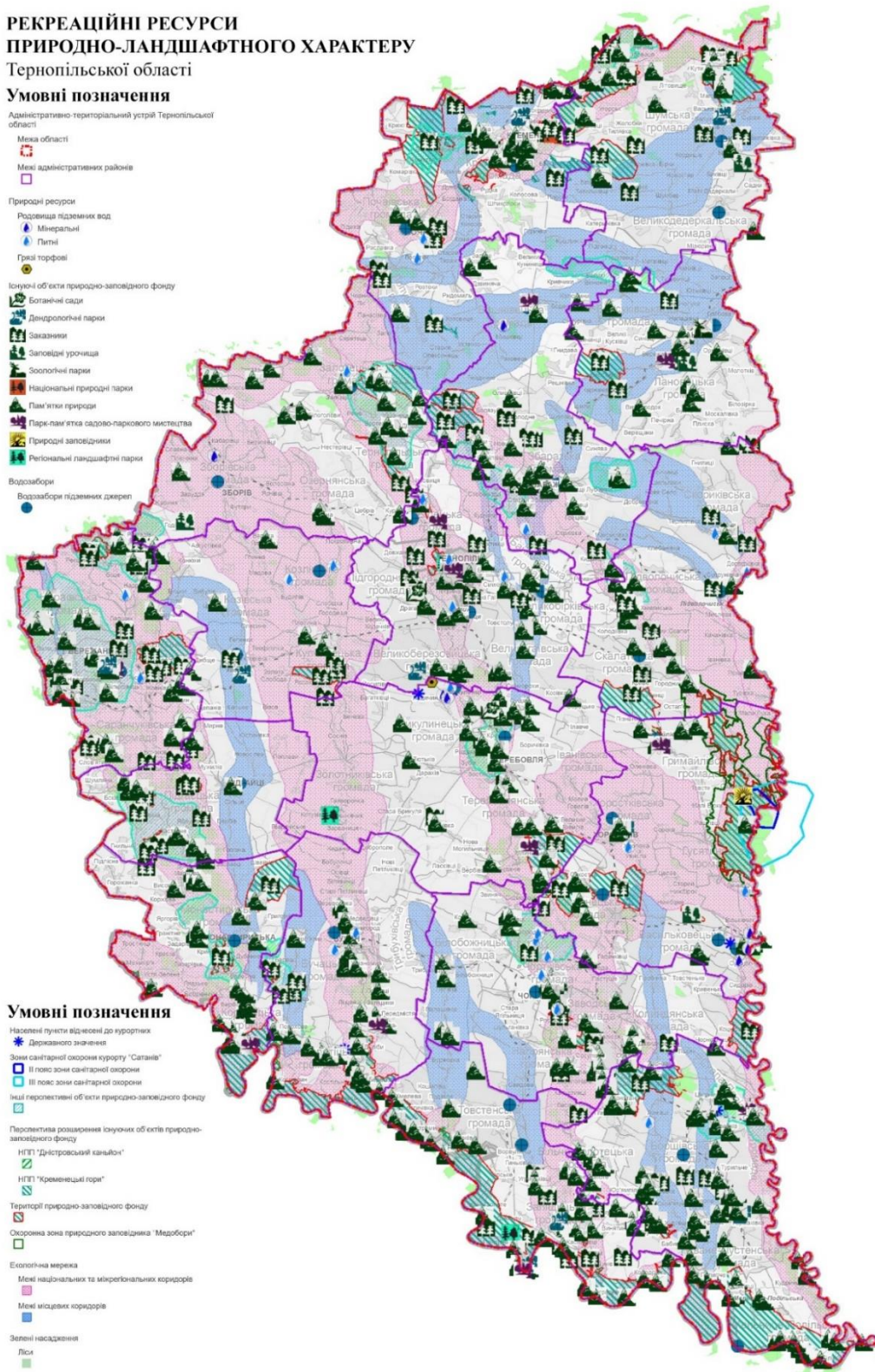

Рис. 3.8. Схема розташування рекреаційних ресурсів природно-ландшафтного характеру.

**ОБРАНІ ТЕРИТОРІЇ З ЗНАЧНИМ
ПРИРОДНО-ЛАНДШАФТНИМ
РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ**
Тернопільської області

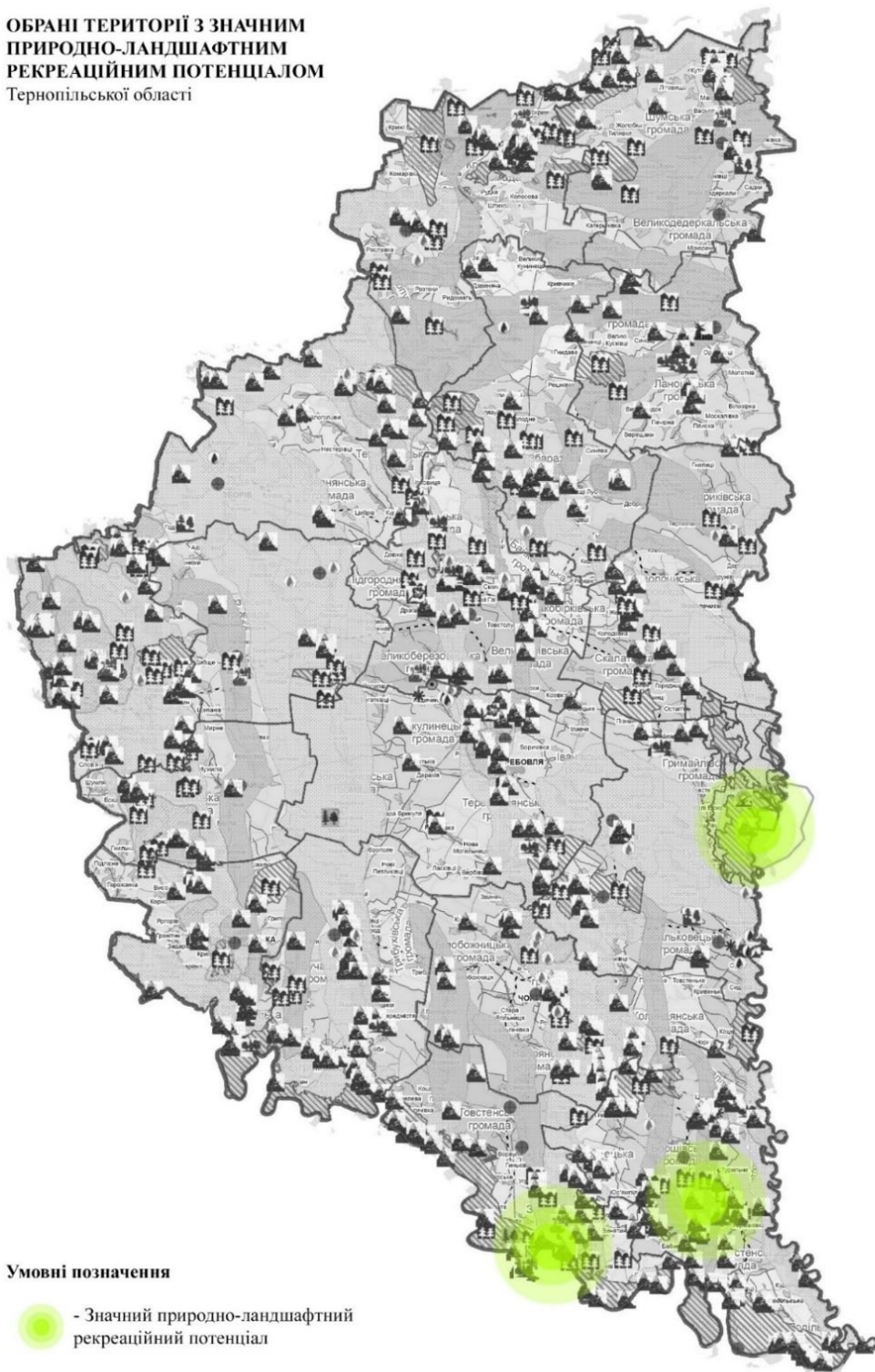

Рис. 3.9. Схема вибраних територій зі значним рекреаційним потенціалом природно-ландшафтного характеру.

**ОБ'ЄДНАНА СХЕМА ОБРАНИХ ТЕРИТОРІЙ
З ЗНАЧНИМ РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ**
(на основі перспективного плану
формування громад Тернопільської обл.)

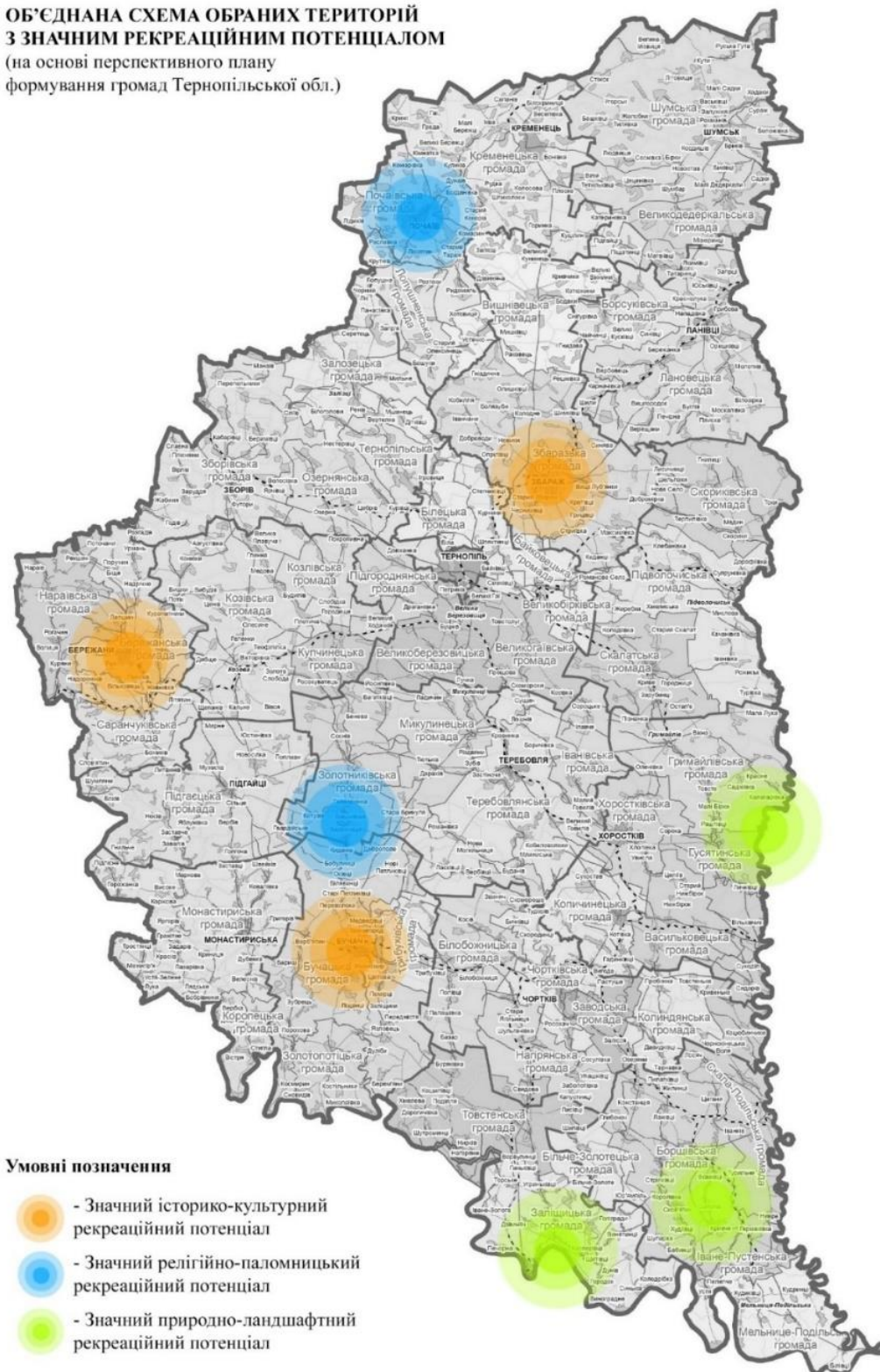

Рис. 3.10. Об'єднана схема територій ОТГ зі значним рекреаційним потенціалом (історико-культурного, релігійно-паломницького та природно-ландшафтного спрямування) на основі перспективного плану формування громад області.

**ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ
ЯКІ ВКЛЮЧАЮТЬ ОБРАНІ ТЕРИТОРІЇ
З ЗНАЧНИМ РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ**
(на основі об'єднаних
громад Тернопільської обл.)

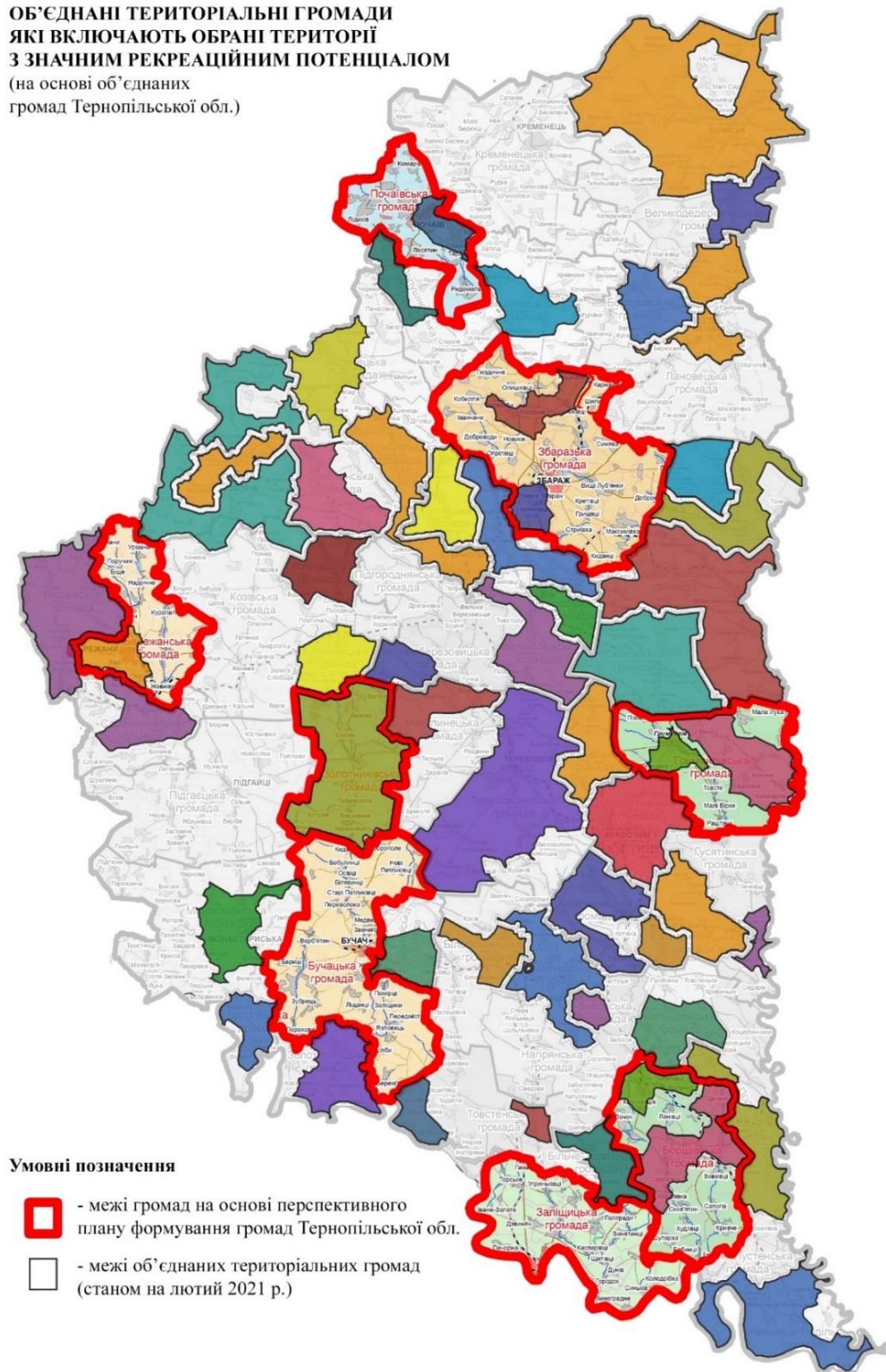

Рис. 3.11. Об'єднана схема територій зі значним рекреаційним потенціалом (історико-культурного, релігійно-паломницького та природно-ландшафтного характеру) на основі об'єднаних громад області.

Виявлено, що частина обраних громад на основі перспективного плану формування громад Тернопільської області (від 22 квітня 2020 р. № 482-р) не відповідає існуючому поділу громад (за станом на лютий 2021 р.). Така ситуація обумовлена Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [157] та детальніше розглянута в наступних розділах.

Сьогоднішня матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів потребує значних капіталовкладень для переоснащення й модернізації. Питання збільшення туристичних потоків у область безпосередньо пов'язане з проблемами організації розміщення туристів і будівництвом сучасних закладів їх сервісного обслуговування. Вкрай недостатньо використовується ресурсний потенціал у малих містах і сільській місцевості. Також недостатнім є рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою. Підсумовуючи, розвиток рекреації в Тернопільській області гальмують: відсутність індустрії відпочинку та розваг (за винятком м.Тернополя), недостатня кількість облаштованих місць короткочасного відпочинку, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів, незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами, відсутність системного рекламного й інформаційного забезпечення.

3.3. Оцінка стану та особливості архітектурно-просторової організації територіальних громад

Нами виділено громади зі значним туристично-рекреаційним ресурсом різноманітного характеру. За умов правильного адміністрування, спрямованого на розвиток рекреації й туризму, можливо покращити соціально-еколого-економічний стан цих територій, поліпшити їх просторові властивості. Використано комплексний підхід до архітектурно-просторової організації новоутворених громад. Класифікація територіальних громад рекреаційної спеціалізації відповідно до існуючого ресурсного потенціалу — історико-культурного; природно-

ландшафтного та релігійно-паломницького характеру, стала основою вибору восьми територіальних громад (рис. 3.12), де існують всі можливості розвитку рекреаційної діяльності. Зроблена просторова проекція та нанесення на схему області громад і територій з рекреаційним потенціалом та обґрунтовано перспективи їх розвитку відповідно до обґрунтованої класифікації.

Виділено й здійснена комплексна характеристика восьми територіальних громад, які найкраще відображають кожен із перелічених видів рекреації. Подано вісім «паспортів» територіальних громад, розроблених автором дисертаційної роботи для відображення стану й особливостей їх архітектурно-просторової організації, де відображено дані: схема розташування, схема території, коротка характеристика, схема об'єктів культурної спадщини та об'єктів релігійного характеру, транспортна схема громади та схема природних ресурсів. Кольором виділено переважаючий потенціал громади.

Територіальні громади Збаразька, Бережанська та Бучацька приховують у собі значний рекреаційний потенціал історико-культурного характеру (рис. 3.13–3.15). Це переважно архітектурно-історична спадщина: храми, пам'ятки архітектури, замки, палаци, пам'ятники, меморіальні таблиці, пам'ятки садово-паркового мистецтва та ін. Центральні поселення цих громад включають міста, які внесені до Переліку міст України з найбільшою кількістю історичних пам'яток. Йдеться про малі містечка, населення яких в середньому складає 14 тис. осіб.

Стан рекреаційної й соціальної інфраструктури виділених поселень і територіальних громад здебільшого не задовільний та не відповідає вимогам сьогодення. Більшість пам'яток занедбані й не адаптовані під нові види використання, у т.ч. для ведення рекреаційної діяльності. Відсутні системні маршрути для відпочивальників, незначна кількість місць для проживання рекреантів, відсутні об'єкти для проведення дозвілля як приїжджих, так і місцевих мешканців. Окрім того, практично не проводяться інформаційні кампанії для збільшення впізнаваності та надання популярності об'єктів рекреації історико-культурного характеру виділених громад.

**ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ
ЯКІ ВКЛЮЧАЮТЬ ОБРАНІ ТЕРИТОРІЇ
З ЗНАЧНИМ РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ**
(на основі перспективного плану
формування громад Тернопільської обл.)

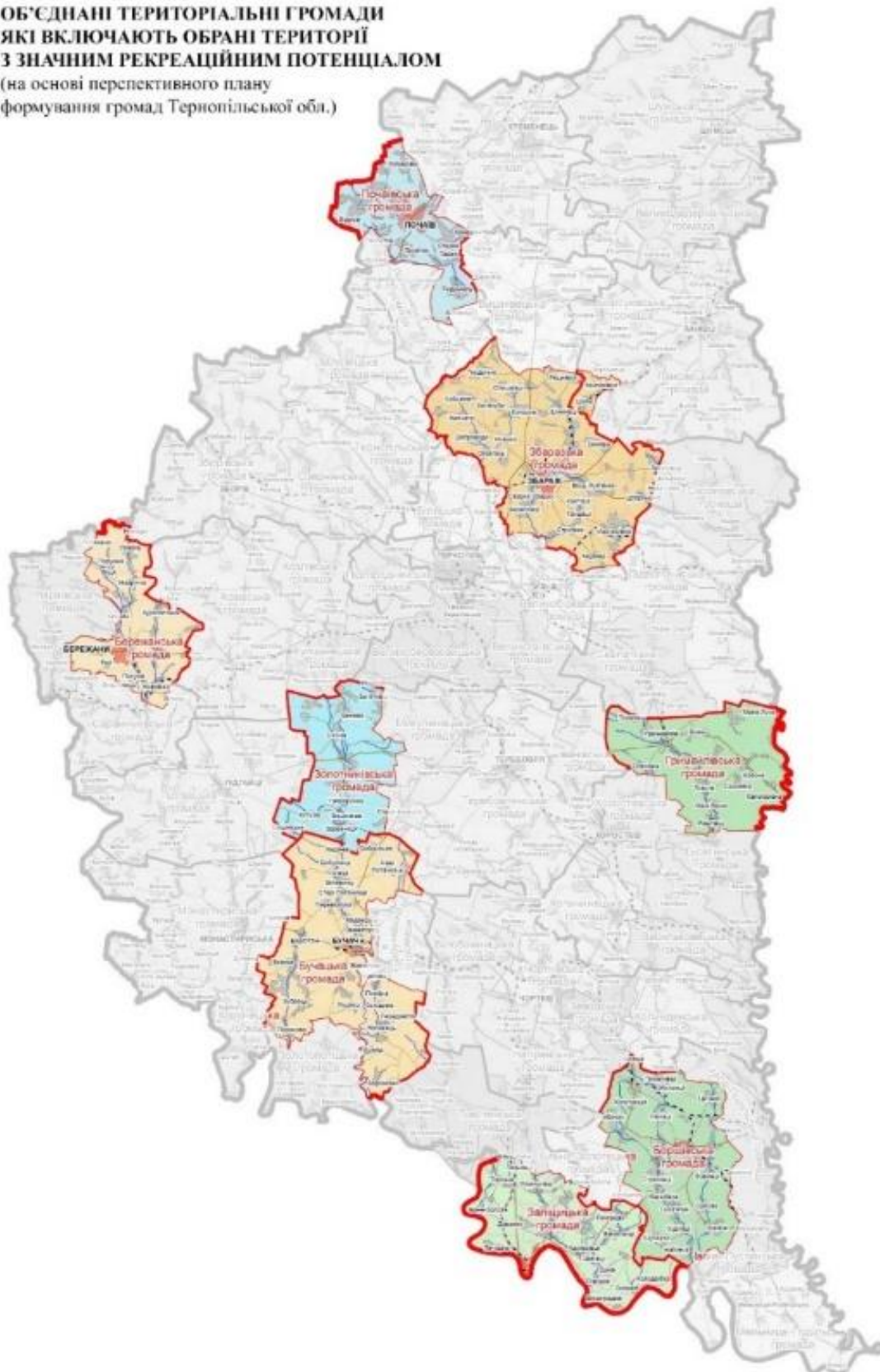

Рис. 3.12. Схема громад рекреаційної спеціалізації, виділена на основі перспективного плану області

ЗБАРАЗЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:
м. Збараж

Кількість рад, що об'єдналися:
26

Площа територіальної громади:
599,6 км²

Чисельність населення громади:
39341

Міське населення:
13587

Сільське населення:
25754

Наявний рекреаційний потенціал:
історико-культурного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

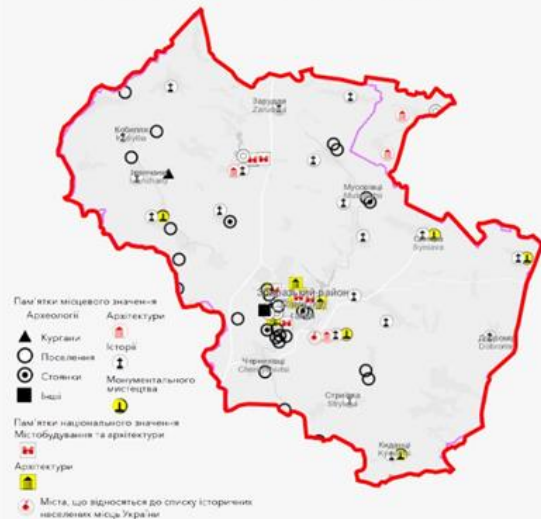

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

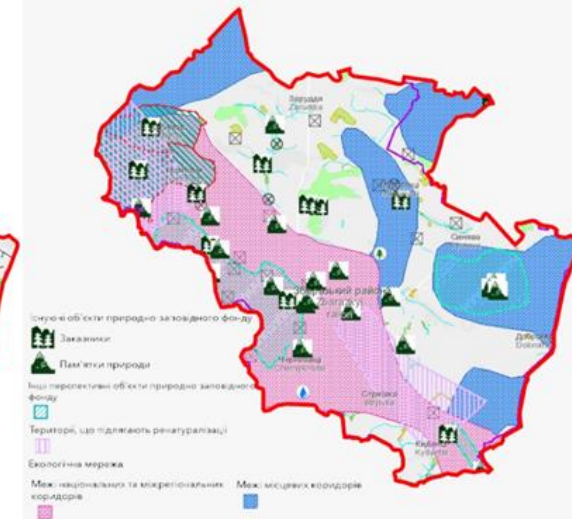

Рис. 3.13. Розташування та архітектурно-планувальна організація Збараської територіальної громади

БЕРЕЖАНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:
м. Березани

Кількість рад, що об'єдналися:
10

Площа територіальної громади:
244,0 км²

Чисельність населення громади:
26817

Міське населення:
17430

Сільське населення:
9387

Наявний рекреаційний потенціал:
історико-культурного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

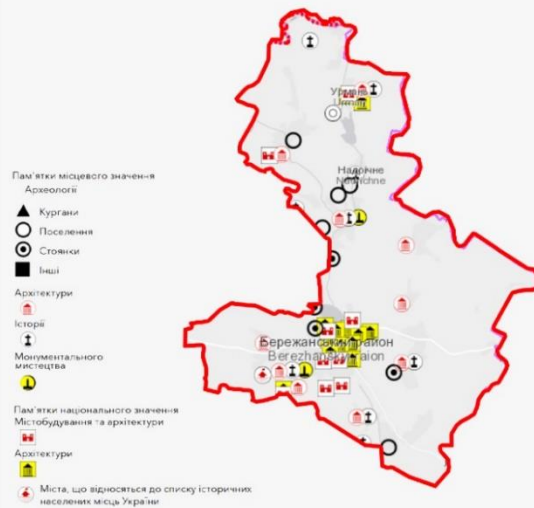

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

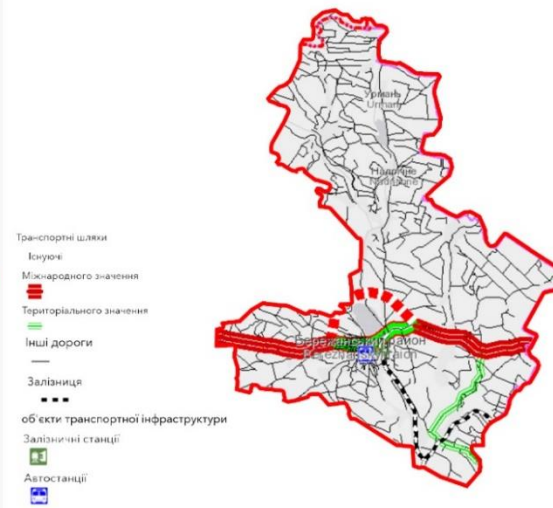

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

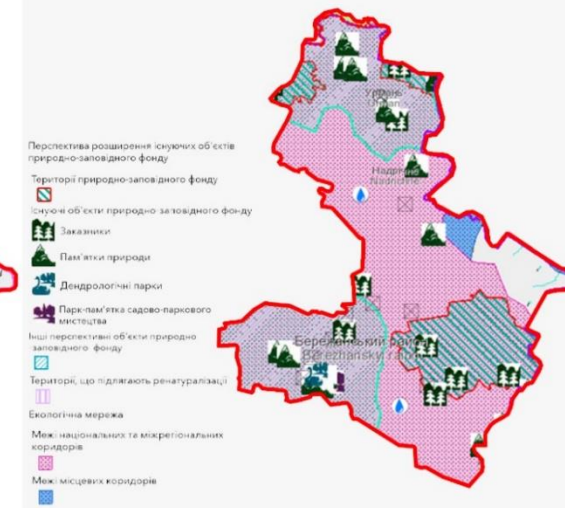

Рис. 3.14. Розташування та архітектурно-планувальна організація Березанської територіальної громади

БУЧАЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:

м. Бучач

Кількість рад, що об'єдналися:

24

Площа територіальної громади:

531.2 км²

Чисельність населення громади:

38181

Міське населення:

12378

Сільське населення:

25803

Найвищий рекреаційний потенціал:

історико-культурного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

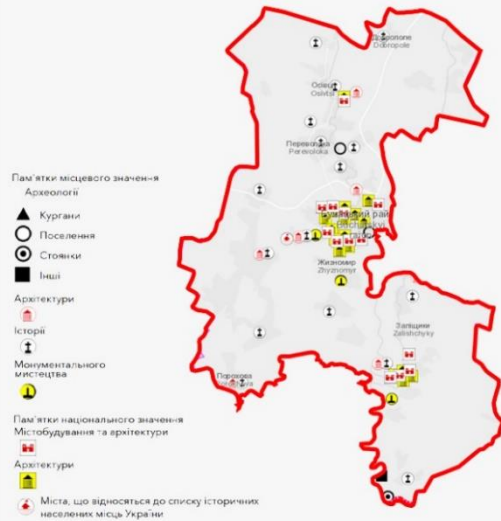

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

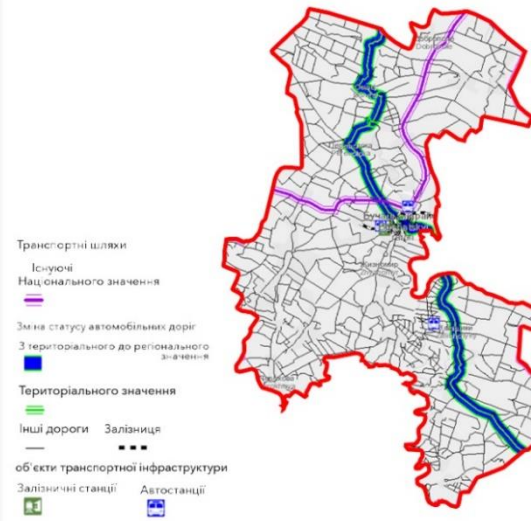

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

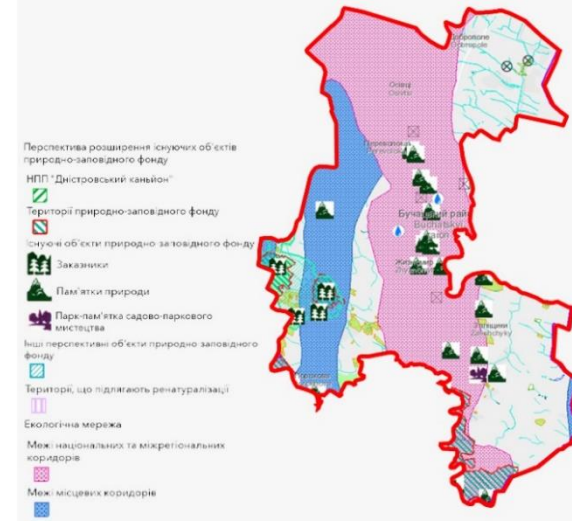

Рис. 3.15. Розташування та архітектурно-планувальна організація Бучацької територіальної громади

Водночас варто відзначити, що потенціал територій високий, об'єкти історико-культурного характеру знаходяться не лише в центральних поселеннях, а й по всій території громад. Пам'ятки глибокого культурницького й освітницького характеру, що відображають історію краю й України загалом, можуть приваблювати рекреантів відвідати місця, де відбувалися знаменні події та поринути в минуле, перебуваючи в автентичному історичному оточенні. Розвитку територій громад має сприяти й вдале їх розташування та наявність хорошого транспортного сполучення (громади знаходяться на перетині шляхів місцевого й державного значення). Існує також можливість поєднання історико-культурного й природно-ландшафтного потенціалу цих територій — виділені громади володіють значною кількістю водних ресурсів, лісів, пам'яток природи, об'єктів природно-заповідного фонду, тут проходять національні й міжрегіональні екологічні коридори. Активізація діяльності в напрямі освоєння й використання рекреаційного потенціалу історико-культурного характеру сприятиме подальшому розвитку цих громад.

Золотниківська й Почаївська громади посідають особливе місце на карті просторового потенціалу Тернопільської області (рис. 3.16–3.17). Релігійно-паломницький потенціал такого масштабу є унікальним не лише для громади, а й регіону та України. Враховуючи можливості та наявність на території області села Язловець (Буцацька міська громада) з жіночим монастирем Згромадження сестер Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії й похованням блаженної Марцеліни Даровської, констатуємо факт наявності в області трьох надзвичайно потужних релігійних центрів.

Отже, виділяємо такі центри: у селі Язловець – РКЦ; с. Зарваниця (Золотниківська громада) – УГКЦ; м. Почаїв (Почаївська громада) – УПЦ. Перелічені об'єкти релігійно-паломницького характеру щорічно приваблюють десятки й сотні тисяч паломників з усіх куточків України та ближнього зарубіжжя. Для прикладу, всеукраїнська проща до Зарваниці є однією наймасовіших серед вірян Української греко-католицької церкви. За деякими даними, кількість паломників до Зарваницького духовного центру іноді одноразово сягала й двох мільйонів осіб.

ЗОЛОТНИКІВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:
с. Золотники

Кількість рад, що об'єдналися:
21

Площа територіальної громади:
286.8 км²

Чисельність населення громади:
7702

Міське населення:
-

Сільське населення:
7702

Наявний рекреаційний потенціал:
релігійно-паломницького характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

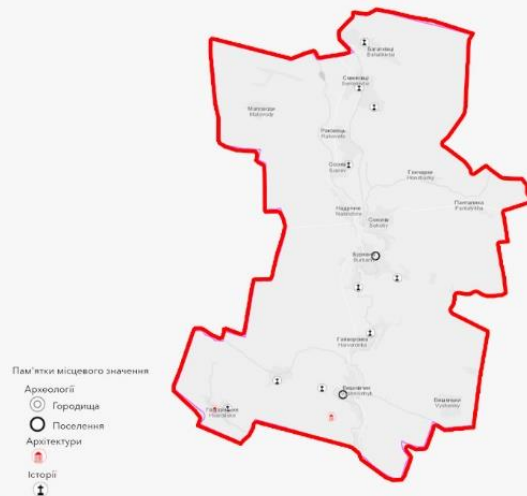

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

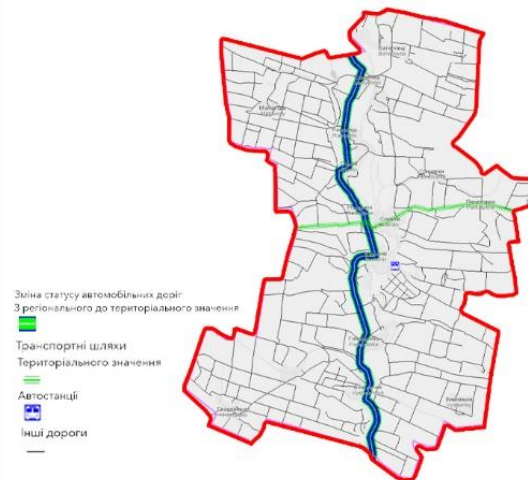

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

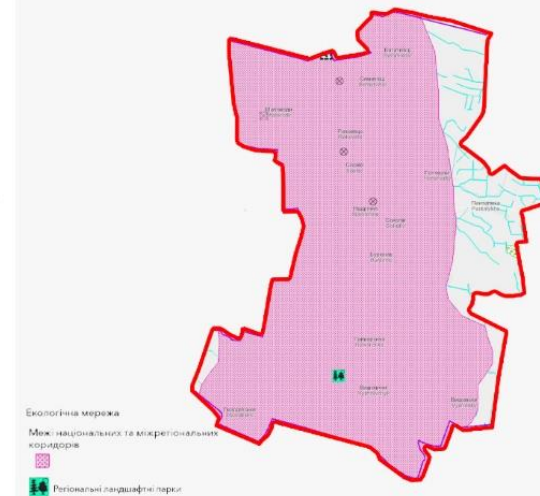

Рис. 3.16. Розташування та архітектурно-планувальна організація Золотниківської територіальної громади

ПОЧАЇВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:

м. Почаїв

Кількість рад, що об'єдналися:

7

Площа територіальної громади:

218,3 км²

Чисельність населення громади:

18021

Міське населення:

7737

Сільське населення:

10284

Наявний рекреаційний потенціал:
релігійно-паломницького характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

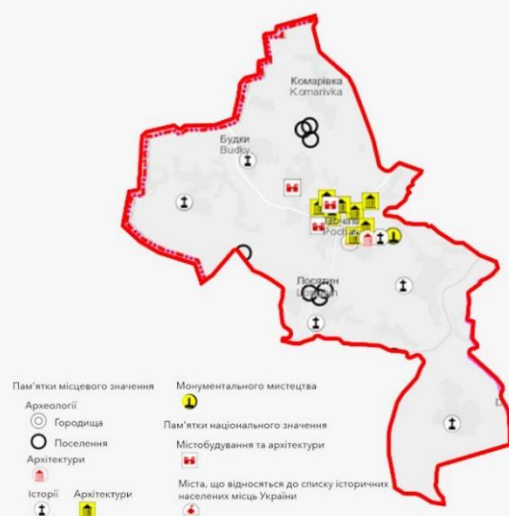

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

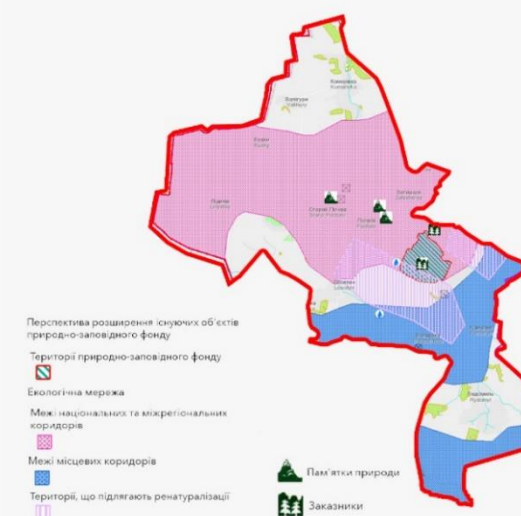

Рис. 3.17. Розташування та архітектурно-планувальна організація Почаївської територіальної громади

Велике навантаження вимагає відповідної архітектурно-планувальної організації та інженерного забезпечення територій. Йдеться насамперед про місця для комфортного проживання паломників (готелі, мотелі, хостели та сезонні кемпінги) та об'єктів їх обслуговування (громадське харчування). Немаловажну роль відіграє й транспортне сполучення — є потреба облаштування зручного автобусного сполучення означених центрів із центральними поселеннями великих громад, доцільним буде і відкриття нових, у т.ч. пішохідних, маршрутів. «Утримання» паломників у громадах на триваліший термін повинно супроводжуватися організацією відповідного дозвілля. Розвиток, скажімо, різних видів зеленого туризму розширить можливості рекреації та надасть змогу відкрити громади не тільки для паломників, а й для туристів, насамперед внутрішніх, дозволить потрапити в спокійну й здорову обстановку з чистим повітрям, свіжою натуральною їжею та мальовничими пейзажами, які заряджають енергією.

Рекреаційний потенціал природно-ландшафтного характеру розкрито на основі Борщівської, Гримайлівської та Заліщицької територіальних громад (рис. 3.18–3.20). Нагадаємо, що Тернопільщина надзвичайно багата на природні ресурси: займає західну частину Подільської височини з її мальовничими ландшафтами, тут протікає 1401 річка, близько 886 ставків; природно-заповідний фонд області представлений практично всіма категоріями об'єктів і територій, крім біосферних заповідників (за станом на 2017 р., 634 од. природно-заповідних територій та об'єктів). Обрані для аналізу територіальні громади мають різний за природно-ландшафтними характеристиками рекреаційний потенціал.

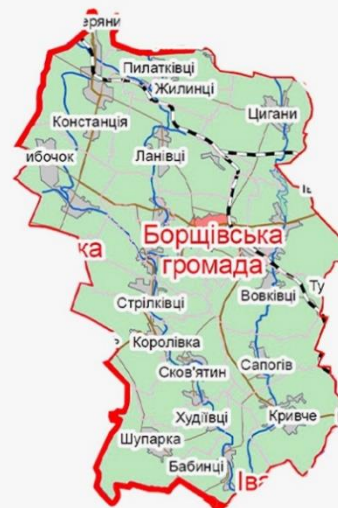
Заліщицька територіальна громада пролягає вздовж річки Дністер, на її території розташована значна частина Національного природного парку «Дністровський каньйон», особливістю якого є: скельні відслонення; травертинові скелі; джерела чистої води; велика кількість рідкісних рослин на заліснених і мальовничих острівцях; різноманітний тваринний світ. У поєднанні з унікальним теплим кліматом (стіни каньйону затримують сонячне тепло та захищають від холодних вітрів) Заліщицька територіальна громада є унікальним осередком для рекреації та туризму, джерелом проведення активного й пасивного відпочинку.

БОРЩІВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:

м. Борщів

Кількість рад, що об'єдналися:

19

Площа територіальної громади:

412.0 км²

Чисельність населення громади:

29386

Міське населення:

10803

Сільське населення:

18583

Наявний рекреаційний потенціал:
природно-ландшафтного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

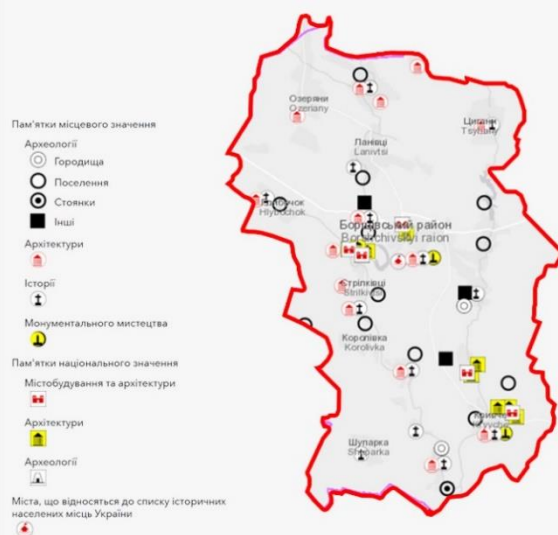

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

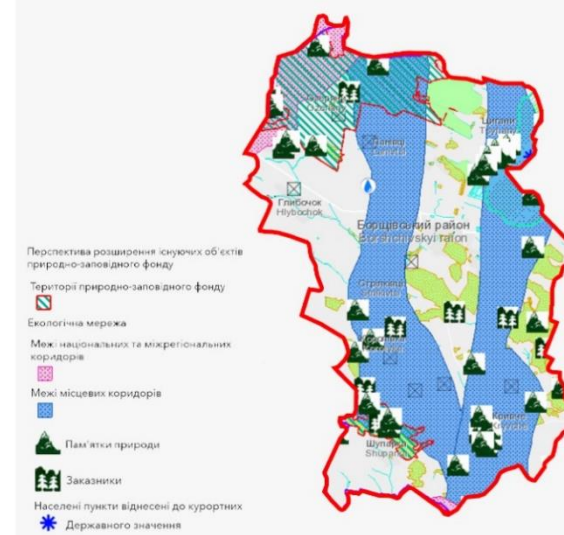

Рис. 3.18. Розташування та архітектурно-планувальна організація Борщівської територіальної громади

ГРИМАЙЛІВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:

м. Гримайлів

Кількість рад, що об'єдналися:

13

Площа територіальної громади:

339,9 км²

Чисельність населення громади:

9647

Міське населення:

1814

Сільське населення:

7833

Наявний рекреаційний потенціал:
природно-ландшафтного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

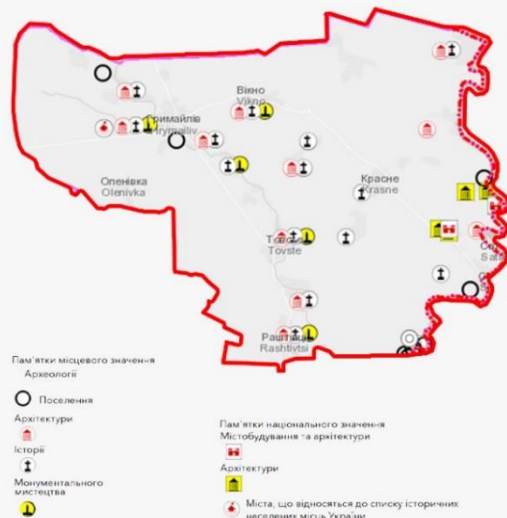

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

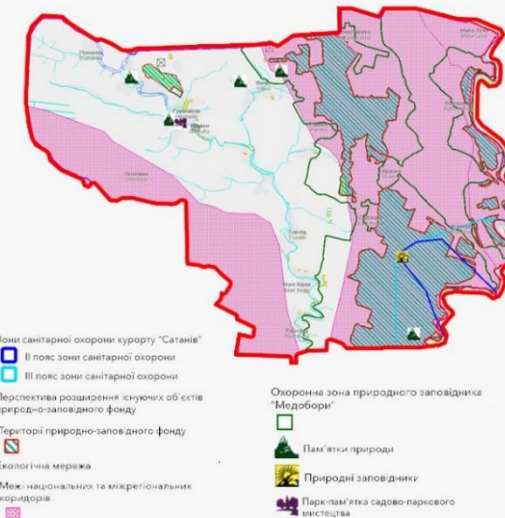

Рис. 3.19. Розташування та архітектурно-планувальна організація Гримайлівської територіальної громади

ЗАЛІЩИЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ОТГ

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА:

Адміністративний центр громади:

м. Залішки

Кількість рад, що об'єдналися:

19

Площа територіальної громади:

351.7 км²

Чисельність населення громади:

27326

Міське населення:

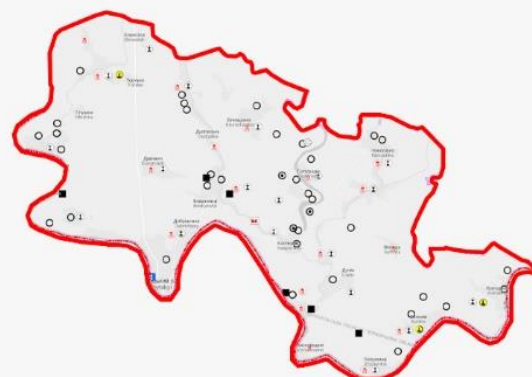
9089

Сільське населення:

18237

Наявний рекреаційний потенціал:
природно-ландшафтного характеру

СХЕМА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Пам'ятки місцевого значення

- Археології
- Городища
- Поселення
- Стовпняки
- Інші
- Архитектури
- Історії

Монументального мистецтва

- Пам'ятки національного значення
- Містобудування та архітектури
- Міста, що відносяться до списку історичних населених місць України

СХЕМА ТРАНСПОРТУ ГРОМАДИ

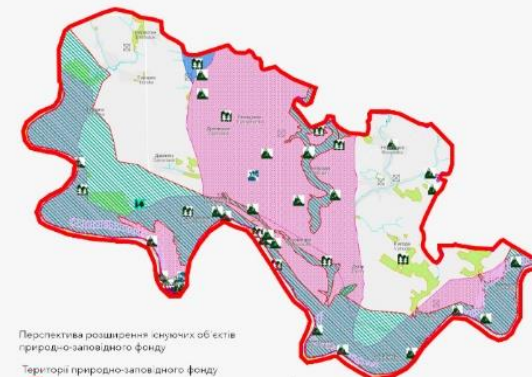
Транспортні шляхи

- Територіального значення
- Міжнародного значення
- Інші дороги
- Залізниця

об'єкти транспортної інфраструктури

- Залізничні станції
- Гелікоптерні майданчики
- Автостанції

СХЕМА ПРИРОДНИХ-РЕСУРСІВ

Перспектива розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду

Територія природно-заповідного фонду

Екологічна мережа

Межі національних та міжрегіональних коридорів

Межі місцевих коридорів

Дендрологічні парки

Пам'ятки природи

Парк пам'ятка садово-паркового мистецтва

Регіональні ландшафтні парки

Пам'ятки природи

Заказники

Рис. 3.20. Розташування та архітектурно-планувальна організація Заліщицької територіальної громади

Гримайлівська територіальна громада вигідно виділяється від інших наявністю підземних мінеральних вод з цілющими властивостями. У поєднанні з мальовничими краєвидами простору та чистим повітрям, це чудова умова для створення на території громади лікувальних і оздоровчих курортів бальнеологічного типу. На території громади також розташовується природний заповідник «Медобори», який створено для збереження унікальних природних комплексів Подільських Товтр та їх генофонду.

Особливий рекреаційний потенціал Борщівської громади знаходиться під землею – це розгалужена мережа печер, серед яких є й завдовжки понад 260 км. Поєднання цього унікального природного ресурсу з численними пам'ятками природи, заказниками та територіями природно-заповідного фонду робить громаду надзвичайно привабливою для туристів, спелеологів, любителів активного відпочинку. Вагомим недоліком перелічених громад природно-ландшафтного характеру є відсутність організованих місць для відпочинку, туристичних баз, санаторних комплексів тощо. Не створено для відпочивальників і достатньої кількості якісних місць для ночівлі. Соціальна й транспортна інфраструктури перебувають у занедбаному стані. На більшості територій панує «дикий туризм».

Провівши аналіз восьми територіальних громад з різними видами ресурсного потенціалу, виявлено ряд спільних проблем: для громад характерне нераціональне використання простору та відсутність ресурсо-орієнтованого підходу до їх розвитку, що разом зі слабким рівнем розвитку соціальної й транспортної інфраструктури, а також відсутністю якісних спеціалізованих об'єктів рекреаційної діяльності формує негативний фон для подальшого розвитку громад і їх поселень. Порушуються вимоги екологічності й системності при формуванні простору центральних поселень, а існуюча архітектурно-просторова ситуація здебільшого відображає просторову невпорядкованість та зростання антропопресії на природу. Така ситуація пов'язана, передусім, із неналежним рівнем розробки архітектурно-містобудівної документації, а також з відсутністю чіткої стратегії просторового розвитку територій новоутворених громад.

Архітектурно-ландшафтна організація території досліджуваних громад спрямована на її пристосування до виконання рекреаційних функцій. Вона повинна включати три основні аспекти: охорону архітектурно-ландшафтних властивостей регіону; забезпечення умов комунікаційної доступності територій та об'єктів; створення інфраструктурних умов для комфортного проживання, відпочинку й оздоровлення як на місцях, так і на шляхах подорожі. Архітектурно-просторовими характеристиками територіальних утворень є їх територія, відстані та розміщення основних елементів у просторі. Так, відстані відображають стан розвитку дорожньої мережі та інженерної інфраструктури, а розміщення – характер розташування окремих зон. Базовою проблемою нових територіальних утворень є існуюча функціональна структура території, яка склалася історично. Вона характеризується невпорядкованістю та переплетінням зон різного функціонального змісту – рекреаційної, аграрної, урбанізованої, охоронної, промислової тощо.

Адміністративно територіальна реформа в Україні є хорошим приводом для початку здійснення якісних змін у напрямі ефективного розвитку громад. Так, проведенням реформи, громади будуть зобов'язані розробити принципову нову, для нашої держави, містобудівну документацію. За належного підходу до її розроблення, визначення потенціалів громад та використання вимог соціально- та ресурсо-орієнтованості, виникає можливість для формування принципово нового, якісного простору в межах громад в цілому та поселень зокрема. Така містобудівна документація стимулюватиме розроблення нових генеральних планів населених пунктів, перш за все центральних та стратегічних для розвитку громад. Якісні зміни у сфері містобудування сприятимуть розвитку рекреаційних територій, створенню сприятливого інвестиційного клімату, підвищенню якості середовища тощо.

Стосовно проведення реформи в Україні та нового адміністративно-територіального поділу Тернопільської області зокрема, характеристика та порівняльний аналіз низки територіальних громад Перспективного плану формування територій громад Тернопільської області викликає сумніви (через

відсутність належної інфраструктури, економічного потенціалу, слабкість кадрової бази та інше) у спроможності деяких з розглянутих громад.

Адміністративно-територіальна реформа не повинна бути самоціллю (реформа заради реформи) з основною метою швидкого звітування перед центральними органами виконавчої влади про вирішення питання формування Перспективного плану шляхом об'єднання двох-трьох сільських рад у територіальну громаду, без урахування низки чинників, які суттєво впливатимуть на подальше повноцінне існування таких громад і які, жодним чином не зможуть не тільки покращити надання послуг, але й самостійно їх надавати. Частково така ситуація обумовлена наявністю закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та відсутністю професійного підходу до їх формування.

Зрозуміло, питання спроможності територіальних громад не виникає, для прикладу, до Шумської, Скала-Подільської, Терехівської, Підволочиської, Гусятинської, Скалатської громад, центри яких сформовані на базі містечок (існуючих чи бувших районних центрів, які протягом низки сотень років традиційно існували як культурні, освітні, торгові та промислові центри-міста з Магдебурзьким правом), і вони здатні забезпечити належне виконання поставлених перед ними завдань. Такі громади розвиватимуться як багатофункціональні утворення з визначеними пріоритетами. Оскільки у центрах таких громад вже існує відповідна інфраструктура та сформований ресурсний і соціально-економічний потенціал, формуються пропозиції щодо перспективи містобудівного розвитку території — вони спроможні реалізувати переваги реформи й забезпечити в подальшому повноцінне функціонування і розвиток своїх громад.

Зважаючи на вказане, обласній державній адміністрації необхідно моніторити реформу та вдосконалювати Перспективний план, при підготовці якого належало б поглибити аналіз ресурсного потенціалу кожної територіальної громади, оцінити інженерно-геологічні й санітарно-гігієнічні умови, а також функціонально-планувальну структуру. На цій основі сформувані пропозиції щодо змін і перспектив містобудівного розвитку території кожної громади, а також підготувати пропозиції щодо вдосконалення планувальної організації й напрямів

просторового розвитку громади з залученням фахівців різних галузей. З метою повноцінного функціонування та ефективного розвитку громад потребує невідкладного вирішення на законодавчому рівні питання передачі в користування та права територіальних громад розпоряджатися землями за межами населених пунктів.

Висновки до третього розділу

1. Подано комплексну характеристику Тернопільської області, розглянуто адміністративно-територіальні зміни і процес формування нових територіальних громад. Встановлено, що прийнятий перспективний план та його реалізація не забезпечить формування спроможних територіальних громад, а територіальні громади (станом на лютий 2021 р.) не відповідають перспективному плану. Здійснено аналіз рекреаційного потенціалу й наявних ресурсів Тернопільської області та підтверджено їх перспективність і важливість для архітектурно-планувальної організації й розвитку багатьох новоутворених територіальних громад.

2. Введена класифікація територіальних громад рекреаційної спеціалізації відповідно до наявного типу туристично-рекреаційного потенціалу: громади з потенціалом історико-культурного, природно-ландшафтного та релігійно-паломницького характеру. Зроблена просторова проекція та нанесення на схему перспективного плану формування територій області і її громад об'єктів з рекреаційним потенціалом та перспективою розвитку відповідно до обґрунтованої класифікації.

3. Підтверджена доцільність виділення та здійснена комплексна характеристика восьми територіальних громад, які найкраще відображають наявність кожного з перелічених видів рекреації. Для виокремлених громад розроблено паспорти, які характеризують сучасну ситуацію на території та складають основу окреслення шляхів їх просторового розвитку, а також рекреаційних територій регіону в цілому.

4. Виявлено відсутність цілісності структури в просторовій організації нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Визначено основні вимоги до архітектурно-містобудівних рішень з розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Їх організація включає: охорону архітектурно-ландшафтних та екологічних властивостей регіону; забезпечення комунікаційної доступності територій та об'єктів; створення інфраструктурних умов для комфортного проживання, відпочинку й оздоровлення і на місцях, і на шляхах подорожі. Архітектурно-просторовими характеристиками територіальних утворень є територія та її структура, відстані та розміщення основних елементів у просторі (відстані відображають стан розвитку дорожньої мережі та інженерної інфраструктури, а розміщення – характер розташування окремих зон), а також існуюча функціональна структура території, яка склалася історично й характеризується рівнем упорядкованості й поєднанням зон різного функціонального характеру – рекреаційної, аграрної, урбанізованої, охоронної, промислової тощо.

5. Обґрунтовано важливість врахування феномену традиції місця, коли кожен елемент простору сприймається через власну історію та збереження традицій — існуючих історичних слідів еволюції культурного ландшафту. Використання методу історичних перетинів ілюструє фази розвитку території та змін ландшафту, дає можливість здійснити хронологічні порівняння, накласти відповідні графічні версії, виявити динаміку розвитку й особливості просторових трансформацій.

РОЗДІЛ 4.

АНАЛІЗ, ОЦІНКА ТА ПРОГНОЗУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПОСЕЛЕНЬ І РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

4.1. Аналіз і оцінка архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій та об'єктів

Розвиток рекреаційних систем територіальних громад виступає основою регіонального розвитку загалом. Розвиток рекреаційної сфери передбачає неперервний пошук оптимального співвідношення між освоєнням нових ресурсів і відновленням їх властивостей, між збереженням унікальних об'єктів і територій та забезпеченням потреб населення у відпочинку тощо. Раціонально організоване надання рекреаційних послуг населенню сприяє проведенню природоохоронних заходів, покращанню медичного обслуговування, розширенню послуг харчування, торгівлі, побуту, відпочинку та розваг на певній території. Оскільки основна кількість об'єктів культурної спадщини зосереджена у малих історичних центрах, до яких відносяться, зокрема, такі міста, селища й села, як Бережани, Бучач, Борщів, Заліщики, Збараж, Почаїв, Гусятин, Золотники, Гримаїлів, Вікно тощо, здійснимо аналіз та подамо оцінку архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій і об'єктів на прикладі історичних центрів обраних територіальних громад рекреаційної спеціалізації.

Місто Збараж (населення 14,1 тис. осіб, площа 7 км²) сьогодні є адміністративним районним центром однойменного району Тернопільської області та належить до 39-ти міст України з найбільшою кількістю історичних пам'яток [162]. Розкинувшись у межах Волинсько-Подільської височини, в центральній частині Товтрового кряжу (так званих Медоборських гір), місто знаходиться на віддалі 18-ти км від обласного центру, тут прокладена міжнародна траса М-19 Чернівці – Луцьк – Брест, а також через Збараж проходить залізнична вітка Тернопіль – Ланівці (рис. 4.1).

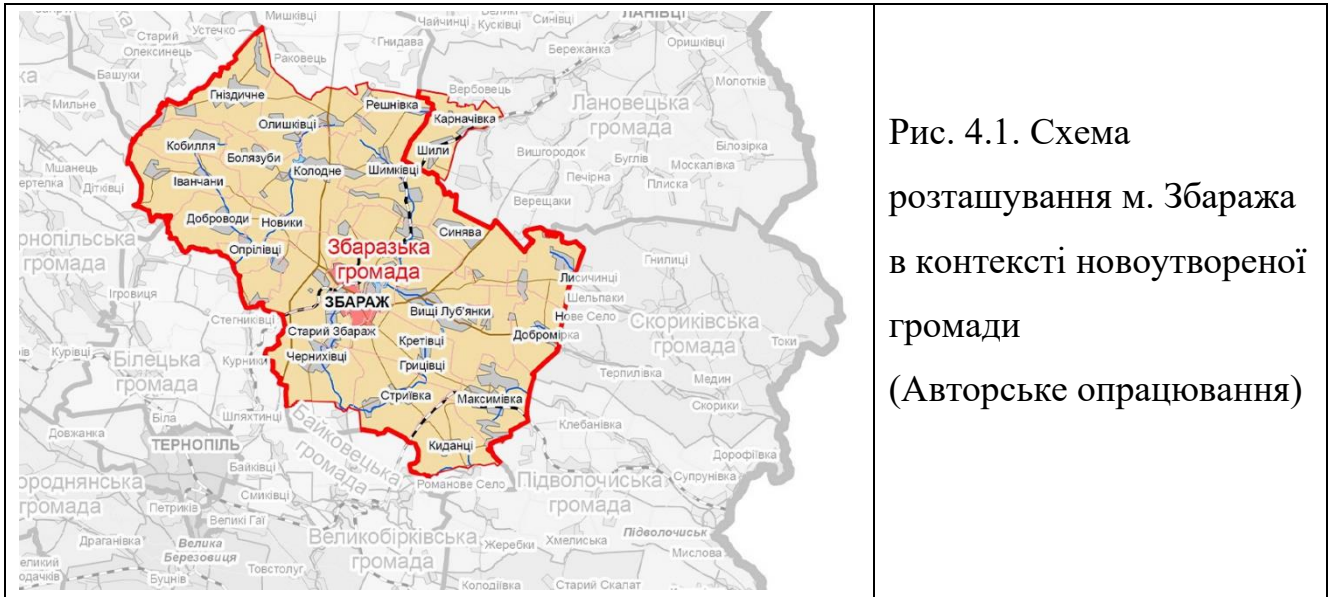

Рис. 4.1. Схема розташування м. Збаража в контексті новоутвореної громади (Авторське опрацювання)

Місто з понад 800-літньою історією до сьогодні зберегло унікальні пам'ятки містобудування й архітектури, які мають не лише загальнонаціональне, а й міжнародне значення. Щодо історичної планувальної структури планування центральної частини пізньосередньовічного Збаража, що був розпланований на теперішньому місці у 1580-х рр., є характерним зразком регулярного розпланування. Аналіз планувальної структури Збаража порівняно зі зразками мірничої практики того часу [130] дозволяє вибудувати первісну модель плану міста, побудовану на характерних для того часу прийомах композиції міських укладень.

План Збаража (рис. 4.2) має хрестоподібну композицію плану діляниць навколо площі й орієнтацію по цих осях головних святинь і замку. Жодна зі святинь не містилася безпосередньо при ринковій площі, а була віддалена від неї пасмом кварталів. На північ від площі розташовувалася церква, на південь – фарний костел, з заходу – єврейська божниця. Східний напрямок асоціювався з опікою й владою засновника і власника міста, резиденція якого містилася в замку. Забудова первісно не була капітальною, не раз горіла під час пожеж і татарських нападів, підлягала переділам і дробленню, форма кварталів і парцел дійшла до кінця XIX ст. зі значними спотвореннями.

Рис. 4.2. Історико-архітектурний опорний план м. Збаража, 2001 р.

Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

Статус строгого режиму реконструкції планувальної структури та забудови для історичного центру міста передбачає передовсім відтворення характерних об'ємно-просторових співвідношень кварталів забудови та відкритих комунальних просторів, тобто площ і вулиць. Найкраще сформованою та найціннішою в історичному контексті завжди була головна площа, що на початках виконувала функції передовсім торговиці (звідси й назва Ринок). Від часу формування міста при його розплануванні задавався крок міських будівельних ділянок – парцел, які розташовувалися в кварталах, розкинутих по периметру площі. У м. Збараж своя специфіка формування кварталів забудови (рис. 4.3). Порівняно незначна їх глибина (34,6 м) передбачала наявність наскрізних парцель, що чільним фронтом сходилися до головної площі (або вулиці), а тильною стороною – до господарської вулички. Забудова значної частини площі втрачена. Більшість будинків є зафіксованими інвентаризацією, проведеною в складі історико-архітектурного опорного плану м. Збаража («Укрпроектреставрація»),

Львівський філіал, 1982 р.). Відтворюючи цю забудову, слід максимально опертися на збережені особливості плану, використовуючи існуючі фундаменти та підземні приміщення; відтворити особливості збереженої на фотофіксації архітектури.

Рис. 4.3. Генеральний план, концепція розвитку м. Збараж, 1997 рік
Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської
обласної державної адміністрації

Обстеженнями встановлено, що зберіглася значна частина підземних приміщень забудови, яка сьогодні не вписується в габарити усталеного плану головної площі. Виявлено також підвали, що планувально пов'язані з будинками на головній площі, але габаритами виходять за межі наземних частин будинків. Експлуатація цих реліктів забудови може стати одним з найатракційніших моментів програми рекреаційної діяльності. Актуальним питанням організації території міста є функціональне використання історичної забудови та міського

талановитим італійським В. Скамоцці оборонного палацу (а не замку) в м. Збаражі, на кордоні Речі Посполитої, товщиною стін близько 70 см, з відкритим внутрішнім двориком, з декоративними низькими белюардами, значно нижчими висоти палацу, — така оборонна споруда не могла служити потужним осередком захисту від кочівників.

Рис. 4.5. Фотографії Збараського замку, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Оборонні споруди Тернопільщини, зокрема Збараського замку, служать доброю основою для розвитку тут пізнавального туризму, адже такі споруди мають історичну, мистецьку та естетичну цінність (рис. 4.6). Сьогодні тут розміщені виставкові зали, де знаходяться тематичні експозиції, картинна галерея, виставки зброї, скульптур із дерева. Адаптація замку в Збаражі — пам'ятки архітектури XVII ст., його приміщень і прилеглої території для прийому відвідувачів з вадами зору (проект підтримано Українським культурним фондом у рамках конкурсної програми «Інклюзивне мистецтво»), перетворює навколишній простір для культурно-соціальної взаємодії з людьми, які мають особливі потреби. Для територіальної громади це стане додатковим джерелом надходжень і базою для розвитку та розширення рекреаційних послуг.

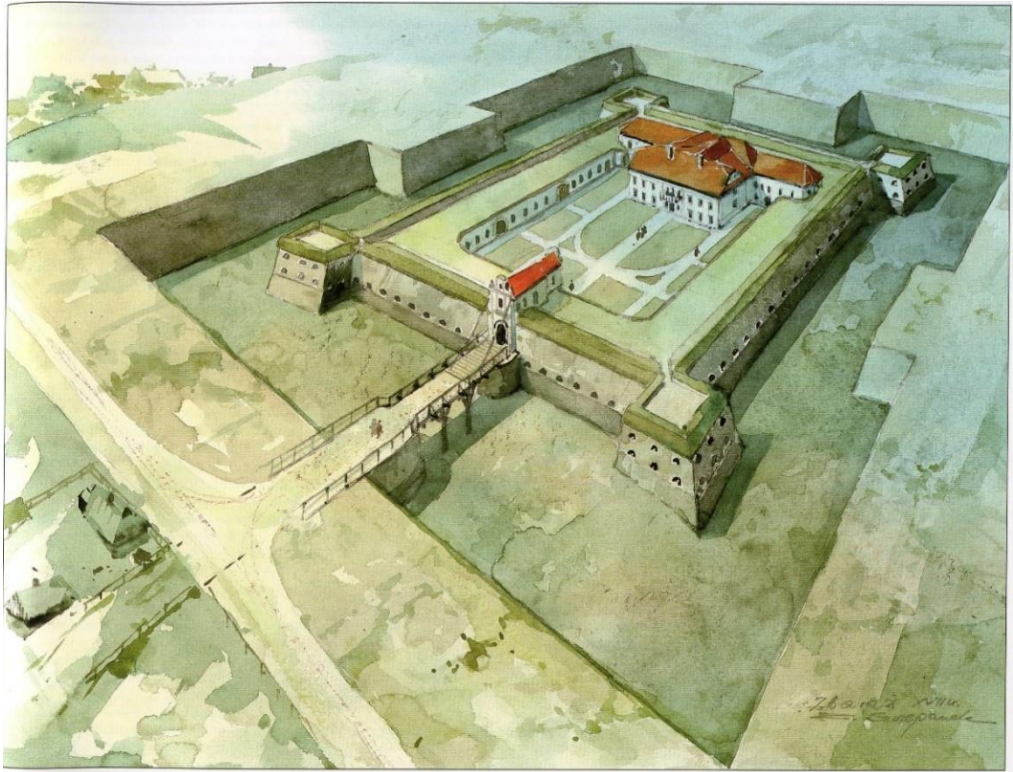

Рис. 4.6. Художня реконструкція Збараського замку, акварель,
Збігнєв Щепанек «Zamki na Kresach», 2008 р.

Замковий парк — пам'ятка садово-паркової архітектури кінця XVIII – поч. XIX ст., закладений на замковому передпіллі князями Потоцькими, як об'єкт громадського користування виступає однією з візитних карток міста, без якої немислимий його сучасний вигляд. Охайні, підтримувані в гідному вигляді стрункі алеї й звивисті стежки і зараз, як і багато століть тому, слугують гідною оправою до середньовічної перлини замкового комплексу (рис. 4.7). Серед інших пам'яток історії, культури та архітектури на території історичного міста Збараж низка пам'яток: парк «Липки» – пам'ятка садово-паркової архітектури кінця XVIII – поч. XIX ст.; пам'ятник А. Міцкевичу; адміністративні будинки XIX ст.; пам'ятник Б. Хмельницькому; костел Св. Антонія з монастирем о. бернардинів (пам'ятка архітектури XVII ст.); церква Успіння Матері Божої, (пам'ятка архітектури XVIII ст.); синагога (пам'ятка XVI ст.); пам'ятник і майдан І. Франка; церква Воскресіння Хрестового (пам'ятка архітектури XVIII ст.); житлові будинки кінця XIX ст. (вул. Володимира Великого, Княгині Ольги, Данила Галицького тощо); млин (пам'ятка історії XIII ст.); меморіальна дошка Нестору

Морозенку; готель «Гетьман»; ресторан «Брістоль» (у 1898 році тут побував І. Франко); «Шинок Френкеля»; будинок селянської спілки, збудований наприкінці XVIII – на початку XIX ст.; «Єврейський кагал» (нині будинок №30 на майдані І. Франка); Народний дім (поч. XX ст.); будинок Білінського (сер. XIX ст.); «Пекарня Груберга» (XIX ст.); будинок Соломона Каганого (XIX ст.); пам'ятник Дмитру Клячківському – командиру УПА північ – Клим Савур; єврейська школа (кінець XIX ст.) тощо. Названі об'єкти спроможні регенерувати значний туристичний інтерес, розкрити рекреаційний потенціал краю, проте потребують подальшого розвитку й залучення значних інвестицій у розбудову.

Рис. 4.7. Фотографії Замкового парку, м. Збараж, 2020 р.

(Авторське опрацювання)

Деталізуємо дослідження архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій та об'єктів. На жаль, внаслідок складних природно-геологічних умов, збільшення транспортного навантаження, природного старіння та безгосподарної експлуатації історичного середовища упродовж років сталися значні втрати міського середовища та погіршення технічного стану окремих його пам'яток. За останні роки тільки на ринковій площі зруйнувалися чотири житлових будинки, низка будинків знаходиться в аварійному стані. Зазнала значних змін і господарсько-виробнича сфера міста: припинив діяльність завод «Квантор», який служив основним джерелом наповнення

міського бюджету та робочих місць; відбулося реформування адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня (районів).

Збаразька міська ТГ загальною площею території 591 кв. км включає 26 сільських рад (54 сільських населених пункти) чисельністю населення, за станом на 01.06.2020 р., 39 758 осіб. Багатий рекреаційними ландшафтами, пам'ятками історії, архітектури і природи край може стати доброю основою для створення на території ТГ тематичного, культурно-пізнавального й туристично-рекреаційного комплексів. Для прикладу, на території с. Залужжя розташований археологічний заповідник «Старий Збараж», збереглася визначна пам'ятка сакральної архітектури національного значення Преображенська церква 1600 р. (рис. 4.8), біля якої виразно видніються підмурівки колишньої монастирської будівлі, археологічні рештки середньовічного замку, земляні укріплення ранньослов'янської та давньоруської епох, інші пам'ятки археології.

Беручи до уваги природно-рекреаційний та історико-культурний чинники розвитку туристичної галузі Збаразької ТГ, наявність у місті Збараж Національного заповідника «Замки Тернопілля» (його об'єкти щорічно відвідує понад 30 тис. туристів, у т.ч. значна кількість іноземців), доцільно визначити розвиток рекреації тут пріоритетним, тож саме сюди насамперед слід спрямовувати інвестиції. Пізнавальна

рекреаційна діяльність Збараської ТГ повинна включати огляд архітектурних ансамблів, культурно-історичних пам'яток, розкопок давніх цивілізацій, ознайомлення з етнографічними особливостями, природними феноменальними об'єктами, явищами і процесами, видатними спорудами тощо. Її розвиток має базуватися на підвищенні освітньо-культурного рівня мешканців, розвитку інформаційного і транспортного забезпечення.

Іншим об'єктом нашого дослідження стали Бережани — центр Бережанської міської громади, колишній центр Бережанського району Тернопільської області (рис. 4.9). Місто занесено до Списку історичних населених місць України [162], на його території діє державний історико-архітектурний заповідник, підставою створення якого стала багата архітектурна спадщина. Європейська планувальна структура міста, збережена з XIV–XVII ст., дивує незвичними як для малого міста архітектурними ансамблями площі Ринок, вулиць Банкової, Вірменської тощо.

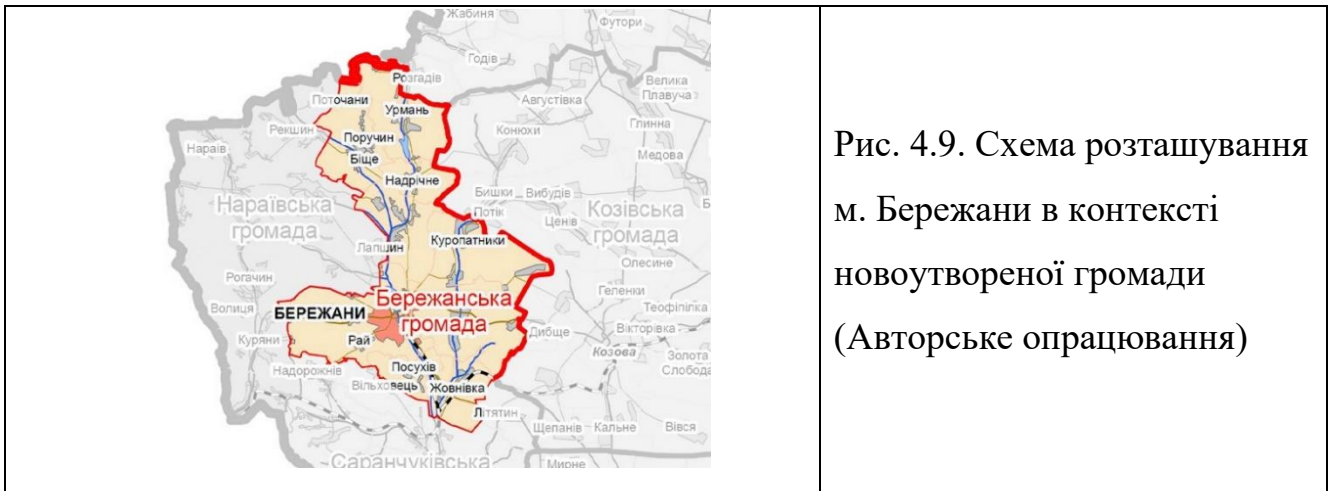

Рис. 4.9. Схема розташування м. Бережани в контексті новоутвореної громади (Авторське опрацювання)

Бережанська міська ТГ займає площу 59,8 кв км, чисельність населення міста Бережани – 18,9 тис. осіб (за станом на 2020 р.), відстань до обласного центру 50 км. На території міста виявлено залишки трьох стоянок, які стосуються доби пізнього палеоліту (11-38 тис. років тому). Бережани належать до найдавніших поселень на території сучасної України, перша письмова згадка про місто датується 1375 р. Зручне географічне розташування міста на шляху з західних країн у Причорномор'я сприяло розвитку Бережан як торговельного центру. В м. Бережани історичний ареал площею

надзвичайно унікальним і цінним прикладом розпланування урбаністичного комплексу європейського ренесансного «ідеального міста».

Рис. 4.11. Генеральний план м. Бережани, 1995 рік

Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

На території міської ТГ розташовано 51 пам'ятку архітектури, з яких 11 національного значення, близько 100 нововиявлених пам'яток архітектури. Серед основних пам'яток історії та архітектури м. Бережан Ратуша (1803, 1811 рр.) як домінанта Ринкової площі (рис. 4.12). Це цегляна, прямокутна в плані будівля, з внутрішнім двориком, двоповерхова з двоярусною вежею з годинником над центральною частиною південного фасаду. Пам'ятка має ознаки провінційного містобудування періоду розвиненого класицизму. Приміщення першого поверху анфіладного планування, перекриті хрестовими склепіннями; планування другого поверху змінене. Чотири входи в будівлю, розміщені по центральних осях чотирьох

фасадів, оформлені порталами у вигляді глухих двоколонних портиків з ліпними гербами. Ратушна вежа в плані квадратна, з зовнішнього боку вище даху будівлі має підрізані фаски кутів.

Рис. 4.12. Фотографії Ратуші, м. Бережани, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Бережанський замковий комплекс по вул. І.Франка (рис. 4.13) — один із найбагатших в Україні, що 200 років поспіль захищав від ворогів його власників. Непроступним замок робила болотиста місцина, утворена заплавами річки Золота Липа, та потужні мури. Збудований за проектом італійського архітектора, зовні замок відображав міць бастионів і бійниць, а з дворика – затишок і спокій. У плані він спочатку був чотирикутним, а після перебудови наприкінці XVII ст. став п'ятикутним, по периметру має три бастеї. Обширний дитинець при потребі вмщував сотні воїнів. Занепад замку розпочався з кінця XVIII ст., за Австро-Угорщини: австрійська влада конфіскувала цінності замку, розпродала мистецькі речі, різьблені та позолочені меблі, картини, натомість розквартирувала тут своє військо. У 1809–1812 рр. були знесені всі фортифікації, проведено необдумані добудови й перебудови, розібрано верхні поверхи п'ятибічної вежі та занижено бастеї. 1916 р. замок постраждав від російської артилерії – впала частина південно-східного крила. Нині Бережанський замок охороняє держава, на реставрацію західної вежі виготовлено проектно-кошторисну документацію, західний корпус накрито тимчасовим дахом.

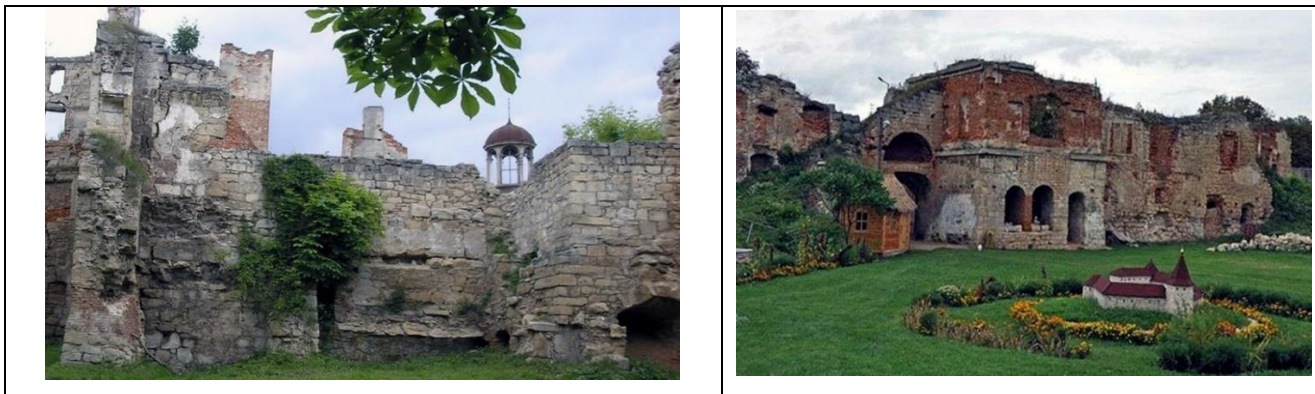

Рис. 4.13. Фотографії Замкового комплексу, м. Бережани, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Головною домінантою композиції замкового подвір'я була і залишається каплиця Св. Трійці (рис. 4.14). Будівництво її здійснювалося в два етапи: середина XVI ст. та перша половина XVII ст. З тих пір її неодноразово закривали. Після II світової війни храмова споруда не використовувалась, її мистецьке оформлення руйнувалося. З настанням XXI ст. відбулися деякі зміни: з 2004 р. каплиця перебуває на балансі заповідника, у 2007-2008 рр. здійснено накриття мідною бляхою її східного й західного куполів, реставровано ліхтарі й хрести на куполах. За відсутністю бюджетних коштів реставраційні роботи тут призупинено.

Рис. 4.14. Фотографії каплиці Св.Трійці, м. Бережани, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Аналіз ситуації щодо збереження пам'яток у Бережанській ТГ підтверджує, що охорона пам'яток архітектури й містобудування є низькою, належний контроль за

використанням і збереженням об'єктів культурної спадщини відсутній. Для прикладу: всупереч рішенням генерального плану історико-архітектурного заповідника у м. Березани та історико-архітектурного опорного плану м. Березани в охоронній зоні пам'ятки архітектури національного значення Замку Синявських (охор.№641-Н), практично на частині північно-східного бастіону, видано містобудівні умови й обмеження (№ БР-011) на реконструкцію виробничих приміщень колишньої меблевої фабрики (ще з 1989 року вона підлягала винесенню за межі центральної частини міста) під торгово-готельний комплекс, внаслідок чого завдано фактично непоправної шкоди пам'ятці. Березанська міська ТГ займає площу 242,5 кв. км, у її складі об'єднано 10 рад чисельністю населення 26 592 особи. Вигідне географічне положення й багатий ландшафтно-рекреаційний потенціал поряд із унікальною історико-архітектурною спадщиною, а також вигідна транспортна доступність дають можливість розвитку тут рекреаційної діяльності. Водночас незначна кількість об'єктів із надання рекреаційних послуг, невпорядкований стан автошляхів гальмує розвиток. Крім того, відсутність програм збереження, відновлення й фінансування конкретних унікальних пам'яток культурної спадщини зумовлює процес їх руйнації й запустіння. Серед об'єктів культурної спадщини, які знаходяться на території Березанської міської ТГ, виділяється пам'ятка архітектури палац кінця XVIII ст. у с. Рай та Успенський костел 1644 р. у с. Біще (рис. 4.15).

Рис. 4.15. Фотографії палацу с. Рай (зліва) та Успенського костелу с. Біще (справа), 2020 р. (Авторське опрацювання)

Бучач — одне з найстаріших міст Поділля, місто Чортківського району Тернопільської області, центр Бучацької міської ТГ, адміністративний центр колишнього Бучацького району, обрано нами для дослідження. Розташоване за 68 км від обласного центру, на двох берегах річки Стрипа (площа 9,98 км², чисельність населення становить 12 443 особи), у Бучачі відомі історико-архітектурні пам'ятки: церкви святого Миколая, Святої Покрови, Воздвиження Чесного Хреста Господнього, костел Внебовзяття Пресвятої Діви Марії, ратуша, скульптури галицького Мікелянджело — Йоана Георга Пінзеля тощо. Центр міста розташований у каньйоноподібній долині річки Стрипа. Забудова квартальна, більшість будівель — одно-триповерхові одноквартирні житлові будинки. Для центральної частини міста характерна багатоквартирна забудова малої поверховості, перші рівні таких будівель комерційного призначення. В центральній частині сформована ринкова площа, композиційним центром є барокова ратуша. Промислова зона зосереджена в західній частині міста. На південному сході місто межує з лісовими насадженнями. Місто багате на зелені насадження, є великий міський парк, поруч спортивні споруди — стадіон «Колос» та спортивні майданчики. Більшість доріг мають тверде покриття. Крізь місто проходить залізнична колія з заходу на схід, пасажирський залізничний транспорт відсутній, вантажний направляється тільки в східному напрямку — до Чорткова. Оновленої містобудівної документації в місті немає. Чинний генеральний план м. Бучач (рис. 4.16) розроблений 1983 р., а історико-архітектурний опорний план відсутній. До об'єктів з рекреаційним потенціалом віднесено таку унікальну в своєму роді пам'ятку архітектури, як Бучацький замок кінця XIV ст. Замок розташований у південно-західній частині міста на вершині високого скелястого плоскогір'я з крутими схилами, що спадають до річки й безіменного потічка. Збудований із світлого та темно-червоного піщаника на вапняному розчині, у загальному вигляді замок утворює викривлений овал з трьома вежами: північною, південною, східною і західною (цілком знищена). З південно-східної сторони замку містилася замкова каплиця. Замковий двоповерховий палац, очевидно, споруджений у ренесансному стилі, мав зручні галереї. З житлових приміщень і башт був вихід у підземелля.

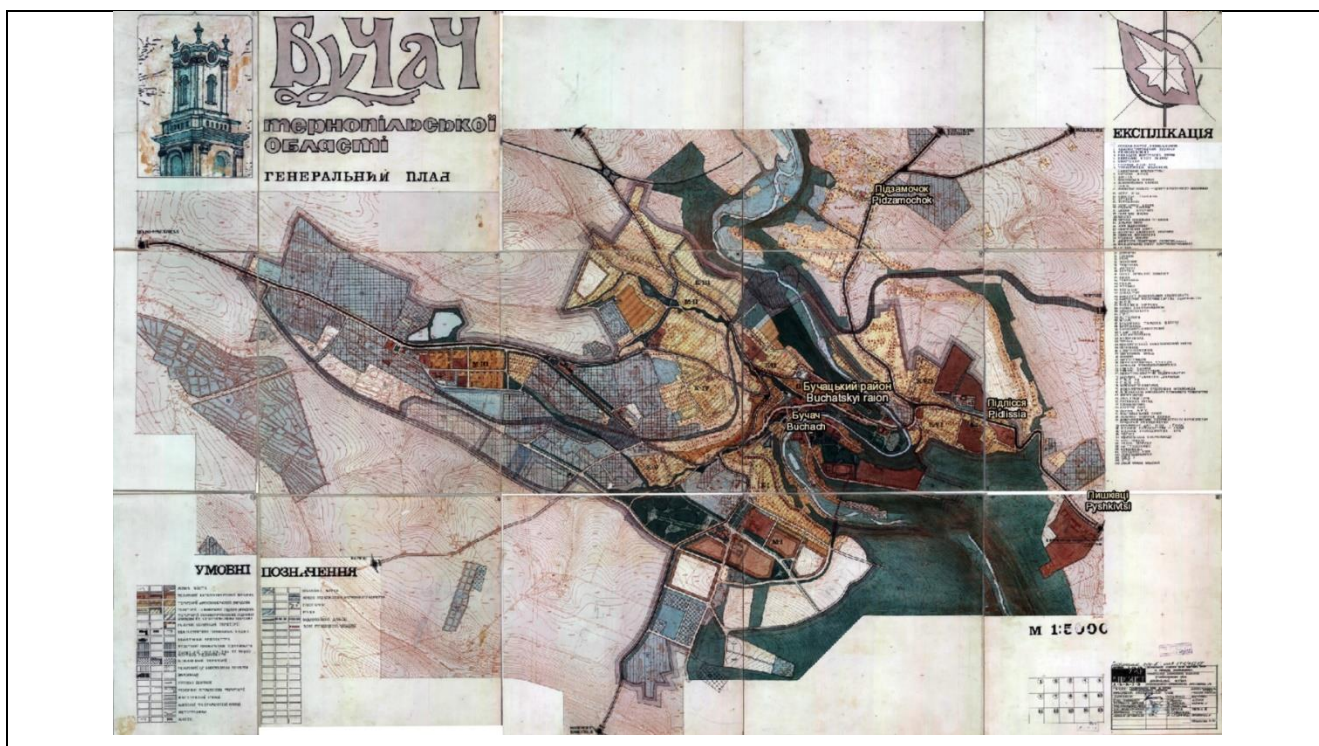

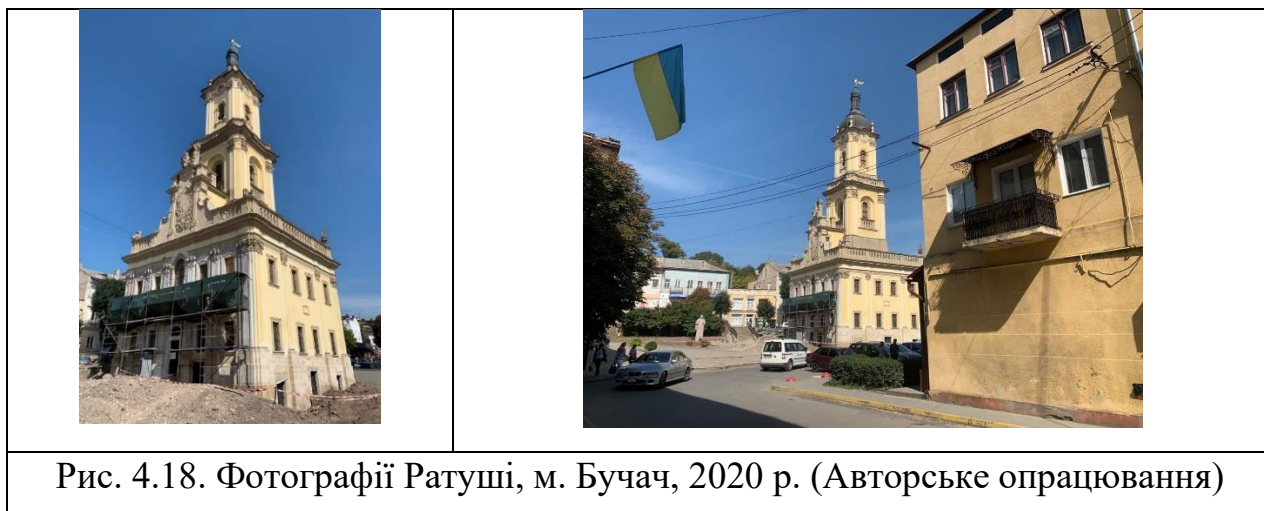
Рис. 4.16. Генеральний план м. Бучач, 1983 р. Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

На початку XIX ст. власники замку дозволили міщанам за гроші розбирати замкові мури на будівельні матеріали, перетворивши його в непоправну руїну (рис. 4.17). Можна стверджувати, що у плані замок був овальної форми, з високими мурами в два яруси і 5-ма крутими вежами (тепер залишилися руїни однієї з них у південно-західній частині).

Рис. 4.17. Фотографії замку кінця XIV ст., м. Бучач, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Міська ратуша м. Бучач зведена всередині XVIII ст. в стилі бароко (рис. 4.18). Розташована в нижній частині міста посеред невеликого майдану, гармоніює з ландшафтом, вирізняється чітким окресленням об'ємів і досконалістю пропорцій. Споруда має яскраво виражену композицію вежового типу. На 2-поверховий кубічний об'єм спирається 2-ярусна вежа з великими вікнами. Пластику стін підкреслюють пілястри, крок і кількість яких неоднакові.

На схилі гори Федір розташовується монастир і церква отців Василіян (рис. 4.19), а також історико-філософський лицей імені св. Йосафата. У спорудженому в XVIII ст. монастирі, який служив центром освітньої діяльності в Бучачі (тут діяла школа-інтернат для дітей з бідних родин; семінарія, реорганізована згодом у гімназію), донині тривають реставраційно-будівельні роботи, розпочаті ще 1992 р.

Історична центральна частина міста Бучач перебуває в занедбаному стані, історичні фасади будівель закриті рекламними вивісками й потребують відновлення (рис. 4.20). Більшість пам'яток архітектури перебувають у процесі реставрації, проте зміни носять радше косметичний, ніж комплексний характер. Відсутня інфраструктура для комфортної рекреації. Якість твердого покриття доріг низька. Кількість і різноманіття закладів громадського харчування та проживання гостей міста не відповідають рівню його туристично-рекреаційного потенціалу. На сьогодні тут функціонує 2 готелі та 4 ресторани. Серед закладів дозвілля районний будинок культури, історико-краєзнавчий музей, «Арт-Двір» (мистецька сцена в одному з Бучацьких дворів), кінотеатр, парки та два басейни.

Рис. 4.20. Фотографії, центральні вулиці, м. Бучач, 2020р.

(Авторське опрацювання)

Бучацька міська ОТГ, об'єднавши 24 населених пункти, складає загальну площу територій 524,2 км² з населенням 37886 осіб. Через велику кількість дерев'яно-земляних укріплень, а пізніше і мурованих міст і фортець, Бучач здавна називали в закордонних хроніках землею Придніпров'я, Карпатської та Червоної Русі, Галицько-Волинського князівства. Тут багато цікавих архітектурних пам'яток: на півночі руїни фортеці в Підзамочку, на півдні в урочищі Монастирок збереглися залишки церкви XVI ст. Окрім основного, культового призначення, ця церква використовувалась і як сторожовий пункт.

Неподалік, у с. Язлівець, особливої уваги заслуговує Язловецький замок (рис. 4.21). У середині XV ст. це було місто, значний торговельний центр. За станом на сьогодні це занедбане село, де відсутня інфраструктура, попри наявність значної кількості пам'яток історії та архітектури.

Перспективний проект реконструкції Язловецького замку розроблено Інститутом «Укразахідпроектремтавращія». Це пам'ятка архітектури національного значення (охорон. № 1575), споруджена в середині XVII ст. і реконструйована через століття. Палац П-подібної форми, збудований з каменю та цегли. Великий парадний двір палацу розкривається в сторону замку. Споруда палацу триповерхова, наскрізний проїзд прикрашений порталами з півциркульною аркою та прикрашеними колонами іонічного ордеру з ліпниною (рис. 4.22). За наявності правильного комплексного підходу до проектування й вдосконалення простору та планування території громади, вона може стати потужним рекреаційним центром історико-культурного характеру.

Рис. 4.22. Язловецький палац, с. Язлівець, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Наступна група досліджуваних рекреаційних поселень і об'єктів паломницького рекреаційного спрямування. Населений пункт у Тернопільській області Зарваниця, колишній адміністративний центр Зарваницької сільради, сьогодні входить до складу Золотниківської сільської ТГ (рис. 4.23).

Рис. 4.23. Схема розташування с. Зарваниці в контексті новоутвореної громади (Авторське опрацювання)

Християнському світу Зарваниця відома завдяки чудотворній іконі й цілющому джерелу, біля якого з'явилася Божа Матір. Зарваницький духовний центр, який сьогодні функціонує, є комплексом споруд духовного спрямування. Відвідують його щороку тисячі паломників. Генеральний план села Зарваниця

розроблений архітектурно-проектною майстернею «УКРЗЕМПРОЕКТ» (м. Київ) 1973 р. (рис. 4.24). На сьогодні містобудівна документація населеного пункту застаріла й потребує оновлення.

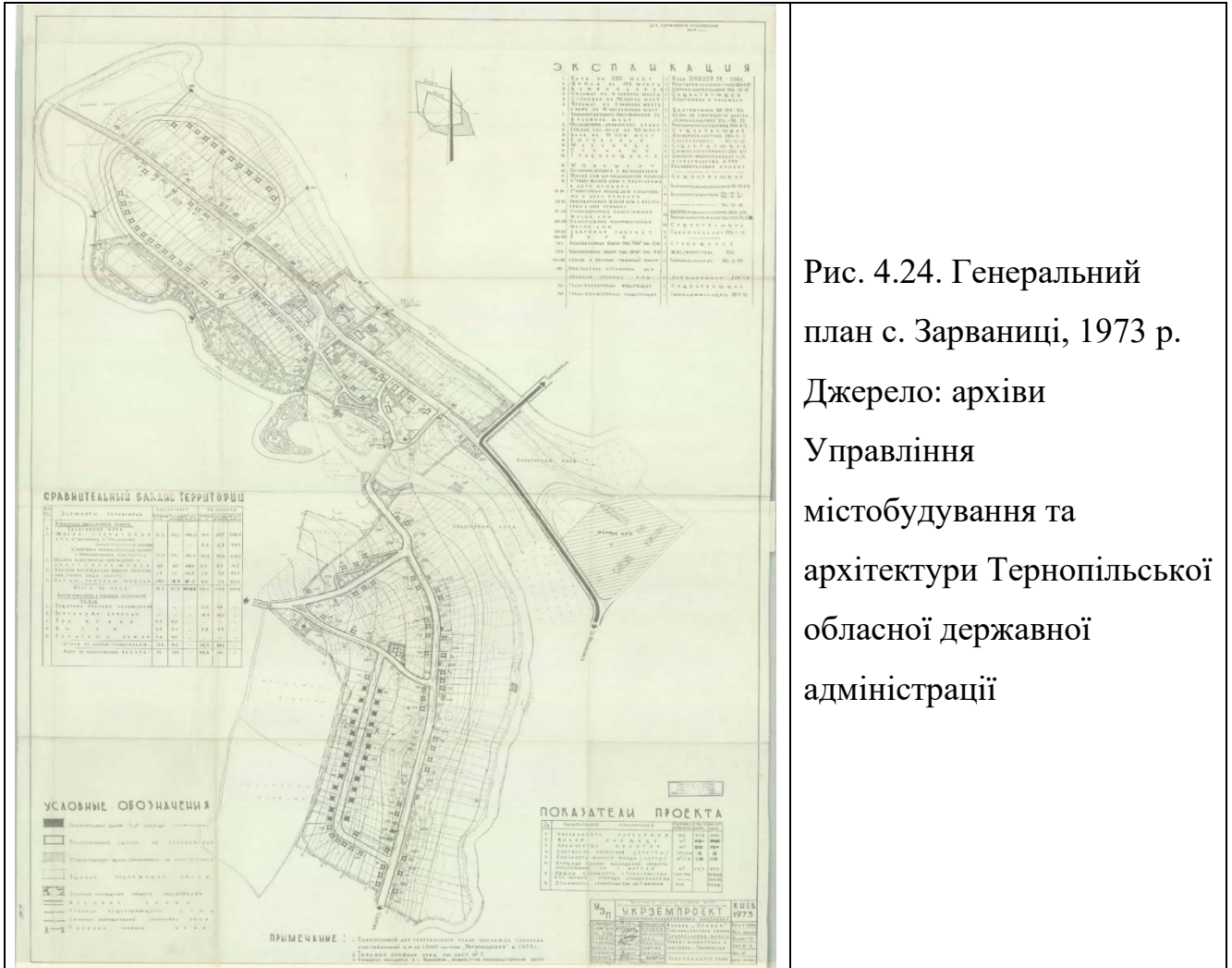

Рис. 4.24. Генеральний план с. Зарваниці, 1973 р.
Джерело: архіви
Управління
містобудування та
архітектури Тернопільської
обласної державної
адміністрації

Село забудоване головно одно- й двоповерховими одноквартирними житловими будинками. Основні вулиці з твердим покриттям. Транспортний зв'язок з центральним поселенням громади та районним центром здійснюється автотранспортом (маршрутні таксі та автобуси). За функціональним призначенням територія є сільбищною й складається з забудованих земель та сільськогосподарських угідь. Зелені насадження представлені переважно садами на присадибних ділянках та озелененням уздовж вулиць. Село частково забезпечене інженерно-технічною інфраструктурою. За порівняно короткий час тут відновлено будинок для прочан, споруджено велику трапезну, готель для паломників і співоче

поле, зведено великий реколекційний дім, відбудовано монастир Студійського уставу та монастирську церкву, встановлено купіль Святої Анни. Справжньою ж перлиною став духовний центр із собором Зарваницької Матері Божої (відзначена у 2005 р. державною премією у галузі архітектури). У 2020 р. Папа Франциск надав Собору Зарваницької Матері Божої статус Малої Базиліки (рис. 4.25).

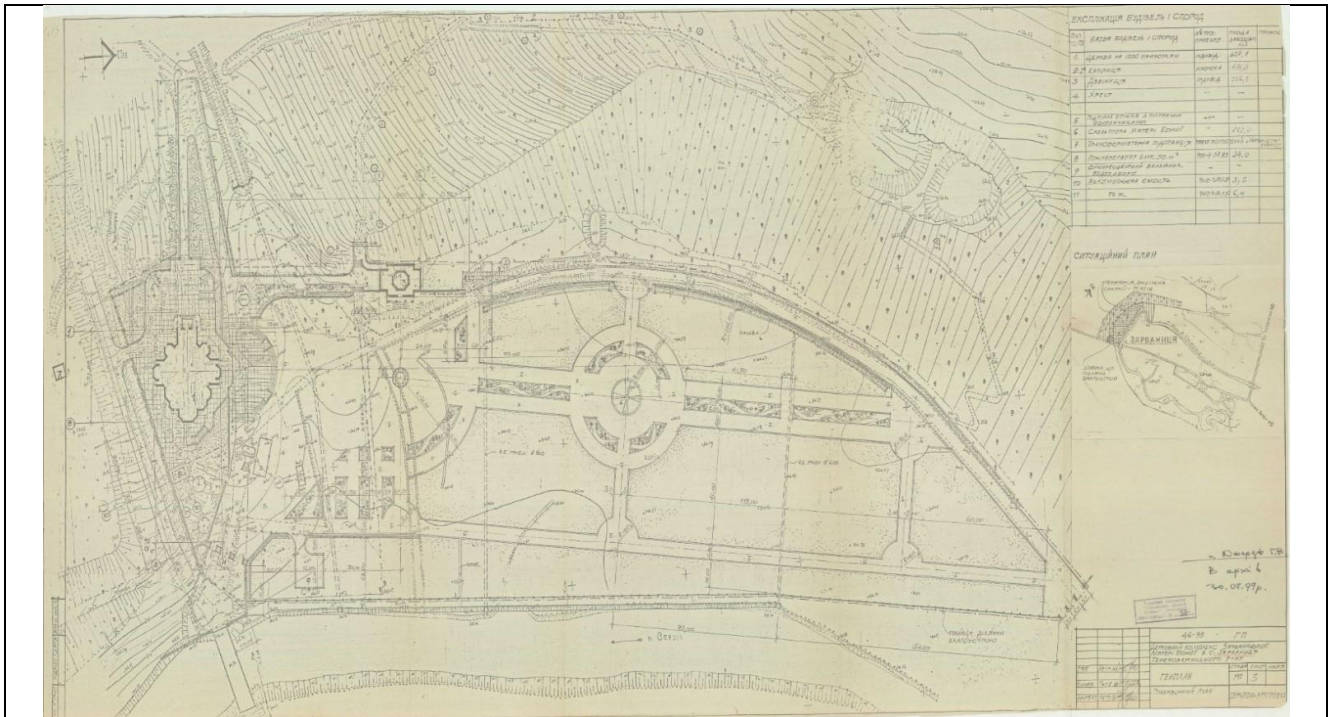

Рис. 4.25. Генеральний план комплексу Собору Зарваницької Матері Божої, 1998 р. Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

Нині Зарваниця діє як Всесвітній Марійський відпустовий центр, куди стікаються прочани з усього світу. Це сакральне місце за релігійним та історичним значенням знаходиться нарівні з Києво-Печерською, Почаївською та Святогірською лаврами (рис. 4.26). Наявність такої святині є основою для створення на території ТГ тематичного, туристично-паломницького й рекреаційного комплексів. Постійне зростання кількості паломників безпосередньо пов'язано з проблемами організації розміщення та наявності сучасних закладів їх сервісного обслуговування, в т.ч. відсутність індустрії належного відпочинку й

дозвілля, а також недостатня кількість облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів.

Рис. 4.26. Фотографії Зарваницького Собору Матері Божої, с. Зарваниця, 2020 р.
(Авторське опрацювання)

Золотниківська сільська ОТГ з центром у с. Золотники розташована на берегах ріки Стрипа, на віддалі 28 км від м. Тербовля. Перша письмова згадка про село –1410 р. На сьогодні діють 8 магазинів, Будинок культури та кінотеатр, лікарня на 105 ліжок, пологовий будинок, амбулаторія, комбінат комунальних підприємств, ПАП «Райз-Прикарпаття», ТЗОВ «Золотники-Агро», СФП «Яворина». Золотниківська сільська ТГ багата рекреаційними ландшафтами, пам'ятками історії і природи. Мальовничі ландшафти, пам'ятки історії і культури сільських населених пунктів ТГ можуть приваблювати не тільки туристів з України, але й з-за кордону. Однак насамперед новоствореній територіальній громаді необхідно вирішити питання розроблення схеми планування території громади для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій та для створення умов підтримання сприятливого життєвого середовища, забезпечення сталого соціально-еколого-економічного розвитку, задоволення інтересів громадян в усіх сферах, покращення інфраструктури населених пунктів, надання високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг.

Місто Почаїв Кременецького району Тернопільської області розташоване на відстані 20 км від районного центру (м. Кременець) на одній з височин низькогірного пасма Вороняків (частина Гологоро-Кременецького кряжу), відстань до обласного центру становить 62 км (рис. 4.27). Місто площею території 44 км² та з населенням 7735 осіб відоме наявністю православного чоловічого монастиря Почаївської Успенської лаври.

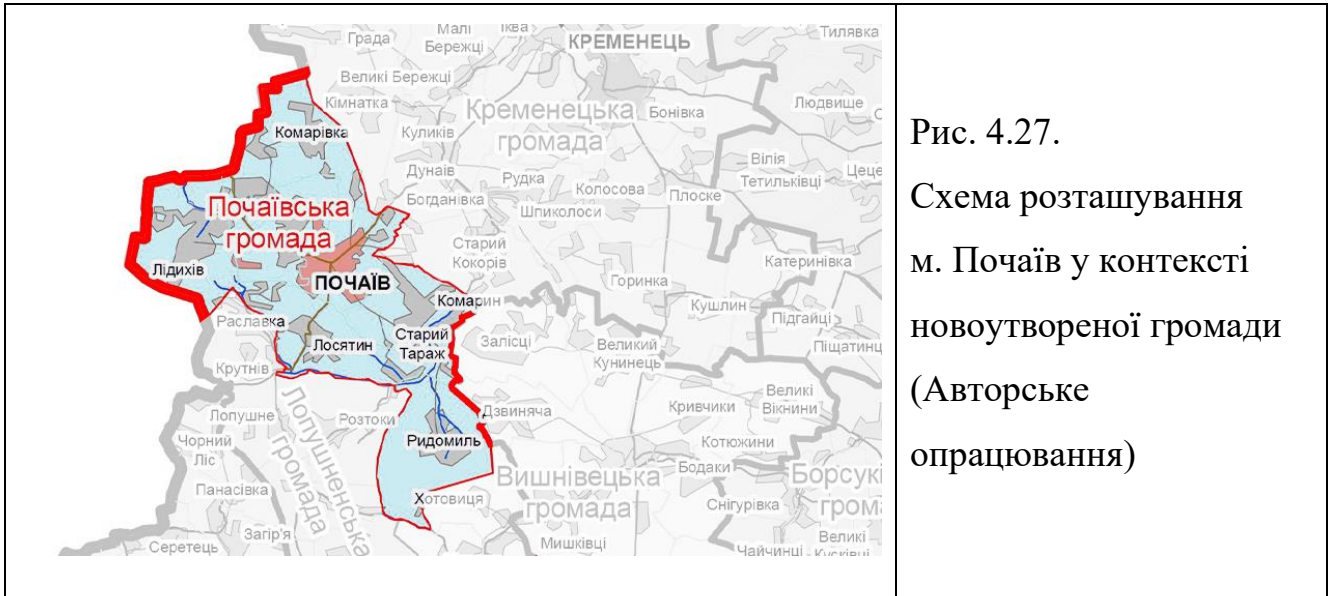

Рис. 4.27.

Схема розташування м. Почаїв у контексті новоутвореної громади (Авторське опрацювання)

За однією з версій, назва населеного пункту походить від монастиря на річці Почайна. На території міста знайдено кам'яні знаряддя доби неоліту. Історія м. Почаєва в його сучасних межах пов'язана з історією сусіднього населеного пункту — села Старий Почаїв. У ландшафті населеного пункту домінуючим є пагорб, на якому розташований комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври. Стрімкі південні схили пагорба візуально підсилюють монументальність комплексу споруд. Історичний центр міста, в якому компактно розміщені усі основні адміністративні будівлі, розташований біля південного підніжжя Лаврської гори. Основна частина міської забудови Почаєва розташована на відносно рівнинній території, що плавно знижується на південь від підніжжя Почаївської гори і тракту Кременець-Радивилів. Історично місто розвивалося передусім для обслуговування потреб Почаївської лаври: спершу виник монастир на пагорбі, потім навколо нього постав цілий ряд невеликих поселень і хуторів, де

життєдіяльність так чи інакше була пов'язана з монастирем. Загальна композиція всього комплексу Свято-Успенської Почаївської лаври (рис. 4.28) — терасна, будівлі розміщені на схилах з поступовим підвищенням до Успенського собору. Монументальний пізньобароковий храм збудований у 1771-1791 рр. за проектом Г. Гофмана та поправками П. Полейовського. Основою споруди є штучний майданчик, розташований на триярусних субструкціях (підпирних несучих конструкціях будівлі), якими є печери та підземні церкви, що- разом із Успенським собором творять складну композицію об'ємів, в яких домінуючий середній, з величезним куполом заввишки 45 м на восьмигранному підбаннику. Собор становить тринавну центральнокупольну базиліку з подовженим прямокутним вівтарним об'ємом.

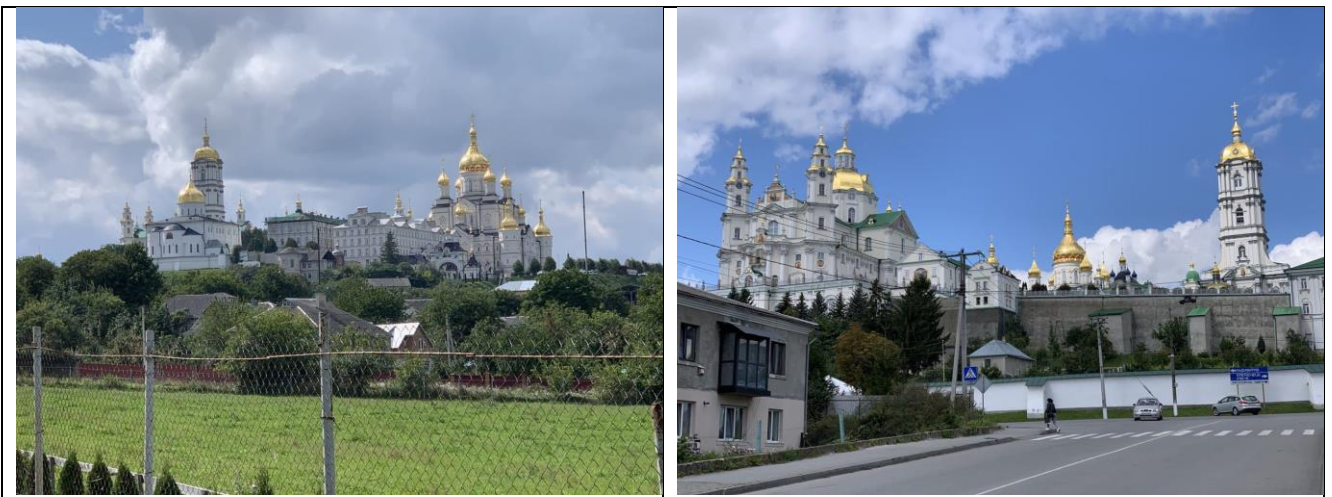

Рис. 4.28. Фотографії комплексу Свято-Успенської Почаївської лаври, м. Почаїв, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Почаївський монастир є головним об'єктом, навколо якого поступово сформувалося сучасне місто Почаїв. У 2018 р. розроблено новий історико-архітектурний опорний план та генеральний план м. Почаїв (рис. 4.29), де вирішуються концептуальні напрями розвитку, планування та забудови населеного пункту. Почаївська міська ТГ, де розташовано лавру, об'єднує 7 рад загальною площею 217,2 км², чисельність населення 17883 особи. На сьогодні через територію громади проходить автодорога регіонального значення Р-26, що сприяє кращому

транспортному сполученню Почаєва з іншими населеними пунктами. Розташування територіальної громади в складі Кременецького еко-коридору національного значення дає можливість розвивати рекреаційну функцію.

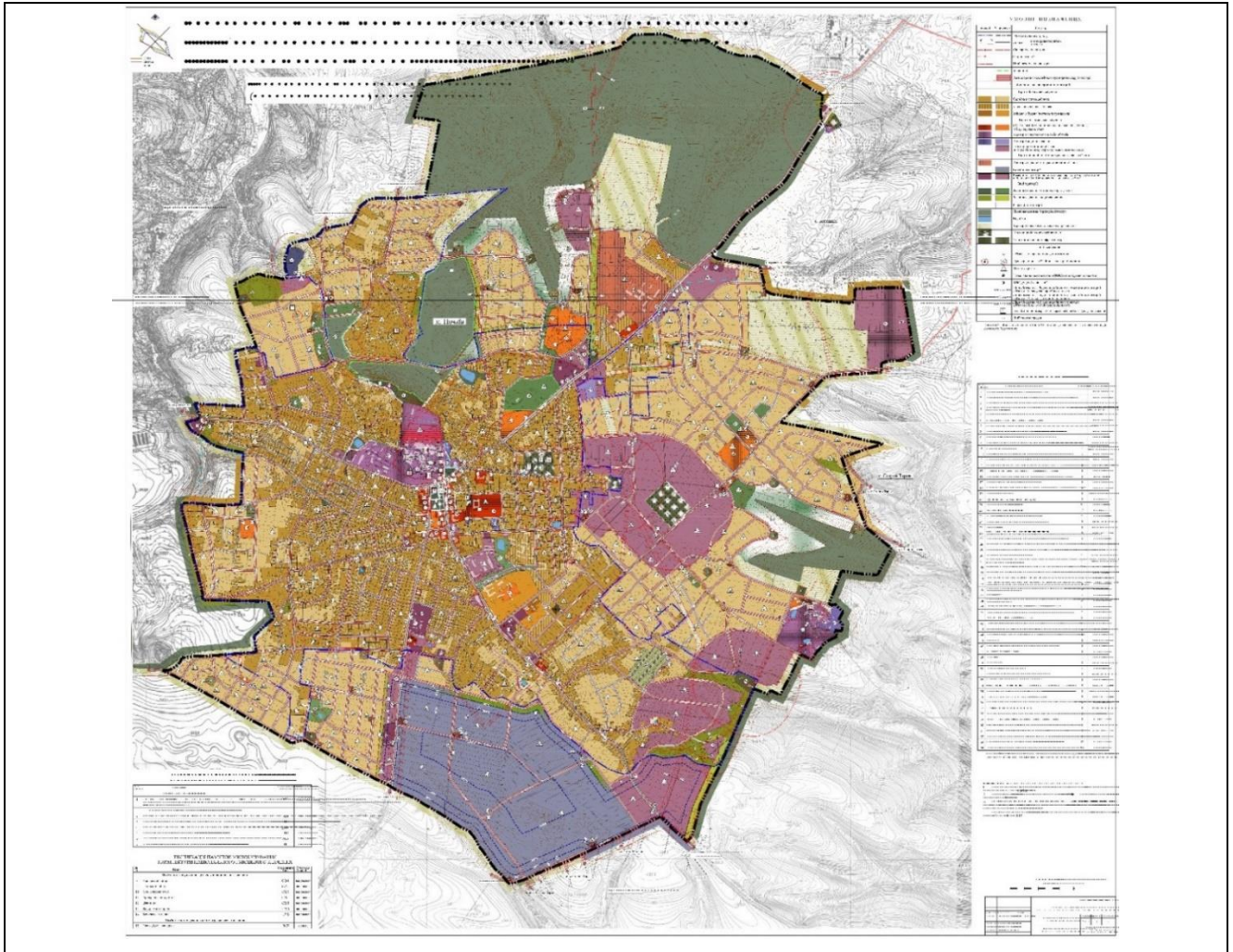

Рис. 4.29. Генеральний план м. Почаїв, 2018 р.

Джерело: офіційний сайт Почаївської міської ради

Між містом Кременець та Почаєвом встановлені сталі адміністративні, виробничі, культурно-побутові й рекреаційні зв'язки. Наявність центру паломницького туризму є потужним стимулом для подальшого розвитку Почаївської міської ТГ та робить її територію інвестиційно привабливою. Водночас проблеми громади не вирішуються комплексно. Орієнтація на туризм і рекреацію як ключові сфери економіки дозволить сформувати необхідну кількість соціальної й спеціалізованої інфраструктури, що, відповідно, забезпечить населення громади

концептуальні напрями розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

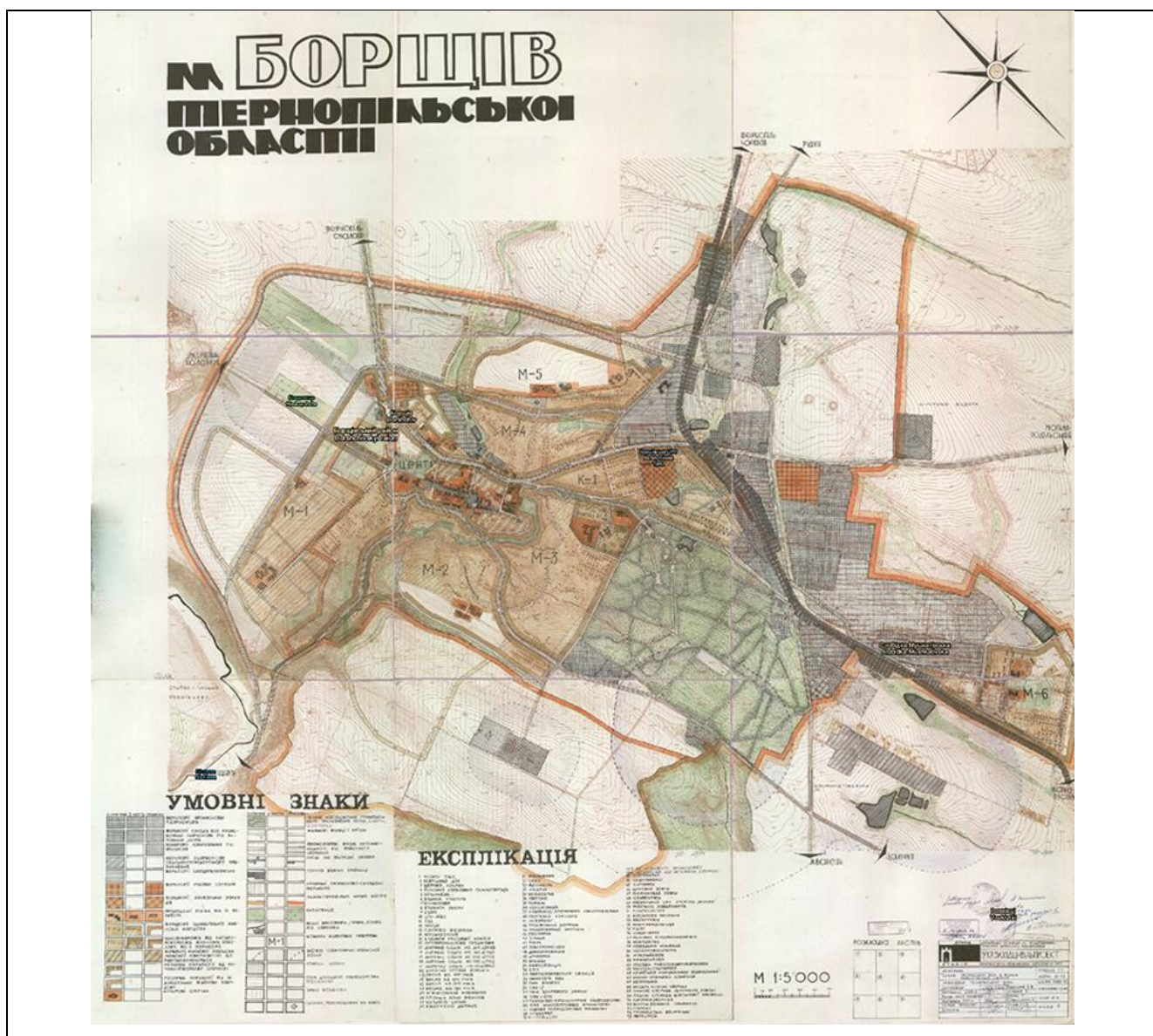

Рис. 4.31. Генеральний план м. Борщів, 1992 рік

Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

Наявність рекреаційних природних об'єктів (ліси, водойми тощо) у межах населеного пункту є потужним стимулом для подальшого розвитку його як рекреаційного осередку. Тут слід створити рекреаційну зону, що охоплювала б відпочинок мешканців і розважальний, і який би базувався на історичній пам'яті. Основа для цього є: Борщів здавна славиться вишивками й килимарством, з 2007-

го тут відбуваються щорічні фестивалі вишиванки й борщу; наявні пам'ятки історії й архітектури (залишки городища часів Київської Русі; Церква Успіння пресвятої Діви Марії; Народний дім тощо). Необхідно розвивати і діючі оздоровчо-відпочинкові заклади, реконструювати їх з урахуванням сучасних споживчих потреб, і споруджувати нові

Поблизу міста міститься гіпсова печера Борщівська з загальною довжиною ходів 344 м. Варто виділити туристично-рекреаційний потенціал громади природно-ландшафтного характеру – розгалужену мережу печер. Для прикладу: гіпсова печера «Оптимістична» (рис. 4.32) є геологічною пам'яткою природи загальнодержавного значення (сумарна закартована довжина ходів становить понад 260 км), до кінця не розвідана, приваблює дослідників та туристів з сусідніх регіонів і держав.

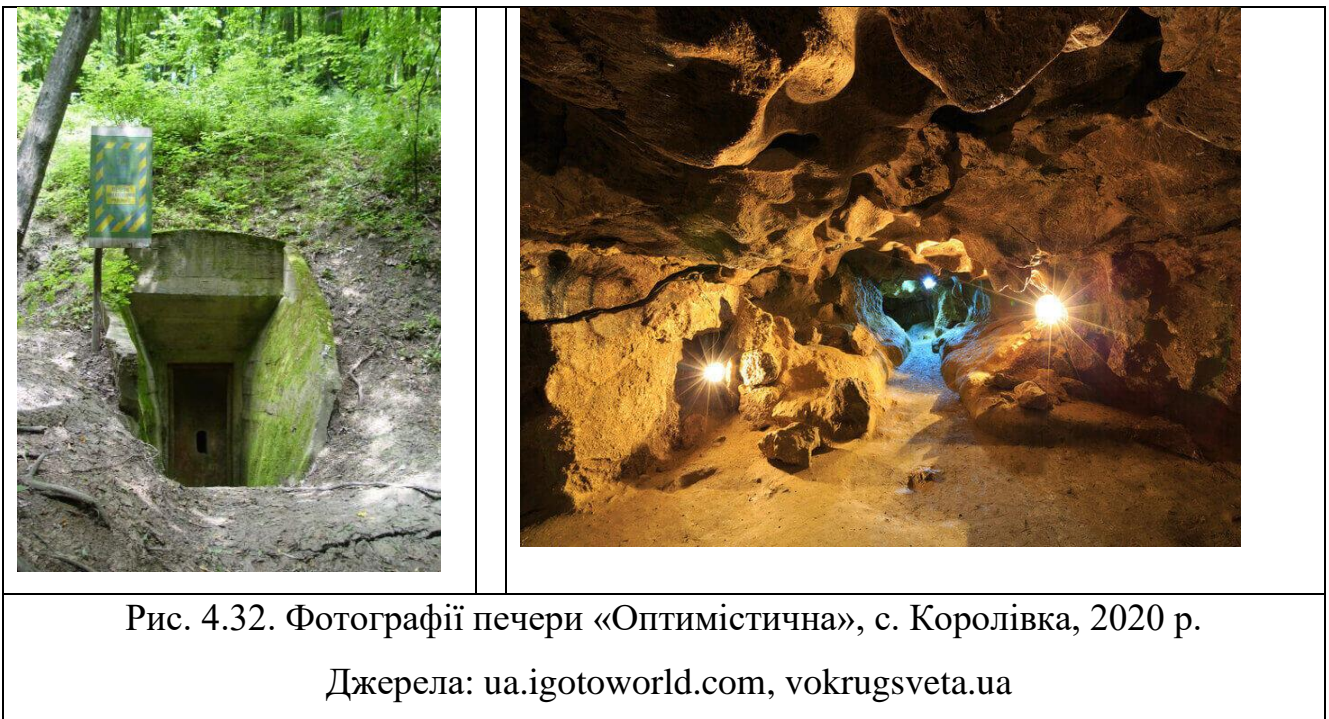

Рис. 4.32. Фотографії печери «Оптимістична», с. Королівка, 2020 р.

Джерела: ua.igotoworld.com, vokrugsveta.ua

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що розробка прогнозів розвитку рекреаційної інфраструктури громади, яка має відповідний потенціал, повинна здійснюватися на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, міграційних процесів, досягнутого рівня розвитку туристичних підприємств, рівня розвитку соціальної інфраструктури, рівня життя сільського населення, а також врахування

впливу чинників зовнішнього середовища. Можна розробляти прогнози розвитку кожної територіальної громади зокрема, зведені вони повинні доповнювати прогнози розвитку адміністративних районів, а ті, в свою чергу, — прогнози розвитку області, й так далі. За тривалістю прогнози поділяються на: коротко-, середньо- і довгострокові. Короткострокові прогнози зазвичай складаються терміном до одного року, середньострокові — до п'яти років, і довгострокові — на період більше п'яти.

4.2. Особливості та прогнозування архітектурно-планувальних змін у просторі та архітектурі нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації

Просторове планування організації й розвитку територіальної громади є відображенням економічної, соціальної, культурної та екологічної політики суспільства, спрямоване на збалансований регіональний розвиток та фізичну організацію простору, орієнтовану на далеку перспективу, що має на меті збалансований соціально-економічний розвиток громади, покращення якості життя мешканців, захист навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та землекористування. Архітектурно-планувальні зміни у просторі та архітектурі нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації Тернопільської області зумовляють підвищення споживчих потреб — і продовольчих (місця відпочинку, готелі, кемпінги, туристичні бази задовольняють найрізноманітніші смаки відвідувачів у їжі), і непродовольчих (сувеніри, одяг, предмети розкоші тощо).

Для прикладу, на території Збараської міської ТГ, оцінку архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій та об'єктів якої здійснено в попередньому підрозділі й яка вигідно економічно розташована (відстань від Збаража до обласного центру шосейною дорогою складає 24 км, залізницею – 22 км; автомагістраль Брест – Чернівці є головним коридором, який з'єднує західну частину Білорусі з Румунією), генеральним планом с. Чернихівці передбачено

проектування на площі близько 20 га індустріального парку. Створення індустріального парку включає забудову відведеної земельної ділянки для забезпечення стабільних умов інвестиційної діяльності; розвиток інженерно-транспортної інфраструктури. Вибір саме території Збараської міської ОТГ не випадковий — у її межах знаходиться історико-архітектурний заповідник у м. Збаражі (1994 р.), пам'ятка археології національного значення (Кобилля-1; римський час, черняхівська культура), а також 40 пам'яток містобудування й архітектури місцевого значення; до Державного реєстру нерухомих пам'яток України віднесено Збараський замок, Бернардинський монастир, келії, дзвіниці тощо, і це створює серйозне підґрунтя для розвитку рекреаційного потенціалу ОТГ. У 2018 р. на території однієї з найдавніших фортець Тернопільщини – Старозбараської (рис. 4.33), яка діяла в XIII–XVI на Замковій (Княжій) горі поблизу села Старий Збараж як перший замок Збаража, проведено розкопки, результатом яких стали майже сотня артефактів, а також керамічні вироби IX–XVII ст.

Рис. 4.33. Фотографія Пам'ятного знака на місці Старозбараської фортеці, с. Старий Збараж, 2020 р. (Авторське опрацювання)

Збараська міська ТГ, окрім унікального туристичного потенціалу, має значний природно-ресурсний потенціал, зокрема, на території найбільш поширеними є природні будівельні матеріали – карбонатні породи пісковиків, вапняки Товтрової гряди, складеної відкладами рифової фракції – органогенними вапняками (потужність вапняків іноді досягає 60 метрів), трапляються родовища сарматських вапняків, які на північ переходять у крейду. На землях

Черниховецької, Зарубинської, Новиківської та Іванчанської сільських рад є родовища дрібнозернистих кварцевих пісків, а Добровідської та Коханівської сільських рад є поклади каменю будівельного. Сарматські вапняки видобуваються у кар'єрах, розташованих на територіях Киданецької та Старозбаразької сільських рад. Отже, численні природні й культурні визначні пам'ятки й місця, за умови грамотної експлуатації, рекламування, зможуть стати джерелом істотних доходів громади.

Потенціал розвитку рекреації та туризму в ТГ Тернопільської області значний і пов'язаний передусім як із культурним надбанням, яке залишили після себе покоління людей, так і з природним середовищем – наявністю місцевостей з лікувальними властивостями, мальовничих ландшафтів тощо. Практично в усіх нових територіальних утвореннях рекреаційної спеціалізації Тернопільської області доцільно розвивати пізнавальну рекреаційну діяльність, потреба в якій зростає з підвищенням освітньо-культурного рівня мешканців, розвитком їх інформаційного й транспортного забезпечення. Окрему увагу слід приділяти лікувально-курортній, оздоровчо-спортивній, розважальній видам рекреаційної діяльності.

Територія міста Заліщик заселена з давніх часів, тут знайдено старожитності пізнього палеоліту, липицької, трипільської, ранньослов'янської та давньоруської культур. Перші письмові згадки про місто стосуються 1340 року. До 1939-го це був популярний курорт Австро-Угорської імперії та міжвоєнної Польщі, який тогочасні путівники й преса називали Подільською Рив'єрою, порівнювали з Флоридою і Палм-Біч. Така популярність, окрім доброго сполучення, була пов'язана з унікальним для регіону кліматом, схожим на середземноморський (Заліщики розташовані на півострові, оточеному Дністром і кручами, які затримують тепле повітря) — рис. 4.34. Серед туристичних атракцій доцільно виділити гірський туризм, кінні перегони, яхт-клуби та ярмарки виноробів тощо. Усе це зробило курорт настільки популярним, що до Заліщик проклали залізничну гілку з Варшави через Львів, на кінець 1930-х сюди почали їздити туристи з інших європейських країн (за сезон десятки тисяч, зокрема 1937-го – рекордних 23 тис.).

Рис. 4.34. Фотографії виду на місто з протилежного берега Дністра, м. Заліщики, 2020 р. Джерело: <http://igormelika.com.ua>

З минулого року м. Заліщики входять до Чортківського району (схему розташування міста в контексті новоутвореної ТГ подано на рис. 4.35), громада включає 19 рад, загальна площа території 351,9 км² та 26994 осіб населення.

Рис. 4.35. Схема розташування м. Заліщики в контексті новоутвореної громади (Авторське опрацювання)

Незважаючи на вигідність розташування, курортне життя, обірване Другою світовою війною, тут так і не відродилось. На сьогодні в м. Заліщики не збереглося жодного пансіонату чи відпочинкового комплексу, чимало пам'яток архітектури втрачено (для прикладу, міська ратуша середини XVIII ст.), а ті, що вціліли, потребують реставрації. Саме в цьому напрямі слід працювати об'єднаній громаді, і розпочати роботу потрібно з формування генерального плану, який для м. Заліщик був розроблений ще радянською владою (рис. 4.36) та потребує серйозної кореляції.

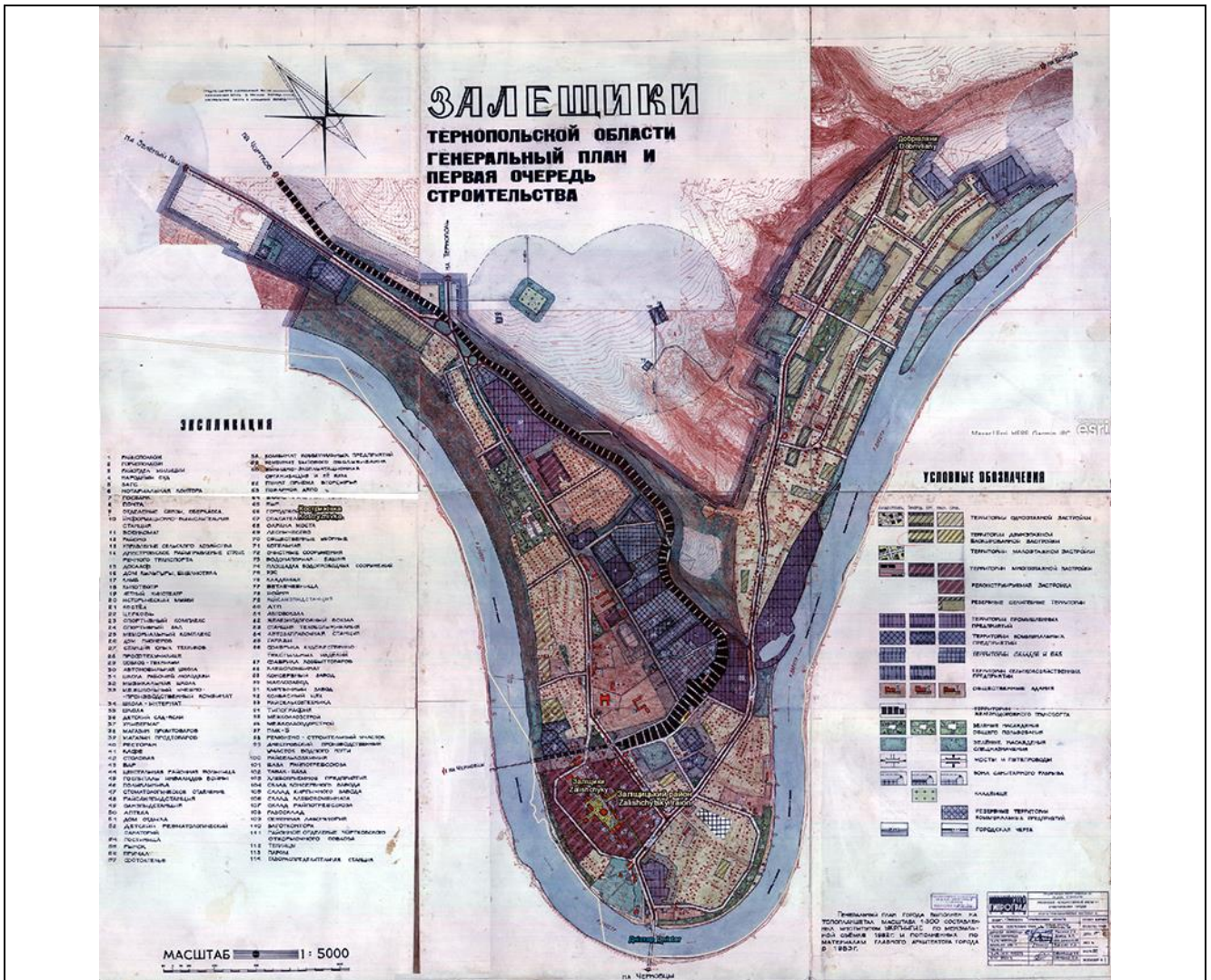

Рис. 4.36. Генеральний план м. Заліщики, 1983 р.

Джерело: архіви Управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації

Прогнозування розвитку територіальної громади та її рекреаційної інфраструктури передбачає вивчення потенціалу регіону. Оскільки прогнозування розвитку рекреаційної інфраструктури — це науково обґрунтоване передбачення напрямів соціального розвитку регіону, області, адміністративного району, сільського населеного пункту, даний прогноз стає основним засобом обґрунтування намічених напрямів розвитку рекреаційної інфраструктури та прийняття рішень з питань регулювання соціально-економічного розвитку на території. Прогноз розвитку рекреаційної інфраструктури є засобом обґрунтування

вибору її стратегії. Серед основних функцій прогнозування розвитку інфраструктури та простору загалом можна виділити: аналіз чисельності населення; аналіз народжуваності та смертності; аналіз міграції населення; тенденції економічного розвитку туристичних підприємств; оцінка рівня розвитку соціальної інфраструктури; виявлення можливих альтернатив соціально-економічного розвитку.

Освоєння наявних рекреаційних ресурсів у нових територіальних об'єднаннях має супроводжуватися розвитком технічно-інженерної інфраструктури, передусім увагу слід приділити гідним автошляхам, якісному громадському транспорту, необхідно розвивати готельне господарство та інші галузі обслуговування туристів і рекреантів (кемпінги, туристичні бази та ін.) — як приватної, так і комунальної власності, садиби сільського зеленого туризму потрібно як споруджувати нові, так і реконструювати функціонуючі з доведенням їх до європейських стандартів. Також слід вдосконалити систему обслуговування рекреантів закладами харчування, рекламою, автостоянками тощо.

Прогнозувати архітектурно-планувальні зміни в просторі та архітектурі можливо лише за наявності конкретної стратегії і плану розвитку для кожної окремої громади. Так, відповідно до розпорядження КМУ №333-р від 01.04.2014 р. кожна об'єднана територіальна громада повинна розробити схему планування своєї території. Така схема, в поєднанні зі стратегією розвитку громади дадуть можливість ефективно виділити особливості та прогнозувати архітектурно-планувальні зміни територій. Схема просторового планування території повинна передбачати сталий територіальний розвиток, обґрунтування довгострокової стратегії планування, основні принципи і напрямки планувальної організації та функціонального призначення території, формування системи громадського обслуговування населення, організації інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою, захисту території від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони навколишнього природного середовища, охорони та збереження нерухомих об'єктів культурної спадщини та пам'яток археології, традиційного характеру середовища історичних населених пунктів. Метою

розроблення схеми планування території є створення та підтримка сприятливого життєвого середовища, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності, створення робочих місць, покращення інфраструктури населених пунктів, визначення територій для містобудівних потреб, надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг, узгодження інтересів держави та територіальної громади.

Ще 2007 р. у Тернопільській області розроблено проект впровадження інноваційної моделі розвитку територіальних громад на базі ефективного використання культурних і рекреаційних ресурсів, метою якого стало створення організаційно-правових умов для поєднання зусиль органів місцевого самоврядування, державних структур та приватної ініціативи підприємців для соціально-економічного розвитку територіальних громад Тернопільської області, поліпшення якості життя її жителів на базі повнішого і раціональнішого використання культурних і природних ресурсів [180, с. 86-93]. У межах проекту створено обласний інформаційно-туристичний центр у м. Тернополі на базі обласного краєзнавчого музею, восьми районних інформаційно-туристичних центрів (у м.Борщів, Бережани, Бучач, Гусятин, Збараж, Кременець, Терехів, Заліщики на базі районних державних адміністрацій) та шести туристично-оздоровчих центрів (с. Залізці Зборівського району, м. Збараж, с. Язлівець Бучацького району, Збруцький культовий центр (урочище на території Гусятинського району), с. Суходіл Густинського району, Печерний музей трипільської культури (печера «Вертеба» Борщівського району). Реалізовані дії, як і інші розроблені програми, повинні були стати першим кроком на шляху комплексної стратегії розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації, окремим пунктом якої слід було розглядати архітектурно-планувальні зміни у просторі та архітектурі. Цього, на жаль, не сталося. На сьогодні громади вирішують проблеми, зокрема, пов'язані з використанням рекреаційних ресурсів, не централізовано, а самостійно.

Вигідно поєднують природно-ресурсний та історико-культурний потенціал села Личківці та Городниця Гусятинського району, що знаходяться поблизу території природного заповідника «Медобори». З-поміж архітектурних пам'яток села виділяються: церква св. Миколая (1850), костел Непорочного Зачаття Діви Марії (1706), водяний млин (XIX ст.), залишки замку (XVII ст.) з палацом (XX ст.). Сьогодні гори Богіт (1984 р. тут було досліджено городище і капище, де стояв давньоруський ідол) та Звенигород є найвідомішими в Україні та світі язичницькими духовними центрами, куди масово з'їжджаються так звані рунвіри з різних регіонів України, Америки, Скандинавії. Обидва села включені в пізнавальні туристичні маршрути, які функціонують, щоправда, як атракції заповідника «Медобори». Село Вікно має карстові озера з чистою прозорою водою, що не замерзає взимку. Багатий край і на відомі постаті: з Франковими скелями (цінними як геолого-ботанічна пам'ятка) пов'язана творчість і громадсько-політична діяльність Івана Франка; селище Гримайлів є батьківщиною видатного фізика І. Пулюя.

На найближчі роки, на думку автора, в основу рекреаційної політики треба покласти пріоритети: забезпечення «внутрішньої конвертованості» рекреаційних послуг шляхом підвищення їх якості та розширення асортименту, поліпшення умов обслуговування; обмеження нового будівництва рекреаційних об'єктів, реконструкції й модернізації діючих.

Характеризуючи існуючий стан та реалізацію раніше розробленої містобудівної документації і прийнятих планувальних рішень, з упевненістю можна стверджувати, що населені пункти з неповторною історичною спадщиною й своєрідним архітектурно-містобудівним виглядом, у т.ч. смт Гусятин, практично нівелюються і приводяться до занедбаного стану через неврахування рішень генеральних планів чи за небажання керівництва органів і колишньої, і теперішньої влад дотримуватися вимог містобудівної документації просторового розвитку територій, а також прийнятих планувальних рішень. Так, правила функціонального використання територій, встановлені у генеральних планах селища, принципово порушені, внаслідок чого набула поширення ситуація безконтрольного

розкрадання територіальних ресурсів, що зумовлює руйнування передбаченої генпланом функціонально-територіальної структури населеного пункту. Процес розроблення й реалізації генплану кожного населеного пункту повинен здійснюватися в режимі державницького, а не споживацького підходу до розуміння питань розвитку території, в інтересах сприяння комфорту й зайнятості кожного мешканця громади, а також постійного діалогу між владою, бізнесом і громадою.

У зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи необхідно невідкладно вирішити питання розроблення схеми планування територіальної громади, яка забезпечила б вирішення питань визначення напрямів планування просторової організації, зміни функцій і розвитку території громади, а також на законодавчому рівні вивести з-під контролю районних державних адміністрацій землі, що знаходяться поза межами населених пунктів. Розвиток території громади необхідно здійснювати через ефективне використання ресурсного потенціалу, що знаходиться на її території, інвестиції в інженерну інфраструктуру, рекреацію, охорону здоров'я, культуру та спорт. Адміністративно-територіальна реформа не може вирішуватися поза просторовим плануванням, а тому необхідно створити відповідні умови для архітектурно-містобудівної діяльності у межах спроможної територіальної громади.

Зміни в просторі та архітектурі нових територіальних утворень рекреаційної спеціалізації, на основі досліджених територій, можуть бути вирішені шляхом: реалізації системних заходів, спрямованих на розвиток туристичної індустрії ТГ; формування сприятливого середовища для залучення інвестицій в рекреаційну сферу; підвищення якості туристичного обслуговування та формування активної позиції населення у створенні атмосфери гостинності в територіальній громаді; впровадження сучасних методів рекламно-презентаційної діяльності; підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини; підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг; розвитку сільського туризму, створення сільських садиб, що прийматимуть туристів; впровадження нових туристичних маршрутів і тематичних екскурсійних програм.

Для унеможливлення повного знищення пам'яток архітектури в межах історичного ареалу та центральної частини м. Бережани, Бережанській об'єднаній територіальній громаді, для прикладу, з огляду на наявність значної кількості пам'яток на території ТГ доцільно відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» [163] створити свій орган охорони, який би: доводив для відома власників пам'яток архітектури їх права й обов'язки, а також доручав би органам земельних ресурсів, органам реєстрації речових прав на нерухоме майно при оформленні правовстановлюючих документів враховувати вимоги чинного законодавства про охорону культурної спадщини; вимагати від власників пам'яток укладення охоронних договорів із органом охорони культурної спадщини; передбачати кошти на зберігання й належне проведення реставрації пам'яток архітектури. Для забезпечення гармонійного розвитку наявного унікального історико-архітектурного та ландшафтно-рекреаційного потенціалів Бережанській ТГ необхідно невідкладно розробити комплексну схему просторового планування її території, що дасть можливість визначити основні принципи розвитку, планування та забудови. Ця документація є інструментом управління для органів місцевого самоврядування та надає можливість оперативного прийняття рішень щодо забезпечення життєдіяльності громади у будь-якій сфері. Схема просторового планування території Бережанської міської територіальної громади дозволить об'єктивно обґрунтувати майбутні потреби та визначити переважні напрямки використання її території з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, визначити території, що мають особливу цінність, встановити передбачені законодавством обмеження на їх планування, забудову та інше використання, надати рекомендації з організації раціонального розселення. Схема просторового планування має стати відображенням плану стратегічного розвитку громади.

Унікальні культурні надбання, які століттями створювалися на території міст та інших населених пунктів ТГ попередніми поколіннями, є невід'ємною складовою спадщини держави Україна. Зберегти і примножити ці скарби, зробити їх доступними для людей є обов'язком і громади, і держави, суспільства загалом. Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати однією з передових рекреаційно-

туристичних країн світу. Аналіз сучасного стану функціонування вітчизняної рекреаційної сфери підтверджує гальмування ефективності її діяльності через невирішеність низки проблем, насамперед нормативно-правового забезпечення функціонування галузі. Оптимально збалансоване державне й регіональне регулювання відносин у сфері організації й розвитку рекреації, забезпечення доступності санаторно-оздоровчих та рекреаційно-туристичних послуг для всіх верст населення; ефективна інвестиційна політика сприятимуть подальшому розвитку рекреаційної діяльності в Тернопільській області.

Як підтверджує світовий досвід, організація та розвиток нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації має здійснюватися за комплексною системою із залученням приватного сектору до рекреаційного бізнесу. Сприятиме його розвитку: інвентаризація існуючого житлового фонду рекреаційної спеціалізації; створення сучасної інформаційно-маркетингової служби в сфері рекреаційного бізнесу, основні завдання якої полягають у вивченні та прогнозуванні попиту на рекреаційні послуги, внесення відповідних ініціатив органами управління щодо забезпечення балансу між попитом і пропозиціями; пошук оптимальних форм залучення іноземного споживача через створення відповідного сервісу обслуговування і надання рекреаційних послуг, що користуються попитом на міжнародному ринку; формування банку ділових ідей та їх експертна оцінка; вивчення структури і напрямів туристичних потоків і їх прогнозувань тощо.

Одноманітність рекреації приводить до низької ефективності цієї галузі, її неконкурентоспроможності в ринкових умовах з рекреацією інших країн. Істотні зміни в просторовій організації рекреаційної системи регіону на перспективу мають стосуватися зміщення уваги з рекреаційних коридорів на рекреаційні осі, які дозволять зменшити антропогенний тиск у зонах зіткнення гірської і рівнинної зон, ефективно використовувати територію між рекреаційними і промисловими зонами, між зонами інтенсивної й екологічної рекреації для мобільної та інших видів динамічної рекреації. Пропонуються різні види рекреації (екологічна, мобільна, приватна, мала, історико-культурна, природно-ландшафтна, етнографічна, прикордонна тощо) об'єднати ідеєю «паралельності», тобто нові види рекреації

виникають і розвиваються незалежно від діючих вже рекреаційних об'єктів і структур. У структурі ТГ області виділяються спеціальні ділянки й населені пункти для реконструкції рекреаційно освоєних територій та для рекреаційного освоєння нових територій. Реконструкцію рекреаційно освоєних територій слід здійснити на принципах перегляду складеної структури розподілу й закріплення територій, розширення їх функціонального змісту; перерозподілу ресурсів і засобів на користь рекреації шляхом перепрофілювання, реконструкції діючих підприємств.

Висновки до четвертого розділу

1. Аналіз і оцінку архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій та об'єктів проведено з виділенням громад відповідно до запропонованої класифікації. Детально розглянуто центральні поселення ОТГ рекреаційного спрямування, малі історичні центри з багатою історією та сприятливими для рекреаційної діяльності природно-ландшафтними умовами. Розкрито потенціал історико-культурного характеру міст Збараж, Бучач і Бережани, які є адміністративними центрами відповідних районів та центрами новоутворених територіальних громад, унаслідок найбільшої кількості розташованих тут історичних пам'яток внесені до Списку історичних населених місць України, мають сприятливий помірно-континентальний клімат. Особливо атракційними є фортифікаційні споруди – замки: для Бучача й Бережан – це руїни історичної, архітектурної та рекреаційної цінності, для Збаража — збережена й відреставрована споруда з замковою інфраструктурою, призамковим парком та постійно діючим музеєм.

2. Громади з виділеним потенціалом релігійно-паломницького характеру репрезентовані селом Зарваниця та містом Почаїв (поселення притягують паломників різних конфесій з усіх куточків України й ближнього зарубіжжя). Орієнтація на рекреацію як ключову сферу економіки дозволить сформувати тут необхідну соціальну й спеціалізовану інфраструктуру, забезпечить населення громади робочими місцями, покращить добробут та створить можливості для подальшого розвитку цих громад і регіону в цілому.

3. ТГ рекреаційного спрямування з природно-ландшафтним характером представлені дослідженням смт Гусятин, міст Заліщики та Борщів, де існує значний природний ресурс, який притягує відвідувачів з давніх-давен. Заліщикам характерний унікальний клімат (розташовані на берегах Дністра), що в минулому ефективно використовувалось (за часів Австро-Угорської імперії та Польщі це був надзвичайно популярний курорт); Гусятин, що простягся вздовж берегів Збруча, багатий природними ресурсами й бальнеологічним потенціалом. У сучасних умовах наявний рекреаційний потенціал громад не використовується. Дослідження наявних архітектурно-планувальних недоліків, невідповідностей і конфліктів у просторі ТГ та причинно-наслідковий аналіз їх виникнення дозволяє обґрунтовувати шляхи їх уникнення та розширити можливості подальшого розвитку територій і поселень.

4. Виділено територіальний аспект розвитку рекреаційно-виробничої інфраструктури, що полягає в специфічному характері розміщення та просторової організації її матеріально-технічної бази. Розвиток рекреаційно-виробничої інфраструктури (функціонування її збільшує якісний потенціал рекреаційного простору; забезпечує збереження, інноваційне оновлення й нарощення матеріально-технічної бази рекреації; підвищення ефективності функцій відповідних підприємств рекреаційної інфраструктури) обумовлює залучення в рекреаційну сферу продуктивних сил інших районів, підвищення територіальної й соціальної мобільності населення. Проведені натурні обстеження територій та соціологічні опитування місцевого населення (анкетування) виявили відсутність або ж неналежний стан таких об'єктів, як дороги, газо-, водопровід, каналізація, лікарні, медпункти, заклади побутового обслуговування, кафе, ресторани, готелі, хостели, спортивні споруди, парки, пішохідні зони тощо. Розвиток інфраструктури потребує комплексного підходу та узгоджених дій на адміністративному й архітектурно-просторовому (містобудівному) рівнях.

5. Існуюча містобудівна документація практично усіх досліджуваних населених пунктів застаріла та потребує актуалізації. Задля уникнення подальшої стагнації, в умовах утворення нових адміністративних одиниць – територіальних громад, постає необхідність розгляду містобудівної документації в контексті

концепції інтегрованого розвитку територіальної громади та Схеми планування територій області, що дозволить визначити перспективні напрями розвитку територій на локальному рівні та створити комфортні умови для розвитку рекреаційної сфери не лише в межах окремих населених пунктів, а й цілої громади.

6. Підтверджено значні втрати рекреаційного потенціалу внаслідок погіршення екологічних умов, збільшення транспортного навантаження, природного старіння й безгосподарної експлуатації історичного середовища та природних ресурсів досліджуваних територій. Регенерація рекреаційної діяльності в новостворених ТГ потребує подальшого розвитку та залучення значних інвестицій у розбудову. При прогнозуванні змін важливими є: достовірність і коректність інформації щодо майбутнього громади і її поселень; узгодженість прогнозування ТГ з прогнозами розвитку області; програмно-цільовий та проблемно-орієнтований характер прогнозування. При архітектурно-планувальному прогнозуванні розвитку рекреаційних систем – центрів територіальних громад, увага акцентувалась на дослідженні депресивних поселень, де спостерігається зменшення населення, зниження економічної й громадської активності.

7. Розкрито доцільність зміщення уваги в просторовій організації та розвитку рекреаційної системи регіону з рекреаційних коридорів на рекреаційні осі, запропоновано об'єднати різні види рекреації ідеєю «паралельності», що дозволить створювати і розвивати нові види рекреаційної діяльності незалежно від діючих вже рекреаційних об'єктів і структур. Реконструкцію рекреаційно освоєних територій ТГ слід здійснити на принципах перегляду складеної структури розподілу й закріплення територій, а також розширення їх функціонального змісту; перерозподілу ресурсів і засобів на користь рекреації шляхом перепрофілювання та реконструкції діючих підприємств. Підґрунтям таких змін може служити містобудівна документація – концепція інтегрованого розвитку територіальної громади та Комплексний план просторового розвитку громади, що мають розроблятися на основі схеми планування області та враховувати основний потенціал проєктованих територій; оновлення генеральний планів населених пунктів.

РОЗДІЛ 5.

ПРИНЦИПИ Й ПРОПОЗИЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ І ЇХ ЦЕНТРІВ

5.1. Принципи й моделі реформування територіальних громад рекреаційної спеціалізації

Будь-яка територія має потенціал до певних видів діяльності і при належному його використанні та додатковій підтримці — інвестиційній, фінансовій, інфраструктурній чи інформаційній, вона може розвинутися у самодостатній комплекс, де поява й розвиток одних видів діяльності призведе до створення інших, тим самим створюючи передумови підвищення соціально-еколого-економічної ефективності місцевості та розташованих на ній поселень.

З урахуванням динаміки змін, які відбуваються в нових територіальних громадах, проблеми розвитку території поселень вимагають комплексного підходу та сучасного інструментарію ефективного використання наявного просторового потенціалу, в основі якого має міститися вже досягнутий рівень — наявні об'єкти господарювання, інфраструктура, системи обслуговування і т.д. Зазвичай наявний рекреаційний потенціал поселень і локальних систем розселення недостатньо використовується, насамперед, через неналежне вивчення взаємозв'язків соціальної, функціональної, історичної та господарської структур, а також недостатню розвинутість ініціативності населення до активної самоорганізації. Таким чином, доцільною є потреба професійного аналізу існуючих проблем новоутворених територіальних громад та комплексної оцінки їх ресурсного потенціалу. Проектне рішення повинно базуватися на найефективніших варіантах його подальшого розвитку й охоплювати взаємозв'язки не лише всередині громади, а й вплив зовнішніх чинників. Пріоритетною вимогою стає не досягнення планових (прогнозних) показників, а ефективний розвиток територіальної громади без шкоди для довкілля та з урахуванням перспективи.

Відзначимо, що чимало об'єктів рекреації використовується одночасно і для зовнішніх (туристичних), і для внутрішніх потреб місцевого поселення (шляхи сполучення, лінії електропередач, водопроводи, газопроводи тощо). Залежність рекреаційної галузі від загального добробуту населення країни та регіону зумовила її підвищену вразливість в умовах соціально-економічних трансформацій та зміни форм господарювання. А оскільки рекреаційна інфраструктура є частиною інфраструктури держави, яка забезпечує загальні умови її функціонування та задоволення потреб населення, відокремлення рекреаційної інфраструктури поселення є умовним — багато об'єктів (санаторії, рекреаційні об'єкти, туристичний сервіс тощо) обслуговує одночасно і туристів, і мешканців поселень як конкретної громади, так і її прилеглих територій, що належать іншим ТГ. Отже, питання просторової локалізації й архітектурно-планувальної організації рекреаційних територій громад доцільно розглядати як сукупність об'єктів, що розташовані на конкретній території, та в контексті формування інфраструктури району.

У сучасному суспільстві посилюється взаємозв'язок і взаємообумовленість соціально-еколого-економічних процесів з організацією простору життєдіяльності населення. Для покращення умов життєдіяльності населення нових територіальних громад і формування структурно завершеної їх рекреаційної інфраструктури необхідно розробити концепції інтегрованого розвитку та комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад, оновити містобудівну документацію нижчого рівня та забезпечити стандарти надання рекреаційних послуг.

Сучасний етап трансформування соціально-еколого-економічних відносин вимагає вдосконалення принципів і моделей реформування територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Для цього необхідно використати необхідний комплекс методів, а також розробку й оновлення планувальної документації для вирішення як сучасних, так і перспективних проблем розвитку територій громад.

Одним із найефективніших принципів обґрунтування рішень з просторової організації і розвитку територіальної громади та її рекреаційної сфери є принцип цілеутворення та побудова так званого «дерева цілей» досягнення мети. При його побудові визначаються основні цілі функціонування й розвитку територіальної

громади. Передумовою правильного формування «дерева цілей» є аналіз проблемних ситуацій, які визначаються на основі вивчення природних умов, матеріальних та інших ресурсів з урахуванням прогностичних даних. Необхідно також здійснити аналіз і комплексну оцінку території поселень. Внизу цього дерева будуть визначені конкретні показники та критерії оцінки змін і проектних пропозицій.

Удосконаленню системи рекреації територіальних громад може сприяти передбачення низки стимулів і пільг, для визначення яких, зокрема, доцільно переглянути чинне законодавство щодо розмірів земельних наділів, що передаються рекреаційним господарствам, які формуються й діють у малих і деградуючих населених пунктах. Такі дії можуть сприяти зростанню зацікавленості мешканців громад до організації нових рекреаційних господарств і ефективнішого використання територій. Необхідно враховувати, що приватні ділянки своїм розташуванням і характером зв'язків безпосередньо впливають на ландшафт місцевості, просторову організацію сільських поселень, їх розпланування, характер житлової забудови, комунально-побутового обслуговування та благоустрою. Від правильного вирішення всього комплексу проблем буде залежати рівень ефективності соціально-економічного функціонування територіальної громади, санітарний стан населених пунктів, дотримання необхідної екологічної рівноваги. Таким чином, нами формується принцип встановлення стимулів і пріоритетів у розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації.

Територіальна громада як суспільно-культурне явище і середовище повинна займати в державі високі місця — значно вищі порівняно з сучасним станом. На це вказує, наприклад, існуюча практика об'єднання територій поселень у громади без визначеної спеціалізації чи перспективи розвитку, що подекуди поглиблює диспропорцію в соціально-економічному розвитку територій, гальмує в них соціально-господарські процеси, формування нових структур діяльності. На цій основі обґрунтовано принцип трактування громади як соціокультурного феномену, розкриття і врахування феномену культури в обґрунтуванні просторових рішень. «Акупунктурними» точками активізації цього феномену можуть бути культурні

зміни, впровадження нових і збереження історичних традицій і звичаїв, відновлення того, чому людина завдала шкоди.

Необхідність сучасної комплексної переоцінки ролі села й сільської місцевості загалом у підтримці просторового розвитку громади (району, області) обумовлюється суттєвим природним, виробничим, трудовим та іншими потенціалами середовища. Потрібно усувати штучні перешкоди, які гальмують мобілізацію резервів, для розвитку новоутворених територіальних громад та формування їхньої перспективної моделі. Тут особлива роль належить рекреаційній інфраструктурі громади в умовах реформування адміністративного й територіального устрою. Цей процес знаходиться на початковій стадії, тож потребує нових організаційних засобів, у т.ч. й архітектурно-планувальних механізмів розвитку. Йдеться насамперед про розширення розвитку підприємництва на селі, формування малого бізнесу в сільській місцевості та в малих містах регіону, завдяки чому вдасться вирішити чимало проблем, пов'язаних із кращим забезпеченням населення соціальними послугами, інженерною інфраструктурою й розширенням можливостей для нових видів діяльності. Формування ринкової інфраструктури — рекреаційний маркетинг, центри реалізації рекреаційних послуг, транспортування туристів тощо, набуває особливо важливого значення для нових адміністративно-територіальних одиниць. Нами пропонується принцип формування ринкової рекреаційної інфраструктури на основі ефективного просторового розвитку територіальної громади. З одного боку, створюються нові робочі місця, знижується сезонність зайнятості населення, виникають професії, які більше зацікавлюють сільську молодь, тобто скорочується плинність місцевої робочої сили, а з другого, — відбувається подальша розбудова рекреаційної інфраструктури, творення центрів тяжіння рекреаційних об'єктів.

Як вхідною умовою є вимога підвищення ефективності та комфортності транспортного обслуговування територій (великих і малих сіл, селищ, хуторів, малих міст), у т.ч. із застосуванням нових видів транспорту. Інші види малих підприємств можуть узяти під своє управління обслуговування сільських систем (газо-, водо-, електропостачання), будівництво й ремонт приміщень, доріг, сільське

харчування тощо. Таким чином, для подальшого розвитку рекреаційної інфраструктури територіальної громади в умовах трансформацій усіх сфер життя й діяльності слід оновити містобудівну документацію як програму перспективного розвитку поселень. Обґрунтовані в роботі принципи (цілеутворення та формування «дерева цілей»; встановлення стимулів і пріоритетів; трактування громади як соціокультурного феномену; пріоритетності формування ринкової рекреаційної інфраструктури) апробовано на прикладах формування дієздатних територіальних громад Тернопільської області зі значним рекреаційним потенціалом. Обґрунтовані нами принципи мають узгоджуватись із загальнонаціональними принципами трансформування просторового та адміністративного устрою держави.

Мета реформи адміністративно-територіального устрою області полягає в обґрунтуванні її раціональної просторової організації, покращення доступності та якості надання послуг населенню, ефективного використання ресурсного потенціалу, сталого розвитку територій, забезпечення соціальної стійкості як здатності адекватно реагувати на виклики сьогодення. Реформа устрою має вирішити проблеми щодо транспортних комунікацій, вивезення та утилізація сміття, водопостачання, утримання та ремонт доріг. Водночас однією з основних задач є зупинення деградації сільської поселенської мережі, зменшення соціальної та культурної різниці між містом і селом, відкриття перспектив розроблення містобудівної й планувальної документації, а також та планів використання земель.

Отже, розвиток рекреаційного простору залежить від природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників, й обумовлюється ефективним використанням просторових ситуацій. При цьому для аналізу й оцінки просторових ситуацій доцільно використовувати різноманіття методів: статистичного, соціологічного, натурних обстежень, історичного. Наприклад, статистичний метод наукового дослідження (матеріали статистичної звітності, річні звіти господарської діяльності рекреаційних підприємств, матеріали перепису населення тощо) дозволяє на основі

різних прийомів всебічно визначити динамічну складову та тенденції просторового розвитку територій та їх рекреаційної сфери.

Включення України до загальносвітових процесів та її кроки в напрямі впровадження європейських стандартів у сфери суспільного життя актуалізують питання відповідності адміністративно-територіального устрою держави основним європейським принципам побудови системи управління регіональним і місцевим розвитком та розбудовою місцевого самоврядування. Головною метою реформування є створення умов для гармонійного розвитку територій, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу держави та її окремих адміністративних одиниць і, як наслідок, максимального задоволення матеріальних і духовних потреб мешканців. Адміністративно-територіальний устрій держави визначається вимогою забезпечення її територіальної цілісності, а також реалізації принципів сталого розвитку як у межах територіальних утворень, так і держави загалом. Важливо сформовані попередніми десятиліттями ідеї й умови, що були орієнтовані на задачі командно-адміністративної системи управління та загальнодержавну власність ефективно перефокусувати на вирішення проблем колегіально, з урахуванням різних форм власності, базуючись на розширенні права органів місцевого самоврядування. Важливою функцією адміністративно-територіальної реформи в Україні є вдосконалення системи надання послуг населенню, яке відноситься до важливих функцій місцевого самоврядування. В меті адміністративно-територіальної реформи держави підвищення його рівня визнано як важливе. Наявний раніше адміністративно-територіальний устрій спричиняв дублювання повноважень органів влади різних рівнів, неефективність контролю місцевих органів влади, ускладнення земельних відносин, занепад місцевої інфраструктури, насамперед на периферії районів, прискорену еміграцію сільського населення тощо. В умовах реструктуризації діяльності й децентралізації управління здійснено територіальний поділ з урахуванням наявного ресурсного потенціалу нових утворень (трудового, інтелектуального, виробничого, природного, рекреаційного, земельного тощо) та можливостей його використання. Тобто для ефективного просторового розвитку громад важливо, щоб вони володіли

необхідним потенціалом. Приблизна рівність потенціалів адміністративно-територіальних одиниць певного рівня вирівнює можливості щодо їх розвитку, а також завдання просторової організації. Проте, в одній може переважати трудовий потенціал, в другій — рекреаційний, а в третій — аграрний. Така різноманітність зумовлює відмінність шляхів їх розвитку і важливість їх гармонійного поєднання для розвитку держави в цілому. Найявний потенціал розвитку доцільно прийняти за критерій просторової організації. Так, для прикладу, Збараська територіальна громада — один із об'єктів дисертаційного дослідження, багата пам'ятками історії, архітектури, рекреаційними ландшафтами тощо. На території громади розташовані ключові об'єкти рекреації історико-культурного характеру, так і менш привабливі, погано освоєні й слабо інтегровані в загальну рекреаційну структуру об'єкти. Для прикладу, на території села Залужжя розташовані археологічний заповідник «Старий Збараж» з археологічними рештками середньовічного замку та пам'яткою сакральної архітектури національного значення Преображенською церквою 1600 р. Поруч зі Збараською громадою утворено Вишнівецьку громаду (відстань між центральними поселеннями становить 30 км), рекреаційний потенціал якої слабший порівняно з першою, проте тут розташований Вишнівецький палац, який, як і Збараський замок, знаходиться в підпорядкуванні Національного заповідника «Замки Тернопілля». Окремо визначити спеціалізацію Вишнівецької громади як рекреаційної важко за браком ресурсу, проте в комплексі зі Збараською територіальною громадою вони могли б творити необхідну для спільного розвитку синергію, проклавши спільні туристично-рекреаційні маршрути, що принесло б вигоду обом громадам. Потрібна лише ініціативність і підтримка цих починань відповідними стратегічними та просторовими проектами.

Таким чином, функції цих центральних поселень посилюються, втягуючи в цей процес мешканців різних сфер і розширюючи господарську діяльність. Потреба та закономірність диверсифікації рекреаційних послуг обумовлена постійним просторово-територіальним розширенням та поглибленням послуг, які надає рекреаційна сфера. Просторова комплексність у рекреації породжує не лише спеціалізацію територій на наданні тих чи інших рекреаційних послуг, а й

зумовлює поглиблення й розширення зв'язків між окремими спеціалізованими територіями, виникнення на них різноманітних допоміжних, обслуговуючих та інших установ і закладів. Поступово на рекреаційній території формуються взаємозв'язки й пропорції між об'єктами як рекреаційного, так і нерекреаційного призначення, які дають додатковий соціально-екологічний ефект за рахунок формування нових господарських структур. Територіальні громади рекреаційного спрямування виступають водночас базовими системами для своїх підсистем і підсистемою для систем вищого рівня (надсистем). Таким чином, йдеться про закономірності, які слід враховувати в обґрунтуванні рішень: глобалізації рекреаційних процесів; диверсифікації рекреаційних послуг; поділу праці в рекреації (зосередження рекреаційного господарства у місцях, де для його розвитку є найсприятливіші умови); просторової спеціалізації рекреаційної діяльності; комплексності в просторовій організації рекреації.

Обґрунтовуючи принципи реформування територіальних громад рекреаційної спеціалізації, розуміємо «принцип» як підставу, з якої слід виходити та якою необхідно керуватися в науковому пізнанні й практичній діяльності. Кожна громада свій розвиток повинна базувати на конкретних принципах, які можуть бути мінливими в часі й просторі та відображають як сучасний рівень розвитку людства в цілому, так і особливості окремих регіональних систем.

Принцип відкритості пов'язаний із закономірністю глобалізації рекреаційних процесів та полягає у розширенні відкритості суспільства. в т.ч. рекреації й туризму. Принцип випереджального розвитку рекреації та туризму дає змогу певному регіону успішно вирішувати проблеми та ефективно розвиватися. Принцип відповідності між наявними рекреаційними ресурсами й рівнем розвитку та спеціалізацією рекреаційної діяльності потребує дослідження врахування та використання наявного рекреаційного потенціалу. На сьогодні рекреаційний потенціал Тернопільської області різноманітний. Століттями ця земля перебувала під владою різних держав, тому різні райони регіону ще досі помітно відрізняються способом життя населення та рівнем національної свідомості. В області, як і у західному регіоні в цілому, історично склалася відмінна від інших територій

України система розселення, при якій значну частку складають малочисельні поселення та хутірна система. Переважна частина мешканців нових територіальних громад так і не відчули підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування та ріст якості послуг. Серед причин такого стану – відсутність належних умов забезпечення повноцінного функціонування системи місцевого самоврядування у відповідності до наданих повноважень. До основних проблем нового адміністративно-територіального устрою Тернопільської області належать:

- невпорядкованість адміністративно-правової структури, що особливо актуально для специфічних міських утворень, на території яких діють різні адміністративно-територіальні одиниці і які не творять єдиної територіальної громади;

- значна диспропорція в ресурсному забезпеченні та рівнях розвитку між адміністративно-територіальними одиницями;

- невідповідність статусу окремих адміністративно-територіальних одиниць їх ресурсному потенціалу;

- нераціональне розмежування прав і повноважень між окремими одиницями;

- надмірна подрібненість адміністративно-територіальної структури базового рівня, що знижує ефективність надання відповідних послуг.

Диверсифікація рекреаційної діяльності актуалізує формування раціонального поділу праці в сфері рекреації й туризму. Поглиблення спеціалізації громад рекреаційної спеціалізації базується на закономірностях просторової спеціалізації рекреаційної сфери загалом: зосередження уваги, сил і ресурсів на реалізації обмеженої кількості проектів і напрямів, що дасть значний економічний ефект, натомість розпорошення сил, ресурсів і засобів призводить до втрат.

Принцип комплексного освоєння рекреаційних ресурсів полягає в пропорційному, збалансованому, узгодженому освоєнні ресурсного потенціалу рекреації в певній територіальній громаді, науково обґрунтованому формуванні відповідних територіальних систем і комплексів у надсистемі. Перед

рекреаційними об'єктами щораз постають нові завдання, що супроводжується зміною структури, ієрархії, територіальної організації.

Розвиток рекреації регіону та окремих громад без надійних прогнозних оцінок та чітко окресленої перспективи не може бути ефективним. Для цього існуючі методи прогнозування розвитку рекреації необхідно органічно поєднати в цілісну систему. Всі стратегічні та просторові документи програмного характеру мають бути узгоджені між собою. Це забезпечує реалізацію принципу цілісності прогнозування як науково обґрунтованого передбачення напрямів розвитку рекреації в цілому та її окремих елементів і територій. Прогноз розвитку рекреації є засобом обґрунтування вибору її стратегії. Серед основних функцій прогнозування (обґрунтування концепції) розвитку рекреаційного простору загалом можна виділити: обґрунтування принципів розвитку; визначення макрохарактеристик системи на перспективу; виявлення можливих альтернатив розвитку та вибір кращого варіанта. Просторовий розвиток громад повинен базуватися на фундаментальних принципах: системності, цілісності підходу, нормативності, об'єктивності, гласності, ієрархічності, індивідуальності.

Принцип системності означає формування цілісних, збалансованих просторових систем, здатних до саморегулювання. Принцип цілісності означає розробку взаємоузгоджених програм і прогнозів розвитку рекреаційного простору. Принцип нормативності полягає у використанні діючих нормативів при прогнозуванні розвитку рекреації, розрахунку потреби в об'єктах рекреаційної інфраструктури. Принцип об'єктивності полягає у вимозі прогнозування розвитку на об'єктивних даних органів статистики, місцевого самоврядування, а також офіційних видань. Принцип гласності полягає в тому, що прогнозні документи розвитку рекреації мають бути доступними для громадськості, вони виступають орієнтирами в обґрунтуванні локальних рішень і практичної діяльності. Ієрархічність означає відповідну черговість при прогнозуванні розвитку рекреації на рівні країни, регіону, області, адміністративного району, громади. Принцип індивідуальності полягає в тому, що в центрі уваги знаходиться людина як особистість із її потребами, мотиваціями, поведінкою. В умовах глобалізації життя

й діяльності все більше рішень скеровані на розкриття індивідуальності та унікальності людей і громад.

Системний підхід дотримання обґрунтованих принципів просторової організації і розвитку громад, узгодженість у часі окремих етапів реформування є умовою отримання позитивних результатів. Саме на такій методологічній основі можлива реалізація оптимального розмежування територій; пропорційності просторових характеристик, формування критичної маси потенціалу розвитку; взаємне доповнення ресурсних потенціалів окремих одиниць; спадкоємність розвитку регіону та окремих громад і поселень.

5.2. Методичні підходи та вимоги до формування архітектурно-планувальної структури нових територіальних об'єднань рекреаційного профілю

Процеси трансформації, які відбуваються в державі й регіонах, викликані передусім змінами господарського характеру, актуалізують питання ефективного використання місцевих ресурсів, пошук пріоритетних сфер, які б приносили прибуток та забезпечували їх ефективне функціонування і розвиток. Відповідно, територіальні об'єднання рекреаційної спеціалізації особливу роль повинні відводити подальшому розвитку й удосконаленню туристично-рекреаційної діяльності. Нами сформульовано загальні методичні підходи до формування об'єктів сучасної рекреації в області:

- розробка паспортів громад, відповідність стратегій і планів їх просторового розвитку стратегіям, програмам і планам розвитку рекреації вищих рівнів районування та проектування;
- поглиблення наукової обґрунтованості проектних рішень (активізація наукових досліджень з цієї проблематики, проведення моніторингу, класифікації й систематизації процесів у архітектурі об'єктів сучасної рекреації тощо);

- соціальна орієнтованість архітектурних рішень об'єктів рекреації (зміна систем громадських обговорень з територіальними громадами, при обґрунтуванні стратегій їх розвитку, розміщення нових об'єктів рекреації, визначення потужності та особливостей вирішення рекреаційної інфраструктури);
- підвищення енергоефективності й екологічності проектних рішень (використання передових технологій, альтернативних джерел енергії, екологічної безпеки тощо);
- інституційна підтримка громад із значним рекреаційним потенціалом історико-культурного, природно-ландшафтного та релігійно-паломницького характеру, орієнтація на використання незадіяних ресурсів як основи розвитку окремих районів та громад.

Таким чином, методичні підходи й вимоги до формування архітектурно-планувальної структури нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації узгоджуються з традиційними, проте акценти та зміст окремих етапів змінено. Такі зміни обумовлені новими умовами, які склалися в містах і державі, внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи.

Важливим етапом обґрунтування архітектурно-планувальних рішень є *постановка задачі*, тож визначимо її як перший крок методології просторової організації нових територіальних об'єднань. Цей етап дає змогу зрозуміти, що саме необхідно проектувати (правильна постановка задачі сприяє її успішному вирішенню). Для прикладу, архітектор отримує завдання розробки паспорту громади як інтегральної одиниці простору життєдіяльності населення. В умовах децентралізації та нових технологій слід оперативно використовувати актуальні геопросторові дані про територію та об'єкти на ній, про стан процесів, територіальну організацію й майнові аспекти функціонування громади. На передпроектному етапі робіт архітектор досліджує об'єкт для глибшого розуміння суті завдання, виявляє проблеми у різних сферах й окреслює можливості та шляхи щодо її вирішення. Завдання може бути цільним або ж розділеним на групи залежно від особливостей просторової ситуації, зацікавлень інвесторів, влади та громад. Не

всі завдання можливо чітко окреслити на підготовчому етапі, окремі аспекти можуть бути уточнені в процесі їх дослідження й вирішення, тож доцільно класифікувати задачі на такі, що чітко або нечітко сформульовані.

Для задач архітектурно-планувальної організації і просторового розвитку новоутворених громад зі значним рекреаційним потенціалом має враховуватись передусім наявний ресурс. Задачі повинні враховувати недоліки рекреаційної й туристичної інфраструктури та бути направленими на їх вирішення, а також визначати архітектурну та просторову складові як ключові для розвитку громади й поселень, які до неї входять.

Наступним кроком у методології проектування є *архітектурно-урбаністична інвентаризація*. Дана діяльність пов'язана з характеристикою планів окремих поселень і територій, а також їх забудовою. Основна мета інвентаризації – характеристика явищ у динаміці для створення архітектурного образу поселення або ж окремої просторової ситуації. Інвентаризаційна діяльність оцінюється за придатністю зібраних матеріалів для вирішення конкретних завдань при проектуванні. Матеріалами можуть виступати: нотатки, рисунки, фотографії, проектна документація тощо. Предметом інвентаризації може бути: існуючий генеральний план населеного пункту; забудова населеного пункту (функціональне призначення будівель, їх технічний стан, архітектурний тип, поверховість, конструкції тощо); характеристика територій поселень і прилеглих територій; класифікація вулиць і доріг; стан соціальної інфраструктури, озеленення тощо. Інвентаризація передбачає актуалізацію опорних планів та виконання натурних обстежень, що є цінним джерелом інформації. Такий підхід наближає тих, хто проектуватиме в майбутньому, до споживача конкретного простору.

Серед даних, які є не менш важливими для подальшого проектування, варто виділити: історичні характеристики, розташування, кількість і щільність населення, наявні комунікації, дані про громадські заклади, культурне життя і т.д. Інвентаризація здійснюється з урахуванням певної послідовності та потребує професійної підготовки, дотримання системності, порядку й цілісності зібраних характеристик.

У випадку з територіальними громадами рекреаційної спеціалізації варто приділити особливу увагу ключовій ресурсній одиниці – рекреаційному потенціалу. Для громад історико-культурного характеру важливими є дані про пам'ятки архітектури, історії та археології. Доцільно сформулювати чітку історичну довідку про об'єкт та зібрати максимальну кількість графічних матеріалів, які дозволять оцінити його в динаміці часу та оточення. Окреслений підхід дозволить обґрунтувати рішення адаптації простору пам'ятки та його взаємозв'язків із поселенням під сучасні потреби нової громади.

Для громад релігійно-паломницького характеру інвентаризація повинна включати деталізацію ключового об'єкта для туристів-паломників – святині, їх структуру, композицію й історію. Не менш важливою для таких громад є інвентаризація соціальної інфраструктури громади з урахуванням специфіки рекреації релігійно-паломницького характеру. В контексті громад природно-ландшафтного характеру основна увага приділяється природному ресурсу, пошуку унікальних природних об'єктів, дослідженню історії формування як самих об'єктів, так і навколишніх територій.

Передпроектний аналіз та оцінка просторової ситуації – наступний етап методології проектування. Правильно сформульована задача та професійно проведена інвентаризація дають можливість здійснити комплексний передпроектний аналіз, що, відповідно, допомагає виявити специфіку, дефекти, сильні й слабкі сторони середовища та відповісти на ряд питань, зокрема, де, що і як потрібно змінити проектом втручанням. Цей аналіз є вирішальним при використанні середовищного підходу в архітектурній діяльності та в умовах пріоритету рекреації. Увага архітектора зміщується на аналіз проблем та виявлення джерел активізації розвитку громад, оцінку просторової ситуації для обґрунтування рішень. Аналіз та оцінку просторової ситуації можна виконати стосовно різних архітектурно-просторових показників об'єктів рекреації та їх різного згрупування. Традиційні характеристики та критерії оцінки: топографічно-ландшафтні умови; функціональні, історичні, соціальні й економічні характеристики території; планувальні, ландшафтні тощо. Так, планувальні

критерії передбачають виявлення просторовоформуєчих елементів (площі, осі вулиць, основні пам'ятки архітектури, вокзальні комплекси тощо) та аналіз їх зв'язків і взаємовідносин у системі, а ландшафтні умови – аналіз розташування об'єктів природно-заповідного фонду в природно-ландшафтному середовищі, оточення й характер краєвидів, наявність у близькому оточенні інших природоохоронних об'єктів і т.д. Аналіз соціальних характеристик території передбачає не лише збір і впорядкування загальнодоступних кількісних характеристик соціально-демографічної ситуації, а й соціологічне опитування, анкетування, які дозволяють сформулювати думку мешканців досліджуваних територій щодо означених проблем, визначити оцінку умов проживання та якості простору, окреслити бачення громади шляхів подальшого розвитку.

У дисертаційному дослідженні було проведено аналіз центральних поселень новоутворених територіальних громад рекреаційної спеціалізації відповідно до прийнятого автором алгоритму: загальна характеристика населеного пункту (включає загальну інформацію та уточнює загальні параметри поселення і його типологію); коротка історична довідка (визначає місце поселення в історії краю, динаміку його розвитку, зміни в адміністративному й просторовому вимірах); містобудівна ситуація (дослідження й огляд наявної містобудівної й проектної документації, аналіз містобудівної структури населеного пункту та основних просторово-формуєчих об'єктів); характеристика рекреаційних об'єктів та оцінка їх потенціалу (аналіз ключових рекреаційних об'єктів, які приваблюють туристів, а також тих, що мають значний потенціал); оцінка стану середовища населеного пункту та територіальної громади (включає загальну інформацію про територіальну громаду, включно з центральним та поселеннями, які до неї входять, аналіз рекреаційних об'єктів у суміжних поселеннях, що доповнюють основний напрям розвитку).

На основі пофакторного аналізу вдалося виявити диспропорції в просторі громади між функціями й мешканцями, а також деградацію й певне «всихання» окремих функцій. На цьому етапі формується завдання пошуку шляхів перетворення даних поселень і їх територіальних громад у потужні рекреаційні осередки краю та їх розвитку з допомогою архітектурних проектних рішень.

Передпроектний аналіз завершується комплексною оцінкою та окресленням перспективних напрямів просторової організації й розвитку територіальної громади. Матеріали даного аналізу необхідні для обґрунтування концепції проектних рішень, спрямованих на покращення туристично-рекреаційного клімату регіону. Водночас одного аналізу зазвичай недостатньо для обґрунтування проектних рішень, необхідно вивчити світовий досвід розв'язання задач подібного типу.

Отже, наступний етап методології – *вивчення світового досвіду*, який дозволяє зрозуміти, яким чином практика й теорія розвинутих держав рекомендують підходити до вирішення визначених завдань. Досвід ряду європейських країн, які пройшли процес адміністративно-територіальної трансформації, дає можливість виділити і проаналізувати різні підходи до архітектурно-планувальної організації територіальних громад. Отримана інформація дозволяє виділити успішні трансформації, а також архітектурні прийоми й основні принципи, що були використані для досягнення ефективності розвитку. При проєкції світового досвіду на реальну ситуацію в області за допомогою пошуку схожих просторових умов та подібного за своїми характеристиками рекреаційного потенціалу можна уточнити та конкретизувати методи й підходи до проектування територій громад і поселень.

Обґрунтування концептуальних положень просторової організації та архітектурного вирішення (Концепції інтегрального розвитку громади). Концепція повинна визначати пріоритетні напрями проектного рішення та обґрунтовувати характеристики рекреаційної системи на перспективу. Інколи вона трактується як перший (ескізний) варіант вирішення завдання, а в інших випадках – як візуалізація футуристичних очікувань чи просторова проєкція стратегій соціально-економічного розвитку. У нашому випадку Концепція як вектор розвитку громади, яка повинна спрямовуватись на підвищення її соціально-еколого-економічного стану, досягнення сумісності між різними рекреаційними елементами в системі окремого поселення (територіальної громади) та різними системами в межах однієї надсистеми. Не менш важливий етап — *вироблення альтернативних варіантів реалізації проектної концепції*. Оскільки концепції

можуть бути реалізовані різними шляхами, альтернативні варіанти допомагають у вирішенні складних задач архітектурного проектування. Такий процес дає змогу виділити найефективніший варіант реалізації проектної концепції з точки зору системності, екологічності, економічності та раціональності рішення.

Завершальний етап – *порівняльний аналіз, вибір оптимального варіанта та його проектна реалізація*. Цей етап передбачає уточнення визначених концепцією характеристик та прив'язки до конкретних умов. Проектне рішення виконується у вигляді ряду схем, планів, розрізів, перспектив та інших проектних матеріалів. При цьому виділяється стадія формування творчого задуму архітектора, що повинна включати створення цілісного й універсального образу простору з урахуванням усього спектру суперечливих властивостей і відносин просторової сфери діяльності людини. Ця стадія пов'язана з пошуком аналогів і прототипів, з вивченням традицій і сучасних вимог до архітектури. Далі відбувається конкретизація, «опредмечування» образу, на основі чого створюється проектна модель архітектури простору. На наступному етапі об'єкт проектування предстає у вигляді моделі: моделюються просторові зв'язки протікання функціональних процесів у «тілі» образу, тобто функціональний процес конкретизується відповідно до геометрії та організації просторового сюжету, а також задуманої автором архітектурної композиції. Формування композиційного задуму при цьому ґрунтується на гармонійному зв'язку зовнішньої й внутрішньої структури архітектурного середовища, в якому враховані такі аспекти, як: можливість розвитку внутрішньої архітектурної форми (частини комплексу) відповідно до переважного розвитку всього зовнішнього простору (з візуально-просторовими зв'язками і ландшафтно-композиційними осями); зв'язки форми і значення, форми і її оточення, естетики форми та її функціонально-типологічного змісту; зв'язок форми і матеріально-конструктивного втілення; культурно-ідеологічна семантика форми. Отже, на стадії проектного задуму можна виділити ряд аспектів, що впливають на розвиток і композицію образних форм об'єкта проектування.

Описані методики дають можливість переміщатись від загальних концептуальних питань до їх конкретної реалізації. Доцільно згадати й методики «знизу-вверх» та «зверху-вниз». Перша методика полягає в обґрунтуванні вирішень

окремих локальних завдань, які згодом об'єднуються в одне загальне проектне рішення, а друга – в пошуку концептуальних рішень, які ведуть до їх конкретних реалізацій через локальні проекти. На думку автора, в контексті територіальних громад слід використовувати одночасно два підходи, на перетині яких можна знайти найбільш ефективні вирішення складних архітектурно-урбаністичних завдань. В основі архітектурно-планувальної організації просторів міститься моделювання процесів життєдіяльності людей і суспільства; аналіз сумісності-несумісності в просторі; зв'язки зовнішнього і внутрішнього простору. Моделювання процесів забезпечує і функцію пізнання середовища, тобто комунікаційні процеси людини в навколишньому просторі. Питання просторової організації можна розділити на проблеми територіального розвитку та проблеми вдосконалення чи зміни існуючої структури населених пунктів. Більшість поселень Тернопільської області вичерпали свої ресурси територіального розвитку й перед ними гостро постає проблема переосвоєння й упорядкування структури простору. Новоутворені територіальні громади, створені як об'єднання поселень у нові територіальні одиниці, перейняли проблеми функціонального змісту. Отже, для раціонального використання територій громад доцільно покласти в основу принцип їх диференціації за ресурсним потенціалом: промисловим, рекреаційним, аграрним тощо. Вимоги до функціонального наповнення простору з часом можуть змінюватися, і це повинно враховуватися в створенні зон відпочинку та рекреаційних зон.

5.3. Практичні рекомендації формування та розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації і їх рекреаційних утворень

Апробацію та демонстрацію застосування поданих у роботі наукових положень і теоретично-методичних рекомендацій проведено на прикладі проектування рекреаційного центру в с. Калагарівка Гримайлівської селищної громади Чортківського району Тернопільської області. Село межує з природним заповідником «Медобори», Гусятинською територіальною громадою та національним природним парком «Подільські Товтри». Ця місцевість і суміжні території багаті на ресурси природно-

ландшафтного характеру. У с. Калагарівка чисельність мешканців поступово зменшується (за станом на 2003 р. проживало 711 осіб, 2014 р. — зареєстровано близько 546). Враховуючи таку демографічну динаміку й загальний архітектурно-просторовий стан населеного пункту, його можна вважати депресивним. Наявність значного рекреаційного потенціалу населеного пункту і громади (близько 12 законсервованих свердловин з мінеральними водами типу «Нафтуся», унікальна природа та ландшафти, межування з р. Збруч), їх сучасний стан, який не відповідає зазначеному потенціалу, стали ключовими чинниками при виборі населеного пункту для апробації та демонстрування обґрунтованих у роботі положень.

На основі обґрунтованої у попередніх підрозділах методики визначено рекреаційний потенціал природно-ландшафтного характеру на території сусідніх громад Гримайлівської громади та самого населеного пункту. Проведена оцінка наявних ресурсів, визначено взаємопоеднання бальнеологічного і природно-ландшафтного ресурсу території. На думку автора, у зв'язку з наявністю на території с. Калагарівка покладів унікальних мінеральних вод найдоцільнішим є розкриття лікувально-оздоровчого потенціалу громади та її просторовий розвиток на цій основі.

Можливості та потенціал мінеральних вод щодо санітарно-курортного лікування в області (у т.ч. для розливу) використовуються недостатньо, незважаючи на сприятливі природно-рекреаційні умови регіону. На сьогодні функціонують лише два санаторії загальнодержавного значення — смт Гусятин Густинського району та с. Конопківка Тербовлянського району. Із 18-ти затверджених типів природно-столових вод розливаються й використовуються лише 10, а з 10-ти лікувально-столових вод — лише 6. Отже, мінеральні води використовуються в незначній кількості порівняно з обсягами експлуатаційних запасів, що підтверджує можливість і доцільність розширення мережі лікувально-оздоровчих установ. Варто підкреслити, що мінеральні води й боровина, розташовані на території області, можуть використовуватися при лікуванні порушень обміну речовин, при кишково-шлункових хворобах, захворюваннях печінки і сечовивідних шляхів, опорно-рухового апарату, центральної й периферійної нервової систем, при гінекологічних захворюваннях, хворобах горла, серцево-судинних та щитовидної залози тощо. Їх лікувальні

властивості відомі з давніх часів — примітивні споруди для водолікування в місцях виходу мінеральних вод були своєрідними прототипами бальнеологічних курортів. Чутки про лікувальні властивості вод регіону поширювалися далеко за межі місцевостей і приваблювали чималу кількість хворих, відпочивальників і туристів.

У давніх писаннях знайдено відображення фактів використання лікувальних мінеральних вод, наприклад: у найдревнішій пам'ятці індійської літератури «Рігведі» містяться відомості про «священні купелі» при храмах для хворих людей; давньокитайськими вченими надається інформація про джерела лікувальних вод на території країни; в Старому і Новому заповітах згадуються Сілоамська купель, священне озеро Бетesda під Єрусалимом; у творах Гомера, Аристотеля йдеться про використання мінеральних вод з лікувальними властивостями у Древній Греції; Плутарх стверджує, що гарячі джерела на о. Евбея приваблювали хворих з найвіддаленіших районів. Сьогодні серед розвинутих рекреаційних центрів із лікувальними функціями, які використали природні можливості своїх територій, виділяються курорти зі світовою славою: швейцарські (використали залишки споруд на джерелах вуглекислих вод бронзового віку); грецькі (залишки древніх водолікувальниць). Руїни споруд періоду Римської імперії збереглися в районі сучасних курортів Беїле-Еркулане і Синджорз-Беї в Румунії, на побережжі оз. Балатон в Угорщині, курортів Вараждінське-Топліце і Добрна в Югославії, Хісаря в Болгарії, Бадена в Швейцарії та Австрії, Вісбадена в Німеччині, Екс-ле-Бена у Франції, Бата у Великобританії та ін. Таким чином, можна вважати, що мінеральні й термальні води завжди служили природним фактором, використання якого підвищувало добробут та сприяло ефективному розвитку територій. Наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст. відбувається офіційне відкриття більшості сучасних європейських курортів, які поступово набували вигляду не тільки лікувальних комплексів, а й атракційних місць відпочинку й туризму.

На час натурного обстеження та аналізу (2020 р.) ділянки проектування в с. Калагарівка Гусятинського району Тернопільської області (рис. 5.1) тут проводився незаконний видобуток каменю й був влаштований «дикий» туризм. Щодо природних умов ділянка має складний рельєф, розташована в середовищі, де

відсутністю конкретного бізнес-плану й цілісної концепції залучення інвестицій. Як альтернативний підхід запропоновано вирішення задачі з урахуванням принципів, методів і методик, обґрунтованих у попередніх розділах.

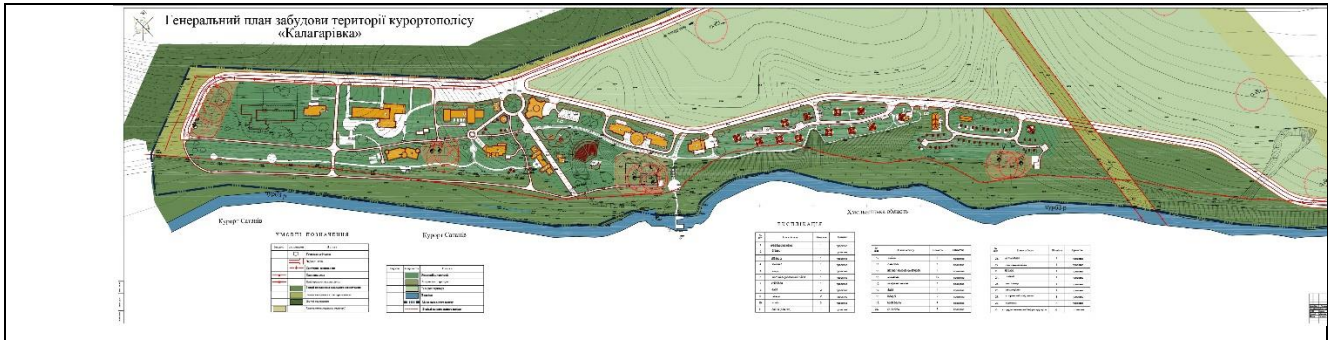

Рис. 5.2. Генеральний план забудови курортного поселення «Калагарівка», 2010 р.

Джерело: з архівів Управління містобудування та архітектури
Тернопільської обласної державної адміністрації

Проектне рішення с. Калагарівка обумовлене прекрасними рекреаційними властивостями місцевості, доброю екологічною атмосферою, розвинутою транспортною мережею та зручними умовами для різностороннього курортно-санаторного лікування, будівництва курортів, лікувально-оздоровчих закладів, будинків відпочинку, туристичних баз. Це дозволить за порівняно короткий термін поліпшити економічну ситуацію та добробут мешканців громади й області.

Обґрунтування архітектурного рішення. Площа території майбутнього комплексу — 45 тис. м² (4,5 га). Вибрана під забудову ділянка розташована в північно-східній частині; з південної сторони запроектовано набережну р. Збруч. Вдалий перепад рельєфу та схил скали використано для влаштування амфітеатру. Південніше від споруди розташовані бювети, на місцях існуючих свердловин. Під'їзд влаштовано з заходу. Чимало уваги приділено пішим сполученням на ділянці, адже саме наявність пішохідних алей позитивно вплине на атрактивність і якість середовища. За об'ємно-просторовим вирішенням будівля масивна, включає два корпуси — житловий і лікувальний. У межах житлового корпусу на першому рівні влаштовано ресторан і обслуговуючі приміщення. Лікувальний корпус того ж рівня охоплює приміщення для проведення оздоровчих процедур з використанням

цілющої води. На другому й третьому рівнях житлового корпусу розташовуються номери для відпочиваючих та службові приміщення. Архітектурно-планувальне рішення житлової споруди виконано в трьох рівнях (терасах), а лікувальний корпус — дворівнева споруда. На фасадах влаштовано оптимальну кількість віконних прорізів, яка дає можливість досягти комфортної інсоляції приміщень та розкрити види на живописні пейзажі середовища. Техніко-економічні показники генерального плану с. Калагарівки подано в табл. 5.1.

Таблиця 5.1. Техніко-економічні показники рекреаційного центру «Калагарівка»

№	Показник	Од. вим.	К-сть
1	Площа ділянки проектування	м ²	44 930
2	Площа забудови	м ²	2 514
3	Кількість місць автостоянки автомобілів	маш.-міс.	15
4	Площа озеленення	м ²	31 667
5	Площа мощення	м ²	9 495
6	Площа доріг	м ²	1 254
7	Відсоток озеленення	%	73
8	Відсоток твердого покриття	%	22

У проектному рішенні враховано й використано унікальний рельєф, особливості якого підкреслені архітектурним вирішенням, а також набережна річки Збруч та існуючі свердловини. Свердловини на сьогодні не використовуються, відповідно, є втраченим потенціалом для цього населеного пункту. Наявними природними й водними ресурсами іноді користуються відпочивальники сусіднього курорту Сатанів Хмельницької області. Проектне рішення, запропоноване автором, спрямоване на раціоналізацію використання наявного потенціалу території (рис. 5.3–5.6). Наш підхід, на відміну від розробленого в 2010 р. проекту курортного полісу «Калагарівка», вирішує локальні й менш масштабні задачі в контексті однієї території, а також дає конкретніше (концептуальне й візуально сформульоване) рішення, що дозволяє ефективно привернути увагу потенційного інвестора підвищити атрактивність проекту і, як наслідок, активізувати його реалізацію.

СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ

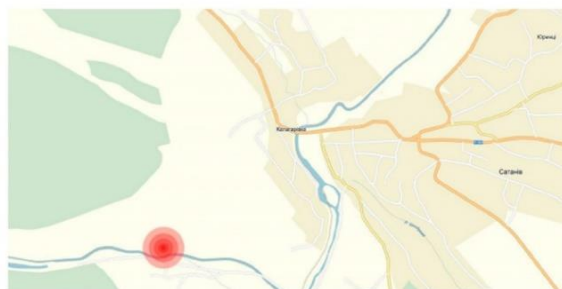
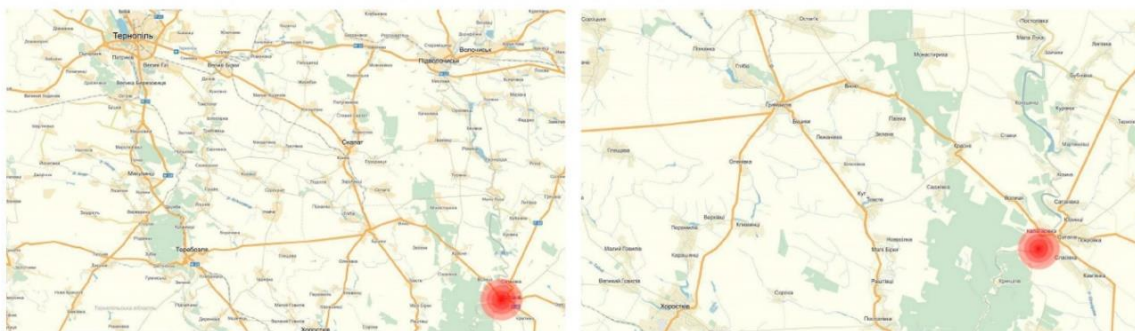

ФОТО 1

ФОТОФІКСАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ

ФОТО 2

ФОТО 3

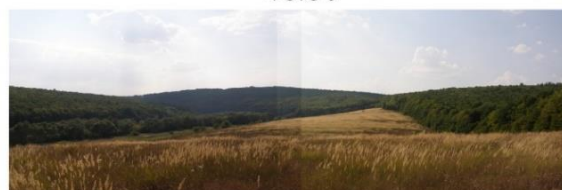
ФОТО 4

ФОТО 5

ФОТО 6

АНАЛОГИ

Рис. 5.3. Схема розташування території санаторію «Калагарівка» та її фотофіксація

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- - Мощення
- - Дорога
- - Дерев'яний настил
- - Озеленення
- - Водойма

ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ:

Площа ділянки - 44 930 м.кв.
 Площа забудови - 2514 м.кв.
 Площа доріг - 1254 м.кв.
 Площа мощення - 9495 м.кв.
 Площа озеленення - 31667 м.кв.

ЕКСПЛІКАЦІЯ:

- 1- Лікувальний корпус
- 2- Житловий корпус
- 3- Амфітеатр
- 4- Тимчасова парковка
- 5- Бювети
- 6- Набережна

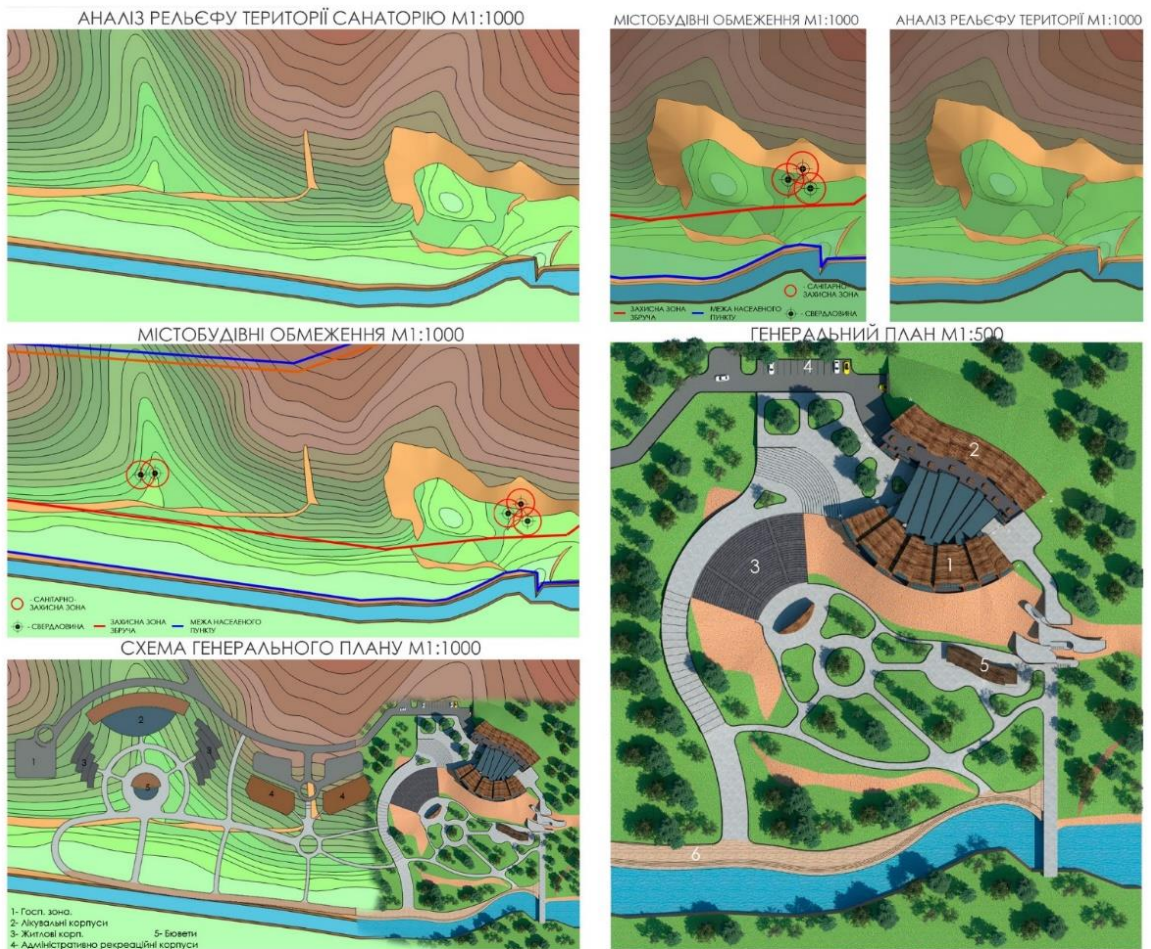

Рис. 5.4. Схема генерального плану та аналіз рельєфу території санаторію «Калагарівка»

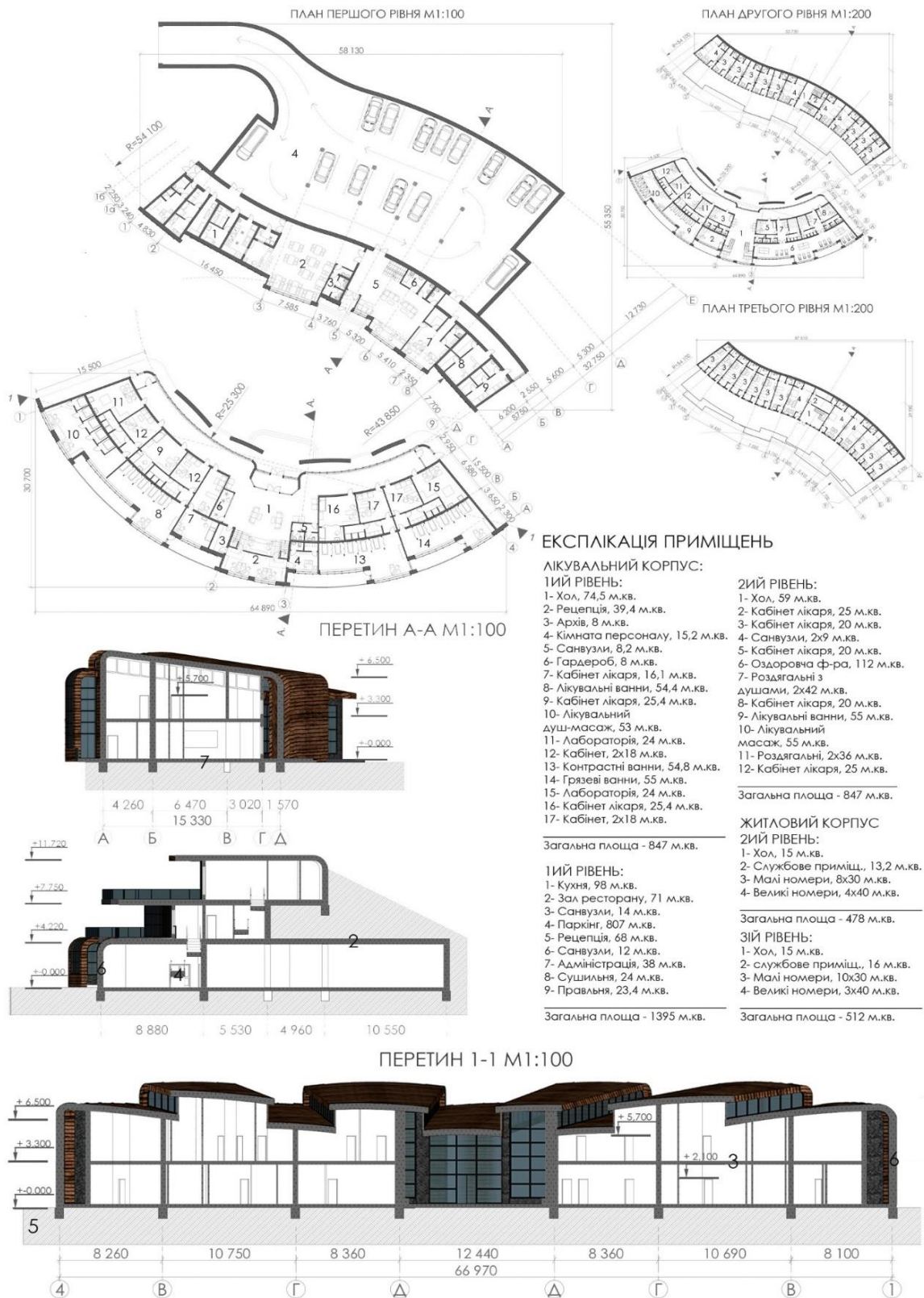

Рис. 5.5. План лікувального корпусу курорту «Калагарівка»

Рис. 5.6. Візуалізація території та лікувального корпусу курорту «Калагарівка» (початок)

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ

Рис. 5.6. Візуалізація території та лікувального корпусу курорту «Калагарівка» (продовження)

Наявність рекреаційного центру в с. Калагарівка позитивно впливає на територію населеного пункту й громади загалом, дозволить вдосконалити інфраструктуру, стимулювати малий бізнес тощо. Межування з Гусятинською територіальною громадою (багатою бальнеологічним ресурсом), національним природним парком «Подільські Товтри» та природним заповідником «Медобори» дозволить привабити більшу кількість відпочивальників у регіон та створити потужний туристично-рекреаційний центр державного масштабу.

Привабливість (атрактивність) території виділеної громади потребувала аналізу зовнішнього оточення та внутрішньої просторової ситуації на предмет конкурентності середовища. Основними рушійними силами привабливості об'єкта є: люди, природно-ландшафтні умови й розташування, функціональний і геометричний виміри (наприклад, наявність вільних територіальних ресурсів для залучення інвестицій), а також історична складова. Усі ці виміри взаємопов'язані. Підвищенню привабливості рекреаційного простору тут сприятимуть заходи: естетизації рекреаційного простору, що пронизує всі етапи архітектурно-містобудівної діяльності — від рішень планування, оновлення містобудівної й архітектурної документації до питань експлуатації середовища; зростання фінансової спроможності служб (розширення самостійності органів місцевого самоврядування; узгодження взаємодій гілок влади (розробка місцевих правил забудови й використання територій); приведення інженерної інфраструктури до сучасних вимог (системний і узгоджений перехід на сучасні системи життєзабезпечення, впорядкування транспортної інфраструктури тощо).

Іншим прикладом застосування обґрунтованих у дисертаційній роботі наукових положень є Збаразька територіальна громада, яка багата на рекреаційний потенціал історико-культурного характеру, що на сьогодні використовується неефективно. Ключовим об'єктом рекреації виступає центральне поселення м. Збараж з наявними, здебільшого в підпорядкуванні Національного заповідника «Замки Тернопілля», пам'ятками історії й архітектури. Збаразький замок, закладений у період 1620-1631 рр., відреставрований та є постійно діючим краєзнавчим музеєм, а також призамкова територія – замковий парк із

впорядкованою територію та живописним виглядом на місто, вважаються перлиною краю. Серед інших пам'яток історії й культури виділяються: пам'ятка архітектури XVII ст. костел Св. Антонія з монастирем о. Бернардинів; пам'ятка садово-паркової архітектури кінця XVIII – початку XIX ст. парк «Липки»; синагога – пам'ятка XVI ст., та інші цікаві об'єкти, які потребують реконструкції. Територіальна громада багата унікальними рекреаційними ландшафтами та пам'ятками природи й історії. Так, на території села Залужжя, що знаходиться за 3 км від м. Збараж, розташовується археологічний заповідник «Старий Збараж», де збереглася визначна пам'ятка сакральної архітектури національного значення Преображенська церква (1600 р.), а біля неї виразно видніються підмурівки колишньої монастирської будівлі, земляні укріплення ранньослов'янської епохи, археологічні залишки середньовічного замку та інші пам'ятки археології.

Наявні об'єкти здатні генерувати туристично-рекреаційний інтерес та привабити відвідувачів у громаду, однак наявний туристичний продукт на сьогодні має невисоку конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зарубіжному туристичних ринках, потребує значних інвестицій для ефективного використання та розвитку. Додамо, що громада розташовується у вигідному положенні стосовно обласного центру та інших громад (відстань до м. Тернопіль складає 24 км автомобілем та 22 км залізницею, а прокладена неподалік автомагістраль Брест-Чернівці є головним транспортним коридором, що з'єднує західну частину Білорусії з Румунією). На думку автора, наявний потенціал та правильно обрана стратегія розвитку Збараської територіальної громади стануть основою створення тут потужного культурно-пізнавального й туристично-рекреаційного комплексу міжнародного рівня.

Специфіка природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників нових територіальних громад області може сприятливо впливати на їх ефективний розвиток у перспективі. Пріоритетність розвитку рекреаційної сфери в окремих із них підтверджена наявністю потужних ресурсів, ринком збуту (попитом), а також традицією, існуючою інфраструктурою для розвитку. Водночас у просторовій

організації рекреаційної системи області слід здійснити певні трансформації: змістити увагу на рекреаційні осі, для чого, зокрема, виділити рекреаційні осі по лінії стику гірської й рівнинної (промислової й рекреаційної тощо) зон, не допускати їх зближення й злиття, а також витримувати розриви між виділеними зонами, використовувати території між зонами для інтенсивної та екологічної рекреації в залежності від територіальної локалізації. Зміна підходів до функціональної організації області і її рекреаційної галузі базується на: взаємодоповненні територій різного типу функціонального призначення; орієнтації на поліфункціональну рекреацію, яка є життєстійкішою до соціально-економічних змін у суспільстві; розширенні форм і видів рекреації для повнішого врахування можливостей і запитів усіх категорій відпочивальників. Пропонується інтенсивна, екологічна, мобільна, мала, історико-культурна, етнографічна та ін. види рекреації, об'єднані ідеєю «паралельності» (на першому етапі доцільно територіально розвести в структурі області існуючу й нову рекреацію, обґрунтувати та виділити спеціальні ділянки й населені пункти для її розвитку). При рекреаційному освоєнні нових територій рекреація розвиватиметься на основі приватної ініціативи та незалежно від діючих вже рекреаційних об'єктів. Реконструкцію і переосвоєння рекреаційно освоєних територій слід здійснити на принципах перегляду складеної структури розподілу і закріплення територій, збільшення їх функціональностей. Вдосконалення й розвиток транспортної мережі в області має здійснюватись на основі диференціації та виділення рекреаційного транспорту як самостійного. Можливі два шляхи розвитку рекреації в Тернопільській області — реконструкції рекреаційно освоєних територій і рекреаційне освоєння нових територій.

Основою для проведення обґрунтованих змін на території новостворених територіальних громад повинна стати нова містобудівна документація – Концепція інтегрованого розвитку та План просторової організації й розвитку території громади, що повинні бути соціально- й ресурсо-орієнтованими та включати комплексну стратегію розвитку громади. Така документація, разом із концептуальними проектами розвитку окремих об'єктів (для прикладу, ескізний

проект рекреаційного центру «Калагарівка» наведено в п.5.3 дисертаційного дослідження), дає можливість визначити чіткий вектор розвитку територіальної громади на основі використання ресурсного потенціалу. Це супроводжуватиметься розширенням ділової активності, розвитком інфраструктури, зростанням якості надання соціальних послуг, покращенням якості середовища та підвищенням рівня загального добробуту населення.

Висновки до п'ятого розділу

1. Для обґрунтування авторських принципів просторової організації та розвитку нових територіальних громад рекреаційної спеціалізації використано загальнонаукові принципи: системності, цілісності, нормативності, об'єктивності, гласності, індивідуальності. Запропоновано й охарактеризовано принципи: цілеутворення та формування «дерева цілей»; встановлення стимулів і пріоритетів; трактування громади як соціокультурного феномену; випереджального розвитку рекреаційної інфраструктури; відкритості системи та відповідності новим реаліям стосовно просторової організації та розвитку територіальної громади. Так, принцип цілеутворення й побудова «дерева цілей» включає аналіз проблемних ситуацій і визначення основних цілей їх організації й розвитку. Внизу цього дерева визначені показники й основні критерії оцінки змін і ефективності проектних пропозицій. Реформування та розвиток територіальних громад передбачають низку стимулів, пріоритетів і пілг для удосконалення рекреаційної системи громад, що сприятимуть підвищенню якості надання послуг населенню. Взаємозв'язок і взаємообумовленість процесів і трансформацій у суспільстві з організацією простору життєдіяльності населення ставить вимогу комплексності в обґрунтуванні рішень з розміщення та макрохарактеристик рекреаційних об'єктів. Обґрунтовані принципи вирівнюють можливості розвитку нових територіальних одиниць залежно від наявних потенціалів.

2. Методичні підходи, визначені в дисертаційному дослідженні, на загал узгоджуються з традиційними, проте акценти та зміст окремих етапів аналізу,

оцінки стану й обґрунтування рішень є зміненими. Такі зміни головню обумовлені новими умовами, які склалися внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи. Покрокова методика включає етапи: постановку й уточнення змісту задач; архітектурно-урбаністичну інвентаризацію; пофакторний аналіз та комплексну оцінку просторової ситуації; вивчення світового досвіду; обґрунтування концептуальних положень (ідей, принципів організації та розвитку, макропоказників); вироблення альтернативних варіантів реалізації концепції; порівняльний аналіз пропозицій; вибір оптимального варіанта та його проектна реалізація. Описана методика дає можливість перейти від загальних принципів, моделей і концептуальних положень до їх конкретної проектної реалізації. В контексті методик «знизу-вверх» та «зверху-вниз» при роботі з територіальними громадами (розробці стратегічних і проектних документів їх просторового розвитку) варто використовувати одночасно два підходи, на перетині яких можна буде знайти найефективніші вирішення складних архітектурно-урбаністичних завдань. Запропоновані в дисертації методичні підходи й конкретні методики не відповідають на всі наявні питання, зокрема — дослідження впливу на архітектуру розмежування територіальних громад з різним просторовим потенціалом; відображення в архітектурі явища децентралізації й зростання ролі громад; впливу соціальної переорієнтації економіки та політичних змін у державі на розвиток міст і архітектури в цілому.

3. Апробація запропонованих у дисертації принципів і методів просторової організації та розвитку рекреаційної сфери територіальних громад продемонстрована на прикладах двох територіальних громад, майбутнє яких пов'язується з використанням мінеральних вод, а також історичного потенціалу. Перший приклад стосується Гримайлівської територіальної громади та виявленого тут рекреаційного потенціалу природно-ландшафтного характеру. Для демонстрації обрано деградує поселення в межах цієї громади – с.Калагрівка, де наявний потенціал включає свердловини з мінеральними водами типу «Нафтуся» та унікальні природні ландшафти. Він стає основою для розвитку сучасного бальнеологічного курорту на території поселення. Автором розроблено концепцію

та ескізний проект рекреаційного центру «Калагарівка», у рамках якого на ділянці площею 45 тис. м.кв. поруч із р. Збруч запроектовано: комплекс із двох корпусів; бювети на місці існуючих свердловин; амфітеатр на схилі скали; облагороджено набережну річки Збруч.

Інший приклад полягає у використанні рекреаційного ресурсу Збараської територіальної громади, історичні об'єкти якої здатні генерувати значний туристичний інтерес, приваблювати відвідувачів, однак на сьогодні використовуються малоефективно, а територія має низьку атрактивність. Виділено стимулятори та сприятливі чинники для подальшого розвитку громади на основі історичного потенціалу, можливість створення потужного культурно-пізнавального й туристично-рекреаційного комплексу міжнародного рівня. Необхідною умовою для проведення ефективних змін визначено нову містобудівну документацію – Концепцію інтегрованого розвитку та Комплексний план просторового розвитку територіальної громади. Застосування запропонованих у дисертаційній роботі принципів і методів просторової організації та розвитку територіальних громад забезпечить значний ріст на їх території ділової активності, покращення якості простору, зростання якості послуг та загального добробуту населення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Неефективність використання наявного ресурсного потенціалу новоутвореними територіальними громадами Тернопільської області актуалізує потребу обґрунтування наукових підходів і сучасного інструментарію стратегічного планування й архітектурно-просторового формування середовища життєдіяльності суспільства. Підтверджено необхідність дослідження взаємозв'язків соціальної, функціональної, історичної, територіальної та господарської структур, визначена інтегруюча роль у цьому архітектури й містобудування. Пріоритетною вимогою ефективного розвитку територіальної громади є вимога сталого розвитку як розвитку без шкоди для довкілля та з урахуванням майбутнього. Окреслено необхідність надання об'єктивних оцінок стану систем та чіткого окреслення перспектив. Основна увага приділена територіальним громадам рекреаційної спеціалізації.

7. Проаналізовано спеціалізовані й суміжні за тематикою роботи публікації за трьома основними напрямками: адміністративно-територіальний устрій і реформи; рекреаційні ресурси й туризм; архітектурно-планувальна організація територій і поселень, а також стан законодавчої й нормативної бази України з окресленого питання. Уточнено категоріально-понятійний апарат просторового розвитку та архітектурно-планувальної організації територіальних громад.

8. Підтверджено потребу вдосконалення адміністративно-територіального устрою та моделей управління — чіткого розподілу повноважень і відповідальності між різними рівнями управління та системою самоврядування, окреслено роль архітектурно-містобудівної діяльності в цьому процесі. Оглянуто стан розроблення містобудівної документації на місцевому рівні, систематизовано й проаналізовано генеральні плани населених пунктів, Схеми й проекти планування територій Тернопільської області, які розроблені після 1991 р. Підтверджено: більшість населених пунктів області потребує розроблення нової містобудівної документації або ж суттєвого коригування існуючої, з приведенням до сучасних норм і вимог. Обґрунтована потреба методичних і практичних змін просторового планування та

архітектурно-містобудівного проектування територіальних громад і населених пунктів.

9. Вивчено практику реформування адміністративно-територіального устрою в інших країнах: Латвії, Естонії, Фінляндії, Швейцарії, де традиції архітектурно-планувальної організації й просторового розвитку громад формувалися століттями та суттєво різняться. Детально досліджені нормативно-правові засади й практика сусідньої до України Польщі. Досліджено зміни низових територіальних одиниць та їх просторовий вплив унаслідок адміністративно-територіальної реформи на прикладі місько-сільської гміни Унеюв у центральній Польщі. Ця гміна за ресурсним потенціалом і підходом до формування архітектурно-просторового устрою є вдалим прикладом для практики рекреаційних регіонів України при обґрунтуванні просторового розвитку її територіальних громад.

10. Для дослідження порушеної проблематики використано загальнонаукові й спеціалізовані методи: аналізу й синтезу, аналогії, порівняння й узагальнення, збору і групування фактів, оцінки просторових ситуацій і синтезу отриманих результатів тощо. У дисертації людина переміщена в центр архітектурно-містобудівної діяльності, відповідно, широко використано соціальні методи та дотримано вимогу охоплення даних, отриманих соціальними «каналами» і які неможливо роздобути з інших матеріалів чи статистичних джерел. Розкрито особливості комплексного підходу як основної вимоги архітектурних досліджень, його пов'язаність із пофакторним аналізом. Підтверджено вимогу узгодження при обґрунтуванні розвитку рекреаційного простору природно-ландшафтних, історико-культурологічних, соціально-демографічних, історичних, економічних та інших чинників. Визнана ефективність методів статистичного, натурних обстежень та історичного (при дослідженні генези розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації), виділено групу спеціальних архітектурних методів — аналізу просторової й функціональної структури; функціонального моделювання; комплексної оцінки території; графічний аналіз вихідних даних; графоаналітичний аналіз; комп'ютерного моделювання.

11. Обґрунтована необхідність вивчення механізмів інтеграції туристично-рекреаційних систем у структури новоутворених громад на трьох ієрархічних рівнях — мікро-, мезо- та макрорівні з застосуванням відповідних методик дослідження та оцінки рекреаційного потенціалу, побудови моделей архітектурно-планувальної організації й просторового розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації. Встановлена покрокова методика дисертаційного дослідження, яка базується на: формулюванні задач – пофакторній характеристиці вибраних територій – комплексній оцінці потенціалу простору, проблем, конфліктів і дефектів в обраних громадах – обґрунтуванні проектних рішень. Визначена доцільність використання методів багатофакторного аналізу.

12. Здійснено аналіз рекреаційних ресурсів Тернопільської області та підтверджено їх перспективність для архітектурно-планувальної організації й розвитку багатьох новоутворених територіальних громад. Введена класифікація територіальних громад рекреаційної спеціалізації відповідно до наявного типу туристично-рекреаційного потенціалу: громади з потенціалом історико-культурного, природно-ландшафтного та релігійно-паломницького характеру. Зроблена просторова проекція їх розміщення та перспективного використання при оновленні Схеми територіального планування області. Підтверджена доцільність виділення та здійснена комплексна характеристика восьми територіальних громад, які найвдаліше відображають наявність кожного з перелічених видів рекреації. Для виокремлених громад розроблено паспорти, які характеризують сучасну ситуацію на території та складають основу окреслення їх меж і перспективних шляхів просторового розвитку. Вони сприятимуть також обґрунтуванню стратегій організації і розвитку рекреаційних територій регіону в цілому.

13. Детально розглянуто центральні поселення громад рекреаційного спрямування, малі міста, як правило, з багатою історією й сприятливими для рекреаційної діяльності природно-ландшафтними умовами. Охарактеризовано й проаналізовано потенціал територіальних громад рекреаційної спеціалізації: історико-культурного характеру — міста Збараж, Бучач і Бережани; релігійно-паломницького характеру — с. Зарваниця та м. Почаїв; природно-ландшафтного

характеру — смт Гусятин, м. Заліщики та Борщів. Дослідження наявних архітектурно-планувальних недоліків, невідповідностей і конфліктів у просторі виділених громад та причинно-наслідковий аналіз їх виникнення дозволяє обґрунтувати шляхи усунення причин їх утворення, уникнення та появи нових. Це розширює можливості подальшого розвитку територій і поселень. Проведені натурні обстеження територій та соціологічні опитування місцевого населення (анкетування) виявили відсутність або ж неналежний стан передусім об'єктів соціальної й інженерної інфраструктур — дороги, газо-, водопровід, каналізація, лікарні, медпункти, заклади побутового обслуговування, громадського харчування, готелі, хостели, спортивні споруди, парки, пішохідні зони тощо. Розвиток рекреаційної інфраструктури потребує комплексного підходу та узгоджених інституційних дій на різних архітектурно-містобудівних рівнях.

14. Підтверджено значні втрати рекреаційного потенціалу внаслідок погіршення екологічних умов, збільшення транспортного навантаження на природне довкілля, фізичного й морального старіння та безгосподарної експлуатації історичного середовища й об'єктів. Регенерація рекреаційної діяльності в новостворених громадах потребує подальшого розвитку та залучення значних інвестицій у розбудову. При прогнозуванні змін важливими є: достовірність і коректність інформації щодо майбутнього громади і її поселень; узгодженість шляхів розвитку громади з прогнозами розвитку області; програмно-цільовий і проблемно-орієнтований характер прогнозування та проектування. При обґрунтуванні архітектурно-планувальних рішень розвитку центрів територіальних громад увага акцентувалась на дослідженні депресивних поселень, де спостерігається зменшення населення та зниження ділової активності. Запропоновано об'єднати різні види рекреації ідеєю «паралельності», що дозволить створити й розвивати нові види рекреаційної діяльності незалежно від діючих уже рекреаційних об'єктів і структур. Реконструкцію рекреаційно освоєних територій громад слід здійснити на принципах: перегляду складеної структури розподілу й закріплення територій; розширення їх функціонального змісту; перерозподілу ресурсів і засобів на користь рекреації; перепрофілювання та реконструкції діючих рекреаційних структур.

15. Виокремлено загальнонаукові принципи (системності, цілісності, нормативності, об'єктивності, гласності, індивідуальності), а також обґрунтовано авторські принципи просторової організації й розвитку територіальних громад рекреаційної спеціалізації: цілеутворення та формування «дерева цілей»; встановлення стимулів і пріоритетів; трактування громади як соціокультурного феномену; випереджувального розвитку рекреаційної інфраструктури; відкритості системи та відповідності новим реаліям стосовно просторової організації й розвитку громади. Обґрунтовані принципи вирівнюють можливості розвитку нових територіальних одиниць залежно від наявних просторових потенціалів.

16. Перехід на нові принципи, моделі й концептуальні положення просторової організації та розвитку громад передбачає покрокову методику, що включає конкретні етапи розробки і реалізації проектів: постановку й уточнення змісту задач; архітектурно-урбаністичну інвентаризацію; пофакторний аналіз та комплексну оцінку просторової ситуації; вивчення світового досвіду; обґрунтування концептуальних положень (ідей, принципів організації та розвитку, макропоказників); вироблення альтернативних варіантів реалізації концепції; порівняльний аналіз пропозицій; вибір оптимального варіанта та його проектна реалізація.

17. Апробація запропонованих принципів і методів просторової організації й розвитку територіальних громад та перевірка ефективності обґрунтованого інструментарію продемонстрована на прикладах двох територіальних громад — Гримайлівської (деградуючого поселення громади с.Калагарівка, де знаходяться свердловини з мінеральними водами типу «Нафтуса» та унікальні природні ландшафти) як розвиток сучасного бальнеологічного курорту, Збарзької (виділено стимулятори й сприятливі чинники для подальшого розвитку громади на основі історичного потенціалу) як можливість створення потужного культурно-пізнавального й туристично-рекреаційного комплексу міжнародного рівня. Необхідною умовою проведення ефективних змін визначено нову містобудівну документацію – Концепцію інтегрованого розвитку та Комплексний план просторового розвитку територіальної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: моногр.; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С.Кравців. Львів, 2016. 264 с.
2. Андропов, О. М. Стан рекреаційного комплексу України. *Економіка і Екологія*. 2005, № 24, с. 21-25.
3. Андрушків, Б.М. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку. Тернопіль: Терно-Граф, 2008. 976 с.
4. Ант, А. Чи буде самоврядування в Україні європейським? *Віче*. 1998, №10, с. 48–60.
5. Бабаєв, В. М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти. Харків: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. 204 с.
6. Бабенков, Є. П. Деякі аспекти трансформації адміністративно-територіального устрою. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.: у 2-х ч., ч. 1, №3 (13)*. Х.: Хар ПІ УАДУ, 2002 с. 155-158.
7. Бабюк, Л. Розробка проекту екологічної стежки «Джуринський каньйон» як засобу раціонального використання території урочища Червоне. [Електронний ресурс]. *Вісник Львівського університету. Львів, 2011, вип. 39, с. 3-9*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2011_39_3 (дата звернення 19.08.2019).
8. Базір, А. Сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні. *Нова політика*. 2000, № 6, с. 44–50.
9. Батанов, О. Концептуальні засади співвідношення функцій територіальних громад з функціями місцевих органів державної виконавчої влади. *Право України*. 1999, №5, с. 25–29.
10. Батанов, О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. К.: Ін Юре, 2003. 512 с.
11. Бегей, О.І. Культурно-пізнавальний туризм та його значення для розвитку малих міст Західних областей України. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. Львів: Вид-во ЛІЕТ. 2011, вип. 36, с. 209-214.

12. Безлюбченко, С.О., Гордієнко, С.М., Завальний, О.В. Планування міст і транспорт: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2006. 138 с.
13. Безсмертний, Р.П. Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Реформа для людини*: зб. матер. про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. К. : Геопрінт, 2005, с. 76-129.
14. Бейдик, О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів України: автореф. дис. ... докт. географ. наук. Київський нац. ун-т. ім. Т.Г. Шевченка. К., 2004. 36 с.
15. Бейдик, О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: моногр. К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
16. Білоконь, Ю.М. *Регіональне планування. Теорія і практика*. К.: Логос, 2003. 246 с.
17. Білоконь, Ю.М. Містобудівне управління розвитком територій: навч. посіб. К.: Укрархбудінформ, 2002. 160 с.
18. Блейклі, Е.Д. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика; [пер. з англ.]. Львів: Літопис, 2002. 416 с.
19. Бойко-Бойчук, О.В. Категорія «місто»: суть, визначення. *Управління сучасним містом*. 2005, № 3–4 (7–12), с. 47–60.
20. Бордун, О.Ю. Теоретичні та прикладні засади дослідження міжобласних туристичних потоків України (на прикладі Тернопільської та Львівської областей) [Електронний ресурс]. *Історія Української географії*. Тернопіль, 2012, № 26. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bordun4.htm (дата звернення 18.07.2019).
21. Борушак, М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: моногр. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
22. Брайсон, Д.М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій. Львів: Літопис, 2004. 352 с.
23. Бурдые, П. Физическое и социальное пространство: [пер. с фр., отв. ред. пер. Н. А. Шматко]. [Електронний ресурс]. *Социология социального пространства*. 2007. М.: Ин-т эксперимент. социол.; Спб.: Алтейя, с. 49–64. URL: https://socioline.ru/files/5/39/sociologiya_socialnogo_prostranstva.pdf (дата звернення 13.12.19).

24. Бутко, І. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1992, №3, с. 6-8.
25. Вакуленко, В.М., Ігнатенко, О.С., Лебединська, О.Ю. та ін. Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України: навч. посіб. К.: НАДУ, 2002. 112 с.
26. Вакуленко, В. М., Мамонова, В. В., Шаров, Ю. П. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях: навч. посіб. Ужгород : ПАТЕНТ, 2004. 198 с.
27. Васильченко, Г, Парасюк, І., Єременко, Н. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. [для посадових осіб місцевого самоврядування]. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
28. Веденин, Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. М.: Наука, 1982. 188 с.
29. Верменич, Я. Адміністративно-територіальний устрій українських земель [Електронний ресурс]. Енциклопедія. К., 2003, т. 1. URL: <http://resource.history.org.ua> (дата звернення 04.03.2019).
30. Відкрита громадська угода про об'єднання заради місцевого і регіонального розвитку та процвітання України. *Людина і влада*. 2000, №5/6, с. 42–44.
31. Вінніков, О., Морозова, Г. Питання економічного розвитку самоврядних громад в Україні. *Аспекти самоврядування*. 1998, ч. 2, с. 2–5.
32. Волощук, В. Політика органів місцевого самоврядування щодо соціально-економічного розвитку територій. *Вісник УАДУ*. 2001, №2, ч. 1, с. 71–74.
33. Воронов, М.П., Скрипничук, В.М. Децентралізація влади як основа взаємовідносин державних виконавчих органів і місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місьцеве самоврядування: зб. наук. пр. Х.: Право*, 2001, вип. 1, с. 34–44.
34. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. *Місьцеве та регіональне самоврядування в Україні*. 1994, вип. 1–2/6-7, с. 65–69.
35. Габрель, М., Габрель, М. Просторовий підхід до обґрунтування архітектурних рішень : навч. посіб. Львів: Сполом, 2016. 284 с.

36. Габрель, М. М. Екологічні концепції в архітектурно-містобудівній діяльності сьогодення. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. К.: КНУБА, 2016. № 62, ч. 1, с. 115–124.
37. Габрель, М. Нетипові задачі урбаністики. Класифікація, характеристика та підходи до вирішення. *Комунальне господарство міст* : наук.-техн. зб., Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020, т. 6, вип. 159, с. 62–69.
38. Габрель, М.М., Огоньок, Ю.В. Міське та сільське в архітектурно-просторовій структурі містечок Тернопільської області: аналіз стану та шляхи використання. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб., КНУБА, 2015, вип. 57, с. 110-129.
39. Габрель, М. М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. ІРД НАН України. К.: А.С.С, 2004. 400 с.
40. Галасюк, С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017, № 15, с. 197-202.
41. Ганущак, Ю. Конституювання децентралізації: поховати, аби народити. [Електронний ресурс]. *Дзеркало тижня*. 2019. 11 січня. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10492?page=13> (дата звернення 21.07.2019).
42. Головка, Г. Святині мальовничої Тернопільщини. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006, № 14–15, с. 37.
43. Головченко, В., Корпань, О. Конституційні принципи місцевого самоврядування. *Право України*. 1998, №3, с. 14–17.
44. Городинський, Ю., Манько, А. Проблеми і перспективи розвитку туризму в Тернопільській області. *Вісник Львівського університету*. 2012, вип. 29, ч. 1, с. 211.
45. Гродзинська, І.О., Нездоймінов, С.Г., Гусева, О.В., Замкова, А.В. Основи рекреації (економіко-екологічний та маркетинговий аспект): навч. посіб. К.: Центр учбової л-ри, 2014. 264 с.
46. Гропиус, В. Границы архитектуры. М.: Искусство, 1971. 285 с.
47. Гусаков, В., Валетта, І., Нудельман, В., Вашкулат, О. Регулювання використання і забудови територій населених пунктів (зонінг). Зміст та методика: довідн. К.: 1996. 85 с.

48. Данилевський, В. Малі міста вирішують великі проблеми. *Аспекти самоврядування*. 2001, ч. 3 (11), с. 52–55.
49. Данилишин, Б.М., Пилипів, В.В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016, №1, с. 5–11.
50. Данилов, С.М. Инновационная архитектура: проблемы и достижения (часть первая–проблемы) [Електронний ресурс]. *Науковий вісник будівництва*. 2017, Т. 89, № 3, с. 38-46. URL: https://vestnik-construction.com.ua/images/pdf/3_89_2017/8.pdf (дата звернення 09.04.2019).
51. Дворська, Л. Чинники розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області. *Туристичні ресурси як чинник розвитку території*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.-семінару, (Тернопіль, 9 грудня 2011 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012, с. 197.
52. Демин, Н.М. Городские агломерации в контексте исследования феномена форм и систем расселения. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. К.: КНУБА, 2012. № 45 (1), с. 3-15.
53. Дида, О.А. Принципи формування атрактивності архітектурного середовища малих міст [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01. Львів, НУ «Львівська політехніка, 2015, 22 с. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27645/1/avt_Dyda.pdf (дата звернення 21.03.2020).
54. Джейкобс, Дж. Смерть и жизнь больших американских городов; пер. с англ. Л. Мотылева. М.: Новое изд-во, 2011. 460 с. (Библиотека свободы). URL: <http://tehne.com/library/dzhekobs-dzh-smert-i-zhizn-bolshih-amerikanskih-gorodov-moskva-2011> (дата звернення 17.09.2020).
55. Дністровський каньйон – унікальна територія туризму. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Тернопіль, 2009, вип. 1(25), с. 221-222.
56. Дністрянський, М. Чи потрібно реформувати адміністративно-територіальний устрій України? (політико-географічний погляд). *Політична думка*. 2001, №1/2, с. 28–38.
57. Долішній, М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. К.: Наук. думка, 2006. 511 с.

58. Долішній, М., Шевчук, Л. Деякі підходи до розв'язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Економіка України*. 2006, №11, с. 4–11.
59. Доценко, А.І. Територіальна організація розселення (теорія та практика). К.: Фенікс, 2010. 536 с.
60. Дрогомирецька, Л.Ф. Методологічні підходи до вивчення територіальних громад в умовах децентралізації влади [Електронний ресурс]. *Економіка і суспільство*. 2018, вип. 18. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/84.pdf (дата звернення 17.04.2019).
61. Дронова, О.Л. Новий урбанізм: у пошуках виходу з урбаністичного колапсу. *Український географічний журнал*. 2015. № 3, с. 33–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2015_3_7 (дата звернення 10.02.20).
62. Дударчук, К.Д. Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан збереження та використання. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013, 200 с.
63. Дьомін, М.М., Сингаївська, О.І. Містобудівні інформаційні системи. Містобудівний кадастр. Первинні елементи структури об'єктів містобудування та територіального планування. Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, Спілка урбаністів України. К.: Фенікс, 2015. 216 с.
64. Дячок, О.М., Дячок, В.Ю. Сакральні святині Тернопільщини. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка*. 2013, №2, с. 215-219.
65. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України. *Урядовий кур'єр*. 2002, № 100. 4 черв.
66. Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс]: док. 994,036 від 15 квітня 1985 р.; чинний. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 17.05.2019).
67. Жаліло, Я.А., Шевченко, О.В., Романова, В.В. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Нац. ін-т стратег. досліджень. К., 2019. 115 с.

68. Жовнірчик, Я.Ф. Розвиток територіальної організації місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. К., 2005. 20 с.
69. Журек, Л. Доходи територіальних одиниць самоврядування та система податків. *Узагальнення польського досвіду місцевого самоврядування та перспективні напрямки розвитку самоврядування в Україні*. К.: Україна, 2001, с. 29–40.
70. Заєць, А.П. Коротка історична довідка про адміністративно-територіальний устрій та місцеве самоврядування в Україні. *Реформа для людини* : зб. матер. про шляхи реалізації адмін.-тер. реформи в Україні. К.: Геопринт, 2005, с. 12–16.
71. Зайченко, М. Організаційні механізми врегулювання спільних інтересів територіальних громад агломерованих зон. *Управління сучасним містом*. 2004, №10/12 (16), с. 236–246.
72. Заставецька, О.В. Географо-туристичне положення Тернопільської області як чинник розвитку туризму. *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу*: матер. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 15–17 жовтня 2015 р. Тернопіль: ТНТУ, 2015, с. 293-294.
73. Заставецька, О., Сватко, Н. Розвиток туризму в депресивному регіоні: [Тернопільська область]. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2009, № 32, с. 11-12.
74. Заяць, І.Я., Куйбіда, В.С. Генеза територіальної організації України: конституційно-правові аспекти. Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2010. 480 с.
75. Земля Тернопільська: туристичний путівник ; [за ред. І. Дуди, Б. Мельничука]. Тернопіль: Джура, 2003. 368 с.
76. Зиммель, Г. Большие города и духовная жизнь [Електронний ресурс]. *Логос*. 2002, № 3–4. URL:<https://magazines.gorky.media/logos/2002/3/bolshie-goroda-i-duhovnaya-zhizn.html> (дата звернення 23.06.2019).
77. Зитте, К. Художественные основы градостроительства [Електронний ресурс]; [пер. с нем. Я. Крастиньш]. М.: Стройиздат, 1993. 255 с. URL: <https://www.bauberufe.eu/images/doks/SITTE.pdf> (дата звернення 12.09.2019).

78. Зорін, І.В., Квартальнов, В.А. Енциклопедія туризму [Електронний ресурс]: довідник. М.: Фінанси і статистика, 2003. 368 с. URL: <http://infotour.in.ua/zorin-kvartalnov.htm> (дата звернення 22.09.2019).
79. Карпінський, Ю.О., Лещенко, А.А. Стратегія формування національної інфраструктури геопросторових даних в Україні, НДПГК, 2006. 108 с.
80. Кидуэлл, П. Психология города. Как быть счастливым в мегаполисе [Електронний ресурс]; пер. Е. Петрова. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2018. 288 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/psihologija-goroda-kak-byt-schastlivym-v-megapolise.html> (дата звернення 03.03.2020).
81. Кифяк, В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
82. Кіш, Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України. *Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України*: [за ред. С. Максименка]. К.: Логос, 2000, с. 28–61.
83. Ключніченко, Є. Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст. К.: Укр. акад. архітектури, НДПІ містобудування, 1999. 348 с.
84. Коломийчук, В. Формування адміністративно-територіальної структури України: історичні реалії та сучасні проблеми. *Вісник УАДУ*. 2001. №2, ч. 1, с. 125–131.
85. Конституція України [Електронний ресурс]: від 28 червня 1996 року., № 254к/96-ВР. *Відомості ВРУ*. 1996. №30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 03.07.2018).
86. Концепція адміністративної реформи в Україні [Електронний ресурс]: затверджена Указом Президента України №810/98 від 22.07.1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 27. URL: <http://www.kr-admin.gov.ua/Reforms/Ua/div1.html> (дата звернення 17.09.2020).
87. Концепція Програми законодавчого забезпечення розвитку місцевого самоврядування [Електронний ресурс]: схвалена Розпорядженням КМУ №416-р від 25.08.2002 р. *Офіційний вісник України*. 2002, № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/416-2002-%D1%80#Text> (дата звернення 02.04.2019).

88. Концепція розвитку туризму та курортів у Тернопільській області до 2020 року [Електронний ресурс]. Тернопіль: ТОДА, 2015. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/21627.htm> (дата звернення 09.06.2019).
89. Корбюзье, Л. Архитектура XX века [Електронний ресурс]; [пер. с фр. ; под ред. К.Т. Топуридзе]. М.: Прогресс, 1977. 303 с. URL: http://kitab.ttnda.az/upload-files/books/09/1146/arxitektura_20_veka.pdf (дата звернення 13.08.2020).
90. Кравців, В., Гринів, Л., Копач, М., Кузик, С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: НАН України, ІРД НАН України, 1999. 78 с.
91. Кравченко, О.В. Принципи архітектурно-планувальної організації відкритих міських просторів з порушеними територіями: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.04. К., 2015. 24 с.
92. Крижанівський, С. Територіальній громаді – належні повноваження. Місцеве самоврядування і соціальне партнерство. *Місцеве самоврядування*. 1998, №5/6, с. 137–140.
93. Куйбіда, В. До питання про адміністративно-територіальний устрій України та регіональну політику. *Економічні есе*. К., 2000, вип. 6, с. 10–15.
94. Куць, Є.С., Куць, С. В. Урбанізовані території: методологія та практика планування і управління. К.: НДПІ містобудування, 2003. 252 с.
95. Кучабський, О.Г. Адміністративно-територіальна організація як механізм підвищення ефективності територіального управління в Україні. *Ефективність державного управлінн* : зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006, вип. 11, с. 243–250.
96. Кучабський, О.Г. Проблеми та перспективи реорганізації адміністративно-територіального устрою України на обласному рівні. *Вісник НАДУ*. 2009, №2, с. 158–165.
97. Кучерявий В.П. Урбоекологія. Львів: Світ, 2001. 390 с.
98. Кушніренко, М.М. Методи передпроектного аналізу в містобудуванні. К.: ІЗМН, 1996. 172 с.
99. Лаппо, Г.М. Города на пути в будущее. М.: Мысль, 1987. 236 с.

100. Лемак, В. Реформа адміністративно-територіального устрою в Чехії і Словаччині: досвід для України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. Хмельницький, 2003, спецвип. 2, с. 113–121.
101. Лендъел, М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. *Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України*: [за ред. С. Максименка]. К.: Логос, 2000, с. 62–97.
102. Лесечко, М.Д., Чемерис, А.О. Адміністративна реформа: досвід Польщі та українські реалії. *Актуальні проблеми державного управління: наук. зб.* Одеса: ОФ УАДУ, 2001, вип. 4, с. 91–105.
103. Лефевр, А. Производство пространства; [пер. с фр. И. Стаф]. М.: Strelka Press, 2015. 432 с.
104. Лотов, А. В., Поспелова, И.И. Многокритериальные задачи принятия решений: учеб. пособ. М.: МАКС Пресс, 2008. 197 с.
105. Любіцева, О.О., Панкова, Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
106. Любіцева, О.О., Романчук, С.П. Паломництво та релігійний туризм: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2011. 416 с.
107. Мальська, М.П., Пандяк, І.Г. Готельний бізнес: теорія та практика. К.: Центр учбової л-ри, 2009. 472 с.
108. Мандельброт, Б. Фрактальная геометрия природы. М.: Ин-т компьют. исслед., 2002. 656 с.
109. Матвієнко, А.С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
110. Медведєва, К. В. Про методи оцінки регіонального історико-культурного потенціалу. *Регіон-2011. Стратегія оптимального розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 листопада 2011 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011, с. 75–78.
111. Мисько, В., Придаткевич, С. Туристично-рекреаційні ресурси як важливий чинник розвитку сучасного туризму регіону (на прикладі національного

природного парку «Подільські Товтри». Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали II Міжнар. науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020, с. 252–264.

112. Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини (Краківська хартія 2000 р.) [Електронний ресурс]: док. 952_009 від 26.10.2000. Краків – Вавель, 26 жовтня 2000 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/952_009_6 (дата звернення 07.06.2018)
113. Міста Європи на шляху сталого розвитку: Лейпцизька хартія, прийнята з нагоди неформальної зустрічі міністрів з питань міського розвитку і територіальної єдності. м. Лейпциг, 2007, 24-25 травня. URL: https://2.auc.org.ua/sites/default/files/leypcizka_hartiya.pdf (дата звернення 13.05.2019).
114. Місцеве самоврядування в країнах Скандинавії та Балтії. Огляд. *SKL International*. Sweden, Stockholm. 58 с. URL: [http://sklinternational.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/місцеве самоврядування в країнах скандинавії та балтії.pdf](http://sklinternational.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/місцеве_самоврядування_в_країнах_скандинавії_та_балтії.pdf) (дата звернення 04.04.2019).
115. Молнар, О, Марченко, О., Важинський, Ф. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття. Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. 2007, вип. 24, с. 17-25.
116. Монастирський, Г. Шляхи підвищення ефективності управлінської діяльності сільських органів місцевого самоврядування. *Ефективність державного управління (регіональний аспект)*: матер. щоріч. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22 січня 2001 р.). Львів: ЛФ УАДУ, 2001, с. 113–116.
117. Музиченко-Козловська, О. В. Формування туристично-інноваційних кластерів у регіоні [Електронний ресурс]. Вид-во Львівської політехніки. 2015, № 819. URL: <http://vlp.com.ua/node/14793> (дата звернення 07.11.2018).
118. Нагалецький, Т. Україна: вибір моделі розвитку самоврядування. *Узагальнення польського досвіду місцевого самоврядування та перспективні напрямки розвитку самоврядування в Україні*. К.: Україна, 2001, с. 72–78.

119. Нагорна, І. Адміністративно-територіальна реформа як чинник підвищення ефективності регіонального управління. *Актуальні проблеми державного управління* : наук. зб. Одеса: ОФ УАДУ, 2001, вип. 6, с. 141–146.
120. Недашковская, Н.Ю. Рекреационная система Советских Карпат. К.: Вища школа, 1983. 117 с.
121. Нефедов, В. А. Средства архитектурно-ландшафтной реконструкции города. *АСД: Архитектура. Строительство. Дизайн*, 2005, № 1, с. 60–61.
122. Ніколаєва, О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону [Електронний ресурс]::дис. ... канд. географ. наук, 11.00.02. Одеський нац. Ун-т ім. І. І. Мечникова. Харківський нац. ун-т ім.В. Н. Каразіна, Одеса, 2018. URL: <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Дисертація-Ніколаєвої-О.І.pdf> (дата звернення 19.07.2019).
123. Николаенко, Т.В. Рекреационная география. М.: ВЛАДОС, 2001. 288 с.
124. Новікова, А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України. *Стратегічна панорама*. 2000, №3-4, с. 115.
125. Нудельман, В. Вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Адміністративна реформа в Україні: шлях до Європейської інтеграції*: зб. наук. пр. К., 2003, с. 128–130.
126. Нудельман, В. Вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2001. №3, с. 126–130.
127. Огоньок, Ю.В., Габрель, М.М. Малі міста (містечка) в новій адміністративно-територіальній структурі регіонів України: прогнозування змін функцій та перспектив розвитку. *Містобудування та територіальне планування* : наук.-техн. зб., К.: КНУБА, 2016, вип.60, с. 35-45.
128. Огоньок, Ю.В. Генеральний план населеного пункту в розвитку нової територіальної громади (приклад смт Гусятин Тернопільської області). *Архітектурний вісник КНУБА*. К.: КНУБА, 2017, вип.11, с. 356-367.
129. Огоньок, Ю.В. Нові територіальні утворення рекреаційної спеціалізації Тернопільської області. Передумови та вимоги до архітектурно-просторової

- організації. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб., К.: КНУБА, 2018, вип.51, с. 315-327.
130. Огоньок, Ю.В. Рекреаційний фактор в архітектурно-планувальній реорганізації та розвитку селищ міського типу (на прикладі Тернопільської області). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб., К.: КНУБА, 2016, вип. 44, с. 182-191.
131. Огоньок, Ю.В., Огоньок, В.О. Історія, проблеми та шляхи реформування і розвитку соціальної інфраструктури українського села. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб., КНУБА, 2014, вип.36, с. 313-324.
132. Огоньок, Ю.В., Огоньок, В.О. Основний принцип розроблення містобудівної документації населених пунктів як передумова розвитку лікувально-оздоровчого та курортно-рекреаційного потенціалу Тернопільської області. *Проблеми та перспективи розвитку проектної діяльності: теорія, практика, інновації*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 12 листопада 2014 р. Івано-Франківськ, Університет короля Данила, 2014, с. 41-51.
133. Олійник, Д. І. Моделі та сценарії інноваційного розвитку «розумних» громад на прикладі міжнародного досвіду формування мережевої інфраструктури. *Стратегічна панорама*. 2018, №1, с. 96-108.
134. Олуйко, В. Удосконалення адміністративно-територіального устрою України як необхідний крок адміністративної реформи. *Управління сучасним містом*. 2004, №1–3 (13), с. 23–26.
135. Олуйко, В.М. Україна на шляху до держави самоврядних територіальних громад. *Університетські наукові записки*. 2005, №1/2, с. 317–323.
136. Омельчак, К.О. Державне регулювання туристичної галузі на національному, регіональному та місцевому рівнях. *Держава та регіони*. 2010, №1, с. 80-85.
137. Орзіх, М. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005, №7, с. 11–15.
138. Осітнянко, А. П. Планування розвитку міста: моногр. К.: КНУБА, 2001. 460 с.
139. Павлов, О. Сільські урбанізовані зони і ареали як специфічний об'єкт функціонування та управління. *Вісник державної служби України*. 2005, №3, с. 34–38.

140. Павлюк, А. П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2016, № 1, с. 137-146.
141. Панченко, Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура. К.: Логос, 2009. 176 с.
142. Панченко, Т. Культурні ресурси як основний чинник сталого розвитку туризму. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Культурологічні аспекти містобудування*. К.: ДП УДНДПМ «Діпромісто» імені Ю.М. Білоконя, 2013, вип. 24, с. 62-69.
143. Пеньялоса, Е. Як збудувати місто, в якому варто жити [Електронний ресурс]: лекція. 2012. 24.03. URL: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/35559/Jak_zbuduvaty_misto_v_jakomu_varto_zhyty (дата звернення 13.05.2018).
144. Петришин, Г. П., Іваночко, У. І., Ідак, Ю. В. та ін. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження. Львів: НУ «Львів. політехніка», 2006. 210 с.
145. Пирожков, С., Павлюк, А. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: актуальні питання методології та практики. *Економіка України*. 2005, № 7, с. 4–14.
146. Питуляк, М.Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання та охорони: навч. посіб. Тернопіль, 1999. 60 с.
147. Підставка, Р. Науковий форум у Язловці. *Тернопіль вечірній*. 2010, № 51. 17 листоп., с. 6.
148. Планування та забудова територій [Електронний ресурс]: ДБН Б.2.2-12:2019. Офіц. вид. К.: Мінрегіон України, 2019. 185 с. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/07/DBN-B22-12-2019.pdf> (дата звернення 06.12.2018).
149. Плешкановська, А. М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій. К.: Вид. ін-турбаністики, 2005. 190 с.
150. Покоłodна, М.М. Розвиток рекреаційної діяльності як засіб раціонального використання регіонального природно-ресурсного потенціалу територій та об'єктів природно-заповідного фонду. *Регіон-2011: стратегія оптимального розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2011, с. 301–303.

151. Посацький, Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ – ХХІ ст.): моногр. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2007. 208 с.
152. Преображенский, В.С. Теория рекреалогии и рекреационной географии. М.: ИГ РАН, 1992. 180 с.
153. Про архітектурну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України, док. 687-XIV від 20 травня 1999 р., зі змінами. Верховна Рада України. 1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення 06.06.2020).
154. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України, док. № 562-IX від 16 квітня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text> (дата звернення 09.10.2020).
155. Программа действий. Повестка дня на ХХІ век и другие документы конференции Рио-да-Жанейро в популярном изложении [Електронний ресурс]. Женева [Швейцарія]: Центр «За наше общее будущее», 1993. URL: www.un.org/russian/conferen/.../rs19-2.pdf (дата звернення 05.10.2018).
156. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України №749/2001 від 30.08.2001 р. *Урядовий кур'єр*. 2001. 4 верес. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749/2001#Text> (дата звернення 07.03.2020).
157. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України, док. 157-VIII, зі змінами. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015, № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 06.12.2019).
158. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України, док. 156-VIII від 05.02.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015, № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 06.12.2019).
159. Про затвердження перспективного плану формування територій громад Тернопільської області [Електронний ресурс]: Розпорядження КМ України №

- 482-р. від 22.04.2020 р. *Урядовий портал*. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-perspektivnogo-a482r> (дата звернення 18.10.2020).
160. Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 926 від 01.09.2021 р.. К., 2021. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp210926?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium (дата звернення 03.09.2021).
161. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України, док.280/97-ВР від 21.05.1997, зі змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-#Text> (дата звернення 08.07.2019).
162. Про затвердження Списку історичних населених місць України [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 878 від 26 липня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.06.2020).
163. Про охорону культурної спадщини [Електронний ресурс]: Закон України, док. 1805-III, зі змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 23.08.2020).
164. Про регулювання містобудівної діяльності [Електронний ресурс]: Закон України, док. № 3038-VI від 17 лютого 2019 року, зі змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення 11.07.2019).
165. Пустиннікова, І.С. Вісімдесят три святині Тернопілля: путівник. К.: Грані-Т, 2010, 72 с.
166. Пушкар, Б.Т., Пушкар, З.М. Аналіз рекреаційного господарства регіону: основні напрямки його оптимізації. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*: наук. журнал. Тернопіль: Економ. думка, 2014, вип. 19, с. 19-29.
167. Пушкар, Б.Т., Пушкар, З.М. Територіальна організація рекреаційного господарства регіону. Тернопіль: Вектор, 2014. 196 с.

168. Редько, Т.В. Суспільно-географічний вимір сприйняття туристичної привабливості регіонів України : автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. К., 2011. 20 с.
169. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства. Чернігів: Вид-во ЧНТУ. 492 с.
170. Римар, Л. Перспективи розвитку туристично-рекреаційних кластерів у Тернопільській області. *Туристичні ресурси як чинник розвитку території*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.-семінару. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 7–8.
171. Руденко, В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: [у 3-х ч.]. К.: К.-М. академія - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568 с.
172. Руссо, Д., Возей, Ж. Благоустрій міста: [пер. з фр.]. К.: Основи, 1995. 117 с.
173. Салій, І. Українські міста: питання власності і муніципального управління. К., 2001. 416 с.
174. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в області у 2016 році: доповідь. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. 26 с.
175. Сенюра, О. В. Чинники трансформації соціального простору міста в соціологічному дискурсі [Електронний ресурс]. *Грані*. 2015, № 8, с. 81–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_8_17 (дата звернення 09.10.2019).
176. Склад і зміст генерального плану населеного пункту [Електронний ресурс]: ДБН Б.1.1-15:2012 К., Мінрегіон України, 2012. 37 с. URL: <http://kbu.org.ua/assets/app/documents/dbn2/19.1.%20ДБН%20Б.1.1-15-2012.%20%20Склад%20та%20зміст%20генерального%20пла.pdf> (дата звернення 11.11.2018).
177. Склад та зміст схеми планування території, на якій реалізуються повноваження сільських, селищних, міських рад: ДБН Б.1.1-21:2017 К., Мінрегіон України, 2018. 24 с.
178. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2016 рік; [за ред. А.А. Чорного]. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. Тернопіль, 2017. 447 с.

179. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2019 рік [Електронний ресурс]; [за ред. А.А. Чорного]. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. Тернопіль, 2020. URL: http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks_z1_2019.pdf (дата звернення 05.10.2020).
180. Стафійчук, В.І. Рекреалогія. К.: Альтерпрес, 2006. 264 с.
181. Стецько, Н.П. Формування стратегії розвитку туризму Тернопільської області [Електронний ресурс]. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2017, № 2, с. 86-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2017_2_15 (дата звернення 01.04.2019).
182. Стеченко, Д.М., Скоробогатько, С.В., Охріменко, А.Г. Особливості створення туристичної привабливості регіону. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. К.: Ін.-т туризму ФПС України. 1999, вип. 2, с. 58–70.
183. Ступень, М.Г. Використання земель населених пунктів: моногр. Львів: Львівський державний агроуніверситет – Тернопіль, 2000. 359 с.
184. Сурмін, Ю. Співвідношення політичної та адміністративної реформи в Україні. *Адміністративна реформа в Україні: шлях до Європейської інтеграції*. К., 2003, с. 181–183.
185. Тернопільська область. Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 червня 1997 року). Тернопіль: Ромс. К., 1997. 238 с.
186. Тернопільський енциклопедичний словник; [голова редкол. Г. Яворський]. Тернопіль: Збруч, 2004–2010, т. 1, 696 с.; т. 2, 708 с.; т.3, 733 с.; т.4, 788 с.
187. Тімохін, В.О. Містобудування та урбанізація: містоустрій і місто пристрій [Електронний ресурс]. *Досвід та перспективи розвитку міст України*. 2015, вип. 28, с. 94–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dprmu_2015_28_13 (дата звернення 05.07.2020).
188. Ткачук, А. Латвія: Довга дорога реформи. Робочі записки [Електронний ресурс]. К.: Легальний статус, 2015. 56 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/462/2.pdf> (дата звернення 06.12.2019).

189. Томаневич, Л. Вплив євроінтеграційних процесів на підвищення ефективності розвитку туризму в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*: наук. зб. Львів: Інтереко, 2004, спецвип. 13, с.186-194.
190. Третяк, А.М., Другак, В.М., Третяк, Р.А. Формування меж адміністративно-територіальних утворень : навч.-метод. посіб. К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004. 85 с.
191. Туризм в ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф. (10–11 жовтня, 2001 р.). К.: Знання України, 2002. 560 с.
192. Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці – м. Сучава, 23-24 квітня 2015 р. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. 448 с.
193. Удовиченко, В.П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах реформування ринкових відносин та громадянського суспільства. К.: Заповіт, 2003. 340 с.
194. Урбаністична Україна в епіцентрі просторових змін: колект. моногр. [за ред. К.Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої]. К.: Фенікс, 2017. 438 с.
195. Филиппович, Л.С. Картографическое моделирование территориальных рекреационных систем. М.: Наука, 1983. 78 с.
196. Фильваров, Г.И. Невозможно жить в двадцать первом веке, а строить так, как в девятнадцатом: [Беседа с директором Киевского института урбанистики Фильваровым Г.; записал Захожий С.]. *Будмайстер*. 2003, № 3, с. 4-5.
197. Флорида, Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними. К.: Наш формат, 2018. 320 с.
198. Фоменко, Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2007. 312 с.
199. Фомін, І.О. Основи теорії містобудування. К.: Наук. думка, 1997. 190 с.
200. Форестер, Дж. Динамика развития города. М.: Мир, 1974. 287 с.
201. Французька модель — державна влада гармонійно доповнює місцеву, і навпаки, у різних сферах життя громад [Електронний ресурс]: інтерв'ю з префектом Еріком Фреселінардом: [записали Н. Петруняк, Д. Синяк]. *Децентралізація: прес-центр ініціативи*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13960> (дата звернення 02.01.2021).

202. Царик, П.Л. Підходи щодо оптимізації функціонально-просторової структури регіональної рекреаційної системи Поділля. *Наукові записки ТНПУ*. Тернопіль, 2016, №2, с. 146-150.
203. Царик, Л.П., Чернюк, Г. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області). Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 188 с.
204. Чеболда, І.Ю. Оцінка природно-ресурсного потенціалу області. *Природні умови та ресурси Тернопільщини*. Тернопіль: Тернограф, 2011, с. 379–385.
205. Человекоцентричные города Владимира Нудельмана [Електронний ресурс]. *PRAGMATIKA.MEDIA*. 2019, 19.02. URL: <https://pragmatika.media/chelovekocentrichnye-goroda-vladimira-nudelmana/> (дата звернення 06.12.2020).
206. Черкес, Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста. Львів: НУ «Львів. політехніка», 2008. 268 с.
207. Чернюк, Г.В. Рекреаційна оцінка ландшафтів Тернопільської області. *Наукові записки ТДПУ*. 1998, № 1. 68 с.
208. Шамайда, Т, Дмитренко, О. (упор.). Узагальнення польського досвіду місцевого самоврядування та перспективні напрямки розвитку самоврядування в Україні. К.: Україна, 2001. 336 с.
209. Шевчук, Я.В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрямки санації. Львів, НАН України, ІРД, 2008. 133 с.
210. Штомпель, Н.Е. Містобудування: конс. лекцій. Харків: Харк. нац. акад. міськ. госп-ва, 2010. 104 с.
211. Шулик, В.В. Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні: автореф. дис. ... д-ра арх.: 18.00.01. Харків, 2008. 38 с.
212. Шупік, Б.В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму. *Держава та регіони*. 2009, № 1, с. 200-207.
213. Ярошенко, І.В. Світовий та вітчизняний досвід підтримки проблемних регіонів. *БізнесІнформ*. 2014, №10, с. 79-86.
214. Blakely, E. J. Planning Local Economic Development. Theory and Practice. SAGE Publications, 1989. 307 p.

215. Bogdanowski, I., Łuczyńska-Bruzda, M., Novak, Z. Architektura krajobrazu. Warszawa ; Krakow: PWN, 1981. 246 s.
216. Fathi1, A. Integrated Building Design Studio: A Cumulative Methodology to Accommodate and Apply Different Design Approaches in Architectural Education Stage. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*. 2014, vol. 3, issue 2, Available from: https://www.researchgate.net/publication/260425015_Integrated_Building_Design_Studio_A_Cumulative_Methodology_to_Accommodate_and_Apply_Different_Design_Approaches_in_Architectural_Education_Stage (дата звернення 06.12.2018)
217. Florida, R. The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It. Basic Books, 2017. 336 s.
218. Gerth, R., Merki, O., Voigt, M. Reise durch die Schweiz. Leipzig: Stürtz. 2007, p.114.
219. Heffner, K., Marszał, T. (red.). Male miasta — studia przypadków. Łódź : Wyd. UK., 2005. 242 s.
220. Kaczmarek, T. Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich. Poznan : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2005. 391 s.
221. Kostof, S. The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History. USA: Bullfinch Press, 1991. 352 p.
222. Kuczabski, A. Problematyka podziału administracyjnego na Ukrainie – wykorzystanie polskich doświadczeń. *Biuletyn Programu Stypendialnego im. Lane`a Kirklanda*. Warszawa, 2005. S. 18, 19.
223. Ohonok, Yu. New territorial communities of recreational specialization in Ukraine. Prerequisites and requirements for architectural-spatial organization. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 7 (3), 2021, pp.224-231.
224. Park, R. E. The Urban Community as a Spatial Pattern and a Moral Order. *Human Communities. The City and Human Ecology*. Glencoe: The Free Press, 1952. Pp. 165-177.

225. Sakingaros, N. A. *Principles of Urban Structure*. Amsterdam: Techne Press, 2005. 252 p.
226. Servillo, L. A., Broeck, P. The Social Construction of Planning Systems: A Strategic-Relational Institutional Approach. *Planning Practice and Research*. 2012, vol. 27 (1), pp. 41–61.
227. Sleszynski, P., Komornicki, T., Solon, J., Wieckawski, M. *Planowanie przestrzenne w gminach*. Warszawa: PAN. IGPZ, 2012. 239 s.
228. Soja E. Spatializing the urban, Part I: City. *Analysis of Urban Change, Theory, Action*. 2010. Vol. 14, pp. 629–635. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604813.2010.539371> (дата звернення 02.07.2020).
229. Suliborski, A. *Funkcjonalizm w polskiej geografii miast*. Studia nad geneza I pojeciem funkcji. Lodz : Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 2010. 181 s.
230. Weber, E.P., Khademian, A. Wicked Problems, Knowledge Challenges, and Collaborative Capacity Builders in Network Settings. *Public Administration Review*. 2008, № 68, pp. 334–349.
231. Wtodarczyk, B. *Przestrzen turystyczna-cyklicznosc, aktory, determinaanty rozwoju*. *Turizm*. Lodz, 2006. T. 16, z. 2. S. 41–64.
232. Zhao, J., Rahbee, A., Wilson, N. Estimating a rail passenger trip. *Computer-Aided Civil and Infrastructure Engineering*. 2007, №. 22, pp. 376-387.

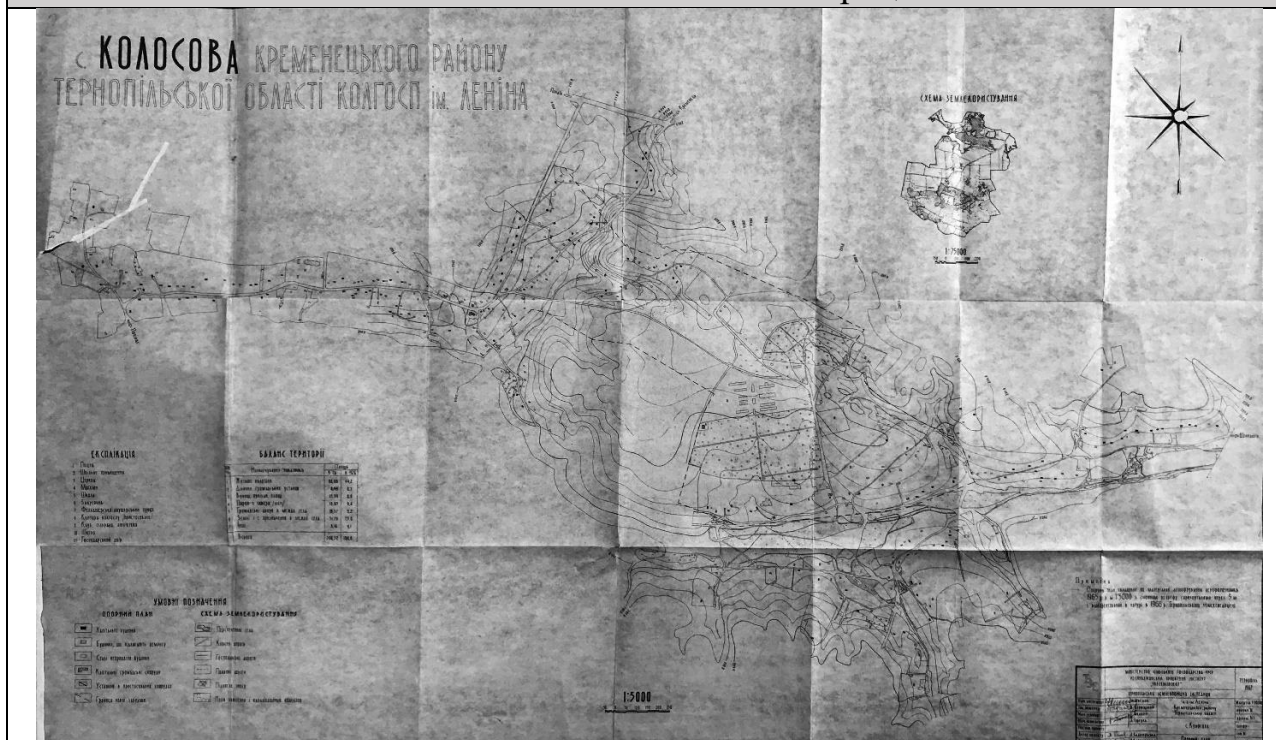
ДОДАТКИ

Додаток А

ПРИКЛАДИ ГЕНЕРАЛЬНИХ ПЛАНІВ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

(виготовлених у період 1967–1974 рр.)

с. Колосова, Кременецького району, Тернопільської області
документація розроблена республіканським проектним інститутом
«УКРЗЕМПРОЕКТ» в 1967 році

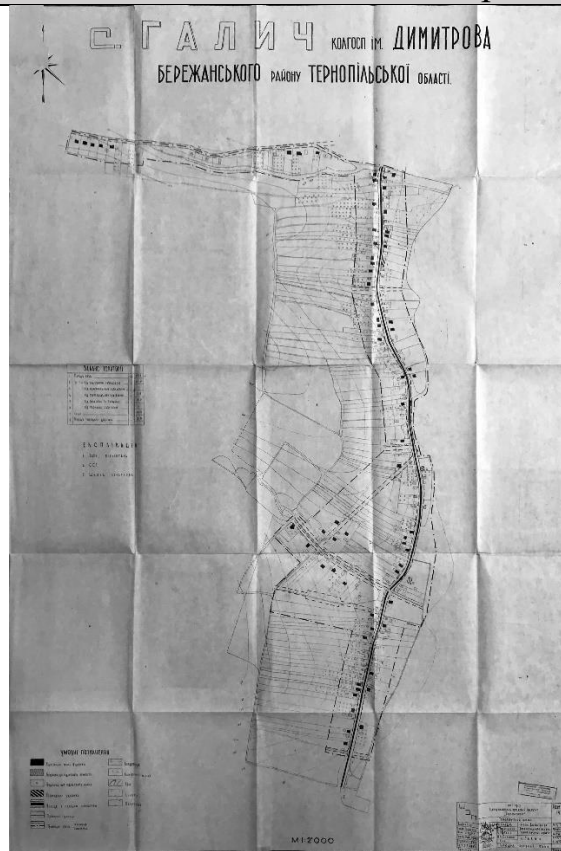

Опорний план, М 1:2000

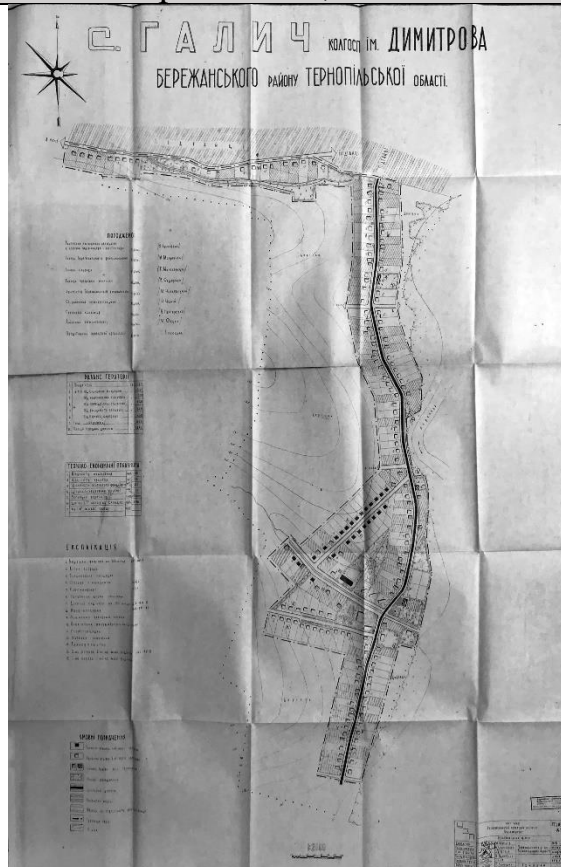

Генеральний план, М 1:2000

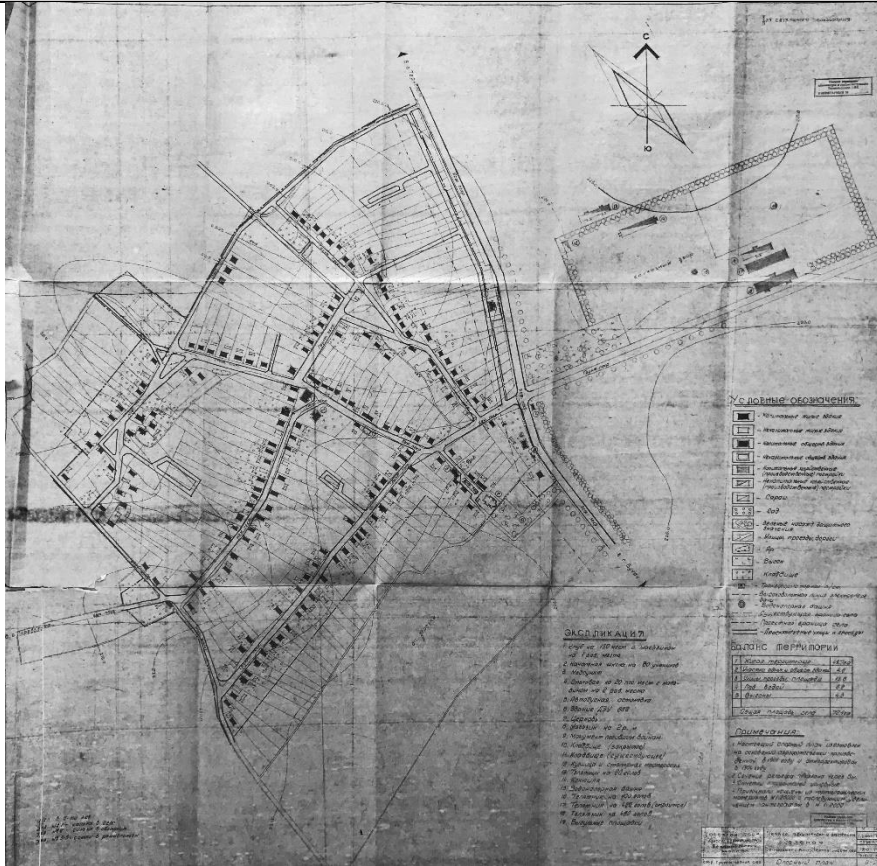
с. Галич, Бережанського району, Тернопільської області
 документація розроблена республіканським проектним інститутом
 «УКРЗЕМПРОЕКТ» в 1974 році

Опорний план, М 1:2000

Генеральный план, М 1:2000
с. Зелена, Буцацкого района, Тернопільської області
документація розроблена Тернопільським філіалом Гипрогражданпромстрой
Госстрой УССР в 1974 році

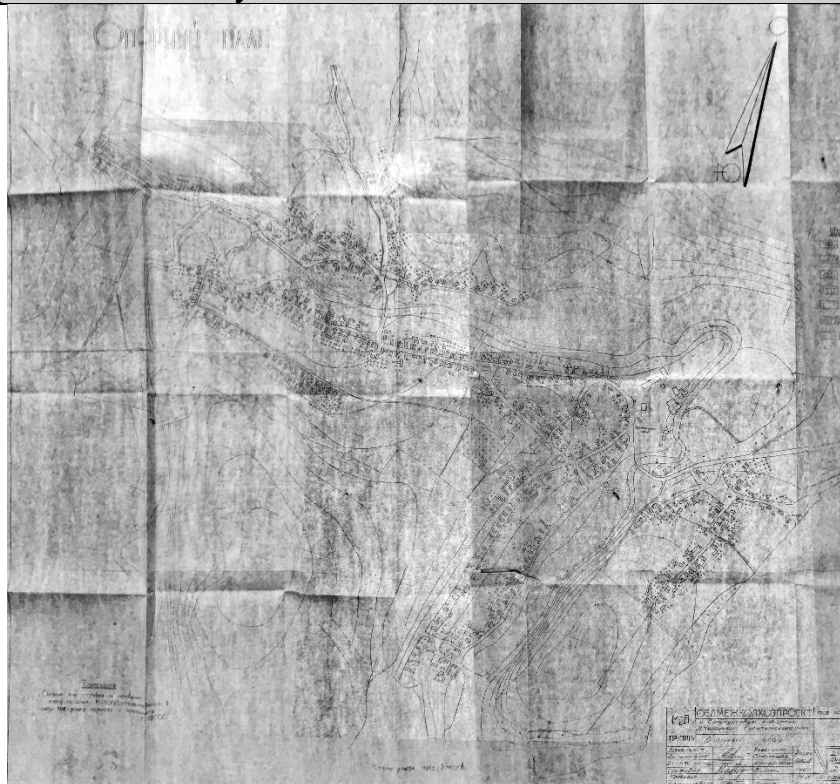

Опорный план, М 1:2000

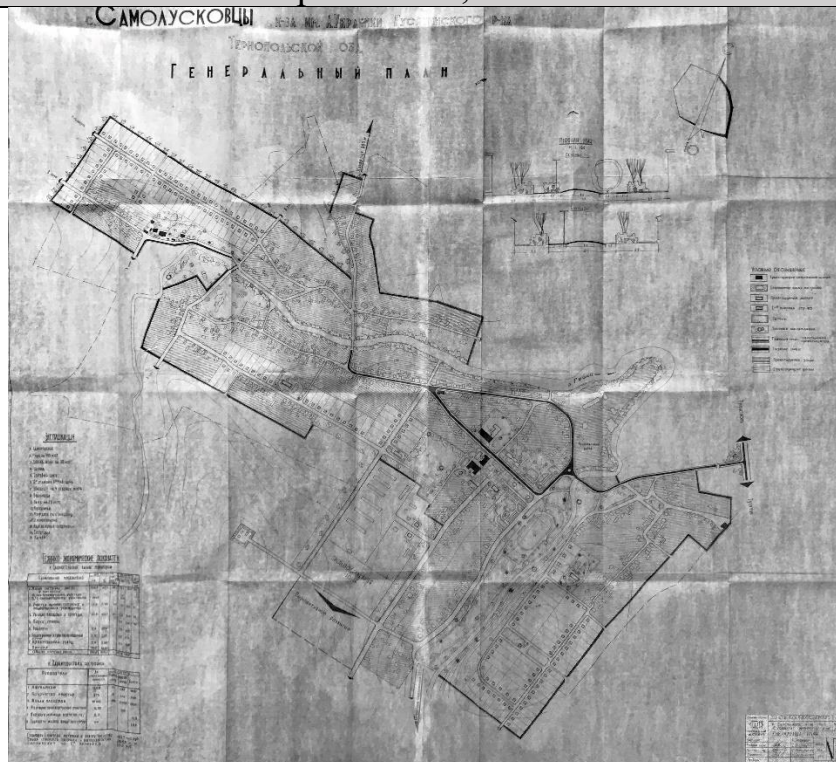

Генеральний план, М 1:2000

с. Самолусківці, Гусятинського району, Тернопільської області. Документація розроблена проектним інститутом «УКРМЕЖКОЛХОЗСТРОЙ» 1967 р.

Опорний план, М 1:2000

Генеральний план, М 1:2000

* Матеріали з архівів управління містобудування та архітектури Тернопільської обласної державної адміністрації.

**ГЕНЕРАЛЬНІ ПЛАНИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ПРОЕКТИ
ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ,
розроблені після 1991 р. (за станом на січень 2020 р.)**

Генеральні плани 1992 р.:

генеральний план міста Борщів Тернопільської області, розроблений 1992 р. Державним інститутом з проектування об'єктів цивільного будівництва «УКРЗАХІДЦИВІЛЬПРОЕКТ», м. Львів;

міста Ланівці Тернопільської області, розроблений 1992 р. Державним інститутом з проектування об'єктів цивільного будівництва «УКРЗАХІДЦИВІЛЬПРОЕКТ», м. Львів.

Генеральні плани 1993 р.:

коригування генерального плану міста Хоростків (т. І, пояснювальна записка з вихідними даними для проектування), розроблено 1993 р. Тернопільським проектним інститутом «ДПРОЦИВІЛЬПРОМБУД», м. Тернопіль.

Генеральні плани 1994 р.:

генеральний план міста Скалат, розроблений 1994 р. Державним інститутом проектування міст «МІСТОПРОЕКТ», м. Львів;

міста Підгайці (т. І, пояснювальна записка з вихідними даними для проектування), розроблений 1994 р. АТ «ТЕРНОПІЛЬДПРОЦИВІЛЬПРОМБУД», м. Тернопіль;

проект детального планування м. Підгайці /Генеральний план міста Підгайці суміщений з проектом детальної планіровки/ (пояснююча записка), розроблений у 1994 р. АТ «ТЕРНОПІЛЬДПРОЦИВІЛЬПРОМБУД», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2009 р.:

генеральний план села Байківці Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області, розроблений у 2009 р. ДП «УкрНДПротивільсільбуд», м. Київ;

генеральний план (коригування) міста Чортків Тернопільської області, розроблений у 2009 р. Державним інститутом проектування міст «МІСТОПРОЕКТ», м. Львів (скасовано судом).

Генеральні плани 2010 р.:

коригування генерального плану міста Бережани Тернопільської області, розроблено у 2010 р. Державним інститутом проектування міст «МІСТОПРОЕКТ», м. Львів;

генеральний план міста Тернопіль, розроблений у 2010 р. Державним підприємством «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» ім. Ю.М. Білоконя, м. Київ;

села Острів Тернопільського району Тернопільської області, розроблений у 2010 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ.

Генеральні плани та проекти планування сільських рад 2011 р.:

генеральний план села Старий Збараж Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

села Верняки Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

проект планування Гадинківської сільської ради Гусятинського району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

проект планування Крогулецької сільської ради Гусятинського району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

генеральний план села Охримівці Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

села Івашківці Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

села Ліски Залужанської сільської ради Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

села Залужжя Збаразького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ДП «УкрНДІПротивільсьбуд», м. Київ;

коригування генерального плану села Добрівляни Заліщицького району Тернопільської області, розроблений у 2011 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2012 р.:

коригування генерального плану курорту Гусятин Тернопільської області, розроблено у 2012 р. ДП «ДІПРОМІСТО», м. Київ;

внесення змін до генерального плану села Байківці Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області, розроблено у 2012 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2013 р.:

генеральний план села Петриків Тернопільського району Тернопільської області, розроблений у 2013 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2014 р.:

генеральний план села Біла Тернопільського району, розроблений у 2014 р. Державним інститутом проектування міст «МІСТОПРОЕКТ», м. Львів;

села Великі Гаї Тернопільського району, розроблений 2014 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2015 р.:

генеральний план села Підгороднє Тернопільського району Тернопільської області, розроблений у 2015 р. ТОВ ТМ «Стилобат», м. Тернопіль;

села Чистилів Тернопільського району, розроблений 2015 р. СПДФО Огоньок В.О., м. Тернопіль.

Генеральні плани 2016 р.:

генеральний план села Лозова Тернопільського району, розроблений у 2016 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Курники Тернопільського району, розроблений у 2016 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль.

Генеральні плани 2017 р.:

генеральний план сіл Старий Тараж та Комарин Кременецького району, розроблений у 2017 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

міста Шумськ, розроблений 2017 р. ТзОВ «Кайлас АЕРО», м. Київ;

села Млинівці Зборівського району, розроблений 2017 р. ТзОВ «КРОК ЦЕНТР», м. Тернопіль;

сіл Буцнів та Серединки Тернопільського району, розроблений 2017 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

міста Кременець, розроблений 2017 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

внесення дострокових змін до генерального плану міста Тернопіль, розроблено у 2017 р. Державним підприємством «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» ім. Ю.М.Білоконя, м. Київ.

Генеральні плани та схема планування території 2018 р.:

генеральний план села Мишковичі Тернопільського району, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Довжанка Тернопільського району, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Стегниківці Байковецької об'єднаної територіальної громади Тернопільського району, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Дубівці Байковецької об'єднаної територіальної громади Тернопільського району, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

міста Почаїв Кременецького району Тернопільської області, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Затишся Кременецького району Тернопільської області, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

схема планування території Заводської об'єднаної територіальної громади, розроблена 2018 р. Державним підприємством «Український науково-дослідний інститут цивільного будівництва «УкрНДЦивільбуд», м. Київ.

Генеральні плани 2019 рік:

генеральний план смт Великі Бірки Тернопільського району, розроблений у 2019 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

смт Залізці Зборівського району Тернопільської області, розроблений у 2019 р. ДП «Лвівський Промбудпроект», м. Львів.

Генеральні плани 2020 рік:

генеральний план села Чернихівці Збарязького району Тернопільської області, розроблений 2018 р. ПП «Архітектурно-проектне бюро «АРКО», м. Тернопіль;

села Великі Млинівці Кременецького району Тернопільської області, розроблений у 2019 р. ТОВ «Кайлас Аеро», м. Київ;

села Підлісці Кременецького району Тернопільської області, розроблений у 2019 р. ТОВ «Кайлас Аеро», м. Київ;

села Озерна Зборівського району Тернопільської області, розроблений у 2019 році ТОВ «Кайлас Аеро», м. Київ.

АНКЕТА ТА ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ МЕШКАНЦІВ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Додаток В-А

АНКЕТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ МЕШКАЦІВ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шановні кращі!

Даним анкетуванням визначається громадська думка з важливих питань, які впливають на стан соціально-економічного розвитку Тернопільської області. Опитування проводиться з науково-практичною метою для обґрунтування наукових підходів щодо вдосконалення рекреаційної інфраструктури Тернопільської області. Одержані відомості будуть використані тільки в узагальненому вигляді, що гарантує нерозголошення матеріалів опитування. **Дякуємо за співпрацю!**

1. Як Ви оцінюєте рівень розвитку вашої територіальної громади? (відмітьте обрану відповідь)

- дуже добрий
 добрий
 задовільний
 незадовільний
 важко сказати

2. Як Ви оцінюєте рівень розвитку окремих сфер системи рекреації та обслуговування у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

Дуже добре	Добре	Посередньо	Незадовільно	Важко сказати	
☐	☐	☐	☐	☐	Дороги
☐	☐	☐	☐	☐	Газопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Водопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Каналізація
☐	☐	☐	☐	☐	Централізоване теплопостачання
☐	☐	☐	☐	☐	Культові споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Клуби, будинки культури
☐	☐	☐	☐	☐	Лікарні
☐	☐	☐	☐	☐	Медпункти
☐	☐	☐	☐	☐	Заклади побутового обслуговування
☐	☐	☐	☐	☐	Магазини
☐	☐	☐	☐	☐	Кафе, бари
☐	☐	☐	☐	☐	Ресторани
☐	☐	☐	☐	☐	Готелі, мотелі
☐	☐	☐	☐	☐	Хостели
☐	☐	☐	☐	☐	Відпочинкові комплекси
☐	☐	☐	☐	☐	Відкриті спортивні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Спортзали
☐	☐	☐	☐	☐	Лазні
☐	☐	☐	☐	☐	Адміністративні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Відділення банків
☐	☐	☐	☐	☐	Автостанція
☐	☐	☐	☐	☐	Вокзал
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки історії
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки архітектури
☐	☐	☐	☐	☐	Парки, сквери
☐	☐	☐	☐	☐	Природні заповідники, заказники
					інше:
☐	☐	☐	☐	☐	
☐	☐	☐	☐	☐	

3. Які з перелічених об'єктів Вас не задовольняють, вкажіть причини Вашого незадоволення?

(відмітьте обрану відповідь)

Брак приміщ.	Брак обладн.	Кваліф. персон.	Наявн. персон.	Відсутн. об'єкт	
☐	☐	☐	☐	☐	Дороги
☐	☐	☐	☐	☐	Газопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Водопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Каналізація
☐	☐	☐	☐	☐	Централізоване тепlopостачання
☐	☐	☐	☐	☐	Культові споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Клуби, будинки культури
☐	☐	☐	☐	☐	Лікарні
☐	☐	☐	☐	☐	Медпункти
☐	☐	☐	☐	☐	Заклади побутового обслуговування
☐	☐	☐	☐	☐	Магазини
☐	☐	☐	☐	☐	Кафе, бари
☐	☐	☐	☐	☐	Ресторани
☐	☐	☐	☐	☐	Готелі, мотелі
☐	☐	☐	☐	☐	Хостели
☐	☐	☐	☐	☐	Відпочинкові комплекси
☐	☐	☐	☐	☐	Відкриті спортивні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Спортзали
☐	☐	☐	☐	☐	Лазні
☐	☐	☐	☐	☐	Адміністративні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Відділення банків
☐	☐	☐	☐	☐	Автостанція
☐	☐	☐	☐	☐	Вокзал
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки історії
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки архітектури
☐	☐	☐	☐	☐	Парки, сквери
☐	☐	☐	☐	☐	Природні заповідники, заказники
☐	☐	☐	☐	☐	інше:
☐	☐	☐	☐	☐	
☐	☐	☐	☐	☐	

4. Які об'єкти системи обслуговування споруджуються (на даний час) у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

- Дороги
- Газопровід
- Водопровід
- Каналізація
- Централізоване тепlopостачання
- Культові споруди
- Клуби, будинки культури
- Лікарні
- Медпункти
- Заклади побутового обслуговування
- Магазини
- Кафе, бари
- Ресторани
- Готелі, мотелі
- Хостели
- Відпочинкові комплекси
- Відкриті спортивні споруди
- Спортзали
- Лазні
- Адміністративні споруди

- Відділення банків
- Автостанція
- Вокзал
- Парки, сквери
- Інше: _____

5. Як Ви оцінюєте естетичні якості новобудов у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

- дуже подобається
- подобається
- і так, і ні
- не подобається
- важко сказати

6. Якими об'єктами рекреаційної сфери Ви користуєтесь і з якою періодичністю? (відмітьте обрану відповідь)

Кожний день	Щотиж-день	Раз на тижд.	Раз на місяць	2-3 р. на рік	
☐	☐	☐	☐	☐	Дороги
☐	☐	☐	☐	☐	Газопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Водопровід
☐	☐	☐	☐	☐	Каналізація
☐	☐	☐	☐	☐	Централізоване тепlopостачання
☐	☐	☐	☐	☐	Культові споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Клуби, будинки культури
☐	☐	☐	☐	☐	Лікарні
☐	☐	☐	☐	☐	Медпункти
☐	☐	☐	☐	☐	Заклади побутового обслуговування
☐	☐	☐	☐	☐	Магазини
☐	☐	☐	☐	☐	Кафе, бари
☐	☐	☐	☐	☐	Ресторани
☐	☐	☐	☐	☐	Готелі, мотелі
☐	☐	☐	☐	☐	Хостели
☐	☐	☐	☐	☐	Відпочинкові комплекси
☐	☐	☐	☐	☐	Відкриті спортивні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Спортзали
☐	☐	☐	☐	☐	Лазні
☐	☐	☐	☐	☐	Адміністративні споруди
☐	☐	☐	☐	☐	Відділення банків
☐	☐	☐	☐	☐	Автостанція
☐	☐	☐	☐	☐	Вокзал
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки історії
☐	☐	☐	☐	☐	Пам'ятки архітектури
☐	☐	☐	☐	☐	Парки, сквери
☐	☐	☐	☐	☐	Природні заповідники, заказники
					інше:
☐	☐	☐	☐	☐	
☐	☐	☐	☐	☐	

7. Чи є потреба зміни цільового використання існуючих об'єктів? (відмітьте обрану відповідь)

Так	Ні	За певних умов (вказати)	Важко сказати	
☐	☐	☐	☐	Культові споруди

☐	☐	☐	☐	Клуби, будинки культури

☐	☐	☐	☐	Освітні заклади
<hr/>				
☐	☐	☐	☐	Заклади охорони здоров'я
<hr/>				
☐	☐	☐	☐	Спортивні заклади
<hr/>				
☐	☐	☐	☐	Адміністративні споруди
<hr/>				
☐	☐	☐	☐	Пам'ятки історії, архітектури
<hr/>				
Інше				
<hr/>				
<hr/>				

8. Як поступити з об'єктами які руйнуються, не використовуються або використовуються не за призначенням? (відмітьте обрану відповідь)

- змінити функцію
 змінити планування
 змінити власника
 відновлення
 інше (впишіть) _____

Повідомте дані про себе

Ваш вік: _____ років (впишіть цифрою)

Стать: - чоловік
 - жінка

Освіта: - неповна середня
 - середня
 - середня спеціальна (училище, коледж)
 - неповна вища (студент)
 - вища
 - вчений ступінь, вчене звання

Ваша професія _____

Ваша теперішня діяльність _____

Як довго ви проживаєте в даному населеному пункті _____

Дякуємо Вам!

ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ МЕШКАЦІВ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шановні країни!

Даним анкетуванням визначається громадська думка з важливих питань, які впливають на стан соціально-економічного розвитку Тернопільської області. Опитування проводиться з науково-практичною метою для обґрунтування наукових підходів щодо вдосконалення рекреаційної інфраструктури Тернопільської області. Одержані відомості будуть використані тільки в узагальненому вигляді, що гарантує нерозголошення матеріалів опитування. **Дякуємо за співпрацю!**

1. Як Ви оцінюєте рівень розвитку вашої територіальної громади? (відмітьте обрану відповідь)

3,16% – дуже добрий
21,88% – добрий
46,88% – задовільний
21,83% – незадовільний
6,25% – важко сказати

2. Як Ви оцінюєте рівень розвитку окремих сфер системи рекреації та обслуговування у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

Дуже добре	Добре	Посередньо	Незадовільно	Важко сказати	
–	–	31,25%	68,75%	–	Дороги
6,25%	53,12%	6,25%	–	34,38%	Газопровід
3,16%	18,75%	29,67%	18,75%	29,67%	Водопровід
–	6,25%	37,5%	31,25%	25%	Каналізація
–	9,38%	6,25%	6,25%	78,12%	Централізоване теплопостачання
28,12%	28,12%	34,38%	–	9,38%	Культові споруди
18,74%	15,63%	31,25%	18,75%	15,63%	Клуби, будинки культури
–	6,25%	45,30%	45,29%	3,16%	Лікарні
–	42,18%	42,19%	6,25%	9,38%	Медпункти
–	48,46%	45,29%	–	6,25%	Заклади побутового обслуговування
37,5%	37,5%	25%	–	–	Магазини
15,63%	81,25%	3,16%	–	–	Кафе, бари
6,25%	37,50%	18,74%	–	37,51%	Ресторани
–	18,74%	12,5%	45,29%	23,47%	Готелі, мотелі
–	–	9,38%	15,63%	74,99%	Хостели
–	12,5%	18,75%	28,12%	40,63	Відпочинкові комплекси
3,16%	6,25%	37,50%	53,09%	–	Відкриті спортивні споруди
3,16%	34,38%	6,25%	49,96%	6,25%	Спортзали
–	9,38%	–	42,18%	48,44%	Лазні
6,25%	28,12%	35,96%	29,67%	–	Адміністративні споруди
7,81%	7,82%	25%	28,12%	31,25%	Відділення банків
17,19%	29,67%	17,18%	–	35,96%	Автостанція
9,38%	–	18,75%	18,75%	53,12%	Вокзал
22,39%	22,39%	29,67%	22,39%	3,16%	Пам'ятки історії
35,96%	28,90%	28,89%	–	6,25%	Пам'ятки архітектури
24,21%	24,21%	24,21%	24,21%	3,16%	Парки, сквери
15,63%	21,09%	21,10%	–	42,18%	Природні заповідники, заказники

3. Які з перелічених об'єктів Вас не задовольняють, вкажіть причини Вашого незадоволення? (відмітьте обрану відповідь)

<i>Брак приміщ.</i>	<i>Брак об'єкт.</i>	<i>Кваліф. персон.</i>	<i>Наявн. персон.</i>	<i>Відсутн. об'єкт</i>	
–	9,38%	15,63%	–	74,99%	Дороги
–	–	45,29%	54,71%	–	Газопровід
–	15,63%	9,38%	–	74,99%	Водопровід
–	18,75%	–	–	81,25%	Каналізація
–	–	9,38%	–	90,62%	Централізоване теплопостачання
–	17,19%	22,39%	35,42%	25%	Культові споруди
10,15%	68,75%	–	21,10%	–	Клуби, будинки культури
–	–	45,29%	–	54,71%	Лікарні
18,74%	23,47%	42,19%	15,60%	–	Медпункти
–	–	–	81,26%	18,74%	Заклади побутового обслуговування
22,39%	–	35,42%	17,19%	25%	Магазини
–	–	24,21%	25,83%	49,96%	Кафе, бари
15,63%	–	9,38%	–	74,99%	Ресторани
–	22,39%	35,43%	–	42,18%	Готелі, мотелі
9,38%	–	–	–	90,62%	Хостели
–	12,5%	9,4%	–	78,12%	Відпочинкові комплекси
–	68,75%	–	10,15%	21,10%	Відкриті спортивні споруди
23,47%	15,60%	–	18,74%	42,19%	Спортзали
–	15,63%	–	9,38%	74,99%	Лазні
17,19%	22,39%	35,42%	25%	–	Адміністративні споруди
25,83%	–	24,21%	–	49,96%	Відділення банків
–	–	15,63%	31,25%	53,12%	Автостанція
–	–	–	18,75%	81,25%	Вокзал
–	–	45,29%	–	54,71%	Пам'ятки історії
–	–	42,18%	20,31%	37,51%	Пам'ятки архітектури
–	–	–	18,74%	81,26%	Парки, сквери
–	–	9,38%	–	90,62%	Природні заповідники, заказники

4. Які об'єкти системи обслуговування споруджуються (на даний час) у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

45,29%	Дороги
–	Газопровід
–	Водопровід
–	Каналізація
–	Централізоване теплопостачання
3,16%	Культові споруди
–	Клуби, будинки культури
–	Лікарні
–	Медпункти
3,16%	Заклади побутового обслуговування
35,82%	Магазини
–	Кафе, бари
–	Ресторани
–	Готелі, мотелі
–	Хостели
3,16%	Відпочинкові комплекси
6,25%	Відкриті спортивні споруди
–	Спортзали
–	Лазні
–	Адміністративні споруди
–	Відділення банків
–	Автостанція
–	Вокзал
3,16%	Парки, сквери

5. Як Ви оцінюєте естетичні якості новобудов у Вашому населеному пункті? (відмітьте обрану відповідь)

35,93% *дуже подобається*

42,19% *подобається*

12,5% *і так, і ні*

– *не подобається*

9,38% *важко сказати*

6. Якими об'єктами рекреаційної сфери Ви користуєтесь і з якою періодичністю? (відмітьте обрану відповідь)

Кожний день	Щотиж-день	Раз на тижд.	Раз на місяць	2-3 р. на рік	
100%	–	–	–	–	Дороги
90,62%	9,38%	–	–	–	Газопровід
100%	–	–	–	–	Водопровід
18,75%	–	–	–	81,25%	Каналізація
–	–	–	–	81,26%	Централізоване теплопостачання
–	35,42%	25%	22,39%	17,19%	Культові споруди
–	–	–	45,29%	54,71%	Клуби, будинки культури
–	–	9,38%	15,63%	74,99%	Лікарні
–	–	–	18,74%	68,75%	Медпункти
–	15,63%	31,25%	53,12%	–	Заклади побутового обслуговування
74,99%	25,01%	–	–	–	Магазини
–	17,19%	22,39%	25%	35,42%	Кафе, бари
–	–	–	18,74%	25%	Ресторани
–	–	–	–	9,38%	Готелі, мотелі
–	–	–	–	–	Хостели
–	–	–	–	6,25%	Відпочинкові комплекси
–	9,4%	–	–	15,63%	Відкриті спортивні споруди
–	18,75%	15,63%	9,38%	–	Спортзали
–	–	18,75%	18,75%	21,10%	Лазні
22,39%	–	17,19%	25%	35,42%	Адміністративні споруди
–	9,38%	15,63%	74,99%	–	Відділення банків
–	–	–	3,16%	53,12%	Автостанція
–	–	–	–	31,25%	Вокзал
–	–	–	18,74%	42,18%	Пам'ятки історії
–	–	–	–	–	Пам'ятки архітектури
–	25,83%	49,96%	24,21%	–	Парки, сквери
–	–	–	10,15%	18,74%	Природні заповідники, заказники
–	–	–	–	–	інше:
–	–	–	–	–	
–	–	–	–	–	

7. Чи є потреба зміни цільового використання існуючих об'єктів? (відмітьте обрану відповідь)

Так	Ні	За певних умов (вказати)	Важко сказати	
–	81,25%	–	–	Культові споруди
–	–	–	–	
15,63%	74,99%	–	–	Клуби, будинки культури
–	–	–	–	
–	100%	–	–	Освітні заклади

–	53,12%	18,74%	–	–	Заклади охорони здоров'я
–	81,26%	–	–	–	Спортивні заклади
18,74%	68,75%	–	–	–	Адміністративні споруди
15,63%	74,99%	–	9,38%	–	Пам'ятки історії, архітектури
Інше					

8. Як поступити з об'єктами які руйнуються, не використовуються або використовуються не за призначенням? (відмітьте обрану відповідь)

25% змінити функцію

17,19% змінити планування

35,42% змінити власника

22,39% відновлення

– інше (впишіть)

Повідомте дані про себе

Ваш вік: _____ років (впишіть цифрою)

Стать: 41% - чоловік
59% - жінка

Освіта: 3% - неповна середня
– - середня
42% - середня спеціальна (училище, коледж)
9% - неповна вища (студент)
46% - вища
– - вчений ступінь, вчене звання

Ваша професія _____

Ваша теперішня діяльність _____

Як довго ви проживаєте в даному населеному пункті _____

Дякуємо Вам!